

**T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ
ANA BİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA KELİME
GRUPLARI**

Doktora Tezi

**Hazırlayan
Muhammed Sami ÜNAL**

**Danışman
Prof. Dr. Turgut BAYDAR**

MART 2024, ERZİNCAN

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Muhammed Sami ÜNAL



T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Ana Bilim Dalı : Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi

Program Adı : Doktora

Tez Başlığı :Türkiye Türkçesi Ağzlarında Kelime Grupları

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 434 sayfalık kısmına ilişkin 22/03/2024 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: %12'dir.

Filtrelemeye **alıntılar dahil** edilmiştir. Filtrelemede **yedi (7) kelimedenden** daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 22/03/2024

Danışman: Prof. Dr. Turgut BAYDAR

Öğrenci: Muhammed Sami ÜNAL

KILAVUZA UYGUNLUK

“Türkiye Türkçesi Ağzlarında Kelime Grupları” başlıklı Doktora Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Muhammed Sami ÜNAL

Danışman

Prof. Dr. Turgut BAYDAR



KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Prof. Dr. Turgut BAYDAR danışmanlığında **Muhammed Sami ÜNAL** tarafından hazırlanan “**Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kelime Grupları**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Türkçe Eğitimi Bilim Dalı’nda **Doktora Tezi** olarak kabul edilmiştir.

22/03/2024

JÜRİ:

Danışman: **Prof. Dr. Turgut BAYDAR** (İmza)

Üye : **Prof. Dr. Arzu Sema ERTANE BAYDAR** (İmza)

Üye : **Doç. Dr. Serap UZUNER YURT** (İmza)

Üye : **Doç. Dr. Hasan KARACA** (İmza)

Üye : **Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KÖROĞLU** (İmza)

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun /.../..... tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

..... /...../

Prof. Dr. Necdet TOZLU
Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

MÖ 3000'lerde şimdilik teorik bir bilgi olsa da Anadolu civarında olduğu düşünülen bir kavmin, MS 8. asırda Türkistan'ın kuzey doğusunda dikilen yazıtlarda yer alması ve Türk tarihinin her döneminde büyük bir yer işgal etmesi Oğuzların sınır tanımaz hareketliliğini işaret ettiği gibi temelde bugünkü Anadolu ağızlarının zengin dil özelliklerinin kaynağı olarak da gösterilebilir. Asırlarca süren, farklı kavim, boy ve milletlerle kurulan etkileşimin boyutları, bugün Oğuzcanın modern en büyük kolu olan Türkiye Türkçesi ve ağızlarındaki zenginlikte gizlidir.

Türkiye Türkçesinin geçirdiği bağımsız gelişim süreçleri, söz varlığındaki zenginliği ve ortaya koyduğu çok yönlü değerleri ile Türk dünyasını ve Türk dilini en iyi şekilde temsil edebilecek kabiliyete sahip olması, temeli olan Oğuzcanın kendine has iç dinamikleriyle ilgilidir. Bugün Anadolu ağızları, işte bu modern dil ile onun varlığını borçlu olduğu Oğuzcanın arasında iki kısımdan da izler taşıyan bir köprü konumundadır. Modern Oğuzca ile Eski Oğuzcanın geçirdiği bağımsız süreçlerin detaylı izahı da şüphesiz Anadolu ağızları üzerine yapılacak çalışmalarla mümkün olacaktır.

Türkçenin kelimelerle ortaya koyduğu zenginliğin, belirli kurallar dâhilinde bir araya getirilen kelimelerle ulaştığı boyut, bugün Türk lehçeleri arasında bir bilim dili olarak kabul gören Türkiye Türkçesi için önemli bir söz dizimi unsurunu işaret etmektedir. Dilin ifade gücünün kaynağı olan kelimelerin şekil ve anlam itibarıyla bir araya gelebilmelerindeki sistemin idraki, Türkiye Türkçesinin ve dolayısıyla Türk dilinin daha iyi anlaşılmasına vesile olacaktır. Özellikle MÖ 3000'lerde Anadolu civarında olduğu tahmin edilen Oğuzların dört bin yıllık Türkistan (Orta Asya) yolculuğunun ardından tekrar Anadolu'ya dönmesi, bu süreçte dillerinin farklı kavim, boy ve milletlerle irtibatının derinliği bugün Türkiye Türkçesi Ağızlarına temel teşkil eden bu Güney Batı Türkçesinin araştırılmaya muhtaç söz dizimi özellikleri olduğunu göstermek için yeterli bir nedendir.

Oğuz Türkçesinin yaşadığı ispatlı veya muğlak tarihî süreçlerin bugün Anadolu ağızlarındaki farklılıkları doğurduğunu söylemek mümkündür. Dilde oluşan bu farklılaşmanın söz dizim öğelerine ne ölçüde yansıdığı, konuşurların farklılıkları ne ölçüde ifade edebildiği ve dillerinde yaşattığı, konu üzerine yapılacak detaylı

incelemelerle mümkündür. Bu açıdan eldeki *Türkiye Türkçesi Ağzlarında Kelime Grupları* adlı çalışmanın Türkiye Türkçesinin bugünü ve dününe söz diziminin en önemli parçası olan kelime grupları açısından ışık tutması, sahasında önemli bir açığı kapatarak yeni araştırmalara ufuk kazandırması amacıyla Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde kalan il ve yörelerin 1940 yılından sonra derlenen metinleri arasından 90 eser seçilmiş ve eserlerde geçen kelime grupları fişlenerek kendi başlıkları altında yapısal özellikleri, diğer kelime gruplarıyla ilişkileri, söz dizimi açısından görevleri değerlendirilmiş; varılan sonuçlar sonuç kısmında belirtilmiştir. Taranan eserler ve kısaltmaları, kaynakçada kısaltma olmaksızın isimleri verilmek kaydıyla, *Ön Söz* kısmından sonra da verilmiştir.

Çalışmanın *Giriş* bölümünde Türkiye Türkçesi Ağzları hakkında bilgi, ardından kelime grupları hakkında araştırmacıların kendi görüşleriyle birlikte görüşlerimizi verdik. *İnceleme* kısmında fişlerden elde edilen örnekleri metinde yazıldıkları alfabe ve biçimlere sadık kalarak sonunda alındığı eserin kısaltmasıyla birlikte eserde geçtiği sayfayı, satır numarasını gösterecek şekilde alfabetik bir sırayla dikkatlere sunduk. *Sonuç* kısmında araştırmada vardığımız sonuçları belirttik. *Kaynakça* kısmında ise hem taramada kullanılan hem de çalışmamızı oluştururken faydalandığımız eserlere yer verdik.

Bu doktora tezinin ve lisans, yüksek lisans, doktora dönemlerimin her safhasında öğrettikleriyle ufkuma Türkçe adına kıymetli bilgiler katan, tezin ortaya çıkmasında desteğini esirgemeyen ve çalışmamı değerlendirerek kıymetlendiren hocalarım, Prof. Dr. Turgut BAYDAR ve Prof. Dr. Arzu Sema ERTANE BAYDAR'a; ona ayırmam gereken vaktin büyük bölümünü belki de tümünü çalışmalarımında kullanmama rağmen hep yanımda olan sevgili eşime, neşe kaynaklarım oğlum Adnan Emir ve kızım Zeynep'e, dualarını esirgemeyen aile büyüklerime teşekkürü borç bilirim.

Muhammed Sami ÜNAL, Erzincan, 2024

TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA KELİME GRUPLARI

Muhammed Sami ÜNAL

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Doktora Tezi, Mart 2024

Danışman: Prof. Dr. Turgut BAYDAR

ÖZET

Bu çalışmada Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde kalan il ve yörelerin 1940 yılı sonrası derlenen metinleri taranarak tespit edilen kelime grupları ele alınmıştır. Üç ana ağız grubuna giren yörelerin yanında Doğu Trakya illerinin de dâhil edildiği çalışmamızda 90 farklı eser taranmış ve kelime grupları kendi başlıkları altında yapısal özellikleri, söz diziminde üstlendikleri görevleri, diğer kelime gruplarıyla ilişkileri açısından değerlendirilmiştir.

Taranan eserlerden elde edilen örnekler metinlerdeki yazılış şekillerine sadık kalınarak çalışmada kullanılmıştır. Tespit edilen kelime grupları dört grup ve isim tamlaması, sıfat tamlaması, fiilimsi grupları, ünlem grubu, birleşik isim grubu, zarf grubu; edat grubu, ünvan grubu, birleşik fiil; tekrar grubu, sayı grubu; kısaltma grupları olmak üzere on iki kısımda incelenmiştir.

Türkiye Türkçesi ağızlarında tespit edilen kelime grupları yazı dilinde olduğu gibi belirli yapısal kurallarla bir araya gelmekte ancak ağızlarda ölçünlü dilden uzak birçok farklı özellik de gösterebilmektedir. Tespit edilen tüm kelime grupları; herhangi bir kavramı, varlığı, durumu veya hareketi karşılama noktasında Türk dili konuşurlarına sınırsız bir ifade imkânı sunmaktadır. Bu açıdan söz diziminin en önemli unsuru olarak gerek yazı dilinde gerekse de konuşma dilinde çok fazla kullanılmaktadırlar. Ölçünlü dile kıyasla kural yönünden daha serbest olan ağızlarda kelime gruplarının yapısal olarak ne şekilde oluştukları ve ağızların kendi özellikleriyle grupların yapı ve işleyişine nasıl etki ettiği, kelime gruplarının söz dizimi görevleri de dikkate alınarak tüm yönleriyle ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi, Türkiye Türkçesi Ağızları, Söz Dizimi, Kelime Grupları

THE WORD GROUPS OF TURKISH DIALECTS

Muhammed Sami ÜNAL

Erzincan Binali Yıldırım University,

Graduate School of Social Sciences

PhD Dissertation, March 2024

Supervisor: Prof. Dr. Turgut BAYDAR

ABSTRACT

In this study, word groups identified through the scanning of texts compiled after 1940 from provinces and regions within the borders of the Republic of Türkiye are examined. In our study, which includes the Eastern Thrace provinces alongside regions belonging to three main dialect groups, a total of 90 different works were scanned, and the word groups were evaluated under their respective headings in terms of their structural characteristics, the roles they play in syntax, and their relationships with other word groups. Examples obtained from the scanned works were used in the study while adhering to the spelling conventions in the texts. The identified word groups were examined in twelve categories, which include noun phrases, adjective phrases, gerundial phrases, interjection groups, compound noun groups, adverbial groups, prepositional groups, title groups, compound verbs, repetition groups, numeral groups, and abbreviation groups.

In Turkish dialects spoken in Türkiye, word groups identified display specific structural formations akin to written language, yet they may exhibit numerous distinct features diverging from the standard language. All identified word groups offer Turkish language speakers unlimited opportunities for expressing any concept, entity, state, or action. From this perspective, they are extensively utilized as the foremost element of syntax in both written and spoken discourse. The structural formation of word groups in dialects, which are more linguistically variable and flexible compared to the standard language and the impact of dialectal characteristics on the structure and functioning of these groups have been thoroughly analyzed, taking into consideration the syntactic functions of word groups.

Keywords: Türkiye Turkish, Türkiye Turkish Dialects, Syntax, Word Groups

İÇİNDEKİLER

TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA KELİME GRUPLARI

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI.....	ii
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	iv
ÖN SÖZ	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR.....	xlii
TABLolar LİSTESİ	xliii
TARANAN ESERLER VE KISALTMALARI	xliv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AĞIZLAR VE KELİME GRUPLARI

1.1. Türkiye Türkçesi Ağızları	8
1.2. Kelime Grupları.....	15

İKİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

2.1. I. TİP: DÜZ (KURALLI) KELİME GRUPLARI	32
2.1.1. İsim Tamlaması.....	32
2.1.1.1. Belirtili İsim Tamlaması.....	37
2.1.1.1.1. Yapı Bakımından Belirtili İsim Tamlamaları.....	37
2.1.1.1.1.1. Unsurları Tek Kelimedenden Oluşan Belirtili İsim Tamlamaları ...	37

2.1.1.1.1.2. Unsurlarından Biri veya ikisi Kelime Grubu Şeklinde Olan Belirtili İsim Tamlamaları	41
2.1.1.1.1.2.1. Tamlayan Unsuru Kelime Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları	41
2.1.1.1.1.2.1.1. Tamlayan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları.....	41
2.1.1.1.1.2.1.2. Tamlayan Unsuru Belirtili İsim Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları.....	42
2.1.1.1.1.2.1.3. Tamlayan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları	44
2.1.1.1.1.2.1.4. Tamlayan Unsuru Ünvan Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları	47
2.1.1.1.1.2.1.5. Tamlayan Unsuru Birleşik İsim Olan Belirtili İsim Tamlamaları	48
2.1.1.1.1.2.1.6. Tamlayan Unsuru Sıfat-Fiil Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları	48
2.1.1.1.1.2.1.7. Tamlayan Unsuru İsim-Fiil Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları	48
2.1.1.1.1.2.1.8. Tamlayan Unsuru Tekrar Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları	49
2.1.1.1.1.2.1.9. Tamlayan Unsuru Sayı Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları	49
2.1.1.1.1.2.1.10. Tamlayan Unsuru İsnat Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları	49
2.1.1.1.1.2.1.11. Tamlayan Unsuru Bulunma Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları	49
2.1.1.1.1.2.1.12. Tamlayan Unsuru Ünlem Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları	49

2.1.1.1.1.2.1.13. Tamlayan Unsuru Zarf Grubu/Zarf Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları.....	49
2.1.1.1.1.2.2. Tamlanan Unsuru Kelime Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları.....	49
2.1.1.1.1.2.2.1. Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları.....	49
2.1.1.1.1.2.2.2. Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları.....	50
2.1.1.1.1.2.2.3. Tamlanan Unsuru Sıfat-Fiil Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları.....	52
2.1.1.1.1.2.2.4. Tamlanan Unsuru İsim-Fiil Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları.....	52
2.1.1.1.1.2.2.5. Tamlanan Unsuru Zarf Grubu/Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları.....	53
2.1.1.1.1.2.2.6. Tamlanan Unsuru Tekrar Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları.....	53
2.1.1.1.1.2.2.7. Tamlanan Unsuru Sayı Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları.....	53
2.1.1.1.1.2.2.8. Tamlanan Unsuru Ünvan Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları.....	54
2.1.1.1.1.2.2.9. Tamlanan Unsuru Yönelme Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları.....	54
2.1.1.1.1.2.2.10. Tamlanan Unsuru Bulunma Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları.....	54
2.1.1.1.1.2.3. Hem Tamlayan Unsuru Hem de Tamlanan Unsuru Kelime Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları.....	54
2.1.1.1.1.2.3.1. Hem Tamlayan Unsuru Hem de Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları.....	54

2.1.1.1.1.2.3.2. Tamlayan Unsuru Belirtili İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları.....	55
2.1.1.1.1.2.3.3. Tamlayan Unsuru Sıfat Tamlaması, Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Belirtili isim Tamlamaları.....	55
2.1.1.1.1.2.3.4. Hem Tamlayan Unsuru Hem de Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları	55
2.1.1.1.1.2.3.5. Tamlayan Unsuru Sıfat Tamlaması, Tamlanan Unsuru İsim-Fiil Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları.....	56
2.1.1.1.1.2.3.6. Tamlayan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları.....	56
2.1.1.1.1.2.3.7. Tamlayan Unsuru Belirtili İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Sıfat-Fiil Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları	57
2.1.1.1.1.2.3.8. Tamlayan Unsuru İsim-Fiil Grubu, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları.....	57
2.1.1.1.1.2.3.9. Tamlayan Unsuru Sıfat Tamlaması, Tamlanan Unsuru Sıfat-Fiil Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları	57
2.1.1.1.1.2.3.10. Tamlayan Unsuru Sıfat-Fiil Grubu, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları.....	57
2.1.1.1.1.2.3.11. Tamlayan Unsuru Ünvan Grubu, Tamlanan Unsuru İsim - Fiil Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları.....	57
2.1.1.1.1.2.3.12. Tamlayan Unsuru Ünvan Grubu, Tamlanan Unsuru Sıfat-Fiil Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları	57
2.1.1.1.1.2.3.13. Tamlayan Unsuru Ünvan Grubu, Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları	58
2.1.1.1.1.2.3.14. Tamlayan Unsuru Ünvan Grubu, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları.....	58
2.1.1.1.1.2.3.15. Tamlayan Unsuru Ünvan Grubu, Tamlanan Unsuru Tekrar Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları	58

2.1.1.1.1.2.3.16. Tamlayan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Sayı Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları.....	58
2.1.1.1.1.2.3.17. Tamlayan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Tekrar Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları	58
2.1.1.1.1.2.3.18. Tamlayan Unsuru Belirtili İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları.....	58
2.1.1.1.1.2.3.19. Tamlayan Unsuru Belirtili İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Sayı Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları.....	58
2.1.1.1.1.2.3.20. Tamlayan Unsuru Sayı Grubu, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları	58
2.1.1.1.1.2.3.21. Tamlayan Unsuru Birleşik İsim, Tamlanan Unsuru Tekrar Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları	59
2.1.1.1.1.2.3.22. Tamlayan Unsuru Sıfat-Fiil Grubu, Tamlanan Unsuru Tekrar Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları	59
2.1.1.1.1.2.3.23. Tamlayan Unsuru Sıfat Tamlaması, Tamlanan Unsuru Tekrar Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları	59
2.1.1.1.1.2.3.24. Tamlayan Unsuru Sıfat Tamlaması, Tamlanan Unsuru Sayı Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları.....	59
2.1.1.1.1.2.3.25. Tamlayan Unsuru Belirtili İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Zarf Grubu / Zarf Tamlası Olan Belirtili İsim Tamlamaları	59
2.1.1.1.1.2.3.26. Tamlayan Unsuru Birleşik İsim, Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları	59
2.1.1.1.1.3. Tamlayan Unsurları İlgi Hâli Eki Görevli “-DAn” Eki Alan Belirtili İsim Tamlamaları	60
2.1.1.1.1.4. Tamlayan Unsurları İlgi Hâli Eki Görevli Belirtme Hâli Eki Alan Belirtili İsim Tamlamaları.....	60
2.1.1.1.1.5. Tamlayan Unsurları İlgi Hâli Eki Görevli Vasıta Hâli Eki Alan Belirtili İsim Tamlamaları	61

2.1.1.1.1.6. Tamlayan Unsurlarında İlgi Hâli Eki Olmadan Kurulan Belirtili İsim Tamlamaları.....	62
2.1.1.1.2. Cümledeki Görevi Yönünden Belirtili İsim Tamlamaları.....	63
2.1.1.1.2.1. Belirtili İsim Tamlamasının Özne Olarak Kullanılması.....	63
2.1.1.1.2.1.1. Öznesi Belirtili İsim Tamlaması Olan Fiil Cümleleri.....	64
2.1.1.1.2.1.2. Öznesi Belirtili İsim Tamlaması Olan İsim Cümleleri	65
2.1.1.1.2.2. Belirtili İsim Tamlamasının Nesne Olarak Kullanılması	67
2.1.1.1.2.2.1. Belirtili İsim Tamlamasının Belirtili Nesne Olarak Kullanılması.....	68
2.1.1.1.2.2.1.1. Belirtili İsim Tamlamasının Belirtme Hâli Eki İşlevinde Yönelme Hâli Eki Alarak Belirtili Nesne Olması.....	70
2.1.1.1.2.2.2. Belirtili İsim Tamlamasının Belirtisiz Nesne Olarak Kullanılması.....	70
2.1.1.1.2.3. Belirtili İsim Tamlamasının Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması.....	71
2.1.1.1.2.3.1. Yönelme Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Belirtili İsim Tamlamaları.....	71
2.1.1.1.2.3.1.1. Yönelme Hâli Eki İşlevinde Belirtme Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Belirtili İsim Tamlamaları	74
2.1.1.1.2.3.1.2. Yönelme Hâli Eki İşlevinde Bulunma Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Belirtili İsim Tamlamaları	74
2.1.1.1.2.3.1.3. Yönelme Hâli Eki İşlevinde Vasıta Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Belirtili İsim Tamlamaları	74
2.1.1.1.2.3.2. Bulunma Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Belirtili İsim Tamlamaları.....	74
2.1.1.1.2.3.2.1. Bulunma Hâli Eki İşlevinde Yönelme Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Belirtili İsim Tamlamaları	76

2.1.1.1.2.3.3. Çıkma Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Belirtili İsim Tamlamaları	76
2.1.1.1.2.3.3.1. Çıkma Hâli Eki İşlevinde Bulunma Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Belirtili İsim Tamlamaları	77
2.1.1.1.2.4. Belirtili İsim Tamlamasının Zarf Tümleci Olarak Kullanılması	77
2.1.1.1.2.5. Belirtili İsim Tamlamasının Yüklem Olarak Kullanılması	78
2.1.1.1.3. Belirtili İsim Tamlamasının Kelime Grupları İçinde Durumu	81
2.1.1.1.3.1. Belirtili İsim Tamlamasının Başka Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması.....	81
2.1.1.1.3.2. Belirtili İsim Tamlamasının Belirtisiz İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması	82
2.1.1.1.3.3. Belirtili İsim Tamlamasının Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması.....	82
2.1.1.1.3.4. Belirtili İsim Tamlamasının Sıfat Tamlamalarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması.....	83
2.1.1.1.3.5. Belirtili İsim Tamlamasının Edat Gruplarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması.....	83
2.1.1.2. Belirtisiz İsim Tamlamaları.....	85
2.1.1.2.1. Yapı Bakımından Belirtisiz İsim Tamlamaları.....	86
2.1.1.2.1.1. Unsurları Tek Kelime Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları	86
2.1.1.2.1.1.1. Belirtisiz İsim Tamlamalarında Tamlanan Unsurundaki Ekin Yitimi	91
2.1.1.2.1.1.2. Belirtisiz İsim Tamlamalarında Tamlama Unsurlarının Yer Değiştirmesi	93
2.1.1.2.1.2. Tamlayan Unsuru Kelime Grubu Şeklinde Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları.....	93
2.1.1.2.1.2.1. Tamlayan Unsuru Belirtili İsim Tamlaması Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları	93

2.1.1.2.1.2.2. Tamlayan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları.....	93
2.1.1.2.1.2.3. Tamlayan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları.....	94
2.1.1.2.1.2.4. Tamlayan Unsuru Ünvan Grubu Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları.....	95
2.1.1.2.1.2.5. Tamlayan Unsuru Birleşik İsim Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları.....	95
2.1.1.2.1.2.6. Tamlayan Unsuru Tekrar Grubu Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları.....	95
2.1.1.2.1.2.7. Tamlayan Unsuru İsim-Fiil Grubu Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları.....	96
2.1.1.2.1.2.8. Tamlayan Unsuru Sıfat-Fiil Grubu Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları.....	96
2.1.1.2.1.2.9. Tamlayan Unsuru Sayı Grubu Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları.....	97
2.1.1.2.1.3. Tamlanan Unsuru Kelime Grubu Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları.....	97
2.1.1.2.1.3.1. Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları.....	97
2.1.1.2.1.3.2. Tamlanan Unsuru Tekrar Grubu Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları.....	97
2.1.1.2.1.3.3. Tamlanan Unsuru Sayı Grubu Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları.....	97
2.1.1.2.1.4. Her İki Unsuru da Kelime Grubu Şeklinde Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları.....	98
2.1.1.2.1.4.1. Hem Tamlayan Unsuru Hem Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları.....	98

2.1.1.2.1.4.2. Tamlayan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Sıfat-Fiil Grubu Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları	98
2.1.1.2.1.5. Kalıcı İsim Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları	98
2.1.1.2.2. Cümledeki Görevi Yönünden Belirtisiz İsim Tamlamaları.....	99
2.1.1.2.2.1. Belirtisiz İsim Tamlamasının Özne Olarak Kullanılması.....	99
2.1.1.2.2.1.1. Öznesi Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Fiil Cümleleri.....	99
2.1.1.2.2.1.2. Öznesi Belirtisiz İsim Tamlaması Olan İsim Cümleleri...	100
2.1.1.2.2.2. Belirtisiz İsim Tamlamasının Nesne Olarak Kullanılması	101
2.1.1.2.2.2.1. Belirtisiz İsim Tamlamasının Belirtili Nesne Olarak Kullanılması.....	101
2.1.1.2.2.2.2. Belirtisiz İsim Tamlamasının Belirtisiz Nesne Olarak Kullanılması.....	101
2.1.1.2.2.3. Belirtisiz İsim Tamlamasının Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması.....	102
2.1.1.2.2.3.1. Yönelme Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları	102
2.1.1.2.2.3.1.1. Yalın Hâlde Yönelme Hâli İşleviyle Yer Tamlayıcısı Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları.....	103
2.1.1.2.2.3.1.2. Yönelme Hâli Eki İşlevinde Belirtme Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları.....	104
2.1.1.2.2.3.2. Bulunma Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları	104
2.1.1.2.2.3.2.1. Bulunma Hâli Eki İşlevinde Yönelme Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları.....	105
2.1.1.2.2.3.3. Çıkma Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları	105
2.1.1.2.2.3.3.1. Çıkma Hâli Eki İşlevinde Bulunma Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları.....	105

2.1.1.2.2.4. Belirtisiz İsim Tamlamasının Zarf Tümlenci Olarak Kullanılması.....	106
2.1.1.2.2.4.1. Belirtisiz İsim Tamlamasının Yönelme Hâli Ekiyle Zarf Tümlenci Olması.....	108
2.1.1.2.2.5. Belirtisiz İsim Tamlamasının Yüklem Olarak Kullanılması ...	108
2.1.1.2.3. Belirtisiz İsim Tamlamasının Kelime Grupları İçinde Durumu.....	110
2.1.1.2.3.1. Belirtisiz İsim Tamlamasının Başka Belirtisiz İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması.....	110
2.1.1.2.3.2. Belirtisiz İsim Tamlamasının Başka Belirtisiz İsim Tamlamalarında Tamlanan Unsur Olarak Kullanılması.....	110
2.1.1.2.3.3. Belirtisiz İsim Tamlamasının Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması.....	111
2.1.1.2.3.4. Belirtisiz İsim Tamlamasının Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlanan Unsur Olarak Kullanılması.....	111
2.1.1.2.3.5. Belirtisiz İsim Tamlamasının Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması.....	112
2.1.1.2.3.6. Belirtisiz İsim Tamlamasının Sıfat Tamlamalarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması.....	113
2.1.1.2.3.7. Belirtisiz İsim Tamlamasının Edat Gruplarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması.....	115
2.1.2. Sıfat Tamlaması	116
2.1.2.1. Kökenlerine Göre Sıfatlar	117
2.1.2.1.1. Türkçe Kökenli Sıfatlar	117
2.1.2.1.2. Yabancı Kökenli Sıfatlar	119
2.1.2.2. Yapıları Bakımından Sıfatlar	120
2.1.2.2.1. Basit Sıfatlar	120
2.1.2.2.2. Türemiş Sıfatlar	121

2.1.2.2.3. Birleşik Sıfatlar.....	124
2.1.2.3. Unsurları Bakımından Sıfat Tamlamaları	126
2.1.2.3.1. Sıfat Unsuru Tek Kelime Olan Sıfat Tamlamaları	126
2.1.2.3.1.1. Sıfat Unsuru Niteleme Sıfatı Olan Tamlamalar.....	126
2.1.2.3.1.1.1. Sıfat Unsuru Küçültme Sıfatı Olan Tamlamalar.....	129
2.1.2.3.1.2. Sıfat Unsuru Belirtme Sıfatı Olan Tamlamalar	130
2.1.2.3.1.2.1. Sıfat Unsuru İşaret (Gösterme) Sıfatı	130
2.1.2.3.1.2.2. Sıfat Unsuru İlgi Hâli Eki Alan Tamlamalar	132
2.1.2.3.1.2.3. Sıfat Unsuru Sayı Sıfatı Olan Tamlamalar	133
2.1.2.3.1.2.3.1. Sıfat Unsuru Asıl Sayı Sıfatı Olan Tamlamalar.....	133
2.1.2.3.1.2.3.2. Sıfat Unsuru Sıra Sayı Sıfatı Olan Tamlamalar	135
2.1.2.3.1.2.3.3. Sıfat Unsuru Üleştirme Sayı Sıfatı Olan Tamlamalar	136
2.1.2.3.1.2.3.4. Sıfat Unsuru Kesirli Sayı Sıfatı Olan Tamlamalar.....	137
2.1.2.3.1.2.4. Sıfat Unsuru Soru Sıfatı Olan Tamlamalar.....	139
2.1.2.3.1.2.5. Sıfat Unsuru Belirsizlik Sıfatı Olan Tamlamalar.....	140
2.1.2.3.1.3. Sıfat Unsuru Sıfat-Fiil Eki Almış Olan Sıfat Tamlamaları	142
2.1.2.3.2. Kalıcı İsim Olan Sıfat Tamlamaları	144
2.1.2.4. Sıfat Unsuru Kelime Grubu Olan Sıfat Tamlamaları.....	147
2.1.2.4.1. Sıfat Unsuru Sıfat-Fiil Grubu Olan Sıfat Tamlamaları	147
2.1.2.4.2. Sıfat Unsuru İsim-Fiil Grubu Olan Sıfat Tamlamaları.....	150
2.1.2.4.3. Sıfat Unsuru Belirtili İsim Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları.....	150
2.1.2.4.4. Sıfat Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları ..	151
2.1.2.4.5. Sıfat Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları.....	152
2.1.2.4.6. Sıfat Unsuru Edat Grubu Olan Sıfat Tamlamaları	153
2.1.2.4.7. Sıfat Unsuru Sayı Grubu Olan Sıfat Tamlamaları.....	154

2.1.2.4.8. Sıfat Unsuru Tekrar Grubu Olan Sıfat Tamlamaları	155
2.1.2.4.9. Sıfat Unsuru Zarf Grubu/Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları	156
2.1.2.4.10. Sıfat Unsuru İsnat Grubu Olan Sıfat Tamlamaları	157
2.1.2.4.11. Sıfat Unsuru Yönelme Grubu Olan Sıfat Tamlamaları	158
2.1.2.4.12. Sıfat Unsuru Bulunma Grubu Olan Sıfat Tamlamaları	158
2.1.2.4.13. Sıfat Unsuru Çıkma Grubu Olan Sıfat Tamlamaları	158
2.1.2.4.14. Sıfat Unsuru Vasıta Grubu Olan Sıfat Tamlamaları.....	159
2.1.2.4.15. Sıfat Unsuru Yükleme Grubu Olan Sıfat Tamlamaları	159
2.1.2.5. İsim Unsuru Kelime Grubu Olan Sıfat Tamlamaları	159
2.1.2.5.1. İsim Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları...	159
2.1.2.5.2. İsim Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları	160
2.1.2.5.3. İsim Unsuru Tekrar Grubu Olan Sıfat Tamlamaları.....	162
2.1.2.5.4. İsim Unsuru Birleşik İsim Olan Sıfat Tamlamaları.....	162
2.1.2.5.5. İsim Unsuru Zarf Grubu/Zarf Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları	162
2.1.2.5.6. İsim Unsuru Ünvan Grubu Olan Sıfat Tamlamaları	162
2.1.2.5.7. İsim Unsuru Sıfat-Fiil Grubu Olan Sıfat Tamlamaları.....	162
2.1.2.5.8. İsim Unsuru İsnat Grubu Olan Sıfat Tamlamaları	163
2.1.2.6. Hem Tamlayan Unsuru Hem de Tamlanan Unsuru Kelime Grubu Olan Sıfat Tamlamaları	163
2.1.2.6.1. Her İki Unsuru da Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları	163
2.1.2.6.2. Tamlayan Unsuru Tekrar Grubu, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları	163
2.1.2.6.3. Tamlayan Unsuru Edat Grubu, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları	164
2.1.2.6.4. Tamlayan Unsuru Sıfat-Fiil Grubu, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları.....	165

2.1.2.6.5. Tamlayan Unsuru Zarf Grubu/Tamlaması, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları.....	167
2.1.2.6.6. Tamlayan Unsuru Sıfat-Fiil Grubu, Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları.....	167
2.1.2.6.7. Tamlayan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları	167
2.1.2.6.8. Tamlayan Unsuru Sıfat Tamlaması, Tamlanan Unsuru Ünvan Grubu Olan Sıfat Tamlamaları	168
2.1.2.6.9. Tamlayan Unsuru İsnat Grubu, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları	168
2.1.2.6.10. Tamlayan Unsuru Vasıta Grubu, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları.....	168
2.1.2.6.11. Tamlayan Unsuru Tekrar Grubu, Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları.....	168
2.1.2.6.12. Tamlayan Unsuru Zarf Grubu/Tamlaması, Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları.....	169
2.1.2.6.13. Tamlayan Unsuru İsim-Fiil Grubu, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları.....	169
2.1.2.6.14. Tamlayan Unsuru Belirtili İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları.....	169
2.1.2.6.15. Tamlayan Unsuru Yönelme Grubu, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları.....	169
2.1.2.6.16. Tamlayan Unsuru Çıkma Grubu, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları.....	169
2.1.2.6.17. Tamlayan Unsuru Edat Grubu, Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları.....	170
2.1.2.6.18. Tamlayan Unsuru Sıfat Tamlaması, Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları	170

2.1.2.6.19. Tamlayan Unsuru Sıfat-Fiil Grubu, Tamlanan Unsuru Ünvan Grubu Olan Sıfat Tamlamaları	170
2.1.2.6.20. Tamlayan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Birleşik İsim Olan Sıfat Tamlamaları	170
2.1.2.6.21. Tamlayan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Ünvan Grubu Olan Sıfat Tamlamaları	171
2.1.2.6.22. Tamlayan Unsuru Sayı Grubu, Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları.....	171
2.1.2.6.23. Tamlayan Unsuru Sayı Grubu, Tamlanan Unsuru İsnat Grubu Olan Sıfat Tamlamaları	171
2.1.2.6.24. Tamlayan Unsuru Edat Grubu, Tamlanan Unsuru Zarf Grubu/Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları	171
2.1.2.6.25. Tamlayan Unsuru Belirtili İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Ünvan Grubu Olan Sıfat Tamlamaları	171
2.1.2.6.26. Tamlayan Unsuru Belirtili İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Birleşik İsim Olan Sıfat Tamlamaları	171
2.1.2.6.27. Tamlayan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Belirtili İsim Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları	172
2.1.2.6.28. Tamlayan Unsuru Edat Grubu, Tamlanan Unsuru Tekrar Grubu Olan Sıfat Tamlamaları	172
2.1.2.6.29. Tamlayan Unsuru İsim-Fiil Grubu, Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları	172
2.1.2.6.30. Tamlayan Unsuru Yönelme Grubu, Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları	172
2.1.2.6.31. Tamlayan Unsuru Zarf Grubu, Tamlanan Unsuru Tekrar Grubu Olan Sıfat Tamlamaları	172
2.1.2.6.32. Her İki Unsuru da Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları.....	172

2.1.2.6.33. Tamlayan Unsuru Yükleme Grubu, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları.....	172
2.1.2.6.34. Tamlayan Unsuru Bulunma Grubu, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları.....	172
2.1.2.7. Cümledeki Görevi Yönünden Sıfat Tamlamaları.....	173
2.1.2.7.1. Sıfat Tamlamasının Özne Olarak Kullanılması.....	173
2.1.2.7.1.1. Öznesi Sıfat Tamlaması Olan Fiil Cümleleri.....	173
2.1.2.7.1.2. Öznesi Sıfat Tamlaması Olan İsim Cümleleri.....	175
2.1.2.7.2. Sıfat Tamlamasının Nesne Olarak Kullanılması	177
2.1.2.7.2.1. Sıfat Tamlamasının Belirtili Nesne Olarak Kullanılması.....	177
2.1.2.7.2.1.1. Sıfat Tamlamasının Belirtme Hâli Eki İşlevinde Yönelme Hâli Eki Alarak Belirtili Nesne Olması	180
2.1.2.7.2.1.2. Sıfat Tamlamasının Yalın Hâlde Belirtili Nesne Olması..	180
2.1.2.7.2.2. Sıfat Tamlamasının Belirtisiz Nesne Olarak Kullanılması.....	180
2.1.2.7.3. Sıfat Tamlamasının Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması	183
2.1.2.7.3.1. Yönelme Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Sıfat Tamlamaları.....	183
2.1.2.7.3.1.1. Yönelme Hâli Eki İşlevinde Belirtme Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Sıfat Tamlamaları.....	184
2.1.2.7.3.1.2. Yönelme Hâli Eki İşlevinde Çıkma Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Sıfat Tamlamaları.....	185
2.1.2.7.3.1.3. Yalın Hâlde Yönelme Hâli Eki İşleviyle Yer Tamlayıcısı Olan Sıfat Tamlamaları.....	185
2.1.2.7.3.2. Bulunma Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Sıfat Tamlamaları.....	185
2.1.2.7.3.2.1. Fiil Cümlelerinde	185
2.1.2.7.3.2.2. İsim Cümlelerinde.....	186

2.1.2.7.3.2.3. Yalın Hâlde Bulunma Hâli Eki İşleviyle Yer Tamlayıcısı Olan Sıfat Tamlamaları.....	186
2.1.2.7.3.3. Çıkma Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Sıfat Tamlamaları	187
2.1.2.7.3.3.1. Çıkma Hâli Eki İşlevinde Bulunma Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Sıfat Tamlamaları.....	188
2.1.2.7.3.3.2. Çıkma Hâli Eki İşlevinde Vasıta Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Sıfat Tamlamaları.....	188
2.1.2.7.4. Sıfat Tamlamasının Zarf Tümleci Olarak Kullanılması.....	188
2.1.2.7.4.1 Sıfat Tamlamasının Yönelme Hâli Eki Alarak Zarf Tümleci Olması.....	190
2.1.2.7.5. Sıfat Tamlamasının Yüklem Olarak Kullanılması	191
2.1.2.8. Sıfat Tamlamasının Kelime Grupları İçinde Durumu.....	193
2.1.2.8.1. Sıfat Tamlamasının Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması	193
2.1.2.8.2. Sıfat Tamlamasının Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlanan Unsur Olarak Kullanılması	195
2.1.2.8.3. Sıfat Tamlamasının Belirtisiz İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması	196
2.1.2.8.4. Sıfat Tamlamasının Başka Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması	197
2.1.2.8.5. Sıfat Tamlamasının Başka Sıfat Tamlamalarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması	197
2.1.2.8.6. Sıfat Tamlamasının Edat Gruplarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması	198
2.1.3. Fiilimsi Grupları.....	200
2.1.3.1. İsim - Fiil Grubu.....	201
2.1.3.1.1. İsim - Fiil Grubu Oluşturan Ekler	201

2.1.3.1.1.1. “-mAk, -mağ, -mäg, -mağ, -mağ, -mağ, -mAğ, -mağ, -mağ, -mäk, -meg, -meK”li İsim-Fiil	201
2.1.3.1.1.2. “-mA, -me, -mè, -mI, -Ø”lı İsim-Fiil.....	204
2.1.3.1.1.3. “-(y)İş, -iş”li İsim-Fiil.....	206
2.1.3.1.2. Kalıcı İsim Olan, İsim-Fiil Eki Almış Kelimeler	207
2.1.3.1.2.1. “-mAk” eki ile.....	207
2.1.3.1.2.2. “-mA” eki ile.....	207
2.1.3.1.2.3. “-(y)İş” eki ile	208
2.1.3.1.3. Cümledeki Görevi Yönünden İsim - Fiil Grupları	208
2.1.3.1.3.1. İsim-Fiil Grubunun Özne Olarak Kullanılması	208
2.1.3.1.3.1.1. Öznesi İsim-Fiil Grubu Olan Fiil Cümleleri.....	208
2.1.3.1.3.1.2. Öznesi İsim-Fiil Grubu Olan İsim Cümleleri	209
2.1.3.1.3.2. İsim-Fiil Grubunun Nesne Olarak Kullanılması	210
2.1.3.1.3.3. İsim-Fiil Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması.....	211
2.1.3.1.3.4. . İsim-Fiil Grubunun Zarf Tümleci Olarak Kullanılması	211
2.1.3.1.3.5. İsim-Fiil Grubunun Yüklem Olarak Kullanılması.....	212
2.1.3.1.4. İsim - Fiil Grubunun Kelime Grupları İçinde Durumu	213
2.1.3.1.4.1. İsim-Fiil Grubunun Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması	213
2.1.3.1.4.2. İsim-Fiil Grubunun Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlanan Unsur Olarak Kullanılması	213
2.1.3.1.4.3. İsim-Fiil Grubunun Belirtisiz İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması	214
2.1.3.1.4.4. İsim-Fiil Grubunun Edat Gruplarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması.....	214

2.1.3.1.4.5. İsim-Fiil Grubunun Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması.....	216
2.1.3.2. Sıfat - Fiil Grubu	216
2.1.3.2.1. Sıfat-Fiil Grubu Oluşturan Ekler	217
2.1.3.2.1.1. “-AcAk, -acā, acag, -Acaḥ, -cā, -caḥ, -caḶ, -ce, -cē, -ceK -cek, -Çek, -ecā, -ecē, -eceg, -eceg ^h , -ec’ek, -eceyh” eki ile	217
2.1.3.2.1.2. “-An, -án, -ān, -än, -ēn” eki ile	218
2.1.3.2.1.3. “-r, -Ar -Ir” eki ile.....	221
2.1.3.2.1.4. “-DIK, -dē -dey, -DI, -dî, -dí -dī, -Dī, -dō, -Dū, -dū, -dū, -DIğ, -dİḥ, -dıḶ, -dig, -diḥ, -diḥ, -di, -diK, -diy, -duĠ, -duğ, -duy, -tē, -Tık, -tíg, -tī, Ø” eki ile.....	221
2.1.3.2.1.5. “-IeI, -cı” eki ile.....	224
2.1.3.2.1.6. “-mAz” eki ile.....	225
2.1.3.2.1.7. “-mIş, -meş” eki ile.....	225
2.1.3.2.1.8. “-AsI, -asıca -asılık” eki ile	225
2.1.3.2.1.9. “-gülü(k)” eki ile.....	226
2.1.3.2.1.10. “-îg, ig, -ıK, -iK, -ük” eki ile	226
2.1.3.2.1.11. “-işli” eki ile.....	227
2.1.3.2.2. Cümledeki Görevi Yönünden Sıfat - Fiil Grubu	227
2.1.3.2.2.1. Sıfat-Fiil Grubunun Özne Olarak Kullanılması.....	227
2.1.3.2.2.1.1. Fiil Cümlelerinde	227
2.1.3.2.2.1.2. İsim Cümlelerinde.....	228
2.1.3.2.2.2. Sıfat-Fiil Grubunun Nesne Olarak Kullanılması	228
2.1.3.2.2.3. Sıfat-Fiil Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması	229
2.1.3.2.2.4. Sıfat-Fiil Grubunun Zarf Tümleci Olarak Kullanılması	230
2.1.3.2.2.5. Sıfat-Fiil Grubunun Yüklem Olarak Kullanılması	230

2.1.3.2.3. Sıfat-Fiil Grubunun Kelime Grupları İçinde Durumu.....	230
2.1.3.2.3.1. Sıfat-Fiil Grubunun Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması.....	230
2.1.3.2.3.2. Sıfat-Fiil Grubunun Sıfat Tamlamalarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması.....	234
2.1.3.2.3.3. Sıfat-Fiil Grubunun Edat Gruplarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması.....	234
2.1.3.2.3.4. Sıfat-Fiil Grubunun Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması.....	236
2.1.3.2.3.5. Sıfat-Fiil Grubunun Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlanan Unsur Olarak Kullanılması.....	237
2.1.3.2.3.6. Sıfat-Fiil Grubunun Belirtisiz İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması.....	237
2.1.3.2.4. Kalıcı İsim Olan Sıfat-Fiil Grupları	238
2.1.3.3. Zarf - Fiil Grubu.....	238
2.1.3.3.1. Zarf - Fiil Grubu Oluşturan Ekler.....	239
2.1.3.3.1.1. “-(y)ArAk, -ak, -alak, -ālak, -alakdan, -arah, -arahdan, -Arahtan, -araç, -araK, -araK, -(y)ArAkDAn, -araKdan, -arahdana, -greg, -arek, -ele, -(y)elek, -eleK, -(y)elekden, -enek, -erah, -ereK, -ereKden, -erekden, -erekte, -erekten, -(y)erekdene, -lak, -lek, -uraK” eki ile.....	239
2.1.3.3.1.2. “-(y)IncA, -anca, -āncá, -ēnce, -ēncek, -incak, -ıncaK, -incan, -incana, -incas, -ince, -Incl, -incıh, -inca, -ince, -in'ce, -inc'e, -inc'es, -incek, -īncekin, -inciK, -incik, -incesi, -inçe, -inçig, -nci, -uncaç, -uncaz, -únc'es, -uncu, -uncuğ, -ünceK, -üncüs” eki ile	241
2.1.3.3.1.3. “-iken, -gen, -han, -hana, -xana, -handa, -ıkan, -ikene, -ka, -kā, -kan, -қан, -kān, -kân, -kat, -kana, -kana, -kanà, -kanalı, -kanalık, -kanan, -ke, -kem, -ken, -kene, -kenelik, -kenen, -kenene, -kenez, -kesine, -ket, -kına” eki ile.....	244

2.1.3.3.1.4. “-mAdAn, -madān, -mâdan, -mâdan, -madana, -mede, -medēn, -miden” eki ile.....	247
2.1.3.3.1.5. “-Ar... -mAz, -u... -mAz, -ē... -mez, -î... -mez, -ü... -mes” eki ile	249
2.1.3.3.1.6. “-(y)Ip, -b, -eP, -I, -Ib, -İb, -If, -iP, -P, -p, -’u, -uf” eki ile	249
2.1.3.3.1.7. “-DI mI, -de me, -dı mıydı, -dık mı, -dıK mı, -dımı, -diñ mi, -diñ miydi, -diñ ñi, -dīni, -du mīdı, -du muydun, -dumun, -dun mi, -duñmu, -dū mü, -tñ ñıdı” eki ile	251
2.1.3.3.1.8. “-DIğIndA, -dēnde, -dİIndA, -dīnde, -dīmde, -dimizde, -duñ -dun'da, -dūnda, -dūnde” eki ile	252
2.1.3.3.1.9. “-mAkSIZIn, -masızım ” eki ile.....	253
2.1.3.3.1.10. “-(y)a, -a... -a” eki ile.....	253
2.1.3.3.1.11. “-(y)AlI, -ılı” eki ile.....	253
2.1.3.3.1.12. “-DIkçA, -dİhca, -dıkca, -dıkça, -diççé, -dihceh, -diKci, -dikçesine, -dúkcen, -dúkcen, -dúhçe, -dúKce, -tikçesine, -tükçe” eki ile..	255
2.1.3.3.1.13. “-(y)AsIyA, -Ası, -ēse, -irseye” eki ile	256
2.1.3.3.1.14. “-sA, -e, -sä, -seger, -se+şahıs+se, -si, -Ze” eki ile	256
2.1.3.3.1.15. “-ık, -ig, -iK, -uğ” eki ile	260
2.1.3.3.1.16. “-enden” eki ile	260
2.1.3.3.1.17. “-masız” eki ile	260
2.1.3.3.1.18. “-mazdan, -mazden, -mezden” eki ile.....	261
2.1.3.3.1.19. “-dılıhliyin, -diyhliyin, diKli in, -duhlyeyin, -dukin” eki ile	261
2.1.3.3.1.20. “-Pbil'le” eki ile	261
2.1.3.3.1.21. “-(y)IşIn, -işgin” eki ile.....	262
2.1.3.3.1.22. “-(y)AndA, -ēnde” eki ile	263
2.1.3.3.1.23. “-duğdu” eki ile.....	264

2.1.3.3.1.24. “-dı ^k larından, -dıyinden, -diinden, -dīndan, -dunda, -dūndan, -duundan” eki ile.....	264
2.1.3.3.1.25. “-dēnen, -dīnen” eki ile.....	264
2.1.3.3.1.26. “-ıŝdı ^k ” eki ile.....	265
2.1.3.3.1.27. “-düne, tine” eki ile.....	265
2.1.3.3.1.28. “-ginen” eki ile.....	265
2.1.3.3.1.29. “-ıfısa” eki ile.....	265
2.1.3.3.1.30. “-en” eki ile.....	265
2.1.3.3.1.31. “-ı, -ü” eki ile.....	266
2.1.3.3.1.32. “-eceğēñ” eki ile.....	266
2.1.3.3.1.33. “-AnAçA, -enece” eki ile.....	266
2.1.3.3.1.34. “-casına” eki ile.....	267
2.1.3.3.1.35. “-digkine” eki ile.....	267
2.1.3.3.1.36. “-dimen” eki ile.....	267
2.1.3.3.1.37. “-ıcı” eki ile.....	267
2.1.3.3.1.38. “-ānadan” eki ile.....	267
2.1.3.3.1.39. “-eŝdāni” eki ile.....	267
2.1.3.3.1.40. “-işli” eki ile.....	268
2.1.4. Ünlem Grubu.....	268
2.1.5. Birleşik İsim Grubu.....	270
2.1.5.1. Cümledeki Görevi Yönünden Birleşik İsim Grubu.....	270
2.1.5.1.1. Birleşik İsim Grubunun Özne Olarak Kullanılması.....	270
2.1.5.1.1.1. Öznesi Birleşik İsim Grubu Olan Fiil Cümleleri.....	270
2.1.5.1.1.2. Öznesi Birleşik İsim Grubu Olan İsim Cümleleri.....	271
2.1.5.1.2. Birleşik İsim Grubunun Nesne Olarak Kullanılması.....	271

2.1.5.1.3. Birleşik İsim Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması.....	271
2.1.5.1.4. Birleşik İsim Grubunun Yüklem Olarak Kullanılması.....	271
2.1.5.2. Birleşik İsim Grubunun Kelime Grupları İçinde Durumu	271
2.1.5.2.1. Birleşik İsim Grubunun Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması.....	271
2.1.5.2.2. Birleşik İsim Grubunun Belirtisiz İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması.....	272
2.1.5.2.3. Birleşik İsim Grubunun Sıfat Tamlamalarında Tamlanan Unsur Olarak Kullanılması	272
2.1.5.2.4. Birleşik İsim Grubunun Edat Gruplarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması	272
2.1.6. Zarf Grubu (Zarf Tamlaması)	273
2.1.6.1. Cümledeki Görevi Yönünden Zarf Grubu/Tamlaması.....	276
2.1.6.1.1. Zarf Grubunun/Tamlamasının Özne Olarak Kullanılması.....	276
2.1.6.1.2. Zarf Grubunun/Tamlamasının Zarf Tümleci Olarak Kullanılması	276
2.1.6.1.3. Zarf Grubunun/Tamlamasının Yüklem Olarak Kullanılması	277
2.1.6.2. Zarf Grubunun/Tamlamasının Kelime Grupları İçinde Durumu	278
2.1.6.2.1. Zarf Grubunun/Tamlamasının Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlanan Unsur Olarak Kullanılması.....	278
2.1.6.2.2. Zarf Grubunun/Tamlamasının Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması	278
2.1.6.2.3. Zarf Grubunun/Tamlamasının Sıfat Tamlamalarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması	279
2.2. II. TİP: TERS (KURAL DIŞI) KELİME GRUPLARI	279
2.2.1. Edat Grubu	279
2.2.1.1. Yapısı Bakımından Edat Grubu	280
2.2.1.1.1. “_acer” İle Kurulan Edat Grubu.....	280

2.2.1.1.2. “adlığ” İle Kurulan Edat Grubu	280
2.2.1.1.3. “ait, aid, āid, ‘ait, āit, āiT, āyat, āyid, āyit, ayit, ayiT” İle Kurulan Edat Grubu	280
2.2.1.1.4. “aşağı, ařā, aşaği, aşaği, aşarı, aşşa, ařřā, aşşağe, aşşağı, aşşağı, aşşağu, ařřāi” İle Kurulan Edat Grubu.....	281
2.2.1.1.5. “başka, başga, bařđı, başka, başKa” İle Kurulan Edat Grubu.....	282
2.2.1.1.6. “beraber, balbā, baraba, bāraba, ba’raba, barabā, barabar, barabaş, bārābār, baraber, bārāber, baravar, barbā, barbar, berabā, berabar, berabār, berāber, berebe, bereber, bırabar, bilaba, birabar, brabar, merāber” İle Kurulan Edat Grubu	283
2.2.1.1.7. “beri, bāri, bari, belen, beli, belli, bere, berē, bereli, berī, bēri, bēri, berli, berli” İle Kurulan Edat Grubu.....	285
2.2.1.1.8. “bilene, bille, billik, billü, bil” İle Kurulan Edat Grubu.....	287
2.2.1.1.9. “caK, çağ, çāna, çek, çen, çeyin, çin, çın” İle Kurulan Edat Grubu.....	287
2.2.1.1.10. “davırı, davrı” İle Kurulan Edat Grubu	288
2.2.1.1.11. “değin, degin, dī, diyin, teyin” İle Kurulan Edat Grubu	288
2.2.1.1.12. “dek, dağ, dağ, deh, deki, dekilin, dekli, deni, dēy, tey” İle Kurulan Edat Grubu	289
2.2.1.1.13. “dırlı, dirlü” İle Kurulan Edat Grubu	289
2.2.1.1.14. “diye, dē, dei, deni, dēni, dey, dēy, deyā, dēye, deye, deyē, dēyé, deyi, dēyi, dēyi, deyi, deyin, dēyin, deyine, dēyine, deyn, dī, di, dīn, di:ni, diya, diyē, diyen, diyi, diyin, di’yn” İle Kurulan Edat Grubu.....	290
2.2.1.1.15. "doğru, ağrı, aray, arı, ārı, arı, dō, doğrı, doğri, doğre, doğri, doğru, dōlu, dorđi, dorgu, dorđu, do’ri, doru, dōru, dōrū, dōru" İle Kurulan Edat Grubu	293
2.2.1.1.15.1. Yer ve Yōn İsimlerinden Sonra Kullanılan	293
2.2.1.1.15.2. Zaman İsimlerinden Sonra Kullanılan.....	295
2.2.1.1.16. “dolayı, dolayā, dolayısıyle” İle Kurulan Edat Grubu	295

2.2.1.1.17. “evvel, äwela, evel, evelā, eveli, �ovel, �ovel” İle Kurulan Edat Grubu.....	296
2.2.1.1.18. “eyliK” İle Kurulan Edat Grubu.....	297
2.2.1.1.19. “fazla” İle Kurulan Edat Grubu.....	297
2.2.1.1.20. “gayri, ayrı, g�ari, �ayri, �ayri” İle Kurulan Edat Grubu	298
2.2.1.1.21. “gelen” İle Kurulan Edat Grubu	298
2.2.1.1.22. “geri, gere, gericeme, gilli, ke, keli, k�elli, k�elli, kere, ker�, kereci�me, k�eri, k�eri, keri, kerili, kerim, k�rim, keyi, kili, kiri” İle Kurulan Edat Grubu	299
2.2.1.1.23. “gibi, �bi, bigi, dimi, g�bi, g�mı, gib, gibe, gibice, gıbi, gibil, gıbin, gim, gımi, gımi, g�m�, gini, g�b�, g�bi, g�bi, ibi, �bi, �bi, kibi, k�ibi, �ibi, �ibil, kimın, kimi, k�m�, kimin, kim�n, yimi, :mı, m�” İle Kurulan Edat Grubu.....	300
2.2.1.1.24. “g�re, g�ra, G�ra, g�re, g�re, g�re, g�ra, g�r�, g�r�, �re, �re” İle Kurulan Edat Grubu	304
2.2.1.1.25. “ibaret, ibared, ib�ret, ib�reT” İle Kurulan Edat Grubu.....	305
2.2.1.1.26. “i�in, �en, �in, �in, ��n, �un, ��n, ��n, h�cun, h�c�n, i�c�, i�n, �i, i�i, i�un, i��n, �i�, �i’un, �i�un, i��n, i��n, �c�n, �cun, u�un, u�uru, �c�t, �c�n, �cun, �c�, �c�n, �c�n” İle Kurulan Edat Grubu.....	306
2.2.1.1.27. “ile, ela, ıla, �la, �lı, ıla, ıla, ılen, �ilen, inen, �nen, �ula, �le, �l�” İle Kurulan Edat Grubu	309
2.2.1.1.28. “itibaren, �ytibaren, itib�ren” İle Kurulan Edat Grubu	310
2.2.1.1.29. “kadar, �adar, �adar, �adar, adar, �ade, �ader, �ader, �ader, d�, :dar, dar, der, gada, g�d�, g�d�, g�dah, g�dah, gadak, g�dak, g�daK, g�dan, g�d�n, g�dana, g�danı, g�dar, g�dar, g�dar, g�darı, g�darı, gaddek, g�den, g�den, g�der, g�dlı, gaTek, gede, gede, g�den, gede:r, g�der, g�der, g�deri, g�t�den, g�da, g�d�, g�dan, g�d�na, g�dek, g�t�den, �g�dak, �arten, �eder, �ertin, �eTen, �a, �a’, ��d�, ��d�, kada, �ada, �ad�, �adan, �adan, �adan, �adan, �ad�ncıK, �ad�r, kadara, �adar, �adarı, qadde, �eder” İle Kurulan Edat Grubu.....	311

2.2.1.1.29.1. Miktar Edatı Olarak	311
2.2.1.1.29.2. Yer ve Yön Edatı Olarak	313
2.2.1.1.30. “karşı, ğarşı, ğarşı, ğarşın, ğāşı, ğraşı, kāşı, kârşı, kârşı, Karşı, karşı, şā” İle Kurulan Edat Grubu	316
2.2.1.1.31. “karşılık, ğarşılığ, Kârşılık” İle Kurulan Edat Grubu.....	317
2.2.1.1.32. “kènek” İle Kurulan Edat Grubu	317
2.2.1.1.33. “na” İle Kurulan Edat Grubu.....	317
2.2.1.1.34. “nazaran” İle Kurulan Edat Grubu	317
2.2.1.1.35. “önce, õne, ögde, õñ, önden” İle Kurulan Edat Grubu.....	318
2.2.1.1.36. “öte” İle Kurulan Edat Grubu.....	318
2.2.1.1.37. “ötürü, õlü, ötüre” İle Kurulan Edat Grubu.....	319
2.2.1.1.38. "rağmen, rāman, rāmen" İle Kurulan Edat Grubu	319
2.2.1.1.39. “salıK” İle Kurulan Edat Grubu	319
2.2.1.1.40. “sıra, sera, sire, süre” İle Kurulan Edat Grubu.....	319
2.2.1.1.41. “sonra, sō, soā, soğā, soğna, soğra, son, sōna, sonā, sōnā, soña, sona, sōnacīm, sonna, soğra, sōñu, soñura, soğñura, soñuru, sora, sōra, sōrā, sōrācām, soran, sorğā, sorna, sūna, zōna, soyna” İle Kurulan Edat Grubu....	320
2.2.1.1.42. “tağ” İle Kurulan Edat Grubu.....	322
2.2.1.1.43. “uzak” İle Kurulan Edat Grubu	323
2.2.1.1.44. “üzere, üstine, üzerine, üzerinde, üzerini” İle Kurulan Edat Grubu.....	323
2.2.1.1.45. “yakın, yağın, yaxın, yağın” İle Kurulan Edat Grubu	324
2.2.1.1.46. “yana” İle Kurulan Edat Grubu	324
2.2.1.1.47. “yukarı, yuğarı, yoğarı, yoğarı, yuğare, yuğarı, yuğarı” İle Kurulan Edat Grubu	325
2.2.1.1.48. “yüzünden” İle Kurulan Edat Grubu	325
2.2.1.2. Cümledeki Görevi Yönünden Edat Grubu	325

2.2.1.2.1. Edat Grubunun Zarf Tümleci Olarak Kullanılması.....	325
2.2.1.2.2. Edat Grubunun Yüklem Olarak Kullanılması	328
2.2.1.3. Edat Grubunun Kelime Grupları İçinde Durumu.....	329
2.2.2. Ünvan Grubu.....	331
2.2.2.1. Cümledeki Görevi Yönünden Ünvan Grubu.....	335
2.2.2.1.1. Ünvan Grubunun Özne Olarak Kullanılması	335
2.2.2.1.1.1. Öznesi Ünvan Grubu Olan Fiil Cümleleri	335
2.2.2.1.1.2. Öznesi Ünvan Grubu Olan İsim Cümleleri	336
2.2.2.1.2. Ünvan Grubunun Nesne Olarak Kullanılması.....	336
2.2.2.1.3. Ünvan Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması.....	337
2.2.2.1.4. Ünvan Grubunun Zarf Tümleci Olarak Kullanılması	337
2.2.2.1.5. Ünvan Grubunun Yüklem Olarak Kullanılması.....	337
2.2.2.2. Ünvan Grubunun Kelime Grupları İçinde Durumu	338
2.2.2.2.1. Ünvan Grubunun Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması	338
2.2.2.2.2. Ünvan Grubunun Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlanan Unsur Olarak Kullanılması	338
2.2.2.2.3. Ünvan Grubunun Belirtisiz İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması	339
2.2.2.2.4. Ünvan Grubunun Sıfat Tamlamalarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması	339
2.2.2.2.5. Ünvan Grubunun Edat Gruplarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması	340
2.2.3. Birleşik Fiil	340
2.2.3.1. Bir Fiil Unsuru İle Bir Yardımcı Fiilden Kurulan Birleşik Fiiller	340
2.2.3.1.1. Yardımcı Fiili “bil-, bül-” Olan Birleşik Fiiller.....	341

2.2.3.1.2. Yardımcı Fiili “dur-, Tur-” Olan Birleşik Fiiller.....	341
2.2.3.1.3. Yardımcı Fiili “düş-” Olan Birleşik Fiiller.....	343
2.2.3.1.4. Yardımcı Fiili “gel-” Olan Birleşik Fiiller	343
2.2.3.1.5. Yardımcı Fiili “git-, ged-, gèd-, gèt-, gid-” Olan Birleşik Fiiller ...	343
2.2.3.1.6. Yardımcı Fiili “go-, gö-, gō, goy-, goy-, koy-” Olan Birleşik Fiiller	344
2.2.3.1.7. Yardımcı Fiili “kal-, gal-, Kal-” Olan Birleşik Fiiller	345
2.2.3.1.8. Yardımcı Fiili “otur-, ot-” Olan Birleşik Fiiller	345
2.2.3.1.9. Yardımcı Fiili “ver-, ū-, ur-, vā-, var-, vār-, ve-, vē-, vè-, vèr-, vī- vir-, vi-, vir-, vīr-, vör-, vur-” Olan Birleşik Fiiller	345
2.2.3.1.10. Yardımcı Fiili “yaz-” Olan Birleşik Fiiller.....	347
2.2.3.1.11. Yardımcı Fiili “yürü-” Olan Birleşik Fiiller.....	348
2.2.3.1.12. Birinci Unsuru Kip Eki Taşıyan Birleşik Fiiller.....	348
2.2.3.1.13. Yardımcı Fiili “başla-, başda-, bāşla-” Olan Birleşik Fiiller	348
2.2.3.1.14. Yardımcı Fiili “çalış-” Olan Birleşik Fiiller.....	349
2.2.3.1.15. Yardımcı Fiili “çih-” Olan Birleşik Fiiller	350
2.2.3.1.16. Yardımcı Fiili “iste-, ista-, isdē-, isdi-” Olan Birleşik Fiiller	350
2.2.3.1.17. Yardımcı Fiili “kalk-, Kaḥ-, kaḥ-” Olan Birleşik Fiiller	350
2.2.3.1.18. Yardımcı Fiili “var-” Olan Birleşik Fiiller	351
2.2.3.2. Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller (Anlam Kaymasına Uğramış ve Deyimleşmiş Olan Birleşik Fiiller)	351
2.2.3.2.1. Tek Unsurlu Kalıplaşmış Birleşik Fiiller	351
2.2.3.2.1.1. Özne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler	351
2.2.3.2.1.2. Nesne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler	353
2.2.3.2.1.3. Yer Tamlayıcısı + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler.....	357
2.2.3.2.1.4. Zarf Tümlenci + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler	360

2.2.3.2.2. İki Unsurlu Kalıplaşmış Birleşik Fiiller	361
2.2.3.2.2.1. Özne + Nesne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler.....	361
2.2.3.2.2.2. Özne + Yer Tamlayıcısı + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler	362
2.2.3.2.2.3. Özne + Zarf Tümleci + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler.....	362
2.2.3.2.2.4. Nesne + Özne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler.....	362
2.2.3.2.2.5. Nesne + Yer Tamlayıcısı + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler	362
2.2.3.2.2.6. Nesne + Zarf Tümleci + Fiil Bağlantısı ile Birleşenler	363
2.2.3.2.2.7. Yer Tamlayıcısı + Özne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler.....	363
2.2.3.2.2.8. Yer Tamlayıcısı + Nesne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler	363
2.2.3.2.2.9. Yer Tamlayıcısı + Yer Tamlayıcısı + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler.....	363
2.2.3.2.2.10. Yer Tamlayıcısı + Zarf Tümleci + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler.....	363
2.2.3.2.2.11. Zarf Tümleci + Özne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler.....	364
2.2.3.2.2.12. Zarf Tümleci + Yer Tamlayıcısı + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler.....	364
2.2.3.2.2.13. Zarf Tümleci + Nesne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler	364
2.2.3.2.3. Üç Unsurlu Kalıplaşmış Birleşik Fiiller	364
2.2.3.2.3.1. Özne + Yer Tamlayıcısı + Nesne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler.....	364
2.2.3.2.3.2. Özne + Yer Tamlayıcısı + Zarf Tümleci + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler.....	364
2.3. III. TİP: EŞ DEĞERLİ KELİME GRUPLARI	364
2.3.1. Tekrar Grubu.....	364
2.3.1.1. Tekrar Çeşitleri.....	364
2.3.1.1.1. Unsurları Aynı Olan Tekrar Grubu	364

2.3.1.1.2. Unsurları Yakın Anlamalı Olan Tekrar Grubu	366
2.3.1.1.3. Unsurları Zıt Anlamalı Olan Tekrar Grubu	368
2.3.1.1.4. Unsurları Yansıma Kelimeler Olan Tekrar Grubu	369
2.3.1.1.4. İlaveli Tekrar Grubu	370
2.3.1.1.4.1. Pekiştirmeli Tekrarlar	370
2.3.1.1.4.2. “m”li Tekrarlar.....	371
2.3.1.1.4.3. “c”li Tekrarlar	373
2.3.1.1.4.4. Ünlü Daralması İle Oluşturulan Tekrarlar.....	373
2.3.1.1.4.5. “falan/felan/filan”lı Tekrarlar	373
2.3.1.1.4.6. “ml”lı Tekrarlar	373
2.3.1.1.5. Sayılardan Oluşan Tekrar Grubu.....	374
2.3.1.2. Cümledeki Görevi Yönünden Tekrar Grubu.....	375
2.3.1.2.1. Tekrar Grubunun Özne Olarak Kullanılması	375
2.3.1.2.2. Tekrar Grubunun Nesne Olarak Kullanılması.....	375
2.3.1.2.3. Tekrar Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması.....	376
2.3.1.2.4. Tekrar Grubunun Zarf Tümleci Olarak Kullanılması	376
2.3.1.2.5. Tekrar Grubunun Yüklem Olarak Kullanılması.....	378
2.3.1.3. Tekrar Grubunun Kelime Grupları İçinde Durumu	378
2.3.1.3.1. Tekrar Grubunun Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması	378
2.3.1.3.2. Tekrar Grubunun Sıfat Tamlamalarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması	380
2.3.1.3.3. Tekrar Grubunun Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması	380
2.3.1.3.4. Tekrar Grubunun Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlanan Unsur Olarak Kullanılması	380

2.3.1.3.5. Tekrar Grubunun Belirtisiz İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması	381
2.3.1.3.6. Tekrar Grubunun Edat Gruplarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması	381
2.3.2. Sayı Grubu	381
2.3.2.1. Cümledeki Görevi Yönünden Sayı Grubu	383
2.3.2.1.1. Sayı Grubunun Nesne Olarak Kullanılması	383
2.3.2.1.2. Sayı Grubunun Zarf Tümleci Olarak Kullanılması	383
2.3.2.1.3. Sayı Grubunun Yüklem Olarak Kullanılması	384
2.3.2.2. Sayı Grubunun Kelime Grupları İçinde Durumu	384
2.3.2.2.1. Sayı Grubunun Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması	384
2.3.2.2.2. Sayı Grubunun Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlanan Unsur Olarak Kullanılması	384
2.3.2.2.3. Sayı Grubunun Belirtisiz İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması	385
2.3.2.2.4. Sayı Grubunun Belirtisiz İsim Tamlamalarında Tamlanan Unsur Olarak Kullanılması	385
2.3.2.2.5. Sayı Grubunun Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması	385
2.3.2.2.6. Sayı Grubunun Edat Gruplarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması	386
2.4. IV. TİP: KISALTMA GRUPLARI	386
2.4.1. İsnat Grubu	386
2.4.1.1. Cümledeki Görevi Yönünden İsnat Grubu	389
2.4.1.1.1. İsnat Grubunun Özne Olarak Kullanılması	389
2.4.1.1.2. İsnat Grubunun Nesne Olarak Kullanılması	389
2.4.1.1.3. İsnat Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması	390

2.4.1.1.4. İsnat Grubunun Zarf Tümleci Olarak Kullanılması	390
2.4.1.1.5. İsnat Grubunun Yüklem Olarak Kullanılması.....	390
2.4.1.2. İsnat Grubunun Kelime Grupları İçinde Durumu	390
2.4.1.2.1. İsnat Grubunun Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsuru Olarak Kullanılması	390
2.4.1.2.2. İsnat Grubunun Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması	391
2.4.1.2.3. İsnat Grubunun Sıfat Tamlamalarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması	391
2.4.1.2.4. İsnat Grubunun Edat Gruplarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması	391
2.4.2. Yükleme Grubu.....	392
2.4.2.1. Yükleme Grubunun Kelime Grupları İçinde Durumu	392
2.4.2.1.1. Yükleme Grubunun Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması	392
2.4.3. Yönelme Grubu.....	392
2.4.3.1. Cümledeki Görevi Yönünden Yönelme Grubu.....	395
2.4.3.1.1. Yönelme Grubunun Nesne Olarak Kullanılması.....	395
2.4.3.1.2. Yönelme Grubunun Zarf Tümleci Olarak Kullanılması	395
2.4.3.1.3. Yönelme Grubunun Yüklem Olarak Kullanılması.....	395
2.4.3.2. Yönelme Grubunun Kelime Grupları İçinde Durumu	396
2.4.3.2.1. Yönelme Grubunun Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlanan Unsuru Olarak Kullanılması	396
2.4.3.2.2. Yönelme Grubunun Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması	396
2.4.4. Bulunma Grubu.....	397
2.4.4.1. Cümledeki Görevi Yönünden Bulunma Grubu.....	398

2.4.4.1.1. Bulunma Grubunun Nesne Olarak Kullanılması.....	398
2.4.4.1.2. Bulunma Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması.....	398
2.4.4.1.3. Bulunma Grubunun Zarf Tümleci Olarak Kullanılması	398
2.4.4.1.4. Bulunma Grubunun Yüklem Olarak Kullanılması.....	399
2.4.4.2. Bulunma Grubunun Kelime Grupları İçinde Durumu	399
2.4.4.2.1. Bulunma Grubunun Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması	399
2.4.4.2.2. Bulunma Grubunun Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlanan Unsur Olarak Kullanılması	399
2.4.4.2.3. Bulunma Grubunun Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması	399
2.4.5. Çıkma Grubu.....	400
2.4.5.1. Cümledeki Görevi Yönünden Çıkma Grubu.....	402
2.4.5.1.1. Çıkma Grubunun Özne Olarak Kullanılması	402
2.4.5.1.2. Çıkma Grubunun Zarf Tümleci Olarak Kullanılması	402
2.4.5.1.3. Çıkma Grubunun Yüklem Olarak Kullanılması.....	403
2.4.5.2. Çıkma Grubunun Kelime Grupları İçinde Durumu	404
2.4.5.2.1. Çıkma Grubunun Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması	404
2.4.5.2.2. Çıkma Grubunun Edat Gruplarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması	404
2.4.6. Vasıta Grubu	404
2.4.6.1. Cümledeki Görevi Yönünden Vasıta Grubu	406
2.4.6.1.1. Vasıta Grubunun Zarf Tümleci Olarak Kullanılması.....	406
2.4.6.1.2. Vasıta Grubunun Yüklem Olarak Kullanılması	406
2.4.6.2. Vasıta Grubunun Kelime Grupları İçinde Durumu.....	406

2.4.6.2.1. Vasıta Grubunun Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması	406
2.4.7. Eşitlik Grubu.....	406
2.4.7.1. Cümledeki Görevi Yönünden Eşitlik Grubu.....	407
2.4.7.1.1. Eşitlik Grubunun Yüklem Olarak Kullanılması.....	407
2.4.8. Kalıplaşmış Yapılar.....	407

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

3.1. Sonuç ve Tartışma	409
3.2. Öneriler	432
KAYNAKLAR.....	435
EKLER	444

KISALTMALAR

A.	: Ağzı, ağızları
bk.	: Bakınız
bs.	: Baskı, basım
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleme, derlemeler
DLT	: Divanü Lügat-it-Türk
Hzl.	: Hazırlayan
İ.	: İli
K.	: Köyleri
KB	: Kültür Bakanlığı
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
Mİ	: Merkez İlçe
MÖ	: Milattan önce
MS	: Milattan sonra
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TDK	: Türk Dil Kurumu
Ü.	: Üniversite/Üniversitesi
vb.	: ve benzeri
vs.	: vesaire
Y.	: Yöresi
Yay.	: Yayınları

TABLolar LİSTESİ

Tablo 3.1: Unsurlarından Biri veya Her İki Kelime Grubu Olan Sıfat Tamlamaları (Örnek)	411
Tablo 3.2: Kelime Gruplarını İlgilendiren Eklerdeki Nöbetleşmenin Bağını Tablosu	429



TARANAN ESERLER VE KISALTMALARI

Kitaplar

- Akar, Ali (2013). *Muğla ve Yöresi Ağızları*, Ankara: TDK Yay. [MuYA]
- Atmaca, Emine (2017). *Antalya İli Korkuteli İlçesi ve Yöresi Ağızları*, Ankara: TDK Yay. [AKYA]
- Buran, Ahmet (1997). *Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları*, Ankara: TDK. Yay. [KBA]
- Caferoğlu, Ahmet (1994). *Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme I*, Ankara: TDK Yay. [ADÜM I]
- Caferoğlu, Ahmet (1994). *Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme II*, Ankara: TDK Yay. [ADÜM II]
- Demir, Necati (2022). *Ordu İli ve Yöresi Ağızları*, Ankara: TDK Yay. [OYA]
- Ercilasun, Ahmet B. (1983). *Kars İli Ağızları*, Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları. [KİA]
- Eren, M. Emin (1997). *Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları*, Ankara: TDK Yay. [ZBK]
- Erten, Münir (2011). *Diyarbakır Ağzı*, Ankara: TDK Yay. [DiyA]
- Gemalmaz, Efrasiyap (1978). *Erzurum İli Ağızları*, II. C. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yay. [ErİA]
- Gülensoy, Tuncer (1988). *Kütahya ve Yöresi Ağızları*, Ankara: TDK Yay. [KüYA]
- Gülseren, Cemil (2021). *Malatya İli Ağızları*, Ankara: TDK Yay. [MalİA]
- Gülsevin, Gürer (2020). *Uşak İli Ağızları*, Ankara: TDK Yay. [UşİA]
- Günay, Turgut (1978). *Rize İli Ağızları*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi [RİA]
- Günşen, Ahmet (2019). *Kırşehir ve Yöresi Ağızları*, Ankara: TDK Yay. [KırşYA]
- İlker, Ayşe (2017). *Manisa Ağızları*, Ankara: TDK Yay. [ManA]
- Kalay, Emin (1998). *Edirne İli Ağızları*, Ankara: TDK Yay. [EİA]
- Korkmaz, Zeynep (1994). *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*, Ankara: TDK Yay. [NevYA]

Mutlu, Hüseyin Kahraman (2022). *Balıkesir İli Ağzları*, Ankara: TDK Yay. **[BalıA]**

Olca, Selahattin vd. (1998). *Arpaçay Köylerinden Derlemeler*, Ankara: TDK Yay.

[ARP]

Özçelik, Sadettin (1997). *Urfa Merkez Ağzı*, Ankara: TDK Yay. **[UMA]**

Sağır, Mukim (1995). *Erzincan ve Yöresi Ağzları*, Ankara: TDK Yay. **[ErzYA]**

Şahin, Hatice vd. (2019). *Bursa İli Yerli Ağzı*, Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi.

[BİYA]

Turan, Zikri (2006). *Artvin İli Yusufeli İlçesi Uşhum Köyü Ağzı*, Ankara: TDK Yay.

[Uşhum]

Yıldız, Osman (2021). *Isparta Merkez İlçe Ağzları*, Ankara: TDK Yay. **[İMİA]**

Doktora Tezleri

Akca, Hakan (2009). *Ankara İli Ağzları*, Ankara: (Gazi Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi). **[Ank]**

Bayraktar, Fatma Sibel (2000). *Kayseri Merkez İlçe Ağzı*, Edirne: (Trakya Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi). **[KaMİA]**

Bulak, Şahap (2015). *Van Küresin Ağzı*, Malatya: (İnönü Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi). **[VanK]**

Çelik, Anıl (2018). *Yalova İli Yerli Ağzı*, Bursa: (Uludağ Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi). **[Yal]**

Doğan, Muammer (2012). *Aksaray ve Yöresi Ağzları*, Kayseri: (Erciyes Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi). **[AksYA]**

Erdoğan, Songül (2012). *Niğde Merkez ve Bor İlçesi Ağzı*, Kayseri: (Erciyes Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi). **[NiBorA]**

Ertekinoglu, Servet (2015). *Ahlat Ağzı*, İstanbul: (Yıldız Teknik Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi). **[AhIA]**

Haşimi, Ahmet (2016). *Kırıkkale İli Ağzları*, Kırıkkale: (Kırıkkale Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi). **[KırıkIA]**

Karacakaloğlu, Nuri (2005). *Aydın Merkez Ağzı*, Erzurum: (Atatürk Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi). **[AyMA]**

Koç, Ali (2021). *Iğdır İli Ağzları*, Elazığ: (Fırat Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi). **[İğd]**

Öçalan, Muharrem (2004). *Sakarya İli Ağzları*, Kayseri: (Erciyes Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi). **[SakİA]**

Ölçücü, Hasan Çağrı (2020). *Çanakkale İli Yerli Ağzları*, Bursa: (Uludağ Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi). **[ÇanA]**

Özden, Muharrem (2009). *Bilecik İli Ağız İncelemesi*, Edirne: (Trakya Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi). **[BilİA]**

Pehlivan, Gülcihan (2019). *İzmir İli Bayındır İlçesi Ağzı*, Manisa: (Manisa Celal Bayar Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi). **[İzBay]**

Sarıtiken, Hakan (2017). *Gaziantep Merkez (Şahinbey-Şehitkâmil) Ağzı*, Kayseri: (Erciyes Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi). **[GazMA]**

Tok, Turgut (2002). *Denizli İli Güney ve Güneybatı Bölgesi Ağzları*, Denizli: (Pamukkale Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi). **[Deniz]**

Uysal, İdris Nebi (2009). *Karaman İli Ağzları ve Anadolu Ağzları Arasındaki Yeri*, Denizli: (Pamukkale Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi). **[KarİA]**

Yıldırım, Faruk (1999). *Çukurova Ağzları -Adana ve Osmaniye İlleri-*, Adana: (Çukurova Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi). **[ÇA]**

Yüksek Lisans Tezleri

Abaz, Ayşe (2004). *Çorum-İskilip ve Yöresi Ağzları*, Kayseri: (Erciyes Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[İskil]**

Acar, Ergün (2008). *Kastamonu Merkez İlçe ve Köyleri Ağzı*, Edirne: (Trakya Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[KastMİKA]**

- Akdağ Erdoğan, Hatice (2021) *Konya İli Kulu İlçesi Merkez ve Köyleri Ağzı*, İstanbul: (İstanbul Kültür Ü. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[KonKul]**
- Akgül, Zinnur (2019). *Sinop İlinin Boyabat İlçesi Ağzı*, Konya: (Selçuk Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[Boya]**
- Avcı, Yusuf (1988). *Amasya Aydıncı Ağzı*, Sivas: (Cumhuriyet Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[AAA]**
- Bayrak İşcanoğlu, İlknur (2007). *Eldivan İlçesi (Çankırı) Ağzı*, Ankara: (Gazi Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[EldA]**
- Bilyaz, Betül (2019). *Kocaeli Kandıra Ağzı*, Balıkesir: (Balıkesir Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[KoKand]**
- Çoban, Sıtkı (2005). *Düzce İli ve Yöresi Ağzıları*, Sakarya: (Sakarya Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[Düz]**
- Doğan, Şaban (2001). *Sivas Merkez İlçe ve Köyleri Ağzıları*, Van: (Yüzüncü Yıl Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[SivasM]**
- Doğar, Birsen (2015). *Lâpseki ve Yöresi Ağzıları*, Aydın: (Adnan Menderes Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[Lap]**
- Erdem, Mehmet Dursun (2001). *Asarcık Ağzı*, Samsun: (Ondokuz Mayıs Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[AsA]**
- Erdoğan, Ferhat (2007). *Şuhut ve Yöresi Ağzıları*, Afyonkarahisar: (Afyon Kocatepe Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[ŞuhYA]**
- Ertürk, Harun (2015). *Artvin İli Yusufeli İlçesi Demirkent (Erkinis) Köyü Ağzı*, Muğla: (Muğla Sıtkı Koçman Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[ArDem]**
- Eryiğit, Celal (2014). *Göhlisar Ağzı*, Isparta: (Süleyman Demirel Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[Göl]**
- Gökçur, Engin (2006). *Van ve Merkez Köyleri Ağzıları*, Van: (Yüzüncü Yıl Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[Van]**

- Gül, Rıza (1993). *Kilis Merkez ve Köyleri Ağzları*, Adana: (Çukurova Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[Kilis]**
- Günay, Esra Gülin (2008). *Adıyaman-Merkez, Kâhta, Gerger, Samsat Yöresi Ağzı*, Elazığ: (Fırat Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[AdıKGS]**
- Güngör, Hayriye (2017). *Tunceli İli Ağzları*, Elazığ: (Fırat Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[Tunc]**
- Kabadayı, Rukiye (2014). *Bayburt Demirözü İlçesi Ağzı: Cümle Yapısı*, İstanbul: (Fatih Sultan Mehmet Vakıf Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[BayD]**
- Kanaç, Işıl (2010). *Denizli'nin Babadağ İlçesi Ağzı*, Denizli: (Pamukkale Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[DenBa]**
- Kavak, Engin (2019). *Tefenni Ağzı*, Isparta: (Süleyman Demirel Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[Tef]**
- Kaya, Fatih (2004). *Balâ İlçesi Ağzı*, Ankara: (Gazi Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[BalA]**
- Kılıç, Mine (2001). *Kahraman Maraş Merkez Ağzı*, Kahramanmaraş: (Kahramanmaraş Sütçü İmam Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[KahMA]**
- Kılıçer, İsmail (1998). *Yozgat ve Yöresi Ağzları*, Van: (Yüzüncü Yıl Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[YozYA]**
- Kılınç, Gülay (2009). *Bolu İli Seben İlçesi Ağzı*, Ankara: (Gazi Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[BolSeb]**
- Koca, Sinan (2015). *Görele ve Yöresi Ağzları*, Giresun: (Giresun Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[Görele]**
- Kocamaz, İhsan (2013). *Konya İli, Taşkent İlçesi ve Köyleri Ağzı*, Konya: (Selçuk Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[KonTaş]**
- Koruk, Önder (2019). *Yusufeli Ağzı*, Rize: (Recep Tayyip Erdoğan Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[YusA]**

- Kuyumcu, Osman (2006). *Türkçenin Hemşin Ağzı*, İstanbul: (Marmara Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[Hemşin]**
- Küçükler, Paki (1988). *Bingöl Merkez İlçe ve Köyleri Ağzları*, Elazığ: (Fırat Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[BiMİKA]**
- Ordu, Aysun (2019). *Gülınar Ağzı*, Isparta: (Süleyman Demirel Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[Gülınar]**
- Öründü, Fuat (2001). *Trabzon ve Yöresi Ağzları*, Trabzon: (Karadeniz Teknik Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[TrYA]**
- Özkan, İbrahim Ethem (1994). *Ardanuç ve Yöresi Ağzları*, Kayseri: (Erciyes Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[ArdYA]**
- Özmen, Şeyda (2007). *Muş - Merkez Ağzı*, Elazığ: (Fırat Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[Muş]**
- Pekacar, Tefvik (2003). *Suluova Ağzları*, Kayseri: (Erciyes Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[Sulu]**
- Pıllancı, Hülya (1991). *Eskişehir ve Yöresi Ağzları*, Kayseri: (Erciyes Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[EskYA]**
- Polat, Fadime (2000) . *Şavşat ve Yöresi Ağzları*, Kayseri: (Erciyes Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[ŞavYA]**
- Sarıahmet, Ebru (2018). *Rize Çamlıhemşin Ağzı*, Rize: (Recep Tayyip Erdoğan Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[Çamlı]**
- Şahin, Fatma (2017). *Kadınhanı Ağzı*, Nevşehir: (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[KKad]**
- Şanlı, Cevdet (1990). *Kırklareli İli Merkez İlçe Köyleri Ağzları*, Edirne: (Trakya Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[Kırklar]**
- Taş, Pınar (2006). *Şarkışla ve Yöresi Ağzları*, Kayseri: (Erciyes Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[ŞarYA]**
- Tosun, İlker (2003). *Tekirdağ Merkez İlçe ve Köyleri Ağzları*, Edirne: (Trakya Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **[Tekir]**

- Tosun, Temuçin (2019). *Vakfikebir ve Yöresi Ağızları*, Giresun: (Giresun Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). [**Vakf**]
- Ünal, Ergül (2010). *Reşadiye ve Yöresi Ağızları*, Gaziantep: (Gaziantep Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). [**Reşad**]
- Yazıcı, Serdar (2006). *Dört Yol Ağızı*, Van: (Yüzüncü Yıl Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). [**DörtA**]



GİRİŞ

Türk dilinin tarihî dönemlerinden izler taşıyabilen ve konuşma dilinin barındırdığı kimi farklılıklarla meydana gelen ağızlar, Türkçenin canlılığına ve sistemindeki kusursuz işleyişe önemli örnekler sunabilmektedir. Bugünkü yazı dilinin temelinde yer alan ağızlar, ortaya koyduğu özellikleriyle Türkçenin ilk metinlerindeki kurallardan izler taşıyabildiği gibi yazı dilinin durağan seyrinin çok ötesinde bir ilerlemeye de kaynaklık edebilmektedir. Bu açıdan dil üzerine yapılan çalışmalarda dayanak ve detaylandırma amacıyla araştırmacıların çoğu zaman ağızlara yöneldiği açıktır. Türkiye Türkçesi ağızlarının temeli olan Oğuzcanın en eski dönemlerine ait izler için net veriler elde edilememiş olsa da kimi arkeolojik kazılarla yeni irtibatlar ortaya çıkmaktadır.

Eski Çağ dönemine ait kavimlerle ilgili tabletler yardımı ile ulaşılan bazı bilgiler dolaylı olarak bize Türklerin ve Oğuzların MÖ 3500 yıllarındaki varlıkları ile ilgili ipuçları elde etmemizi sağlamaktadır.¹ Bugün Türk dilinin yaşı meselesinde yapılan çalışmalarda Sümerce ve Türkçe arasındaki ilişkiyi ortaya koyan Osman Nedim Tuna'nın 168 kelimenin ortaklığını ve birçok ses denkleğinin varlığını tespit etmiş olması², yine Akadların Anadolu sahasında elde edilen metinlerinden hareketle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da varlığı zikredilen 17 krallık içerisinde “Türki Kralı İlşu Nail'in”³ yer alması MÖ 3500 yılları ve sonrasında bölgede bir Türk varlığını göstermek için yeterlidir. Türkçenin Güneybatı kolu olarak tarif edilen Oğuzcanın aynı dönemlerde Anadolu'daki varlığını ise Hurrilerle irtibatlandırmak mümkündür. Erdal, Hurrilerin MÖ 3000 yıllarında Orta Asya'dan göç ettiğini belirtir ve Tibet kaynaklarında Hor sözünün Oğuzlar için kullanılmasına ve Hurri-Oğuz sözleri arasındaki ses değişimlerine başvurarak adların aynı kökten gelmiş olabileceğine işaret eder ve Hurrice ile Oğuzca arasındaki benzerliklerle Oğuzcanın tarihî geçişinin MÖ 2300 yılına götürülebileceğini söyler.⁴

¹ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi* (Ankara:TDK Yayınları, 2020), 13.

² Osman Nedim Tuna, “Sümer-Türk Dillerinin Tarihi İlgisi ve Türk Dilinin Yaşı Meselesi”, *TDAY-Belleten*, 37 (1989): 257-293. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belleten/issue/44064/542338>

³ Korkmaz, *Türkiye Türkçesinin Temeli*, 15.

⁴ Marcel Erdal, “Türkçenin Hurriceyle Paylaştığı Ayrıntılar”, içinde *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I*, (Ankara: TDK Yayınları, 2004), 930-936.

Tüm bu veriler, Anadolu'ya bugünkü tarihî kaynaklarda XI. yy.dan sonra diğer boylarla beraber yoğun akınlar gerçekleştirdiği kesin olan Oğuzların bu akınlarını aslında daha eski devirlerde yaşadığı bölgeye bir geri dönüşü olarak nitelendirmek için yeterlidir. Özellikle bugünkü Türkiye Türkçesi ağızlarında var olan çeşitliliğin birçok kavimle irtibatı olan Oğuzların tarihî seyrinde yaşadığı çeşitli coğrafyalar ve Anadolu'ya akınlarının yüzlerce yıl sürmüş olmasının etkisiyle oluştuğunu görmek mümkündür. MÖ 3000'lerde şimdilik teorik bir bilgi olsa da Anadolu civarında olduğu düşünülen bir kavmin, MS 8. asırda Türkistan'da dikilen yazıtlarda yer alması ve Türk tarihinin her döneminde büyük bir yer işgal etmesi Oğuzların sınır tanımaz hareketliliğini işaret ettiği gibi temelde bugünkü Anadolu ağızlarının zengin dil özelliklerinin kaynağı olarak da gösterilebilir. Asırlarca süren, farklı kavim, boy ve milletlerle kurulan etkileşimin boyutları, bugün Oğuzcanın modern en büyük kolu olan Türkiye Türkçesi ve ağızlarındaki zenginlikte gizlidir. Korkmaz, Oğuzca üzerine yaptığı kapsamlı çalışmasının sonuç kısmında Türkiye Türkçesinin geçirdiği bağımsız gelişim süreçleri, söz varlığındaki zenginliği ve ortaya koyduğu çok yönlü değerleri ile Türk dünyasını ve Türk dilini en iyi temsil gücüne sahip bir dil olmasını Oğuzcanın geçirdiği yapıcı gelişme süreçlerine borçlu olduğunu belirtir.⁵ Bugün Anadolu ağızları, bu Modern dil ile onun varlığını borçlu olduğu Oğuzcanın arasında iki kısımdan da izler taşıyan bir köprü konumundadır. Modern Oğuzca ile Eski Oğuzcanın geçirdiği bağımsız süreçlerin detaylı izahı da şüphesiz Anadolu ağızları üzerine yapılacak çalışmalarla mümkün olacaktır.

Türkçenin kelimeleri kullanarak ortaya koyduğu ifade kabiliyetine sınırsız bir genişlik sunan kelime gruplarının detaylandırılması ve işleyişindeki sistemin anlamlandırılması amacıyla Türkiye Türkçesi ağızlarının örneklerine odaklanmak sahadaki önemli bir açığı kapatacak, konuşma dilinin yaratıcı gücü, işlek yapısı ve konuşurların gramatikal zekâsı ortaya konabilecektir. Bu vesileyle eldeki tez çalışmasında Türkiye Türkçesi ağızlarında tespit edilen kelime grupları fişlenerek uygun başlıklar altında işlenmiş; kuruluş şekilleri ve anlam değerleri açısından özellikleri ortaya konulmuştur.

⁵ Korkmaz, *Türkiye Türkçesinin Temeli*, 218.

Problem Durumu

Türkiye Türkçesi Ağızlarında kelime gruplarının nasıl oluştuğu, grubu oluşturan kelimelerden hangisinin ana unsur, hangisinin yardımcı unsur olduğu, bu grupların cümlelerde ne tür görevler üstlenebildikleri, bir kelime grubunun kendisiyle aynı ve kendisinden farklı grupların yapısında ne gibi görevlerde kullanılabildiği gibi sorular bizi böyle bir çalışma yapmaya sevk etti. Bu soruların cevaplanmasıyla tespit edilen Türkiye Türkçesi ağızlarındaki kelime gruplarının söz diziminde işlevleri ve diğer kelime gruplarıyla yapı ve anlamsal ilişkileri, Türkiye Türkçesi ağızlarındaki kelime gruplarının yapısal özellikleri kısaca kelime gruplarının yüzeysel yapılarından çok derin yapıları çalışmamızın problem durumunu ortaya koymaktadır.

Araştırmanın Amacı

Türkiye Türkçesi ağızlarında tespit edilecek kelime gruplarının anlatıma olan etkisini incelemek, kelime gruplarının şekil ve anlam özelliklerinin ölçünlü Türkçeden ayrılan ve ölçünlü Türkçeye yaklaşan yönlerini tespit etmek amaçlanmaktadır. Araştırmamızın cevap arayacağı sorulardan bazıları şunlardır:

Türkiye Türkçesi ağızlarında hangi tür kelime grupları örneklenebilmektedir?

Örneklenen kelime gruplarının diğer kelime gruplarıyla kurduğu yapı ilişkisi nasıldır?

Ağızlarda mevcut kelime gruplarının söz dizimi içindeki kullanım özellikleri nelerdir?

Ağızlarda yaygın kullanımı olan kelime gruplarının ölçünlü Türkiye Türkçesindeki şekillerinden ayrılan yönleri var mıdır? Varsa bu çeşitlenmenin sebepleri neler olabilir?

Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki kelime gruplarında herhangi yapı ve işlev değişikliği ispatlanabilmekte midir?

Günümüzde genel kabul görmüş kelime grupları haricinde Türkiye Türkçesi ağızlarında farklı yapı özellikleriyle bir araya getirilen kelimeler veya ifade şekilleri var mıdır?

Farklı kavram ve varlıkları karşılama noktasında Türkiye Türkçesi ağızları kelime gruplarından faydalanmakta mıdır?

Bugünden farklı kavram karşılama yöntemlerine örneklenebilecek kullanımlar varsa bunların yapı özellikleri nasıl bir mantıkla oluşturulmaktadır?

Araştırmanın Önemi

Türkiye Türkçesinin geçirdiği bağımsız gelişim süreçleri, söz varlığındaki zenginliği ve ortaya koyduğu çok yönlü değerleri ile Türk dünyasını ve Türk dilini en iyi temsil gücüne sahip bir dil olması,⁶ Oğuzcanın geçirdiği gelişme süreçlerine bağlıdır. Bugün Anadolu ağızları, bu Modern dil ile onun varlığını borçlu olduğu Oğuzcanın arasında iki kısımdan da izler taşıyan bir köprü konumundadır. Modern Oğuzca ile Eski Oğuzcanın geçirdiği bağımsız süreçlerin detaylı izahı da şüphesiz Anadolu ağızları üzerine yapılacak çalışmalarla mümkün olacaktır.

Türkçenin kelimelerle ortaya koyduğu zenginliğin, belirli kurallar dâhilinde bir araya getirilen kelimelerle ulaştığı boyut, bugün Türk lehçeleri arasında bir bilim dili olarak kabul gören Türkiye Türkçesi için önemli bir söz dizimi unsurunu işaret etmektedir. Dilin ifade gücünün kaynağı olan kelimelerin şekil ve anlam itibarıyla bir araya gelebilmelerindeki sistemin idraki Türkiye Türkçesinin ve dolayısıyla Türk dilinin daha iyi anlaşılmasına vesile olacaktır.

Oğuz Türkçesinin tarihî süreçlerinin Anadolu ağızlarındaki farklılıkları doğrduğunu söylemek mümkündür. Dilde oluşan bu farklılaşmanın söz dizim öğelerine ne ölçüde yansıdığı, konuşurların farklılıkları ne ölçüde ifade edebildiği ve dillerinde yaşattığı, konu üzerine yapılacak detaylı incelemelerle mümkündür. Bu açıdan yapılacak Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kelime Grupları konulu çalışma Türkiye Türkçesinin bugünü ve dününe söz dizimi açısından ışık tutacak, sahasında önemli bir açığı kapatacak, yeni araştırmalara ufuk kazandıracaktır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın amacına uygun verilerin toplanması için tarama modellerinden genel tarama türü kullanılmıştır. Tarama modelleri çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan

⁶ Korkmaz, *Türkiye Türkçesinin Temeli*, 218.

alınacak bir grup üzerinde yapılan düzenlemelerdir.⁷ Tarama araştırmalarında geçmiş olaylara ilişkin olgu bulma, ilişki kurma ve yargılarda bulunabilme amacıyla kanıt toplanması ve bunların değerlendirilmesi önemlidir.⁸ Eldeki çalışmanın inceleme bölümündeki veriler de tarama modelleri içinde değerlendirilebilen doküman inceleme yöntemi ile elde edilmiştir. Doküman incelemesinde, var olan kayıt ve belgeler incelenerek veri toplanır. Geleneksel olarak doküman incelemesi, tarihçilerin, antropologların ve dilbilimcilerin kullandığı bir yöntem olarak bilinir.⁹ Bu tür araştırmalarda araştırmacı ihtiyacı olan veriyi gözlem veya görüşme yapmaya gerek duymadan elde edebilir.¹⁰ Yayın taraması yapılıp liste oluşturulduktan sonra ulaşılmak istenen amaçlar doğrultusunda bilgilerin toplanması ve değerlendirilmesi gerekir. Araştırmacının belgeleri iyi anlaması, seçici bir gözle, amaçlarına uygun olarak incelemesi önemlidir.¹¹ Veri toplama işleminin ekonomik ve kolay olması ile kaynak olarak kullanılan belgelerde bir değişme olmadığı için, veri toplamada güvenirliğin en st düzeye çıkarılması belgesel tarama tekniğinin faydalarıdır. Bu tekniğin sınırlılıkları ise toplanabilecek bilgiler açısından kendinden önceki çalışmalara bağımlı olması, kitaplık ve belgeliklerin iyi düzenlenip sınıflandırılmadığı ortamlarda uygulanmasının zorluğu, yazarın yazdığı ile okuyanın, araştırmacının anladığı arasında farklar olabilmektedir.¹²

Araştırmanın evreni Türkiye Türkçesi Ağızları, rneklem ise Türkiye Türkçesi Ağızları zerine yapılan ve Taranan Eserler başlığı altında isimleri verilmiş 90 akademik derlemedir.

Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kelime Grupları adlı çalışmanın Türkiye Türkçesinin bugünü ve dününe söz diziminin en önemli parçası olan kelime grupları açısından ışık tutması, sahasında önemli bir açığı kapatarak yeni araştırmalara ufuk kazandırması amacıyla Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde kalan il ve yörelerin 1940 yılından sonra derlenen metinleri arasından c ana ağız grubunun yanında Doğu Trakya yöresi de dhil edilerek 90 eser seçilmiş ve eserlerde geçen kelime grupları

⁷ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2009), 79.

⁸ Remzi Y. Kınca, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2014), 111.

⁹ Ali Yıldırım ve Hasan şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 1999), 189.

¹⁰ Yıldırım ve şimşek, *Sosyal*, 190.

¹¹ Kınca, *Bilimsel*, 177.

¹² Kınca, *Bilimsel*, 179.

fişlenerek kendi başlıkları altında yapısal özellikleri, diğer kelime gruplarıyla ilişkileri, söz dizimi açısından görevleri değerlendirilmiş; varılan sonuçlar üçüncü bölümde belirtilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde kalan birkaç il dışında neredeyse tüm illerin ya merkezleri ya da ilçelerinden seçilen metinlerden 9000'in üzerinde fiş çıkarılmış ve bu fişler kelime gruplarının yapı özellikleri, cümledeki görevleri, diğer kelime gruplarının yapısında üstlendikleri görevleri bakımından tasnif edilip yapı ve işlev olarak başlıklandırılarak teze dâhil edilmiştir. Üç ana ağız bölgesi ile Doğu Trakya il/yörelerinin metinlerini içeren doksan eserden elde edilerek başlıkları altına dâhil edilen kelime grupları Baydar'ın¹³ üzerinde son güncellemeleri yaptığı ve tezdeki Kelime Grupları bahsinde detayları verilen Usta'nın tasnifi¹⁴ temele alınarak sınıflandırılmıştır.

Verilerin Analizi

Taranan Eserler başlığı altında kısaltılmış adlarıyla beraber verilen ve incelenen kaynaklardaki kelime grupları tespit edilip fişleme yöntemiyle tasnif edilmiş 9000'in üzerinde fişten 7500'den fazla örnek ortaya koymak kaydıyla bir sınıflandırma yapılmıştır. Kelime grupları dört ana başlık içerisinde değerlendirilerek her bir kelime grubunun ağızlarda tespit edildiği şekli “yapısı, cümledeki görevleri ve diğer kelime gruplarının yapısındaki görevleri” bakımından alt başlıklarda incelenmiştir. Üstlendikleri görev itibarıyla cümlede öge olan kelime gruplarının yer aldığı örnekler cümle içerisinde teze dâhil edilmiş, ayrıca tüm örnekler alındıkları çalışmanın yazı özelliklerine sadık kalmak için kullanılan alfabe değiştirilmeden olduğu gibi ve de alfabetik bir sırayla aktarılmıştır. Her bir örneğin yanında hangi çalışmadan alındıysa çalışmanın Taranan Eserler kısmında belirtilen kısa adı ile sırasıyla sayfa numarası ve satır numarası parantez içinde yazılmak kaydıyla *İnceleme* bölümünde dikkatlere sunulmuştur. Örnekler taranan metinlerden alınıp sıralanırken kaynak metnin yazım özelliklerine sadık kalmak amacıyla tezdeki şekli bütünlüğü bozacak özel isimlerde yahut cümle başında büyük/küçük harf kullanımını bile örneklerin alındığı tezdeki şekli bozulmadan teze yerleştirilmesine özen gösterilmiştir. Yörelerin herhangi ses

¹³ Turgut Baydar, *Türkiye Türkçesinde Kelime Grupları* (Ankara: Sonçağ Akademi, 2020), 28-121.

¹⁴ Halil İbrahim Usta, “Kelime Gruplarını Nasıl Tasnif Edelim?”, içinde İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi, editör Hayati Develi (İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, 2007), 413-421.

özelliğinin tarafımızdan tahrif edilmesi endişesiyle kaynak metinlerdeki yazıma sadık kalınması, tezin en önemli şeklî kıstasları arasında kabul edilmiştir.

Tespit edilen kelime grupları teze şu sınıflandırmaya göre yerleştirilmiştir:

I. TİP Düz (Kurallı) Kelime Grupları (isim tamlaması, sıfat tamlaması, fiilimsi grupları, ünlem grubu, birleşik isim grubu, zarf grubu),

II. TİP Ters (Kural dışı) Kelime Grupları (edat grubu, ünvan grubu, birleşik fiil),

III. TİP Eş Değerli Kelime Grupları (tekrar grubu, sayı grubu),

IV. TİP Kısaltma Grupları (isnat grubu, yükleme grubu, yönelme grubu, bulunma grubu, çıkma grubu, vasıta grubu, eşitlik grubu, kalıplaşmış yapılar).



BİRİNCİ BÖLÜM

AĞIZLAR VE KELİME GRUPLARI

1.1. Türkiye Türkçesi Ağızları

Türkiye Türkçesi ağızlarının temeli; MÖ 2000'lerde Batı Türkistan ve Anadolu'nun doğusu¹⁵, 7. yy.ın ilk yarısında Barlık Irmağı yöresinde (Yenisey), ikinci yarısında Ötüken'de¹⁶, 10.yy.da Harezm bölgesinde¹⁷ 11.yy. ile beraber tekrar Anadolu sahasında etkili boy Oğuzların konuştuğu dil olan ve 11. yy.da Kaşgarlı Mahmut tarafından kimi farklı özelliklerinden bahsedilen Oğuzcadır. Oğuzcanın varyantlaşmasının ilk izlerini, Anadolu'da yazılan ilk eserlerde¹⁸ görmek mümkündür. Dil araştırmacılarının üzerine yoğunlukla durduğu “olga/bolga sorunu” olarak bilinen Oğuzca karışık dilli eserlerin Karahanlı Türkçesinden izler taşıyor olması bu varyantlaşmanın ispatıdır. Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi* adlı çalışmasında Oğuzca ilk eserlerin Doğu ve Batı Türkçesinden izler taşıması Oğuzcanın temelindeki farklı şekillenmelerden kaynaklandığı için dönemi bir geçiş dönemi olarak görmek yerine bu farklılıkların doğrudan doğruya Oğuzcanın kendi farklı biçimlenme süreçlerini ortaya koyan ayrılıklar olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtir.¹⁹

XI. yy.dan sonra Anadolu bölgesinde Oğuzlar tarafından kurulup gelişmiş olan Türk yazı dili²⁰ görüldüğü üzere ilk yazılı eserlerini ortaya koyduğu dönemle beraber

¹⁵ Erdal, “Türkçenin Hurriceyle”, 936.

¹⁶ Korkmaz, *Türkiye Türkçesinin Temeli*, 19.

¹⁷ Faruk Sümer, “X. Yüzyılda Oğuzlar”, *DTCF Dergisi*, XVI/3-4 (1959): 135-138. <https://dergipark.org.tr/pub/dtcfdergisi/issue/66730/1043623>

¹⁸ İlk eserler arasında Nasıruddin bin Muhammed tarafından XIII. yy.da yazılmış, İsmail Hikmet Ertaylan tarafından 1949 yılında tanıtılan ve Sadettin Buluç tarafından manzum parçaları incelenen, Mustafa Canpolat'ın doktora tezi oluşturduğu Behçetü'l-Hadâ'ik fi Mev'izeti'l-Halâ'ik; Ali isimli müellif tarafından kaleme alınan *Kissa-i Yusuf; Kudûri Tercümesi* ve *Ferâiz Kitabı*'nı saymak mümkündür.

¹⁹ Korkmaz, *Türkiye Türkçesinin Temeli*, 80.

²⁰ Hatice Şahin, *Eski Anadolu Türkçesi* (Ankara: TDK Yayınları, 2018), 15.

birtakım varyantlaşmalara uğramıştır. Bu farklılaşmalarda şüphesiz savaş, kıtlık, iklim vb. nedenlerle Anadolu'ya yönelen farklı Türk topluluklarının etkisinin yanında 22 Oğuz boyunun²¹ tamamının, bir diğer yoruma göre 24 boyun 23'ünün²² Anadolu'ya yerleşmesi önemli rol oynar. Siyasi olarak 11.yy.dan sonra çok çeşitli yönetimlerin bulunduğu Oğuzların Anadolu'sunda dilin yavaş yavaş bir imparatorluk dili hâlini almasıyla dönemleri adlandırmada birtakım farklılıklar görülse de Oğuzca, Anadolu'daki ilk yazılı eserlerinden XVI. yy.a kadarki dönemde Eski Anadolu Türkçesi olarak anılmaktadır.

Eski Anadolu Türkçesi genel olarak üç devrede ele alınıp incelenir:

1- Selçuklu Dönemi Türkçesi

2- Beylikler Dönemi Türkçesi

3- Osmanlıcaya Geçiş Dönemi Türkçesi²³

Oğuzcanın Anadolu'da XVI yy.dan XX. yy.a kadarki adlandırması Klasik Osmanlıca, XX. yy.dan sonra ise Cumhuriyetle beraber Modern Türkiye Türkçesidir. Bugünkü Türkiye Türkçesi ise İstanbul ağzını yazı dili olarak temele almakla beraber Anadolu yöresinin halk ağzlarından müteşekkildir.

Anadolu dilinin bu tarihî seyrini en iyi şekilde ifade etmek gerekirse ilk eserlerden XVI. yy.a kadarki döneme Anadolu Oğuzcası, XX. yy.a kadar İmparatorluk Oğuzcası, günümüzde ise Türkiye Oğuzcası demek yerinde olacaktır.

Anadolu'da varyantlaşması XIII. yy.da başlayan Oğuzcanın bugün değişik yörelerde farklı söyleyiş özelliklerine sahip birçok ağzı olduğunu söylemek mümkündür. MÖ 2300'lerde Güneydoğu Anadolu'da olduğu düşünülen²⁴ bu boyun Türk dilinin ilk yazılı eserleri olan Bengü Taş'larda Türkistan'ın kimi zaman bir müttefik kimi zaman merkezî otoriteye isyancı bir boyu olarak yer alması, binli yıllarda tekrar Anadolu sahasında bulunması göz önüne alındığında bugünkü Türkiye

²¹ Ahmet B. Ercilasun ve Ziyat Akkoyunlu; *Divânü Lugâti't-Türk, Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin* (Ankara: TDK Yayınları, 2014), 26-28.

Besim Atalay, *Divânü Lûgat-it-Türk Tercümesi I* (Ankara: TDK Yayınları, 1985), 55-58.

²² Zeynep Korkmaz. "Anadolu Ağzları Üzerindeki Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 23-24 (1975-1976): 152. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belleten/issue/42602/511103>

²³ Şahin, *Eski Anadolu*, 16.

²⁴ Erdal, "Türkçenin Hurriceyle", 936.

Türkçesinin ve dolayısıyla ağızlarının temeli olan Oğuz Türkçesinin kendi özelliklerini ortaya koyarken geçirdiği süreçlerin çeşitliliğini görmek için yeterlidir. Bu farklı coğrafyalarda bulunan bir boyun konuştuğu Türkçenin bugünkü en büyük kolunu oluşturan Türkiye Türkçesi ağızlarındaki çeşitlenmeyi Oğuzca ilk eserlerden bugüne Oğuzcanın karakteristik bir özelliği olarak görmek mümkündür. Bu çeşitliliğin izlerini ise çoğu yönden sınırlandırılmış olan ölçünlü dile nazaran genişlemeye daha müsait, kimi zaman ise eskicil ögelere sıkı sıkıya bağlı ağızlarda aramak daha farklı yapılar ortaya koymak adına önem arz etmektedir.

Ağızlar üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında Zeynep Korkmaz, Anadolu Ağızları “Üzerindeki Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar” adlı makalesinde “A. Maksimov'un Hüdavendigâr ve Karamanlı ağızları üzerine yazdığı *Opt izslédovaniya tyurskich dialektov v Chudavendigarë i Karamanii* (St. - Petersburg 1867) adlı denemesinden ta 1940 yıllarına kadar uzanan dönemdeki araştırmalar, bir iki istisnası dışında genellikle 'yabancı araştırmacılar dönemi' olarak adlandırılabilir.”²⁵ der. Cumhuriyet sonrası dikkate alındığında ve Buluç'un “Anadolu ağızları Bibliyografyası” adlı çalışmasında saydığı 100 araştırmaya²⁶ bakıldığında yerli derleme / ağız araştırmacılarının arttığını görmek ve Korkmaz'ın 1940 yılına kadarki dönemi adlandırmada kullanılabileceğini söylediği “yabancı araştırmacılar” ifadesinin zayıfladığını söylemek mümkündür. Korkmaz bu dönem derlemelerinin folklor ve halk edebiyatı malzemesi vermek amacıyla yapılmasından ötürü beklenen sonuç açısından yetersiz görür.²⁷ Bugünkü teknolojik olanaklardan uzak olan o günkü devrin şartları ve yabancı araştırmacıların yöreye tam hâkim olamayışı gibi etkenler bu araştırmaları bir başlangıç olmalarının ötesinde ağız özelliklerini tam olarak irdeleme başarısına taşıyamamıştır. Ancak Anadolu ağızlarından yapılan bu ilk derlemeler sonraki araştırmalar için ufuk açıcı yeni malzemeler sunmada ve Anadolu'ya araştırmacıları yönlendirmede bir başarı olarak kabul edilebilir.

Cumhuriyetle birlikte derleme çalışmalarına artan ilgi ve devlet kurumlarının desteği ile gönüllü kişilerce yapılan derlemeler 1939-1949 yılları arasında *Halk Ağzından Derleme Dergisi* adında yayın faaliyetlerini doğurmuştur. 1952 yılında Türk

²⁵ Korkmaz, “Anadolu Ağızları”, 143.

²⁶ Sâdeddin Buluç, “Anadolu Ağızları Bibliyografyası”, *Türkiyat Mecmuası*, 7 (1940-1942): 327-333. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuturkiyat/issue/18514/195203>

²⁷ Korkmaz, “Anadolu Ağızları”, 144.

Dil Kurumu, Derleme Dergilerini güvenilir birer sözlük durumuna getirebilmek için yeni baştan derleme ve düzeltme çalışmaları yapmıştır.²⁸ 1963-1975 yılları arasında bu çalışmalardan elde edilen verilerle 13 ciltlik bir *Derleme Sözlüğü* oluşturulmuştur.

Anadolu diyalektolojisi üzerine Anadolu'yu bir bütün hâlinde ele alan araştırmacıların başında ise Ahmet Caferoğlu gelir. Caferoğlu, 15-20 yıl süren uzun ve yorucu derleme ve yayın faaliyeti ile Anadolu'ya ait ağız malzemesini bilim alanına toplu olarak sunan ilk araştırmacı olmuştur.²⁹ Korkmaz³⁰, metinlerin büyük kısmının manzum parçalardan oluşması, devrin imkânları neticesinde ses kayıt cihazının olmaması ve derlemeleri yazarın kendi eliyle kayda geçmesi, kimi yöre ayrıntılarının yetersizliği, kullanılan transkripsiyon sisteminde tam bir titizlik olmayışı gibi noktaları Caferoğlu'nun dokuz ciltlik eserinde³¹ eksiklik olarak belirtir ve buna devrin şartlarını sebep gösterir.

Anadolu'da ağız çalışmaları bu derleme seferberliğinin ardından iller ve yöreler bazında daha detaylı dil incelemeleriyle yeni bir boyuta ulaşır. Bugün sayısız çalışmanın yapıldığı Anadolu sahasında detaylı dil incelemelerini içeren derlemelerde transkripsiyona, kaynak kişi seçimine verilen önemin artması gibi bilimsel değeri yükselten eğilimler, Türkoloji'de Anadolu'yu yörelerinin barındırdığı zenginlikleriyle çok daha ileri taşıdığı söylenebilir. Ülke sınırları içerisinde ağız çalışması yapılmayan il, günümüzde neredeyse yoktur. 1945 yılında Ömer Asım Aksoy'un *Gaziantep Ağzı*, Kemal Edip'in *Urfa Ağzı*; bunlardan on yıl sonra Zeynep Korkmaz'ın *Güney-Batı*

²⁸ Korkmaz, "Anadolu Ağızları", 145.

²⁹ Korkmaz, "Anadolu Ağızları", 147.

³⁰ Korkmaz, "Anadolu Ağızları", 147-149.

³¹ Caferoğlu'nun çalışmaları kronolojik sıra ile şu şekildedir:

1940, Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme I, Balıkesir, Manisa, Afyonkarahisar, Isparta, Aydın, İzmir, Burdur, Antalya, Muğla, Denizli, Kütahya Vilâyetleri Ağızları.

1941, Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme II, Oyunlar, Tekerlemeler, Yanılmaçlar ve Oyun İstihlaları, Konya, Isparta, Burdur, Kayseri, Çorum, Niğde, Vilâyetleri Oyunları.

1942, Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar, Kars, Erzurum, Çoruh İlbaylıkları Ağızları.

1943, Anadolu Ağızlarından Toplamalar, Kastamonu, Çankırı, Çorum, Amasya, Niğde İlbaylıklar Ağızları, Kalaycı Argosu ve Geygelli Yürüklerinin Gizli Dili.

1944, Sivas ve Tokat İlleri Ağızlarından Toplamalar.

1945, Güney-Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar, Malatya, Elâziğ, Tunceli, Gaziantep ve Maraş Vilâyetleri Ağızları.

1948, Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler, Niğde, Kayseri, Kırşehir, Yozgat, Ankara Vilâyetleri İle Afşar, Saçıkara ve Karakoyunlu Uruklarının Ağızları.

1948, Kuzey-Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar, Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve Yöresi Ağızları.

1951, Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler, Van, Bitlis, Muş, Karaköse, Eskişehir, Bolu ve Zonguldak İlleri Ağızları.

Anadolu Ağızları: Ses Bilgisi adlı çalışmaları detaylı incelemelerin bir başlangıcı kabul edilebilir. Bu çalışmalar sonrası Anadolu sahasında yapılan il ve yöre temelli incelemeler daha önce bilinmeyen özellikleri karşılaştırma ve benzerlikleri bulma noktasında araştırmacılara yeni bir saha açmış ve ilk çalışmalardan yaklaşık yarım asır sonra Anadolu ağızları üzerine tasnif noktasında yeni çalışmalar ortaya konmuştur.

“Türkiye Türkçesi Ağızlarının Tasnifi Üzerine Bir Değerlendirme” adlı çalışmasında Ahmet Buran, ağızların sınıflandırılması ile ilgili şu tespitlerde bulunur:

Türkiye Türkçesi ağızları, İgnas Kunos (1896), Caferoğlu (1946 ve 1959), Banguoğlu (Türkçenin Gramerinde ve TDE Ansiklopedisinde), Kral, Hayashi ve Karahan (1996) gibi araştırmacılar tarafından tasnif edilmiştir. Bu tasniflerin bir bölümünde sadece Anadolu ağızları sınıflandırılırken (Kunos, Caferoğlu, Karahan), bir bölümünde “Rumeli ağızları” da tasniflere eklenmiştir (Banguoğlu, Kral). Bu genel tasniflerden başka, Nemeth (1946), Hazai (1971), Korkmaz (GBAA, 92), Hayashi (1984), Ercilasun (1985) gibi araştırmacılar tarafından bölgesel tasnifler de yapılmıştır. Nemeth ve Hazai Rumeli ağızlarını, Korkmaz, Güney Batı Anadolu ağızlarını, Hayashi, Karadeniz, Ercilasun da Doğu Anadolu ağızlarını tasnif etmiştir. Çok sayıda araştırmacı da il ve ilçe düzeyinde tasnifler yapmıştır.³²

Ağızların sınıflandırılması temelde Leylâ Karahan’ın belirttiği gibi “Oğuz boylarının farklı ağız özelliklerine sahip olmasından”³³ doğar. Yaklaşık on asır önce Anadolu’ya doğudan girerek ilerleyen Oğuzların binlerce yıl buldukları ortam, farklı kavimler ve diğer Türk boyları ile olan münasebetleri dillerine kimi özellikler kazandırmıştır. Anadolu birçok farklı tabakalaşma ile günümüzde iller/yörelere bazında adlandırdığımız temelde bir noktaya bağlanabilen ancak kimi kullanımlarda farklı dil yapılarını bugün ağız özelliği olarak yaşatmaktadır.

³² Ahmet Buran, “Türkiye Türkçesi Ağızlarının Tasnifi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 6/1 (2011): 41-54. DOI:<http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.1799>

³³ Leylâ Karahan; *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması* (Ankara: TDK Yayınları, 1996), 1.

Eldeki tez çalışmasında, Leylâ Karahan'ın 1996 yılında *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması* adlı çalışmasında ortaya koyduğu tasnif temele alınmıştır. Karahan, çalışmasında Anadolu ağız gruplarını,

1. *Doğu Grubu Ağızları*

2. *Kuzeydoğu Grubu Ağızları*

3. *Batı Grubu Ağızları* olarak üç ana ağız grubuna ayırır ve tespit ettiği bazı ses, şekil ve söz dizimi özelliklerinin bu grupları oluşturduğunu belirtir.³⁴ Karahan, bu üç ana ağız grubundan Doğu Grubu Ağızlarını 4, Kuzeydoğu Grubu Ağızlarını 3, Batı Grubu Ağızlarını ise 9 alt gruba ayırır.

Diğer tasnifleri detaylarıyla incelemiş olması, çalışmanın yapıldığı döneme kadar yapılan ağız çalışmalarının eskiye nazaran daha fazla olması ve bunun neticesinde Anadolu'nun neredeyse tüm yörelerinden örnekler barındırması gibi nedenler Karahan'ın tasnifini diğerlerine³⁵ nazaran daha kapsamlı kılmaktadır. Karahan'ın belirttiği üç ana ağız grubunun yanında Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde kalan ve bu tasnifte yer almayan Doğu Trakya illerini çalışma alanımız içine aldığımızı çalışmanın başında belirtmiştik.

Türkiye Türkçesi Ağızlarında kelime gruplarının tümünü kapsayan müstakil bir tez çalışması bulunmamaktadır. Ancak ağızlarda kelime gruplarından münferit konular seçilerek yapılan veya kelime gruplarıyla ilişkili olan çalışmalar mevcuttur.

Türkiye Türkçesi ağızlarında ikilemeleri konu edindiği yüksek lisans tez çalışmasında Özlem Merve Aksoy, ikilemeleri ilk seslerin niteliğine, hece sayılarına, anlamlarına, ses benzerliğine, ses düzenine ve sözcük türüne göre gruplandırmıştır.³⁶ Öznur Sivri ise yüksek lisans tez çalışmasında 1940 yılı sonrası ağızlar üzerine yapılan çalışmalardan fişlediği ikilemeleri yapı, köken ve anlam bakımından incelemiştir.³⁷

³⁴ Karahan, *Anadolu Ağızlarının*, 1-2.

³⁵ Tekrara düşmemek ve konudan sapmamak adına diğer tasnif değerlendirmelerinin sadece Ahmet Buran'dan alıntılanarak isimleri zikredilmiş ve detaylarına girilmemiştir. Tasniflerin detayları için Leylâ Karahan'ın *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması* adlı eserinin IX-XIX arası sayfalarına ve Ahmet Buran'ın üst dipnotta adı verilen makalesine bakılabilir.

³⁶ Özlem Merve Aksoy, "Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkilemeler" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 17-119.

³⁷ Öznur Sivri, "Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkilemeler" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020), 21-153.

Merve Demirbaş, “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Seslenme Sözlere” adlı yüksek lisans tez çalışmasında seslenme sözlere için kullanılan terimleri, seslenme sözlere aldğı ekleri, seslenme sözlere söz varlığını, sözcük türü bakımından seslenme sözlere, cümle ögesi olarak seslenme sözlere ve seslenme sözlere kullanım alanlarını Türkiye Türkçesinin dört ana ağız bölgesinin her birinden seçtiğı 11 eserden fişlediğı örneklerle göstermiştir.³⁸

Serdar Bulut tarafından hazırlanan Anadolu “Ağızlarında Kalıp Sözlere ve Kullanım Özellikleri” adlı yüksek lisans tez çalışmasında Anadolu ağızlarında var olan kalıp sözlere eserlerden toplanarak illere göre ayrıştırılmış, çeşitli alt guruplara ayrılarak hangi hâllerde hangi sözlere söylendiğı tespit edilmiştir. Kalıp sözlere kendi başlıkları altında sıralanmış, bu kalıp sözlere ilgili otuz iki farklı sonuç cümlesi elde edilmiştir.³⁹

Niyet Bahşı, on beş kaynak eserden tarama yaparak oluşturduğı yüksek lisans tez çalışmasında Anadolu ağızlarında 307 ünlem tespit etmiştir. Çalışmanın Giriş kısmında ünlemlere yapı ve işlevlerine değinilmiş, İnceleme kısmında başlıkları altında orijinal imlası korunan örnekler sıralanmış, sonuç kısmında ise 80 işlev belirtilerek tablolar hâlinde ünlemlere yapı özellikleri belirtilmiştir.⁴⁰ Bahtiyar Bahşı ise Anadolu ağızlarında çekim edatlarını incelediğı yüksek lisans çalışmasında on altı kaynak eserden aynı edatın farklı söyleniş şekillerini de ayrı sayarak -bunlardan 123’ü çekim edatı ve çekim edatı olarak kullanılan isim olmak üzere- 422 edat tespit etmiş; Sonuç bölümünde 30 farklı işlev sıralamıştır.⁴¹

Bir diğere yüksek lisans tez çalışmasında ise Ezgi Sırtı, Türkiye Türkçesi ağızlarında birleşik kelimeleri, oluşma yollarına göre tasnif ederek yapı bakımından

³⁸ Merve Demirbaş, “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Seslenme Sözlere” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017), 3-144.

³⁹ Serdar Bulut, “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kalıp Sözlere ve Kullanım Özellikleri” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012), 7-251.

⁴⁰ Niyet Bahşı, “Anadolu Ağızlarında Ünlemlere ve Fonksiyonları” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012), 10-101.

⁴¹ Bahtiyar Bahşı, “Anadolu Ağızlarında Çekim Edatları ve Çekim Edatı Olarak Kullanılan İsimler” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012), 43-141.

incelemiştir.⁴² Çalışmada tespit edilen yapıların yalnızca anlamları verilmiş yöre isimleri, söz dizim özellikleri ve kelime grubu ilişkilerine değinilmemiştir.

Ceyhun Sarı, doktora çalışmasında Türkiye Türkçesi ağızlarında tespit edilen atasözü ve deyimlerle dua-beddua sözleri, ilişki sözleri ve ikilemeleri incelemiştir. Çalışmada derlemelerin yanında kaynak kişilere de müracaat edildiği ve bu kişilerin Muğla ve Sivas illerinden seçildiği görülür.⁴³ Bir diğer doktora çalışmasında ise Serdar Yavuz 152 eserden bağlaç ve bağlama görevi üstlenen kelimeleri incelemiş, Türkiye Türkçesi ağızlarında bu işlevde 734 kelimenin varlığını ortaya koymuştur.⁴⁴

Bunlara ek olarak Türkiye Türkçesi ağızlarında bitki ve hayvan isimlerinin incelendiği, Kürşat Efe tarafından hazırlanan doktora tez çalışması⁴⁵, kullanımlar yapı özellikleri bakımından incelenirken kelime grubu şeklinde oluşturulan bitki ve hayvan isimlerini ele alması bakımından ağızlarda kelime gruplarıyla irtibatlı bir çalışma olarak kabul edilebilir. Aynı şekilde Meliha Kekilli tarafından ağızlarda yemek isimlerinin incelendiği yüksek lisans tez çalışması da fişlenen yemek isimlerinin kelime grubu şeklinde oluşturulmuş şekillerine yer vermesi⁴⁶ bakımından ve yine Önder Sezer'in yüksek lisans tez çalışmasında Türkiye Türkçesi ağızlarından taranan zarflar yapı bakımından incelenirken ikileme kuruluşlarına⁴⁷ yer verilmesinden dolayı konu ile bağlantılıdır.

1.2. Kelime Grupları

Birden fazla kelimenin bir durumu, kavramı, niteliği veya eylemi karşılamak üzere belirli kurallarla yan yana gelerek herhangi bir cümlede olduğu gibi yargı bildirmeden yapı ve anlamsal olarak bir bütünlük oluşturmasına kelime grubu denmektedir. Kelimelerin oluşturduğu bu bütünlükte gruplar söz dizime ayrılmaz

⁴² Sırtı, Ezgi. "Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Birleşik Kelimeler ve Türkçenin Zenginliği Bakımından Önemi" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2011), 8-242

⁴³ Ceyhun Sarı, "Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kalıplaşmış Dil Birimleri" (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 37-188.

⁴⁴ Serdar Yavuz, "Türkiye Türkçesi Ağızlarında Bağlaçlar" (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), 35-665.

⁴⁵ Kürşat Efe, "Türkiye Türkçesi Ağızlarında Bitki ve Hayvan İsimleri" (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012), 92-112.

⁴⁶ Meliha Kekilli, "Türkiye Türkçesi Ağızlarında Yemek İsimleri" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), 29-37

⁴⁷ Önder Sezer, "Türkiye Türkçesi Ağızlarında Zarflar ve Zarf Yapımı" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), 371-389.

parçalar olarak girmekte ve tek bir kelime gibi çekimlenebilmektedir. Söz diziminde öge olurken aldıkları ekler grubun tümünü ilgilendirir ve kelime grupları tek bir kelime gibi Türkçenin söz diziminde yer alırlar. Yine yapı ve anlam olarak bir bütünlük arz eden gruplar, başka kelime ve grupların yapılarında görevli elemanlar olabilmektedir. Bu açıdan bunlar söz diziminde çok büyük bir alanı ihtiva ederler. Herhangi bir cümleye kıyasla tam bir yargı bildirmemeleri cümle olarak görülememesine, birden fazla kelimededen oluşmaları ise kelime olarak tanımlanamamasına sebeptir. Birden fazla kelimededen meydana gelen bu gramer birlikteliklerinin yargı bildirmeleri hususunda Baydar⁴⁸ sıfat tamlamalarının “*mavi kalem-kalem mavi*” örneğinden hareketle yargı bildirdiklerini belirtmesi bakımından diğer araştırmacılardan ayrılır. Türkçedeki tüm kelime grupları asıl ve yardımcı unsurdan teşekkül eder. Edat grupları, ünvan grupları ve birleşik fiiller dışındaki tüm kelime gruplarında asıl unsurlar, Türkçenin söz diziminde olduğu gibi yardımcılarından sonra gelmektedir.

Genel gramerlere bakıldığında Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*’nde “belirtme öbekleri” olarak adlandırdığı kelime grupları hakkında “Sözü geliştirmek üzere kelimeler öbeklenirler, kavramlar arasında derece derece ilişkiler meydana getirirler. Böylece tek kavramdan anlatmaya doğru giderler. Bunlara kelime öbekleri (groupe de mot) diyoruz. Kimi kelime öbekleri sadece kavramları daha yakından belirtmeğe yararlar.” tanımında bulunur⁴⁹ ve kelime gruplarını “ad takımları, sıfat takımları, zarf öbekleri, takı öbekleri, çekim öbekleri (isim öbekleri, fiil öbekleri), bağlam öbekleri, yanaşma takımları (san öbekleri, ayama ve soyadı öbekleri, künye ve mahlas), katma öbekler (ünlem öbekleri, saplama öbekleri)” şeklinde 8 başlıkta ortaya koyar.⁵⁰

Bilgegil ise *Türkçe Dilbilgisi*’nde kelime gruplarını, “Birden ziyade kelimededen meydana geldiği hâlde, cümledeki görevi bakımından bir tek kelimededen farksız olan, gerektiği takdirde yine bir kelime imiş gibi çekim eki alabilen isim soyundan kelimelerin teşkil ettiği bileşik sözlere belirtme (tâyin) grupları diyoruz.”⁵¹ şeklinde açıklar. Kelime grupları eserde “isim tamlamaları, sıfat tamlamaları, bağlaç grupları,

⁴⁸ Baydar, *Türkiye*, 16.

⁴⁹ Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri* (Ankara: TDK Yayınları, 1995), 496.

⁵⁰ Banguoğlu, *Türkçenin*, 498-520.

⁵¹ Kaya Bilgegil, *Türkiye Türkçesi* (Ankara: Güzel İstanbul Matbaası, 1963), 115

zarf grupları, isim grupları, edat grupları, ikizleme ve ünlem grupları”⁵² başlıkları altında incelenmiştir.

Fuat Bozkurt, *Türkiye Türkçesi*'nde kelime gruplarını “birlik” olarak isimlendirir ve gruplar hakkında şöyle der:

*Her sözcük ya da dilsel simge, başka sözcüklerle belli kurallar uyarınca ilişki içindedir. Bu kurallar belli bir dizge oluşturur [...] Birlikler, Türkçenin yargısız anlatım olanaklarıdır. Sözcükten türemeye geçiş evresidir. Türkçenin dil kuralları içinde oluşan birimlerdir. Kimileyin tümceye yakın bir anlam taşırlar. Yan tümce işlevi görürler Sözcüklerden kurulan her türlü tamlamalardır.*⁵³

Bozkurt'un kavramları karşılamada kelime gruplarını kelimelerin türemeye geçiş evresi olarak göstermesi bugün isimleri veya eylemleri adlandırmada kullandığımız birçok ekin, tarihî süreçte kelimelerin birleşmesiyle oluşan erimler neticesinde meydana gelmesine bir telmih olarak görülebilir. Kelimeden yeni kavramlar türetmede bugün bile kelime grupları konuşurlara büyük kolaylıklar ve derin ifade kabiliyeti sunabilmektedir. Bozkurt'un eserinde açıkladığı kelime grupları ise şunlardır: “ad tamlaması (belirtili tamlama, belirtisiz tamlama), sıfat tamlaması, ikileme, ilgi birliği, ilgeç birliği, eylem birliği, eylemlik birliği, ortaç birliği, ulaç birliği, san birliği, sayı birliği, ünlem birliği, bağlama birliği ve kısaltma birliği.”⁵⁴

Demir ve Yılmaz, *Türk Dili El Kitabı* adlı çalışmalarında tamlayan-tamlanan ilişkisi bulunan ve bulunmayanlar olmak üzere iki grupta sınıflandırdığı kelime gruplarını “İsim Tamlamaları, İlgi Grubu, Sıfat Tamlamaları, Zarf Grupları, Ünlem Grupları, Unvan Grupları, Sontakı Grupları, Kısaltma Grupları, Çekim Grubu, İkilemeler, Sayı Grubu, Bağlama Grupları, Birleşik Fiiller, İsimfiil Grubu, Sıfatfiil Grubu, Zarffiil Grubu” başlıkları altında incelerler.⁵⁵ Kelime gruplarını ise şu şekilde tanımlamışlardır:

Kelime Grupları birden çok kelimenin, cümle içinde tek işlevle kullanılacak şekilde bir araya gelmesiyle oluşurlar. Cümlede tek bir öge olarak işlem gördükleri gibi eklenme açısından da tek kelime gibi işlem görürler: yani çekim

⁵² Bilgegil, *Türkiye*, 116-162.

⁵³ Fuat Bozkurt, *Türkiye Türkçesi* (Ankara: Hatiboğlu Yayıncılık, 2000), 139.

⁵⁴ Bozkurt, *Türkiye*, 141/157.

⁵⁵ Nurettin Demir ve Emine Yılmaz, *Türk Dili El Kitabı* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2003), 201-207

*ekleri kimi durumlarda grubun son ögesine getirilir. Bir kelime grubu başka bir kelime grubu içerisinde de yer alabilir.*⁵⁶

Bazı kelimelerin kavramların daha tam, daha açık anlaşılmasını sağlamak; kelimeleri cümlede daha kullanışlı hâle getirmek için bir başka kelimedenden faydalanılması şeklinde kelime gruplarını tanımlayan Demiray ise *Temel Dilbilgisi*'nde kelime gruplarını "isim grupları, sıfat grupları, fiil grupları, edat grupları, bağlaç grupları, zarf grupları, ünlem grupları" başlıkları altında incelemiştir.⁵⁷

Türk Dili Grameri'nde Deny, "determinatif gruplar, oppositionnel gruplar, complement regimeden yapılan gruplar" başlıkları altında incelediği kelime grupları için şöyle der:

*"Kelimelerin şekil bakımından olduğu gibi, mantık bakımından da bir bütün vücuda getiren her topluluğuna, biz, kelime grubu adını vereceğiz. Bir kelime grubu mantık bakımından az çok tam bir mânâyı içine almış bulunur. Şekil veya morfoloji bakımından ise esas itibariyle tek bir kelimedenden ibaret imiş gibi insiraf hâllerini alabilir."*⁵⁸

Ediskun, *Türk Dilbilgisi* adlı çalışmasında diğer araştırmacılardan farklı olarak kelime gruplarına ayrıca başlık açmadan "İsim Takımları" bahsinde kelime öbekleşmeleri için kelime grubunu oluşturan unsurlarda ana ögenin daima sonda bulunduğunu belirtir ve yalnızca "isim takımları, sıfat takımı ve birleşik fiiller" başlıklarına yer verir.⁵⁹

Grammerler içerisinde sayıca en fazla gruba yer veren araştırmacılardan biri olan Eker, *Çağdaş Türk Dili*'nde kelime grupları için şöyle der:

*Sözcük grubu (word group / phrase), tümce içinde kavramlar arasında ilişki kurmak üzere, birden çok sözcüğün yan yana getirilmesiyle oluşur. Sözcük grubu, yapı ve anlatımındaki bütünlük dolayısıyla tümce içinde tek bir nesne ya da hareketi karşılayan ve (atasözleri / deyimler dışında) herhangi bir yargı bildirmeyen sözcükler topluluğudur.*⁶⁰

Eker'in eserinde açıkladığı gruplar ise şunlardır:

⁵⁶ Demir ve Yılmaz, *Türk*, 201.

⁵⁷ Kerem Demiray, *Temel Dil Bilgisi* (İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1970), 174-200.

⁵⁸ Jean Deny, *Türk Dili Grameri*, çev. Ali Ulvi Elöve, (İstanbul: Maarif Matbaası, 1941), 709.

⁵⁹ Haydar Ediskun, *Türk Dilbilgisi* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1992), 114-228.

⁶⁰ Süer Eker, *Çağdaş Türk Dili* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2003), 361.

“*tamlamalar (ad tamlamaları, sıfat tamlaması), aitlik grubu, unvan grubu, tekrar grupları (aynen tekrar grubu, yakın ya da eş anlamlı tekrar grubu, karşıt anlamlı tekrar grubu, ilaveli tekrar grubu), birleşik sözcükler, sayı grubu, edat grubu, sıfat-fiil (ortaç) grubu, zarf-fiil (ulaç) grubu, eylem grubu, birleşik eylem grubu (tasviri eylemler, adla yapılan birleşik eylemler, diğer birleşik eylemler), ünlem grubu, bağlama grubu, kısaltma grupları (ilgi grubu, belirtme grubu, yaklaşma grubu, bulunma grubu, uzaklaşma grubu, klişe kısaltmalar), dayanma grubu, deyimler atasözleri/savlar*”⁶¹

“Birden fazla kelimeyi içine alan, yapısında ve manasında bir bütünlük bulunan, dilde bir bütün olarak muamele gören bir dil birliğidir” şeklinde kelime gruplarını açıklayan Ergin’in, *Türk Dil Bilgisi* adlı eserinde 21 başlıkta incelediği gruplar şunlardır:

“*tekrarlar (aynen tekrarlar, eş mânâlı tekrarlar, zıt mânâlı tekrarlar, ilaveli tekrarlar), bağlama grubu, sıfat tamlaması, iyelik grubu ve isim tamlaması, aitlik grubu, birleşik isim, birleşik fiil (isimle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller, fiille birleşik fiil yapan yardımcı fiiller), ünvan grubu, ünlem grubu, sayı grubu, edat grubu, isnat grubu, genitif grubu, datif grubu, lokatif grubu, ablatif grubu, fiil grubu, partisip grubu, gerundium grubu, kısaltma grupları ve akuzatif grubu*”⁶²

Gülensoy ise *Türkçe El Kitabı* adlı eserinde kelime grubunu şu şekilde açıklar:

“*Kelime grubu birden fazla kelimeyi içine alan, yapısında ve manasında bir bütünlük bulunan, dilde bir bütün olarak muamele gören bir dil birliğidir. Kelime grubu için birden fazla kelime bir takım kurallarla belirli bir düzen içinde yan yana gelirler. Böyle belirli bir düzenle kurulduğu için kelime grubunun yapısında bir bütünlük bulunur. Kelime grubundaki bütünlük bilhassa mana bakımından göze çarpar Kelime grubu tek bir nesneyi veya hareketi birlikte karşılayan kelimeler topluluğu demektir. Kelime grubunun kullanılışında da bu bütünlük kendini gösterir. Kelime grubu kelimelerle ve diğer kelime grupları ile bir bütün halinde ilişkiye geçtiği için, cümlelere de bir*

⁶¹ Eker, *Çağdaş*, 363-379.

⁶² Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi* (İstanbul: Bayrak Basın Yayım Dağıtım, 2009), 377-398.

bütün halinde iştirak eder. Bu arada tek bir kelime gibi çekime tâbi tutulur, sona gelen işletme eki bütün grubu bünyesi içine alır”⁶³

Kelime grupları için nesnelere yeni durumları belirtmesi sebebiyle “belirtme grupları” terimini kullanan Güneş, kelime gruplarını on üç bölüme ayırır:

iyelik grubu (geniş iyelik grupları, daraltılmış iyelik grupları), isim tamlaması (belirtili isim tamlaması, belirtisiz isim tamlaması, eksiz tamlama, zincirleme isim tamlaması, iç içe tamlama, katışık tamlama, yalancı tamlama), sıfat tamlaması (basit niteleme, zincirleme niteleme, yargılayıcı niteleme), aitlik grubu, unvan grubu, isnat grubu, sayı grubu, çağırma grubu, tekrar grupları (aynen tekrarlar, eş anlamlı tekrarlar, zıt anlamlı tekrarlar, eklemeli tekrarlar), bağlama grubu (sıralama edatları ile oluşturulanlar karşılaştırma edatları ile oluşturulanlar, denkleştirme edatları ile oluşturulanlar), kısaltma / hâl grupları (ilgi grubu, yönelme grubu, bulunma grubu, ayrılma grubu), edat grubu, fiilimsi grupları (isim-fiil grubu, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu)⁶⁴

Sezai Güneş gibi kelime gruplarını “belirtme öbekleri” olarak gösteren Kahraman, bunları “ad öbekleri, özel ada öbekleri, san öbekleri, adfiil öbekleri, bağlaç öbekleri, sıfat takımları, iyelik takımları, iyelik takımı, ad takımı, sıfat öbekleri, zarf öbekleri, fiil öbekleri, ünlem öbekleri, kısaltma öbekleri, ikilemeler, bağlaç öbekleri” başlıkları altında açıklar.⁶⁵

Özçelik ve Erten ise *Türkiye Türkçesi Dilbilgisi* adlı çalışmalarında “isim tamlaması, sıfat tamlaması, aitlik grubu, bağlama grubu, unvan grubu, ünlem grubu, sayı grubu, tekrar grubu, edat grubu, isim fiil grubu, sıfat fiil grubu, zarf fiil grubu, kısaltma grupları” başlıklarıyla kelime gruplarını incelerler.⁶⁶

Yavuz, Yetiş ve Birinci; *Üniversite Türk Dili ve Kompozisyon Dersleri*’nde kelime gruplarını açıklarken kelime grubu unsurlarının adlandırmasında farklı tercihleri sıralarlar ve grupların bir bütünlük oluşturacak şekilde bir araya getirilmelerini temele alarak kelime gruplarını on dört başlık altında açıklamışlardır:

“isim tamlaması (belirli isim tamlaması, belirsiz isim tamlaması, zincirleme isim tamlaması), sıfat tamlaması, tekrar grubu, aitlik grubu, edat grubu, birleşik

⁶³ Tuncer Gülensoy, *Türkçe El Kitabı* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2000), 458.

⁶⁴ Sezai Güneş, *Türk Dil Bilgisi* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası, 1999), 303-335.

⁶⁵ Tahir Kahraman, *Çağdaş Türkiye Türkçesi Dilbilgisi* (Ankara: Du-Mat Basımevi, 2001), 154-169.

⁶⁶ Sadettin Özçelik ve Münir Erten, *Türkiye Türkçesi Dilbilgisi* (Diyarbakır: yby, 2005), 191-203

*fiil (bir isme yardımcı fiil getirilerek yapılan birleşik fiiller, bir fiile yardımcı fiil getirilerek yapılan birleşik fiiller, anlamca kaynaşmış, deyimleşmiş birleşik fiiller), isim-fiil grubu, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, unvan grubu, sayı grubu, ünlem grubu, bağlama grubu, kısaltma grubu”*⁶⁷

Zülfikar, *Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri* adlı çalışmasında kelime gruplarını “İkilemeler, Birleşik Kelimeler, Deyimler, Tamlamalar” olarak sınıflandırmıştır.⁶⁸

Terim sözlüklerine bakıldığında ise Gürsoy Naskali, *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu*’nda, kelime gruplarına madde başı olarak yer verip “isim tamlaması (belirli isim tamlaması, belirsiz isim tamlaması), sıfat tamlaması, ikizleşme, edat grubu, birleşik isim ve birleşik fiil” olmak üzere altı kelime grubundan söz etmiştir.⁶⁹

Koç, *Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*’nde kelime grubunu “Son sözcüğü eylem, ad, ilgeç ya da belirteç olan ve tümcenin kurulmasında görev alan dizim.” olarak tanımlar ve grupları “eylem öbeği, ad öbeği, ilgeç öbeği ve belirteç öbeği” olarak dört gruba ayırır.⁷⁰

Korkmaz ise *Gramer Terimleri Sözlüğü*’nde kelime grupları için “Cümle içinde kavramlar arasında ilişki kurmak üzere birden çok kelimenin belirli kurallar ile yan yana getirilmesinden oluşan, yapı ve anlamındaki bütünlük dolayısıyla cümle içinde tek bir nesne veya hareketi karşılayan ve herhangi bir yargı bildirmeyen kelimeler topluluğu.” der ve ilgili maddelerde “ad tamlaması (belirli ad tamlaması, belirsiz ad tamlaması, zincirleme ad tamlaması), sıfat tamlaması, ad-fiil grubu, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, ikileme, edat grubu, unvan grubu, birleşik fiil, birleşik ad, zarf grubu, ünlem grubu” adlarıyla on iki kelime grubu sayar.⁷¹

Topaloğlu, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*’nde, “öbek” maddesinde “Birden çok kelimedenden oluşan, yapısında ve anlamında bir bütünlük bulunan, cümle içinde tek öge olarak işlem gören söz dizisi” şeklinde tarif ettiği kelime gruplarını şu ilgili maddelerde

⁶⁷ Kemal Yavuz, Kâzım Yetiş ve Necat Birinci, *Üniversite Türk Dili ve Kompozisyon Dersleri* (İstanbul: Bayrak Basın Yayın Tanıtım, 2001), 144-149.

⁶⁸ Hamza Zülfikar, *Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri* (Bursa: Ekin Yayınevi, 2009), 47.

⁶⁹ Emine Gürsoy Naskali, *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu* (Ankara: TDK Yayınları, 1997)

⁷⁰ Nurettin Koç, *Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1992), 200.

⁷¹ Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü* (Ankara: TDK Yayınları, 2003), 144-İlgili maddeler.

“bağlaç öbeği, fiil öbeği, isim-fiil öbeği, sayı, takı, unvan öbeği, zarf-fiil öbeği, birleşik kelime, isim tamlaması, sıfat tamlaması” açıklar.⁷²

Vardar da *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*'nde Topalağlı gibi “öbek” maddesinde kelime gruplarını “Dolaysız kuruculara, ad, eylem, sıfat, ilgeç dizimlerine, iki durak arasında yer alan ya da bir vurgunun çevresinde toplanan ögeler bütününe verilen ad” şeklinde açıklar.⁷³

Sadece söz dizimi veya kelime grupları özelinde yapılan çalışmalara bakıldığında Açıkgöz ve Yelten, *Kelime Grupları* adlı çalışmalarının Ön Söz kısmında kelime grupları için “Türkçenin genel yapısı ve işleyişi içinde kelime gruplarının yeri kelime ile cümle arasındadır. Bu sebeple dilimizdeki kelime grupları kelimedenden daha geniş cümleden daha küçük bir gramer birliği durumundadırlar” diyerek grupları şu başlıklar altında incelerler:

*Kelime Grupları Fonksiyonunda Olanlar (birleşik fiil, tekrarlar sıfat tamlaması sayı grubu, unvan grubu, ünlem veya hitap grubu, iyelik grubu ve isim tamlaması, isim tamlaması: genitif grubu, aitlik grubu, akkuzatif grubu datif grubu, lokatif grubu, ablatif grubu, isnat grubu, edat grubu), Cümle Yapısına Yakın olanlar (mastar grubu, partisip grubu, gerundium grubu; asıl kısaltma grupları, bağlama grubu)*⁷⁴

Akbayır, *Eğitim Fakülteleri İçin Cümle ve Metin Bilgisi*'nde kelime grupları için “Cümlede tek sözcük gibi iş gören, cümleden küçük, sözcükten büyük, anlamlı dil birliğidir. Sözcükler, ek alarak ya da ek almadan birbirlerine bağlanma yoluyla sözcük öbeklerini oluştururlar. Türkçede, öbeğin temel (zorunlu) kurucusu daima öbeğin sonunda bulunur.” der ve grupları “Tamlama Öbeği, Eylemsi Öbeği, İlgeç Öbeği, Belirteç Öbeği, Önad Öbeği, Bileşik Eylem Öbeği, Bağlama Öbeği, Unvan Öbeği, Sayı Öbeği, İkileme Öbeği, Deyim Öbeği” olarak sıralar.⁷⁵

Aktan ise *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*'nde kelime grubu ile ilgili olarak şöyle der:

⁷² Ahmet Topaloğlu, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1989), 115.

⁷³ Berke Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Multilingual Yayınları, 2002), 153.

⁷⁴ Halil Açıkgöz ve Muhammet Yelten, *Kelime Grupları* (İstanbul: Doğu Kütüphânesi, 2005), 11-78.

⁷⁵ Sıddık Akbayır, *Eğitim Fakülteleri İçin Cümle ve Metin Bilgisi* (Ankara: Pegem Akademi, 2013), 96.

“Cümle içinde kavramlar arasında ilişki kurmak üzere birden çok kelime nin belirli kurallar ile yan yana getirilmesinden oluşan, yapı ve anlamındaki bütünlük dolayısıyla cümle içinde tek bir nesne veya hareketi karşılayan ve herhangi bir yargı bildirmeyen kelimeler topluluğuna kelime grubu denir. Kelime gruplarının bir kısmı kalıplaşmış, bir kısmı da kalıplaşmamış ve cümlede bir bütün halinde kullanılan yargısız anlatım birimi olarak kullanılır.”⁷⁶

Aktan’ın açıkladığı kelime grupları ise şunlardır: “isim tamlaması ve iyelik grubu, sıfat tamlaması, birleşik isim grubu, tekrar grubu (ikileme), aitlik grubu, edat grubu, unvan grubu, birleşik fiil sayı grubu, ünlem grubu, bağlama grubu, isim-fiil grubu, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, kısaltma grupları.”⁷⁷

Türkçede Kelime Grupları Çözümlemeleri isimli çalışmasında kelime grupları için “birden fazla kelimenin anlam ve yapı bakımından bir birliktelik oluşturduğu dil bilgisel yapılarıdır.” diyen Altun kelime gruplarını aşağıda verilen başlıklarda inceler:

“Bağımlı Biçim Birimlerle Kurulu Kelime Grupları (aitlik grubu, iyelik grubu, belirtme grubu, yönelme grubu, bulunma grubu, ayrılma grubu, isnat grubu; isimfiil grubu, sıfatfiil grubu, zarffiil grubu). Bağımsız Biçim Birimlerle Kurulu Kelime Grupları (isim tamlaması, sıfat tamlaması, bağlama grubu, edat grubu, birleşik isim grubu, ikileme, sayı grubu, unvan grubu, kısaltma grubu). Arapça ve Farsça Biçim Birimlerle Kurulu Kelime Grupları (Arapça isim tamlaması, Farsça İsim Tamlaması, Farsça sıfat tamlaması, Farsça birleşik isim, Farsça birleşik sıfat), Önerilen Kelime Grupları (örtük iyelik grubu, ayrılma durum ekli belirtili isim tamlaması, zarf + sıfat grubu, zarf + zarf grubu, zarffiil işlevli sıfatfiil grubu)”⁷⁸

Baskakov, *Çağdaş Türkçede Kelime Grupları*’nda kelime gruplarını “Basit Kelime Grupları, Zincirleme Kelime Grupları” olarak ikiye ayırır ve Basit Kelime Gruplarında “İsimli Kelime Grupları (İsimli, İsimlik Kelime Grupları, İsimli, Belirtmelik Kelime Grupları) Fiilli Kelime Grupları (Fiilli, İsimlik Kelime Grupları, Fiilli Belirtmelik Kelime Grupları)”; Zincirleme Kelime Gruplarında “İsimli, Üç Ögeli Kelime Grupları (İsimlik, Üç Ögeli İsimli Kelime Grupları, Belirtmelik, Üç Ögeli,

⁷⁶ Bilal Aktan, *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi* (Konya: Eğitim Yayınevi, 2016), 2.

⁷⁷ Aktan, *Türkiye*, 9-80.

⁷⁸ Mustafa Altun, *Türkçede Kelime Grupları Çözümlemeleri* (İstanbul: MVT Yayıncılık, 2011), 11-23.

İsimli Kelime Grupları), Fiilli, Üç Ögeli Kelime Grupları, (İsimlik, Üç Ögeli, Fiilli Kelime Grupları, Belirtmelik, Üç Ögeli, Fiilli Kelime Grupları)” başlıklarını açıklar.⁷⁹

Baydar, *Türkiye Türkçesinde Kelime Grupları* adlı çalışmasında kelime gruplarını kuruluş esaslarına göre 4 başlıkta sınıflandırır:

“I. Tip: Düz (Kurallı) Kelime Grupları (İsim Tamlaması, Sıfat Tamlaması, Fiilimsi Grupları, Ünlem Grubu, Birleşik İsim Grubu, Zarf Grubu), II. Tip: Ters (Kural Dışı) Kelime Grupları (Edat Grubu, Unvan Grubu, Birleşik Fiil), III. Tip: Eş Değerli Kelime Grupları (Tekrar Grubu, Sayı Grubu), IV. Tip Kısaltma Grupları (İsnat, Yükleme, Yönelme, Bulunma, Çıkma, Vasıta, Eşitlik Grupları ve Kalıplaşmış Yapılar)”⁸⁰

“Kelime gruplarının en ehemmiyetli fonksiyonu bir kelimeymiş gibi işlem görmesidir.” diyen Beserek, *Türkçede Cümle Yapısı* adlı çalışmasında kelime gruplarını bilmeden cümlenin tahlil edilemeyeceğini belirtir ve kelime gruplarını “isim tamlaması, sıfat tamlaması, isim grupları, edat grubu, unvan grubu, zarf grubu, tekrarlar (ikilemeler), ünlem grubu, bağlaç grupları” olmak üzere dokuz başlıkta inceler.⁸¹

Delice, *Türkçe Sözdizimi*'nde kelime grubunu tanımlarken “Birden çok kelimedenden oluşan, yapısında ve anlamında bir bütünlük bulunan, cümle veya cümlemsi içinde tek cümle ögesi: kelime öbeği içinde bütün halinde yardımcı veya temel öge olarak işlem gören ve bir kelime türü yerine kullanılan söz dizileridir” der ve on beş kelime grubunu eserinde açıklar:

edat öbekleri (bağlama edatı öbeği, çekim edatı öbeği, pekiştirme edatı öbeği, ünlem edatı öbeği), eksiz isim tamlaması, fiil öbeği (bir yardımcı fiil ile kurulan fiil öbekleri, asıl fiil ile kurulan fiil öbekleri), özel isim öbeği, sayı öbeği, sıfat tamlaması (Farsça sıfat tamlaması, Arapça sıfat tamlaması), tekrar öbeği (aynen tekrar öbeği, yakın anlamlı tekrar öbeği, zıt anlamlı tekrar öbeği, Farsça/be, â, ender / ile yapılan tekrar öbekleri, sayılı tekrar öbeği, edatlı tekrar öbeği, bir kelimesi anlamlı tekrar öbeği, aralıklı tekrar öbeği, ilaveli tekrar öbeği), unvan öbeği, zarf öbeği, iki durumlu öbek, isim tamlaması, kısaltma öbekleri (ayrılma öbeği, belirtme öbeği, ilgi öbeği. isnat öbeği, kalma

⁷⁹ Aleksandroviç N. Baskakov, *Çağdaş Türkçede Kelime Grupları*, çev. Prof. Dr. Oktay Selim Karaca, (İstanbul: Kesit Yayınları, 2011), 29-138.

⁸⁰ Baydar, *Türkiye*, 27-163.

⁸¹ Ahmet Beserek, *Türkçede Cümle Yapısı* (İstanbul: MEB Yayınları, 1991), 28-31.

öbeği, yönelme öbeği), sıfat yapım ekli öbek, yüklemli öbekleri (isim-fiil öbeği, sıfat-fiil öbeği, zarf-fiil öbeği, şart öbeği), diğer kelime öbekleri (iktibas öbeği, saplama öbeği)⁸²

Demir, *Türkçe Cümle Bilgisi*'nde "isim/ad tamlaması, sıfat tamlaması, isim-fiil öbeği, sıfat-fiil öbeği, zarf-fiil öbeği, tekrar öbeği, edat öbeği, bağlama öbeği, unvan öbeği, birleşik isim öbeği, ünlem öbeği, sayı öbeği, birleşik fiil, kısaltma öbekleri" başlıkları altında incelediği kelime grupları için şöyle der:

*İsimler, isim soylu sözcükler ve fiil türündeki bütün kelimeler; nesnelere ve hareketleri tek tek karşılayan, onların tek tek adları olan sözcüklerdir. Onlar, nesnelere ve hareketleri çeşitli yönleri ile daha geniş olarak ifade etmek için bazen birden fazla sözcüğe ihtiyaç duyarlar. Ya da bazen tek bir sözcük varlıkların anlamlarını karşılamakta zorlanır. Bu durumda bir sözcük başka bir sözcük ile anlam bağı kurmak durumunda kalır. İşte o zaman kelime grubu / sözcük öbeği oluşturur. Türkçede birden fazla sözcüğün bir araya gelerek anlamlı birlik oluşturması rastgele değildir. Bunun belirli kuralları vardır. Kurallar çerçevesinde bir araya gelerek anlam ifade eden sözcük topluluğuna sözcük öbekleri / kelime grupları denilmektedir.*⁸³

Hatiboğlu, *Türkçenin Sözdizimi*'nde "yargısız anlatımlar" dediği kelime grupları hakkında şunları belirtmektedir:

*"Yargısız anlatımlar, yargılı anlatımlara çeşitli yönlerden yardımcı olurlar. Yargısız anlatımlar en az iki sözcüğün türlü ilgi ve nedenlerle yan yana sıralanmasından doğan birliklerdir. Yargı bildirmeyen bu birlikler, anlatımlar ya kalıplaşmamış sözcüklerden kurulan her türlü tamlamalardır ya da kalıplaşmış sözcüklerden kurulan birleşik sözcükler, deyimler veya ikilemelerdir."*⁸⁴

Hatiboğlu, "Kelime Grupları ve Kuralları" adlı makalesinde ise her dilin kendine göre kelime gruplarının olduğunu, bir dilde, bir kelime grubu için yapılan tanımın öteki dile uymayabileceğini de belirtir ve "Kelime grupları (Groupe de mots, Kelime

⁸² H. İbrahim Delice, *Türkçe Sözdizimi* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2003), 17-47.

⁸³ Necati Demir, *Türkçe Cümle Bilgisi* (Ankara: Altınordu Yayınları, 2019), 23-44.

⁸⁴ Vecihe Hatiboğlu, *Türkçenin Sözdizimi* (Ankara: TDK Yayınları, 1972), 2.

birlikleri) kavramları, en verimli şekilde dile getirmek için başvurulan kolaylıklardır.” der.⁸⁵

Karaağaç, kısaca “cümle oluşturmeyen sözdizimi birimleri” olarak tanımladığı kelime gruplarını *Türkçenin Söz Dizimi*'nde şu başlıklar altında inceler:

“fülimsi öbekleri (isim-fiil öbekleri, fiil ismi öbekleri, zarf-fiil öbekleri veya cümle+edat öbekleri), kısaltma öbekleri (isnat öbeği, hal veya edat öbekleri, ünlem öbeği), sayı öbeği, birleşik fiiller (isimlerle yapılan birleşik fiiller, fiillerle yapılan birleşik fiiller), yineleme öbekleri (Türkçenin sözlük yinelemeleri, Türkçenin söz dizimi yinelemeleri), aitlik öbeği, bağlama öbek ve cümleleri (sıralayıcı bağlama öbek ve cümleleri, açıklayıcı bağlama öbek ve cümleleri), özel ad öbeği (birleşik adlar, unvan öbeği), çekimlik söz öbekleri (ilişkilendirme öbekleri, nitelendirme öbekleri).”⁸⁶

Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*'nde kelime grubunu “Bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu veya bir hareketi karşılamak veya belirtmek, pekiştirmek ve nitelenmek üzere, belirli kurallar içinde yan yana dizilmiş kelimelerden oluşan yargısız dil birimidir.” şeklinde tanımlar ve grupları “isim tamlaması sıfat tamlaması, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, isim-fiil grubu, tekrar grubu, edat grubu, bağlama grubu, unvan grubu, birleşik isim, ünlem grubu, sayı grubu, birleşik fiil, kısaltma grupları” olmak üzere 14 başlık altında inceler.⁸⁷

Karaörs, *Türkçenin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri* adlı çalışmasında kelime gruplarını “Nesneleri ve hareketleri daha geniş olarak ifade etmek ve belirtmek için, birden fazla kelimeyi kullanarak meydana getirilen dil birliğine 'kelime grubu' denir.” diyerek tanımlar ve “tekrar (ikilemeler) grubu, bağlama grubu, sıfat tamlaması, iyelik grubu ve isim tamlaması, aitlik grubu, birleşik isim, birleşik fiil, unvan grubu, ünlem grubu, sayı grubu, edat grubu, kısaltma grupları” başlıkları altında incelediği kelime grupları için şu yorumlarda bulunur:

“Kelime grubunun yapısında ve manasında bir bütünlük vardır. Cümle için de bir bütün olarak değerlendirilirler. Cümlelerin içinde tek bir kelime gibi çekime girerler. İşletme ekleriyle diğer kelimelere veya kelime gruplarına bağlanırlar.

⁸⁵ Veciye Hatiboğlu, “Kelime Grupları ve Kuralları”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 11 (1963): 203-244.

⁸⁶ Günay Karaağaç, *Türkçenin Söz Dizimi* (İstanbul: Kesit Yayınları, 2011), 129-182.

⁸⁷ Leylâ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2004), 39-85.

Kelime grupları birer belirtme grupları'dır. Nesne ve hareketleri karşılamak için yan yana gelen kelimeler, belirten-belirtilen', 'tamlayan-tamlanan'. tabi olan-tabii olunan'. 'asil-yardımcı olmak üzere iki kısım halindedir.'”⁸⁸

Kükey, *Türkçenin Sözdizimi*'nde “Birden çok sözcüğü içine alan, anlamında ve yapısında bir bütünlük bulunan, tümcede bir tek sözcük gibi iş gören: tümceden küçük, sözcükten büyük, anlamlı geniş dil birliğine “sözcük öbeği” adı verilir” şeklinde tanımladığı kelime gruplarını “ikilemeler, bağlama öbeği, iyelik öbeği, ad tamlaması sıfat tamlaması, ilgeç öbeği, ünlem öbeği, unvan öbeği, sayı öbeği, yükleme öbeği, -i'li sözcük öbeği, -e'li sözcük öbeği, -de'li sözcük öbeği. -den'li sözcük öbeği, belirteç öbeği” başlıkları altında inceler.⁸⁹

Kültürel, “Kelime grubu, birden çok kelimedenden meydana gelen, yapısında ve anlamında bir bütünlük bulunan ve cümle içinde tek unsur olarak değerlendirilen söz dizisidir.” diyerek tanımladığı kelime gruplarını *Türkiye Türkçesi Cümle Bilgisi*'nde “İsim tamlaması, sıfat tamlaması, isim-fiil grubu, sıfat-fiil grubu (Partisip grubu). zarf-fiil grubu (Gerundium grubu), tekrar grubu (ikileme), edat grubu, bağlama grubu, unvan grubu, sayı grubu, ünlem grubu, birleşik fiil, kısaltma grupları” başlıkları altında açıklar.⁹⁰

Özkan ve Sevinçli, *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi* adlı çalışmalarında “Belirtme Grupları” olarak isimlendirdikleri kelime gruplarını, “yargı grupları” dedikleri cümlelerden yargı taşıyıp taşıyamalarıyla ayırırlar ve bu belirtme gruplarını “İsim Tamlaması ve İyelik Grubu, Sıfat Tamlaması, Birleşik İsim Grubu, Tekrar Grubu, Aitlik Grubu, Edat Grubu, Unvan Grubu, Birleşik Fiil Grubu, İsim-Fiil Grubu, Sıfat-Fiil Grubu, Zarf-Fiil Grubu, Sayı Grubu, Ünlem Grubu, Bağlama Grubu, Kısaltma Grupları” olmak üzere 15 başlıkta incelerler.⁹¹

Özkan, Toker ve Aşçı; *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*'nde kelime grubunu “Birden çok kelimedenden oluşan, yapısında ve anlamında bir bütünlük bulunan, cümle içinde tek öge olarak işlem gören söz dizisine kelime grubu denir.” şeklinde tanımlarlar ve

⁸⁸ M. Metin Karaörs, *Türkçenin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1993), 1-35.

⁸⁹ Mazhar Kükey, *Türkçenin Sözdizimi* (Samsun: Cem Ofset, 2003), 3-40.

⁹⁰ Zühal Kültürel, *Türkiye Türkçesi Cümle Bilgisi* (Konya: Palet Yayınları, 2018), 9-22.

⁹¹ Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi* (İstanbul: Akademik Kitaplar, 2009), 17-103

grupları “isim tamlaması, sıfat tamlaması, tekrar grubu, özel isim grubu, birleşik fiil, fiilimsi grupları, edat grubu, ünlem grubu, bağlama grubu, unvan grubu, sayı grubu, kısaltma grupları” başlıkları altında incelerler.⁹²

Özmen ise *Türkçenin Sözdizimi* adlı çalışmasında kelime grupları ile ilgili olarak şu açıklamaları yapar:

“Kelime grubu, birbirine, yapı ve anlam olarak bağlanan ve kendi aralarında bir bütün oluşturan iki veya daha fazla unsurdan oluşan kelimeler topluluğudur. Genel olarak, bu unsurlardan biri yardımcı diğeri esas unsurdur. Asıl olarak, yardımcı olan başta, esas olan ise sondadır. Kelime grupları içerisinde, bağlama gruplarında, birleşik isimlerde ve ikilemelerde olduğu gibi, unsurları birbirine denk olan, unsurları arasında yardımcı unsur, esas unsur farkı bulunmayan kelime grupları da vardır Ünlem grubunda ise, asıl unsur, yani ünlem, baştadır. Kelime grubunu oluşturan unsurlardan her biri, bir kelimedenden meydana gelebileceği gibi, birden fazla kelimedenden de oluşabilir. Buna bağlı olarak kelime gruplarındaki kelime sayısı, ihtiyaç duyulduğu oranda artırılabilir.

Kelime grupları, yargı bildirmezler. Asıl unsur, yardımcı unsur esasına göre oluşan kelime gruplarında, yardımcı unsurun esas unsuru belirtmesi veya sıralaması, denk unsurlardan oluşan kelime gruplarında ise birliktelik, kuvvetlendirme, pekiştirme vardır.

Kelime grubunu oluşturan unsurlar, birbirlerine ekli, eksiz veya bağlaçla bağlanabilirler. Kelime grubu, kendisi dışındaki unsurlar karşısında bir bütün oluşturur. Bir başka unsura, ekli, eksiz veya bağlaçla bağlanabilir. Eğer ek aracılığı ile bağlanacaksa veya edat alacaksa, ek de edat da sonda bulunur ancak, ikilemelerde, her iki öge de, tek tek ad durum eklerini alabilir Kelime grupları, sözdizimi içerisinde, isimlik, sıfatlık, zarflık, ünlemlik, bağlaçlık, zamirlik, fiillik olarak kullanılabilirler.”⁹³

Özmen’in 23 başlıkta incelediği kelime grupları ise şunlardır:

“iyelik grubu, isim tamlaması, sıfat tamlaması, zarf tamlaması, ikileme, bağlama grubu, birleşik fiil, edat grubu, sayı grubu, isnat grubu, birleşik isim,

⁹² Abdurrahman Özkan, Mustafa Tokar ve Ufuk Deniz Aşçı, *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi* (Konya: Palet Yayınları, 2016), 45, 51-123.

⁹³ Mehmet Özmen, *Türkçenin Sözdizimi* (Adana: Karahan Kitabevi, 2016), 50.

unvan grubu, ünlem grubu, aitlik grubu, tamlayan grubu, bulunma grubu, çıkma grubu, araç grubu, belirtme grubu, isim-fiil grubu, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, kısaltma grubu.”⁹⁴

Sarıca, *Türkçe Cümle Bilgisi* adlı çalışmasının “Sözcük Öbekleri” başlığı altında kelime gruplarını “isim tamlamaları, sıfat tamlaması, isim-fiil öbeği, sıfat-fiil öbeği, zarf-fiil öbeği, özel isim öbeği, unvan öbeği, edat (ilgeç) öbeği, bağlama öbeği, ikileme öbeği, aitlik öbeği, ilgi öbeği, birleşik fiil öbeği, ayrılmalı iyelik öbeği, sayı öbeği, kısaltma öbeği” başlıklarıyla inceler ve gruplarla ilgili olarak şunları belirtir:

“Sözcükler cümlede kimi zaman tek çoğu zaman da bir öbek ilgisi içerisinde yer alırlar. Cümle incelemelerinde bu ilgi göz ardı edilemez. Öbek oluşturan sözcüklerin zamanla oluşmuş bir kalıbı ve dizimi söz konusudur. Birçok çekim ekini almalarına karşılık yargı bildirmezler. Sözcükler bir trenin vagonları gibi dizilir. Her sözcük bir sonrakine tabidir Kelime öbeği başka bir öbek içerisinde bir alt öbek olabilir. Ama öbeğin son kelimesinin aldığı ek veya şekle göre cümle ögesi olur.”⁹⁵

Şimşek ise *Örneklerle Türkçe Sözdizimi*'nde “belirtme öbekleri” şeklinde adlandırdığı kelime gruplarını “iyelik öbekleri, niteleme öbekleri, çekim öbekleri, ikileme, bağlaç öbekleri, ünlem öbeği” şeklinde altı ana bölümde değerlendirir der ve bunlarla ilgili olarak şöyle der:

“Sözcüklerin ikinci tür öbeklenmesi, kavramlar-arası ilişkilere dayanır. Burada adsoylu sözcükler, bir yüklem olmaksızın, doğrudan doğruya kendi aralarında ilişki içine girerler, Sözcüklerin bu tür ilişkisinden belirtme öbeği adı verilen yargısız anlatımlar doğar. Yargısız anlatımlar. sözdiziminin alt-birimini oluşturur. Belirtme öbekleri, yargı bildirmez. Bu dil birimlerinin ortak işlevi, kavramları açıp genişleterek belli etmektir.”⁹⁶

Türkiye Türkçesinin genel gramerleriyle terim sözlükleri ve sadece söz dizimi üzerine veya kelime grupları özelinde yapılan, incelediğimiz bu çalışmaların kelime gruplarını birçok yönden tam olarak tarif etmede yeterli oldukları görülmüştür. Ancak isimlendirmelerde “*ad takımı/isim tamlaması-ad tamlaması/isim takımı, ad fiil/isim fiil-ilgeç/edat/ilgeçli, genitif/belirtme-datifyönelme vb.*” ve genel başlıklandırmada

⁹⁴ Özmen, *Türkçenin*, 50-140.

⁹⁵ Bedri Sarıca, *Türkçenin Cümle Bilgisi* (Ankara: Anı Yayınları, 2015), 129-192.

⁹⁶ Rasim Şimşek, *Örneklerle Türkçe Sözdizimi* (Trabzon: Kuzey Gazetecilik Matbaacılık, 1987), 321-400.

“belirtme öbeği/belirtme grubu, birlik, kelime grupları/sözcük grupları, gruplaşma, yargısız anlatımlar, sözcük grupları” örneklerinde olduğu gibi birbirinden farklı onlarca görüş ve bir terim karmaşası vardır. Araştırmacıların verdiği kelime grubu sayısı da birbirinden farklıdır. Yine “söz dizimi gramerlerinde ve söz dizimine yer veren genel gramerlerin pek çoğunda kelime grupları kuruluşuna göre, kelimelerin kullanımında göre vb. herhangi tasnife tâbi tutulmamışlardır.”⁹⁷ Tasnif çalışmalarının söz dizimde geniş bir alanı kapsayan kelime grupları için detaylı ve tüm araştırmalara temel teşkil edecek şekilde yapılmamış olması izleyen çalışmaların yeni terim karmaşalarına yol açtığı ve kimi tutarsızlıklar doğurarak kelime gruplarının hem öğrenilip öğretilmesini hem de incelenmesini zora soktuğu söylenebilir. Bu açıdan kelime gruplarının belirli bir tasnife göre incelenmesi ve belirlenen temel üzerine örneklendirilerek açıklanması öğrenimini ve öğretimini kolaylaştırıcı etkinin yanında çalışmalardaki karışıklığı giderecek ve terim sorunlarını en aza düşürecektir. Yapılan tasnif denemelerinde Gökdayı, “öbekler baş konumunda olan sözcüğün türüne göre adlandırılır” kuralından hareket ederek sınıflandırmayla kelime gruplarının “ad öbeği, sıfat öbeği, zarf öbeği, ilgeç öbeği ve eylem öbeği” olmak üzere beşe indirilmesinin mümkün olduğunu belirtir.⁹⁸

Usta, “kendinden sonraki kelimeyi niteleme, kendinden önceki kelimeyi tamamlama, eş değerli ve kısaltma” kıstaslarını kullanarak kelime gruplarını sırasıyla,

I. TİP Düz (Kurallı) Kelime Grupları (belirtili ve belirtisiz isim tamlaması, sıfat tamlaması, ünlem grubu),

II. TİP Ters (Kural dışı) Kelime Grupları (edat grubu, unvan grubu ve birleşik fiil),

III. TİP Eş Değerli Kelime Grupları (tekrar, bağlama ve sayı grupları)

IV. TİP Kısaltma Grupları (iyelik, belirtme, yönelme, bulunma, ayrılma, vasıta ve eşitlik grubu) olarak sınıflandırır.⁹⁹

Özkan ve arkadaşları bu tasnifin *Düz (Kurallı) Kelime Grupları* kısmına *Fiilimsi Gruplarını* dâhil etmişlerdir.¹⁰⁰ Baydar ise *Türkiye Türkçesinde Kelime Grupları* adlı

⁹⁷ Baydar, *Türkiye*, 24-28.

⁹⁸ Hürriyet Gökdayı, “Türkiye Türkçesinde Öbekler”, *Turkish Studies*, 5/3 (2010): 1317. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.1486>

⁹⁹ Usta, “Kelime”, 413-421.

çalışmasını bu tasnifle yapmış ve tasnife Özkan ve arkadaşları gibi *Fiilimsi Gruplarını* (isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf fiil) eklemiş, buna ek olarak aynı gruba *Birleşik İsim Grubunu ve Zarf Grubu / Zarf Tamlamasını* dâhil ederek *bağlama gruplarını* yaptığı inceleme sonucunda “diğer kelime grupları gibi bütünlük oluşturamaması, bağlama grubu olarak belirtilen ifadelerin yapılarında ana-yardımcı unsurların söz konusu olmayışı ve ifadelerdeki her bir birimin kendi vurgusunun var oluşu vb.”¹⁰¹ nedenlerle tasnif ve inceleme dışında bırakmıştır.¹⁰²

Bu çalışmada da Türkiye Türkçesi ağızları üzerine yapılan çalışmalar içerisinde 3 ana ağız bölgesini ve ek olarak Doğu Trakya Bölgesini temsil gücüne sahip 90 eser üzerinde tespit edilen kelime grupları Baydar’ın üzerinde son güncelleme gerçekleştirdiği üst kısımda verilen Usta’nın tasnifi temele alınarak sınıflandırılmıştır. Sınıflandırması yapılan kelime grupları yapıları, unsurlarının oluşturulma biçimiyle cümledeki ve diğer grupların yapısındaki görevleri bakımından incelenmiştir. 7500’den fazla örneğin tasnif ve yapı değerlendirilmesiyle söz dizimi içerisindeki görev ve kelime grupları ilişkileri çalışmanın İnceleme kısmında 4 ana grup altında toplanmıştır.

¹⁰⁰ Özkan, Toker ve Aşçı, *Türkiye*, 86.

¹⁰¹ Detaylı bilgi için bakınız: Turgut Baydar, “Bağlama Grubu Üzerine”, *TÜRÜK Uluslararası Dil Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 1/15 (2018): 62-74. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turuk/issue/42740/515931>

¹⁰² Baydar, *Türkiye*, 28-121.

İKİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

2.1. I. TİP: DÜZ (KURALLI) KELİME GRUPLARI

2.1.1. İsim Tamlaması

Birden fazla ismin tamlama ekleri alarak ikinci unsurun yapı ve anlam bakımından grubun temelinde yer almasıyla aitlik (*anamiñ dēzesi* -GazMA, 159/18), sınırlandırma (*el peşkiri* -Ank, 600/176), bütün-parça (*at arabası* -KırşYA, 202/43), cins-tür/üye (*cevüz ācı* -OYA, 175/4, *ōlan çocü* -MuYA, 424/38), iç-dış (*sovan cücü* -EİA, 227/37), kaynak-ürün (*Ürgübüñ baracı* -NevYA, 167/42, *üzüm bekmezi* -EldA, 188/19), kişi/nesne-hareket (*ölünüñ öldüü* -KüYA, 210/40), makam-görev (*belediye başkannī* -ManA, 942/21) sebep-sonuç (*ölü evi* -KüYA, 210/51) vb. ilişkisi kurmasına isim tamlaması denir. Tamlamayı oluşturan unsurlardan ikinci unsur, birinci unsur tarafından tamamlanır. Bu nedenle isim tamlamalarında ilk unsura tamlayan ya da belirten, ikince unsura tamlanan ya da belirtilen denilmektedir.

Tamlamayı oluşturan unsurların ikisi birden ek alabildiği gibi sadece tamlanan unsurun ek alması ile de isim tamlaması oluşturulabilir. Düz (Kurallı) Kelime Gruplarının oluşma mantığında asıl unsurun sonda olması esastır. İsim tamlamalarının kuruluş esasında ise tamlamanın ifade edeceği anlam ilişkisini oluşturması için ek alması vardır. Bu sebeple birinci unsur isim tamlamalarında eksiz olabilirken temel unsur olan ikinci unsur eksiz olamaz.

İsim tamlamalarında birinci unsurun aldığı eke ilgi ya da tamlayan eki, ikinci unsurun aldığı eke iyelik ya da tamlanan eki denilmektedir. Baydar, tamlayan ve tamlanan arasındaki ilişkinin sadece aitlik olmaması sebebiyle “iyelik” terimini kullanmaz ve örnek olarak “et lokantası, ev sahibi” gibi isim tamlamalarında ikinci

unsurun birinci unsura aitlik yönünden bağlanmadığını gösterir.¹⁰³ Baydar ve Ertane Baydar, bu gibi örneklerin bir zamire bağlanması ile iyelik bildirebildiğini belirtir: *benim et lokanta(+sı)m, benim ev sahibim gibi*.¹⁰⁴

Baydar ve Ertane Baydar'ın bu tespitlerine benzer olarak tamlayan ekine “ilgi” eki demek de ağızlarda karşılaşılan kimi belirtili isim tamlamalarının kuruluş yapılarına bakarak doğru olmayacaktır. Bugün ölçünlü Türkçede çıkma hâli ekinin isim tamlarında tamlayan unsuru tamlanana bağlayabilmesine benzer olarak Türkiye Türkçesi ağızlarında rastlantı kabul edilemeyecek birçok örnekte belirtme hâli eki hatta karşılaşılan bir iki örnekte de vasıta hâli eki tamlayan unsura gelerek isim tamlamasının belirlilik özelliğini kurabilmektedir:

bunu saçını kestiriyoh (MalİA, 255/2)

dōruları dosdu sensin yārab (ŞarYA, 96/76)

Haleb'in yerlilerinden biri (ErzYA, 251/48)

hē şeyi fiyâtı (ZBK, 106/208)

her şehri adamları (ÇA, 315/35)

ikisinden biri (AksYA, 680/132)

gocası ağşam üzeri gelir işde ikindin vaqtinden sōra (ÇA, 533/36)

kırk yēdi senesin mardı ayı (ZBK, 156/46)

İsim tamlamalarının genelinde ilgi hâli ekinin, esas görevi olan, iki unsur arasında irtibatı yani tamlama ilgisi kurabilmesi yoğun görüşte “tamlayan” ekine “ilgi” eki denmesine sebep olsa da çıkma hâli, belirtme hâli ve vasıta hâli eklerinin de bu görevi üstlenebildiği kullanımların gerek ölçünlü dilde gerek ağızlarda varlığı göz ardı edilmemelidir. Bu sebeple eklerin işleve göre tasnifleri, adlandırmaları öğrenimi ve öğretiminde kolaylık doğuracak; bu konuları ezberden uzaklaştırarak daha kalıcı ve doğru öğrenmeler sağlayacaktır.

İsim tamlamaları, birinci unsurun yani yardımcı unsurun tamlayan ekini alıp almamasına bağlı olarak *belirtili* ve *belirtisiz* olarak iki kısma ayrılır. Bu, tamlamanın

¹⁰³ Baydar, *Türkiye*, 30-31.

¹⁰⁴ Turgut Baydar ve Arzu Sema Ertane Baydar, “İsim Tamlamaları Üzerine”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19/34 (2018): 73-90. DOI: 10.21550/sosbilder.338937

karşılığında yeni varlığın yahut kavramın belirli veya belirsiz olmasının yanında anlam ilişkisinin iki unsur arasında kalıcı ya da geçici olmasıyla da ilgilidir.

ocā+n başı (EskYA, 160/28)

óküz+ün gılı (BalA, 179/116)

Ürgub+üñ baracı (NevYA, 167/42)

Bu örneklerde tamlayan eki iki isim arasındaki ilişkiyi geçici kılmaktadır. Buradaki ifadeler “belirtili” demek ifadelerin genel kavramlar olmaktan ziyade özel ve bilinen nesnelere üretilmiş tamlama olmalarından kaynaklanır. Ancak söz diziminde bu görünüş değişebilir:

óküzün gılından top yapar top oynardı (BalA, 179/116)

Bu örnekte tamlayan eki ile geçici ilişki kurulan isim tamlaması belirli bir “kıl”ı işaret etmez aksine, “kıl” ve “kıl”ın alınacağı “öküz” belli değildir, geneldir. Bu bakımdan söz dizimdeki işlevleriyle incelenen tamlamaların belirli veya belirsiz oluşu ekten ziyade cümlenin anlamında hissedilebilir. “Belirtili” kavramı her ne kadar isim tamlamalarının genelinde ait bir geçerlik içerse de bu gibi özel durumlar dikkatlerden kaçmamalıdır.

Buradaki duruma benzer olarak tamlayan eki almadan kurulan tamlamaların tümünde de “belirsizlik” hâkimdir demek belki belirtisiz isim tamlamalarının geneli için geçerlik taşısa da kimi kullanımlarda tamlayan eki olmaksızın kurulan tamlamalarda belirli bir kavram karşılanabilir:

Abropa devleti (KİA, 171/38)

'Anadolu 'incisi (NevYA, 169/18)

Erzincan milletvekilliği (ErzYA, 227/30)

İnonú abri (KİA, 167/1)

sabağ ezeni (ErzYA, 209/8)

Genel anlamda “belirtili” ve “belirtisiz” terim isimleri genel kabul gören ifadeler olsa da özelde bu tamlamaların izahında iki unsur arasındaki ilişkinin geçici ve kalıcı olmasına da dikkat edilmelidir.

Türkiye Türkçesi ağızlarında tamlayan unsurun eksiz olmasına karşı geçici anlam ilişkisi ile belirtili tamlamalar kurulabildiği örnekler mevcuttur. Sadece tamlayan unsurun ek alıp almamasına bakarak aşağıdaki kullanımları belirtisiz olarak tanımlamak doğru olmayacaktır:

babam evi (ErzYA, 293/44) [babamın evi]

ben çöcümün ğızı (EİA, 198/30) [benim çocuğum]

o ali pehlivan gelmesi yāhın mı yırağ mı? (MalİA, 263/15) [O Ali Pehlivan'ın gelmesi]

oğlum evlendiği gece dinniyecağam (DiyA, 75/10) [oğlumun evlendiği]

yusuf dayım annatması (ErİA, 46/10) [Yusuf dayımın anlatması]

bizim arhadaşlar yarısı yoğ (KBA, 89/38) [bizim arkadaşların yarısı]

İsim tamlamalarının kuruluşunda yer alan tamlayan ve tamlanan unsurlar tek kelimedenden oluşabildiği gibi birer kelime grubu da olabilmektedirler:

adamın hediyesinin ğarşılığı (KİA, 162/38)

bizim sālīğ güvencemiz (ManA, 861/20)

haftağ tātīl günneri (IMİA, 242/74)

senin elının içi (KBA, 111/138)

ķırķ yēdi senesin mard, ayı (ZBK, 156/46)

Bu ifadelerde isim tamlamasının tamlayan unsuru, tamlanan unsuru veya her iki unsurunun da kelime grubu olabildiği görülmektedir. Bu gibi ifadeler birçok araştırmacı tarafından zincirleme olarak adlandırılmakta, öğretimi ortaokul düzeyinden itibaren yapıldığı bilinmektedir. İkidenden fazla ismin bir araya gelmesinden ötürü böyle bir adlandırma tercih edilmektedir. Ancak bu yapılarda isim tamlamalarının kuruluş esasında var olan tamlayan unsur ve tamlanan unsurdan başka üçüncü bir unsur söz konusu değildir. Nitekim bu, kelime gruplarının bir bütün olması mantığına da aykırıdır. Söz diziminde bir bütün olarak hareket ettiği bilinen kelime gruplarının başka kelime gruplarında görev alması kendi bütünlüklerini bozmayacaktır. Bir isim tamlamasının yer tamlayıcısı olurken parçalanmadan öge kabul edilmesiyle kelime grupları içinde tek bir unsur olarak görülmesi arasında fark yoktur. Baydar'ın da belirttiği gibi "kelime

grupları kaç kelimededen oluşursa oluşsunlar tek bir kelime gibi görev yaparlar.”¹⁰⁵ Ayrıca böyle bir tasnifle üçüncü bir grup isim tamlaması kabul edilecekse *bi pādiṣān üç tane kıztı* (EİA, 140/1), *adam öldürmenin ne lüzümü* (UşİA, 189/154), *dördüncü fırka ğumandanı nāzım beyin şehit düşdüü* (KüYA, 145/5), *ilmi agamın çatır çatır böber yemesi* (EİA, 224/7) vb. örneklerdeki gibi birden fazla kelimededen oluşan isim tamlamaları da zincirleme kabul edilmelidir. Bu olmayacağı için ve de kelime gruplarının bir bütün olarak söz diziminde görev alabilmeleri nedeniyle “zincirleme” kavramı eldeki çalışmada tercih dışı bırakılmıştır.

İsim tamlamalarında bir diğer tartışmaya açık durum ise “takısız” tamlamalardır. Eski Türkçede belirli bir yer veya nesne ismi oluştururken tercih edilebilen bu tür tamlamalar bugün ölçünlü Türkiye Türkçesinde mevcut değildir. Araştırmacılar tarafından başlığı dâhilinde verilen “demir kapı, tahta kaşık, altın bilezik vb.” örneklerin birçoğunun bir kavramı niteleyen kavramlar olduğu yani sıfat tamlaması oldukları açıktır. Ağızlarda takısız tamlamalara örnek olarak verilebilecek ve arkaik takısız tamlamalarla bire bir aynı kabul edilebilecek birçok örnek bulmak mümkündür:

elektiriK santral şēsi (ManA, 657/12) [elektrik santrali]

erzürümde etwayi çarşıya getdim (ErİA, 209/28) [İtfaiye Çarşısı]

gün_ortañ çağı (KİA, 365/46) [gün ortası]

köy yirde alışdımızdan yirik (NevYA, 167/39) [köy yeri]

o günde o gelirdin, dovak gün. (UşİA, 240/20) [duvak günü]

şahin kuş, nasıl da tavuğ altından çıktı? (UMA, 219/28) [şahin kuşu]

Bu örneklerin ve sonraki bölümde başlığı dâhilinde yer alan diğer örneklerin tümünde bilindik bir yer/bölge, eşya, hayvan veya zaman ismini karşılamak üzere kelime grubu oluşturulurken tıpkı Köktürk metinlerinde karşılaşılan takısız tamlama mantığı ile kavram adı karşılanmaktadır. Ancak her birinin belirtisiz isim tamlamasından aşınarak oluştuğu da açıktır. Bu sebeple bu örneklerin “Belirtisiz İsim Tamlamaları” başlığı altında “tamlanan ekini yitirmiş” örnekler olarak verilmesi tarafımızca uygun görülmüştür. Ayrıca bazı kaynaklarda isim tamlamalarından ayrı

¹⁰⁵ Baydar, *Türkiye*, 36.

olarak verilen iyelik öbeklerinin/gruplarının isim tamlamalarının oluşum şekillerinden çok farklı olmayışından ve de tamlayan - tamlanan bağlantısında öğelerden birinin zamir veya isim olmasının grubun adlandırmasında farklı bir sınıflandırma doğuramayacağını düşündüğümüzden bu tür yapılar çalışmamızda isim tamlamaları başlığı altında değerlendirilmiştir.

2.1.1.1. Belirtili İsim Tamlaması

İsim tamlamalarında tamlayan unsur tamlayan ekini aldığında ortaya çıkan ifade grubu geçici bir ilişki ile bir kavramın veya nesnenin gösterilmesini sağlamaktadır. Bir önceki başlıkta “belirtili” ifadesinin dilimizde oluşturulabilecek tamlayan unsuru ilgi hâli eki almış tamlamaları karşılayamadığı belirtilmişti ancak isim tamlamalarının geneline bakılarak bu yapıdaki tamlamalara bu adın verilmesinin tasnifinde ve öğretiminde kolaylık oluşturduğu da aşikârdır.

2.1.1.1.1. Yapı Bakımından Belirtili İsim Tamlamaları

Belirtili isim tamlamalarının unsurları kelime grubu olabildiği gibi tek kelimedenden de oluşabilmektedir.

2.1.1.1.1.1. Unsurları Tek Kelimedenden Oluşan Belirtili İsim Tamlamaları

Her iki unsuru da tek kelimedenden ibaret belirtili isim tamlamalarında tamlayan ve tamlanan unsurların arasına herhangi başka kelime veya kelime grubu girmez.

Türkiye Türkçesi ağızlarında taradığımız metinlerde fişlenerek tasnifimize dâhil edilen ve unsurları tek kelimedenden oluşmuş belirtili isim tamlamalarından bazıları şunlardır:

āğahların ğonaı (KüYA, 148/16)

almanıñ yarusu (Reşad, 66/9)

amcamın büğü (EİA, 137/49)

anamıñ dēzesi (GazMA, 159/18)

arnınıñ çatı (ÇA, 496/9)

aşşahkaların oğlu (ZBK, 111/441)

ayağuv öğü (MalİA, 286/9)

avradıñ gocası (NevYA, 173/2)
ayānuñ kabısı (MuYA, 242/17)
basamaqların dibi (ErĬA, 24/52)
benim çocuklēm (EĬA, 126/39)
bi'rinun ç'akmā (RĬA, 197/3)
bubamıñ ğırkı (AKYA, 285/107)
būbamin yataqlā (ZBK, 107/251)
bullavun çocoğı (Uşhum, 117/1)
cameyin kapisi (Çamlı, 195/503)
çekirgelerin padişasi (KBA, 84/3)
çetenenin koku (NevYA, 132/40)
çocū başı (KūYA, 141/217)
çocūun malesi (EĬA, 246/37)
dağların ğarı (ErzYA, 336/74)
dāñ tepesi (KırıkĬA, 461/28)
dedemin buvası (ManA, 838/50)
Dāmircinin arqıdaşı (ADÜM I, 80/20, Aydın)
de'nizun dii (RĬA, 202/13)
dīzesiniñ yanı (BolSeb, 199/9)
duarın dibi (AdıKGS, 277/19)
ebeyiñ yuñu (AksYA, 391/17)
ekmeeñ kepee (NiBorA, 419/85)
Erüklerin çiğitleri (ErzYA, 260/1)
ğamyanculūñ nesi (ŞuhYA, 300/23)
ğapınıñ āzı (NevYA, 165/27)

ğapınıñ zemberā (NevYA, 128/61)
ğavāñ yanı (Deniz, 375/18)
gendinin tahtı (KBA, 84/2)
Ġiziñ emri (ErzYA, 253/141)
ğızlarıñ ġarşısı (KırşYA, 440/15)
ğomşuların baġlare (ErĀA, 45/35)
Ġonağın etiraftı (ErzYA, 251/25)
ğulāmızıñ dibi (ManA, 1207/9)
ğuyunun içi (ÇA, 314/10)
hanın üsdi (BiMĀKA, 165/97)
hapsinin tavasi (Vakf, 138/9)
hocasınıñ biri (NevYA, 130/17)
hunuñ ġelini (ÇA, 531/15)
kekligin eti (ErĀA, 48/40)
kerküdin altı (UMA, 241/42)
koroghlunun keleşleri (ErĀA, 20/12)
köşgün öġü (ErĀA, 24/52)
Ķuşlāñ çoġu (BĪYA, 521/15)
liferun bōyú (RĀA, 203/73)
milletün dediğodısı (Hemşin, 202/15)
muħdariñ nenesi (AsA, 111/2)
neyiñ neycisi (ManA, 1206/65)
ocān başı (EskYA, 160/28)
óküzün ġılı (BalA, 179/116)
onun adiresesi (YozYA, 86/58)

onun küççüvü (ADÜM I, 19/8, Manisa)
onun yardımcısi (ErİA, 79/33)
oranın arhası (KBA, 94/89)
oraniñ ğıralı (ÇA, 315/28)
osmannıyın arabaları (EİA, 125/14)
Ovacuğın ovası (ErzYA, 310/50)
öllümün korusı (ErzYA, 304/73)
ölüniñ öldüü (KüYA, 210/40)
padişâyın biri (Tekir, 184/302)
Puñariñ başı (AAA, 299/7)
salonuy ortası (ZBK, 146/82)
sarkanıñ ğuması (KüYA, 239/86)
seğgevelin koku (ErİA, 13/83)
seni kıymatıy (UMA, 198/149)
seni yimağıy (UMA, 198/149)
seniñ bannāñ (NevYA, 133/7)
seniñ nasibüv (ArdYA, 73/8)
simavın düünü (KüYA, 209/13)
sineglı'nın şenigi (UMA, 213/21)
sarğışlanıñ ğızı (ŞarYA, 84/1)
şeherin ğıyısı (ErzYA, 337/105)
şüşenin ağızı (ErİA, 16/80)
tallalarıñ ıyıtı (NevYA, 166/33)
taviñ göğsü (KarİA, 364/91)
tetvanın Karşısı (BiMİKA, 166/127)

turksĕlin avĕadı (EldA, 187/11)

Türkyanıñ 'incisi (NevYA, 169/16)

unlañ evi (MuYA, 230/34)

unun kūsü (EİA, 124/17)

uvamın_ uvası (ManA, 1207/25)

Ürgübüñ baracı (NevYA, 167/42)

Zamanın zamanı (KİA, 202/1)

Zenäbin babası (ADÜM I, 99/3, İzmir)

zenginın vesäiti (KİA, 352/17)

2.1.1.1.2. Unsurlarından Biri veya ikisi Kelime Grubu Şeklinde Olan Belirtili İsim Tamlamaları

Unsurları tek kelimedenden ibaret olmayan belirtili isim tamlamalarında tamlayan veya tamlanan kelime grubu olabilmekle birlikte her iki unsur da kelime grubundan oluşabilmektedir.

2.1.1.1.2.1. Tamlayan Unsuru Kelime Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

2.1.1.1.2.1.1. Tamlayan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları

aħşam äzeniniñ öü (SivasM, 134/6)

arap şiyinin çocū (EİA, 123/19)

azizli köyünüñ üsdü (ÇA, 749/122)

beyöluñ ölu (MuYA, 192/53)

cingen çocuĕlärının ensesi (KüYA, 147/93)

degirman çarhının üsdü (ErİA, 27/59)

Fil boğazının tepesi (ErzYA, 310/49)

gün_ortañ çağı (KİA, 365/46)

hortuz körpüsünün başı (ErİA, 92/197)
irlanda tahtasinun uşti (YusA, 238/131)
kırk bujar yaylasının eti (AKYA, 287/170)
oğlan evinin takısi (Ağrı, 820/34)
ölan_eviñ yeñgesi (ManA, 1006/138)
ölü tarafınıñ haberi (KüYA, 143/293)
soħaħ ğapısınıñ óñü (KaMİA, 87/6)
yeni maħalle köyünden biri (OYA, 190/10)

2.1.1.1.2.1.2. Tamlayan Unsuru Belirtili İsim Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları

adamın hediyesinin ğarşılığı (KİA, 162/38)
änteP'in en bōk camilerinden birisi (GazMA, 220/52)
aşşahķıların ođlunuñ verdüü (ZBK, 111/441)
başka bi yerin kıralının oğlı (UMA, 218/4)
ben çöcüümün ğızı (EİA, 198/30)
benum ámic'emun oğl'i (RİA, 247/1)
benim ebemiñ ğız ğardaşınıñ evi (BalİA, 382/351)
benim kızımın adı (EİA, 125/25)
bizim āylemin ānnesi (BİYA, 555/13)
Bizim bölüğümüzün mevcüdü (KİA, 168/40)
bizim atalarımızın annaTdū (OYA, 241/6)
bizim babalarımızın ğeyindiği (MalİA, 251/12)
bu ğızın şeyinin öğü (ErzYA, 254/181)
o çocüñ burunnaniñ deliyi (Deniz, 375/14)
eviñ_içini tolusu (AKYA, 261/18)

Gara Memmediñ gumasınıñ bacısı (NevYA, 125/36)
ğarınçaların pādişahının tivi (ErzYA, 403/11)
gelenen ayağının altı (ErİA, 62/48)
ğrāniñ birini ğırāsı (AKYA, 227/87)
ğızın ğonağının altı (ErzYA, 404/168)
ğomşunuñ biriniñ hanımı (MuYA, 452/61)
izmir ünüversteniñ puraposor doktoruñ eli (ManA, 778/10)
kırk yedi senesin mard,ayınıñ dördü (ZBK, 156/46)
köüñ ağalarından birisi (ManA, 635/4)
Nemşariñ yolunuñ üstü (NevYA, 131/24)
onnarın ağasinin Kızı (BiMİKA, 164/83)
onuñ asgerinin geldi (KırşYA, 348/4)
onuñ çiraqlarından biriniñ yapması (KüYA, 150/27)
onuñ ölunuñ ğafası (SivasM, 102/76)
onuy ablasınıy çocukları (ZBK, 151/12)
pādişān kızının odası (EİA, 142/26)
selendiniñ bekarlar maalesiniñ arası (ManA, 861/8)
senin elinin içi (KBA, 111/138)
sävduğüm kèzün amcasınun oğlınun dıgını (Hemşin, 287/1753)
seyid uysaltıñ ölunuñ duynü (Sulu, 180/25)
Şahoğlu Şah Abbasın emri (ARP, 103/1)
suyuñ membāsınıñ oldū (NevYA, 130/221)
unnān tarafının çocūnun da tarafları (EİA, 128/44)
ustanıñ eviniñ ğıyı (MuYA, 425/61)
üç ğardaşıñ biriniñ hanımı (KırşYA, 197/3),

yèni maħalle köyünden birinin ğızı (OYA, 190/10)

yetmiş yediniñ on birinci ayınıñ kaçı (ManA, 798/54)

zehranıy anasigilleriñ torunnarı (MuYA, 426/99)

2.1.1.1.2.1.3. Tamlayan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları

a bu evin içi (EİA, 229/25)

babasından ğalan paraların hepsi (ErzYA, 251/61)

başka bi yerin kıralı (UMA, 218/4)

bayaT sülâlesinden osman biyiñ amcası (ManA, 1206/6)

becene bi daın başı (BilİA, 584/13)

benim bulcēm adamıñ suçu (AKYA, 231/10)

bêşinci bölün başı (OYA, 166/1)

bi aanıñ ğızı (BolSeb, 173/72)

bi ufağ evin eşşālā (KüYA, 240/125)

bir aacıñ kölgesi (ÇA, 423/29)

bir çeşmenun başu (Uşhum, 120/26)

Bir çorab esgisinin içi (KahMA, 71/72)

bir çölün öğü (ErİA, 196/10)

bir ğoca ğarının ğarğısı (KİA, 280/12)

biyaz horozuñ telā (YozYA, 159/5)

bizim bāñ yolu (KaMİA, 147/3)

bizim bāñ yolunuñ üsdündeki ceviziñ altı (KaMİA, 147/3)

bizim buranın insannarı (ErzYA, 218/9)

bizim buranıñ salonnarı (KırşYA, 345/34)

bizim doğuzluğun yoli (ErzYA, 213/11)

bizim ediye'nin kaynatası (EİA, 135/41)
bizim esgi eviñ yüklü (UşİA, 199/7)
bizim köyün guruluşu (Kilis, 21/1)
bizim olanın ğarısı (KüYA, 156/31)
bizim köyün hüdüdüsü (ErİA, 77/63)
böyük cevüzün dibi (ErzYA, 222/61)
bu güzel peyğamberen şefeeti (ErİA, 134/20)
büyüK bir balınanıñ ğarnı (ÇA, 426/130)
camdan kabın içi (DiyA, 72/13)
çam kütügin üzeri (ErİA, 142/49)
denize gezen bütün ğemilerun oğni (RİA, 205/135)
duvaqlı doğan çocukların üzeri (KüYA, 143/281)
eli bālı adamıñ yüzü (KüYA, 146/59)
elli ğaymanıñ annı (İskil, 167/38)
ergi adamın açığı (MalİA, 263/19)
esas ananın memesi (ErİA, 70/77)
esgi İsannan dedikleri (İzBay, 561/108)
esgi zamanların padişahları (KİA, 280/1)
ğara ğoçun belı (ARP, 377/9)
gendine yahın köylünüñ adı (ÇA, 749/117)
germiyan beyi yaķuP beyiñ yatTu (KüYA, 154/138)
ğıdı ğızın aķrabāsse (Görel, 133/467)
ğırh devlerin bacısı (AdıKGS, 158/96)
ğocu ğavağıñ başı (MuYA, 192/52)
ğulsüz ağacıñ 'ğülü. (NevYA, 201/14)

hamamın içindeki ğayalāñ içi (KüYA, 156/14)
hangi mahallenin şenigi (UMA, 213/21)
hangi beyin ˆolu (BİYA, 545/54)
hañkı dañ ardı (UşİA, 185/1)
hansı aĝanın yanı (AhlA, 186/31)
xarman galdıran isannardaⁿ birisi (ADÜM I, 117/24, Burdur)
hē şeyi fiyatı (ZBK, 106/208)
her çiçāñ örnā (NevYA, 138/2)
her şehri adamları (ÇA, 315/35)
ho aacın ortası (AKYA, 273/89)
İtkın batkın bi yerin kızı (DiyA, 110/16)
küçük yaŝdan insanların hevesi (AhlA, 154/1)
nazilli'nin karşısında bi dān etē (EİA, 155/78)
o adamın hediyesi (KİA, 162/38)
o ˆocūñ burun (Deniz, 375/14)
o ğünün ŝēsi (KüYA, 146/40)
o tarehen vileyet müfdüsü olan solahzadenin yanı (ErİA, 104/57)
o üş ˆadırıñ başı (UşİA, 210/7)
ol diviñ hazinesi (AksYA, 559/170)
ölmüş ölüñün namazı (ErzYA, 394/64)
ŝävdüğüm kēzün amcası (Hemşin, 287/1753)
şo ezzacı memediñ babası (YozYA, 145/31)
şu buldurun dārmāni (ADÜM I, 119/2, Burdur)
şu ˆocuyun babası (BalA, 309/22)
şu yüzüyüñ ŝiŝi (MalİA, 242/19)

şu zobanın altı (DörtA, 257/49)
tâze ğuzularıñ yüñneri (KüYA, 238/53)
tellen çevrili yeriñ ğıyı (İzBay, 389/169)
û ölüñüñ öldü (MuYA, 196/46)
unnarıñ çapa ğazdı adamıñ motoru (BalıA, 367/82)
üç ğardaşın biri (KırşYA, 197/3)
üş tanenin arası (EıA, 130/112)
yeni toğan çocoğlavun nesiplayı (Uşhum, 141/7)
zemin ğatın seviyesi (ErıA, 24/61)

2.1.1.1.2.1.4. Tamlayan Unsuru Ünvan Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

Abdullah Beğin yanı (ErzYA, 207/9)
düz babanın çifde (ErıA, 105/77)
ğır aşşeniñ ğızı (ÇA, 536/40)
haCCá anamızıñ camisi (ManA, 899/32)
halil ibrâm dedeniñ babası (ManA, 1206/58)
hazreti alinin ğılıcı (UşıA, 186/45)
hesen ustanın arvadi (AhlA, 105/91)
ilyasefendinin yeğeni (SakıA, 2/39)
İsmâil Beğin oğlu (KıA, 285/32)
mēmeT dayınıñ ğarısı (AyMA, 200/13)
mıst āmcanıñ yañı (Deniz, 373/43)
mustafu ocalan evi (EıA, 224/1)
seciye ngenin anası (EıA, 127/20)
sümmane babanın kendese (ErıA, 104/52)

Turgut emínin kerentisi (AğrıD, 1422/10)

üzeyir beyin ğarısı (ErÍA, 20/150)

2.1.1.1.2.1.5. Tamlayan Unsuru Birleşik İsim Olan Belirtili İsim Tamlamaları

Bekir Çahar 'in`mahgemesi (ErzYA, 208/35)

Ednan Menderes 'in zemanı (BayD, 141/60)

ismail dilsizölunun ğiraathanesi (KüYA, 150/5)

mesut_ereziñ köyü (KüYA, 154/141)

nāmık kemalin ükúlālıkları (UşÍA, 189/122)

receb aliniñ soķā (Düz, 144/15)

seyid uysalıñ ōlu (Sulu, 180/25)

2.1.1.1.2.1.6. Tamlayan Unsuru Sıfat-Fiil Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

alpaslan 'iñ zamanından göç edenneriñ çoğu (GazMA, 194/49)

bu şahmaranı ğöreniñ sırtı (ÇA, 315/33)

ğözü kór olasıcanıñ ayatı (İzBay, 398/244)

ileri gelirlerden hangısı (OYA, 298/2)

kırķbeş millonu ğurtarmışıñ anası (BalÍA, 379/215)

messebini, geçmişini yaptığımın karısı (DiyA, 65/135)

2.1.1.1.2.1.7. Tamlayan Unsuru İsim-Fiil Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

ğaz bulmanıñ imkânı (KaMÍA, 17/20)

goyun ğütmeniñ vakti (UşÍA, 324/115)

2.1.1.1.2.1.8. Tamlayan Unsuru Tekrar Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

anasının babasının hetiri (Ah1A, 168/76)

çalanı çapanı içi (Uş1A, 194/60)

2.1.1.1.2.1.9. Tamlayan Unsuru Sayı Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

atmış yedinin hazıranı (Er1A, 18/40)

2.1.1.1.2.1.10. Tamlayan Unsuru İsnat Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

çenesi çıktıñ gāvesi (ManA, 831/112)

2.1.1.1.2.1.11. Tamlayan Unsuru Bulunma Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

yüzde doksanlarıñ üzeri (Kar1A, 294/26)

2.1.1.1.2.1.12. Tamlayan Unsuru Ünlem Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

hey gidiniñ sıçanı (KüYA, 148/10)

2.1.1.1.2.1.13. Tamlayan Unsuru Zarf Grubu/Zarf Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları

eñ altınıñ unu (NevYA, 119/23)

2.1.1.1.2.2. Tamlanan Unsuru Kelime Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

2.1.1.1.2.2.1. Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları

aKçaKocanın kepenç köyü (Düz, 87/2)

atatürküñ mäfiz alay komutanı (ManA, 818/27)

bizim sālīK güvencemiz (ManA, 861/20)

bizúm 'nişan meşasimimiz (RĪA, 297/7)

Bolvadin civarı Afyonuñ (KĪA, 167/2)

bunun beyin soğu (ErĪA, 13/83)

cewüzlerin de tóküm zamānu (ErzYA, 304/40)

esgi gelenek tarihin oynunarı (OYA, 281/14)

haftağ tātıl günneri (IMĪA, 242/74)

Ķırbızıę yayla çayı (BolSeb, 189/63)

onnarın ęıda maddelere (ErĪA, 166/90)

selendiniñ bekarlar maalesi (ManA, 861/8)

2.1.1.1.2.2.2. Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları.

Anasının telli tuğanı (ADÜM I, 100/20, İzmir)

änteP'in en bōk camileri (GazMA, 220/52)

babañ bi düdüğü (ErzYA, 253/113)

babañ daha bi,şeyi (ErzYA, 153/111)

benim bütün buralām (EĪA, 130/123)

benim her şēm (Deniz, 183/54)

benim sağan verecağ kızım (DiyA, 124/22)

bi adımı hayvaniğ (IMĪA, 258/104)

bizım bu dağ kóvlarımız (KBA, 97/3)

bizim iki tene tiyaramız (KĪA, 168/33)

bunun zerre kader bi terefi (UMA, 129/5)

bunnarın bir böyüK bāçeli evi (ŞarYA, 119/1)

büraniñ ort,ogulu (ÇA, 539/1)

döşşeiñ dış yüzü (UşİA, 202/61)
erzürümün en neşeli yeri (KBA, 139/21)
evnin herşesi (KüYA, 199/20)
ğalbimin en derin köşeleri (KBA, 139/7)
ğulāmuñ çērek küpesi (DenBa, 42/24)
herkesiñ ikişē dene çocū (MuYA, 326/69)
Herkesin tapulı yeri (ErzYA, 301/21)
igirmilinin birinci tertibi (ErİA, 29/134)
İsđanbulun en ileri gelen bir deligannısı (ErİA, 15/66)
köprünün öte taravı (EİA, 147/13)
Ķóyümüzüñ en meñşur yēmeđi (ZBK, 167/6)
ğoyümüzüñ eñ böyük dilā (NevYA, 132/1)
köyüñ bin dölüm arāzisi (AyMA, 199/14)
memlekatıñ bi şēysi (NevYA, 168/4)
neyrenlerin öte Tarafları (ZBK, 103/107)
ovanın orta yeri (ErzYA, 251/24)
önceki bizim atalarımızın (OYA, 241/6)
Pādişahın da nur topi gibi bi oğli (DiyA, 72/11)
padışahın pālivan bi arabı (ADÜM I, 9/22, Balıkesir)
padışahın ğızıl ölçe (ARP, 179/14)
senin filanca ğızın (ARP, 106/7)
senin ne ğıymetin (KİA, 161/7)
senüv altın ellēn (MalİA, 286/9)
sizēn yunana ğarşē ğuwwetēz bir şeyiz (ErİA, 64/17)
tepsinín dört bi etrafı (UMA, 191/56)

türküñ bi boyu (BalÍA, 450/27)

ufaciğ boyu var ğızın (AKYA, 206/34)

2.1.1.1.2.2.3. Tamlanan Unsuru Sıfat-Fiil Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

anasının gelin geldiğini (ErÍA, 25/21)

benim arkamda ālayanım (MuYA, 194/53)

benim ilk okumağa gètdiğim (AhIA, 108/1)

benim saña dēvēceklerim (IMÍA, 227/85)

bizum şevketli olduğumiz (Uşhum, 117/5)

bunun ırmaqdan geçämüdü (ADÜM I, 103/5, Burdur)

derdumuzun na oldugi (Uşhum, 117/5)

ğalbimiñ temiz oldü (ManA, 778/4)

halkımızıñ bize gösterdü (ManA, 942/21)

insanlān kendini bilmemezli (BİYA, 557/14)

köyün ne zaman yerleşdi (UşÍA, 187/75)

lafın neriye çıkdı (UşÍA, 212/65)

melmeketin en iları gelanı (KBA, 84/37)

onun ğırmızı boyalanmışı (Yal, 334/96)

onun ne poğ olduğu (ErzYA, 374/37)

unnarıñ çapa ğazdı (BalÍA, 367/82)

unun orda yaşicēni (OYA, 284/10)

2.1.1.1.2.2.4. Tamlanan Unsuru İsim-Fiil Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

benim burda ğalışım (ErzYA, 393/22)

bizim burda kalmamız (Kırklar, 59/19)

çifçinin orah biçmesi (AhIA, 127/159)

döveltimiziñ arhamızda guvat vèrmesi (NevYA, 134/42)

ğarıların tef çalması (Boya, 111/57)

ğarın fazla yağışı (ErIA, 224/20)

hükümetin yüzde yüz müdāhale ètmesi (BİYA, 199/25)

ikinci bir büyhmesi var bunun (ErIA, 68/7)

klın kula sürünmesi (KüYA, 153/103)

pederin orda ölmesi (Kırklar, 59/19)

2.1.1.1.2.2.5. Tamlanan Unsuru Zarf Grubu/Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları

ānuñ daha ğuzeyi (KüYA, 145/6)

2.1.1.1.2.2.6. Tamlanan Unsuru Tekrar Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

devriñ hekimini hükümünü (KüYA, 156/4)

gendin tahtı tacı (UMA, 138/18)

ğızıñ ötesi betesi (KüYA, 234/9)

köylēñ havası suyu (AyMA, 196/13)

Mehemmed'in sesi sedesi (ARP, 377/21)

senin çoluğ çociğın (DiyA, 63/15)

seniñ çolūğ çocuğ (MuYA, 346/170)

2.1.1.1.2.2.7. Tamlanan Unsuru Sayı Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

aralēñ onbeşi (BalIA, 376/80)

āstosuñ om beşi (KarIA, 465/12)

ayığ om beşi (UşIA, 244/14)

ayın om biri (ErİA, 18/69)

ayın ondördü (EİA, 190/255)

ayun ondördi (Uşhum, 153/26)

haziranın onikese (ErİA, 51/9)

mardın on üçü (EİA, 123/7)

2.1.1.1.2.2.8. Tamlanan Unsuru Ünvan Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

üniversTeniñ tramazan hocası (ManA, 779/34)

2.1.1.1.2.2.9. Tamlanan Unsuru Yönelme Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

yunannılarıñ ankaraya tãrusü (KüYA, 145/10)

2.1.1.1.2.2.10. Tamlanan Unsuru Bulunma Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

köü yũzde dõksanı (BİYA, 522/31)

onun üşde biri (MuYA, 404/71)

2.1.1.1.2.3. Hem Tamlayan Unsuru Hem de Tamlanan Unsuru Kelime Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

2.1.1.1.2.3.1. Hem Tamlayan Unsuru Hem de Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları

ali okulunun banyo yerleri (EİA, 173/42)

bahçe ğapısınıñ söüt şelene (KüYA, 150/18)

burdur bucağ ilçesiniñ dālı māllesi (AKYA, 299/1)

izmir üniversteniñ puraposor doktoru (ManA, 778/10)

kırk yedi senesin mard ayı (ZBK, 156/46)

ramazan ayınıñ perşembe günü (SivasM, 216/7)

2.1.1.1.2.3.2. Tamlayan Unsuru Belirtili İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları

benim ebemiñ ğız ğardaşı (BalĀA, 382/351)

büraniñ ort. oğuluñ ilk dernek başġanı (ÇA, 539/1)

kel. üffedün eviniñ öte tarafı (ZBK, 107/244)

köroĝlu'nun arkadaşlānı bi tanesi (EĀA, 192/351)

o yannarı angara palaz otelinin (EĀA, 171/34)

2.1.1.1.2.3.3. Tamlayan Unsuru Sıfat Tamlaması, Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Belirtili isim Tamlamaları

bir. evin ğız çocū (Gülner, 273/61)

dördün. sınıfıñ yaz ğün (İMĀA, 221/51)

ġar tozaġ yaĝacaġ sıraların keklig eti (ErĀA, 48/40)

o suyuñ baş suyu (ÇA, 315/48)

o tarehen vileyet müfdüsü (ErĀA, 104/57)

2.1.1.1.2.3.4. Hem Tamlayan Unsuru Hem de Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları

bi pādīşān üç tane kıızı (EĀA, 140/1)

bi tüccarın ayın on dördü kibi çoĝ güzel bi kıızı (DiyA, 78/2)

bu pisikletin ön tarafı (ErzYA, 389/26)

bitecik olunıñ iki gızı (UşĀA, 203/112)

ĝórdıĝun arabanun ĝeriki tekerleĝu (RĀA, 250/78)

her beygiriñ orta yeri (KüYA, 240/125)

her mesleen bir başġanı (NiBorA, 396/31)

Hönkâr padişah'ın küççüĝ. oĝlu (ErzYA, 399/253)

ikinci tabıruñ altıncı bölü (ManA, 643/19)

ilerde geçcecaḡ yeri ... o tekenin (ErĀA, 47/24)

o tuluḡuñ üş köşesi (KarĀA, 466/38)

on sekiz biḡ alemin en münevver cannısı (UşĀA, 189/132)

şu şaPḡanıñ ana şeyi (ÇA, 750/149)

şū yeşilòvanıḡ bazı köylē (Tef, 200/42)

yēddi yerin yēddi ḡarannuḡ divi(ARP, 377/9)

yunannılarıñ anḡaraya tārusūnda sekisinci firḡa ve beşinci firḡanıñ taḡkimat yaPtıḡı cepenin bir buḡuk kilòmetre, bazı yerlerde bir kilòmetre önü (KüYA, 145/10)

2.1.1.1.2.3.5. Tamlayan Unsuru Sıfat Tamlaması, Tamlanan Unsuru İsim-Fiil Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

bizim kòyún ḡılışlıdan ayrılışı (KırşYA, 458/34)

böle seşgin insannāñ kòmüze gelib avlanması (KaMĀA, 65/1)

o günleriñ dōru oynamaları (AksYA, 691/8)

2.1.1.1.2.3.6. Tamlayan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları

acēl hasdānesiniñ hemen ḡıyısı (ManA, 771/6)

albur ayının yirmi üçüncü günü (OYA, 286/43)

bin dokuz yüz elli altı senesiniñ yedinci ayı (ManA, 657/2)

horoz kōñ öte yanlā (ManA, 1007/162)

ilerde geçcecaḡ yeri ... yaban tekesinin (ErĀA, 47/24)

ḲasaP tıKanínin o orta Ḳisimları (Van, 182/183)

kendi akrabālarından āzı ilimli biri (KüYA, 141/244)

ōlan eviniñ gelen cēhizleri (NevYA, 121/13)

2.1.1.1.2.3.7. Tamlayan Unsuru Belirtili İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Sıfat-Fiil Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

bi adımıni doğsan adımlık yok aldını görüyola hayvanıı (İMİA, 258/104)

benum g'ónlumun senden geç'ec'áđi (RİA, 296/20)

*valla şimdi bu kövün isminiñ ne şekilde **Ƙondini** bilmiyom (BİYA, 169/2)*

2.1.1.1.2.3.8. Tamlayan Unsuru İsim-Fiil Grubu, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları

adam öldürmenin ne lüzümü (UşİA, 189/154)

teybe sesemeze aldirmanen bişeye (ErİA, 51/6)

2.1.1.1.2.3.9. Tamlayan Unsuru Sıfat Tamlaması, Tamlanan Unsuru Sıfat-Fiil Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

dördüncü fırka ğumandanı nâzım beyin şehit düşdüü (KüYA, 145/5)

sekisinci fırka ve beşinci fırkanıñ taĥkımat yaPtığı (KüYA, 145/10)

şu uçaĘlarıñ hava boşluğundan pıTdu (ÇA, 750/126)

2.1.1.1.2.3.10. Tamlayan Unsuru Sıfat-Fiil Grubu, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları

bızım bu köye gelenner(in) hiş bişeyi (VanK, 351/58)

2.1.1.1.2.3.11. Tamlayan Unsuru Ünvan Grubu, Tamlanan Unsuru İsim - Fiil Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

ilmi agamın çatır çatır böber yemesi (EİA, 224/7)

2.1.1.1.2.3.12. Tamlayan Unsuru Ünvan Grubu, Tamlanan Unsuru Sıfat-Fiil Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

oğuşan beyiñ buraya ğadar geldī (BalİA, 450/27)

2.1.1.1.2.3.13. Tamlayan Unsuru Ünvan Grubu, Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları

Selahaddin begin barhanesi (ErzYA, 357/14)

2.1.1.1.2.3.14. Tamlayan Unsuru Ünvan Grubu, Tamlanan Unsuru Sifat Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları

iramazan, ābeñ iki ğızı (ManA, 628/115)

2.1.1.1.2.3.15. Tamlayan Unsuru Ünvan Grubu, Tamlanan Unsuru Tekrar Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

nuh aleyhisselamıñ da gemisi memisi (MuYA, 246/43)

2.1.1.1.2.3.16. Tamlayan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Sayı Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

eylül ayının on beşi (MuYA, 440/4)

2.1.1.1.2.3.17. Tamlayan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Tekrar Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

cenaze sahibisinin halı vahtı (MalİA, 319/29)

2.1.1.1.2.3.18. Tamlayan Unsuru Belirtili İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları

ikinci taburuñ altıncı bölüñ sı^hye eri (ManA, 643/19)

Ĝarsın Arpaçay ğazasının Ağcalar köyü (KİA, 161/28)

2.1.1.1.2.3.19. Tamlayan Unsuru Belirtili İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Sayı Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

bin dokuz yüz elli altı senesiniñ yedinci ayıñ yirmi yèdisi (ManA, 657/2)

2.1.1.1.2.3.20. Tamlayan Unsuru Sayı Grubu, Tamlanan Unsuru Sifat Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları

ellibiriñ üçüncü ayı (AksYA, 730/91)

yetmiş yediniñ on birinci ayı (ManA, 798/54)

2.1.1.1.2.3.21. Tamlayan Unsuru Birleşik İsim, Tamlanan Unsuru Tekrar Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

hidirellezin¹⁰⁶ aslı asaleti (OYA, 287/45)

2.1.1.1.2.3.22. Tamlayan Unsuru Sıfat-Fiil Grubu, Tamlanan Unsuru Tekrar Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

hoş beşe gelenleriñ çoluqları çocukları (KüYA, 239/97)

2.1.1.1.2.3.23. Tamlayan Unsuru Sıfat Tamlaması, Tamlanan Unsuru Tekrar Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

o g'avur İfākatun dini i'mani (RİA, 206/158)

2.1.1.1.2.3.24. Tamlayan Unsuru Sıfat Tamlaması, Tamlanan Unsuru Sayı Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

beşinc ayıñ yirmi yedisi (KarİA, 369/4)

2.1.1.1.2.3.25. Tamlayan Unsuru Belirtili İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Zarf Grubu / Zarf Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları

benim babamıñ ğardeşiniñ dā yahını (BalİA, 419/23)

2.1.1.1.2.3.26. Tamlayan Unsuru Birleşik İsim, Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları

Hazreti İsa'nın¹⁰⁷ mēlun küpi (ErzYA, 374/27)

¹⁰⁶ TDK Güncel Türkçe Sözlük'te Hıdırellez, "Hızır ve İlyas peygamberlerin her yıl buluştuklarına inanılan 6 Mayıs günü." şeklinde açıklanmaktadır. (<https://sozluk.gov.tr/> [25.03.2024]) Dolayısıyla kelime grubu içinde iki isim barındırmaktadır.

¹⁰⁷ Birinci unsur ünvan veya akrabalık ismi olan kelime grupları Karahan tarafından birleşik isim olarak kabul edilmektedir. Detaylı bilgi için bakınız: Leylâ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2004), 68-69.

2.1.1.1.3. Tamlayan Unsurları İlgi Hâli Eki Görevli “-DAn” Eki Alan Belirtili İsim Tamlamaları

Türkiye Türkçesi ağızlarında taranan eserlerde tespit edilen kimi kullanımlarda ilgi hâli eki yerine çıkma hâli ekinin tercih edildiği görülmüştür. Bu tür tamlamalarda tamlanan unsur “biri, birisi, ikisi, üçüncüsü, hangisi vb.” gibi kelimelerden oluşur.

ānteP’in en bōk camilerinden birisi (GazMA, 220/52)

eñ bōk şeylerden biri (GazMA, 218/213)

germiyan beyi yaķuP beyiñ yatTı üç şadırvandān üçüncüsü (KüYA, 154/138)

Haleb’in yerlilerinden biri (ErzYA, 251/48)

gösgünden yoķarısı (ErzYA, 251/52)

xarman galdıran isannardaⁿ birisi (ADÜM I, 117/24, Burdur)

ikisinden biri (AksYA, 680/132)

ileri gelirlerden hangısı (OYA, 298/2)

kendi aķrabālarından āzı ilimli biri (KüYA, 141/244)

kōüñ a^ğalarından birisi (ManA, 635/4)

oğullavundan biri (Uşhum, 121/25)

onuñ çıraķlarından biri (KüYA, 150/27)

yēni maħalle köyünden biri (OYA, 190/10)

yuzuklardan biri (Uşhum, 153/29)

2.1.1.1.4. Tamlayan Unsurları İlgi Hâli Eki Görevli Belirtme Hâli Eki Alan Belirtili İsim Tamlamaları

Ağızlarda tespit edilen kimi kullanımlarda belirtili isim tamlamasının tamlayan unsurunda bulunan ilgi hâli eki yerine belirtme hâli eki kullanılmaktadır. Tarihî dönem eserlerinde de karşılaşılan bu iki ekin birbirleriyle nöbetleşmesi ağızlarda farklı yörelerde örneklenebilmektedir. Bu da bunun nedeninin yapılarında yer alan “n” sesi ile ilgili olabileceği yahut bu iki ekin ortak bir noktadan oluştukları fikrini kuvvetlendirmektedir. Karahan, ilgi hâli eki ile belirtme hâli eklerinin görevlerini

eklendikleri kelimelerle sınırlı tutarak her ikisinin de “belirtme” görevi yaptığını ve hâl kategorisi dışında değerlendirilmesi gerektiğini belirtir.¹⁰⁸

hayvanıñ bi adımıñı doksan adımlık yok aldını (İMİA, 258/104)

bizi ğétdüğümüz (ErzYA, 236/46)

bunu saçını kestiriyoh (MalİA, 255/2)

Dağı başın dolu gözder (ARP, 388/19)

döruları dosdu sensin yārab (ŞarYA, 96/76)

ğırānıñ birini ğırāsı var'mış (AKYA, 227/87)

ğonuşmasınε çoğune unutmuşam (ErİA, 146/63)

hē şeyi fiyâtı (ZBK, 106/208)

her şehri adamları (ÇA, 315/35)

iki günde pakladık eviñ içini tolusnu (AKYA, 261/18)

köroğlu'nun arkadaşlānı bi tanesi (EİA, 192/351)

motorları suyu buz duTdurmāyan bir alet var'a (AKYA, 225/23)

onu da barmağını cebine gomuş (MalİA, 253/16)

onu işine o eti kolları bölē (KarİA, 364/90)

ōnu yükünü bize yüklettī için çok zararı oluyo (BİYA, 199/27)

şimdini geçimleri (ErzYA, 391/66)

2.1.1.1.1.5. Tamlayan Unsurları İlgî Hâli Eki Görevli Vasıta Hâli Eki Alan Belirtili İsim Tamlamaları

Çukurova yöresinde görülen bir kullanımda tek başına zaman bildiren bir ifadenin tamlayan olarak kullanıldığı bir isim tamlamasında tamlayan ve tamlanan arasındaki bağlantının vasıta hâli ekiyle daha belirgin kılındığı söylenebilir. Özellikle vasıta hâli eki ile ilgi hâli ekinin köken itibarıyla bağlantılı olduğu¹⁰⁹ ve *ikindi vakti*

¹⁰⁸ Leylâ Karahan, “Yükleme (Accusative) ve İlgî (Genitive) Hali Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler”, içinde 3. *Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1999), 610.

¹⁰⁹ Orçun Ünal, “Türkçe Üçüncü Tekil Şahıs İyelik Ekinin ve Pronominal /N/ Sesinin Kökeni Üzerine”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (64), 47-69. DOI: 10.14222/Turkiyat4038

ifadesi ile *ikindin vakti* ifadelerinin derin yapıda belirlilik açısından farklı olduğu düşünülerek yörede tespit edilen bu yapının farklı bir başlıkta verilmesi uygun görülmüştür.

gocası ağşam üzeri gelir işde ikindin vaḲtinden sōra (ÇA, 533/36)

2.1.1.1.1.6. Tamlayan Unsurlarında İlgi Hâli Eki Olmadan Kurulan Belirtili İsim Tamlamaları

Bu tür kullanımlar ağızlarda genellikle tamlayan unsuru kişi zamiri¹¹⁰ olan, iyelik eki alan veya yalın hâldeki yapılar da görülür. Tamlama ilgi hâli eki olmaksızın “belirlilik” özelliğini korur. Zamirin yapısından kaynaklandığımızı düşündüğümüz bu tür kullanımları konuşmacının eki unutmaması yahut gelişigüzel söylememesiyle açıklamak, birbirinden farklı yörelerde/ağız gruplarında sıklıkla görülmesi, iyelik eklerinin ilgi hâli ekinin görevini üstlenebilmesi ve zamirlerin kendi bünyesinde buldukları zamir n’sinin kökeni¹¹¹ itibarıyla bizce yanlış olacaktır.

anam, evi (EİA, 146/75) [annemin evi]

babam evi (ErzYA, 293/44) [babamın evi]

babası evi (MalİA, 334/14) [babasının evi]

başıñız çaresi (AsA, 112/31) [başınızın çaresi]

ben çöcümün ğızı (EİA, 198/30) [benim çocuğum]

Ben gidem sen ğızını ğaçürem (ErzYA, 225/5) [senin kızın]

bizim dedem silâh arkadaşımış atatürk (ManA, 826/15) [bizim dedemizin silah arkadaşımış]

dayım ğızı (MalİA, 384/29) [dayımın kızı]

derviş sölediği sözler (DiyA, 81/85) [dervişin söylediği]

Evim altında (ErzYA, 227/4) [evimin altı]

¹¹⁰ Osman Fikri Sertkaya, bildirisinde zamirlerin basit ve katmerli olmak üzere iki çekimi olduğundan bahseder. Örnekler arasında yer alan *ben çöcüm*, *sen ğızın* ifadelerinden hareketle üçüncü bir çekim olarak “eksiz zamir çekimi” çalışmamızda Erzincan ve Edirne gibi birbirinden bağımsız iki farklı yörede örneklenmiştir. Detaylı bilgi için bakınız: Osman Fikri Sertkaya, “Zamirlerde Katmerli Çekim Üzerine”, içinde *Uluslararası Türk Dili Kongresi-1992*, (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1996), 17-37.

¹¹¹ Bakınız: Ünal, “Türkçe”, 47-69.

ğeynim arvadi geldi yanına man oldi bacı kimi (AhlA, 177/6)

o ali pehlivan gelmesi yāhın mı yırağ mı? (MalĀA, 263/15) [O Ali Pehlivan'ın gelmesi]

o mēm dayım avradidi (VanK, 193/222) [benim dayımın avradı]

oğlum evlendiği gece dinniyecağam (DiyA, 75/10) [oğlumun evlendiği]

senin anan qelbi duré (VanK, 226/191) [Senin annenin kalbi]

sırça parmağım galınlığı (MalĀA, 268/5) [serçe parmağımın kalınlığı]

yusuf dayım annatması (ErĀA, 46/10) [Yusuf dayımın anlatması]

Keban, Baskil ve Ağın yöresinde görülen bir kullanımda yukarıdaki örneklerden farklı bir durum söz konusudur. Tamlayan unsurunda sıfat yapma görevi ile bulunan bir ilgi hâli eki olması, tamlama kurulurken ikinci bir eki kullanılmamasının sebebi görülebilir. En az çaba kuralı ile tamlama oluşturulmuştur:

bizim arkadaşlar yarısı (KBA, 89/38) [bizim arkadaşların yarısı]

Balıkesir yöresinde görülen iki kullanımda yukarıdaki örneklerden farklı olarak tamlanan unsurundaki tamlanan ekinin de olmadığı belirtili isim tamlamaları görülür. Gayri muayyen iyelik¹¹² olarak izah edilebilen bu tür yapılar da kelime grubunun sıfat tamlaması olmaktan ziyade belirlilik özelliğini koruyan bir isim tamlaması hüviyetinde olduğu söylenebilir:

orā yatırñ onun yanna deyoru, bubam yanna deyoru. (BalĀA, 601/69)

2.1.1.1.2. Cümledeki Görevi Yönünden Belirtili İsim Tamlamaları

2.1.1.1.2.1. Belirtili İsim Tamlamasının Özne Olarak Kullanılması

Taradığımız metinlerden örneklediğimiz kullanımlarda söz dizimi içerisinde belirtili isim tamlamaları özne görevi üstlenebilmektedir. Öznesi belirtili isim tamlaması olan cümleler isim veya fiil cümlesi olmanın yanında olumlu veya olumsuz cümle şeklinde olabilmektedir. Bu cümlelerin devrik veya soru olması da mümkündür.

¹¹² Detaylı bilgi için bakınız: Ahmet Buran, *Anadolu Ağzlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri* (Ankara: TDK Yayınları, 1996), 62.

Bir-iki istisnai kullanım dışında cümlede özne olan belirtili isim tamlamaları yalın hâldedir.

2.1.1.1.2.1.1. Öznesi Belirtili İsim Tamlaması Olan Fiil Cümleleri

adamın gözleri çam çirası gibi açılıyî (ErzYA, 255/228)

avradiñ gocası da beklemeklik üzere isdasyondan çıhacañ arabî bekliyor (NevYA, 173/2)

babañ daha bi şeysi ğalmadı (ErzYA, 153/111)

başka bi yerin kıralının oğlu orya geziye gidi (UMA, 218/4)

bi ufağ evin eşşālānı her beygiriñ orta yerine taksim edilir (KüYA, 240/125)

bir ay sōñu benim her şēm yetişiyō (Deniz, 183/54)

bir ğoca ğarının ğarğışı geçib [geçmiş] (KİA, 280/12)

birüderlēn birisi burē ğemiş (BİYA, 172/3)

böle seşgin insannāñ kōmüze gelib avlanması bize şeref vērir (KaMİA, 65/1)

böyük kadı diye trabzona geliyo babasının babası (SakİA, 1/24)

bunnar ālaşırhana cāminiñ imamı ıras-gelmiş (NevYA, 124/19)

büyüklē basākā o çocūñ burunnaniñ deliyi 'tingiş 'tingiş olū (Deniz, 375/14)

cıgaraya koğmuş a bu evin içi (EİA, 229/25)

çecūmün ğızının ğocası öldü (EİA, 198/30)

Erüklerin çigütleri yeni ğararmışdı (ErzYA, 260/1)

eyilip içerken ayānuñ kabısı orya düşmüş (MuYA, 242/17)

ğar tozağ yağacağ sıraların keklig eti o zaman ey olur (ErİA, 48/40)

gitmiyî ğözü kōr olascaniñ ayı (İzBay, 398/244)

xarman galdıran isannarda" birisi sormuş (ADÜM I, 117/24, Burdur)

kōñ ağalarından birisi gelyu (ManA, 635/4)

oğullavundan biri nenede saraya Ğoturiye (Uşhum, 121/25)

ōlaniñ annesi gider görür (KarİA, 494/2)

unun s̄abisi yeniden alı dikē (Yal, 462/104)

orē çaydan öyē gadā geçiyō bizim tarlalāmız arzımız (ManA, 679/9)

Ovacuğun ovası görünēyi (ErzYA, 310/50)

oğlana gurban, ola, gızların yigirmisi (ErzYA, 221/9)

oraniñ ğıralı hasda oluyôr (ÇA, 315/28)

ôrhan, elide gēşdi benim ayātım (BİYA, 482/20)

pederin orda ölmesi bizim burda qalmamıza sebep oldu (Kırklar, 59/19)

seciye, ngenin anası gelmiş (EİA, 127/20)

sizin çamaşırlarınız nı gadan beyaz oluyo (Yal, 428/116)

sümmane babanın kendese bayılıp düşeyor (ErİA, 104/52)

tābibīñ birisi diyor (ÇA, 315/30)

tāze ğuzulariñ yūñnerīni bóle bi kendimize ayıT ğazaq çorap bóle bi aletde ğullanılır (KüYA, 238/53)

üzeyir beyin ğarısı erkeg, elbisesi geyir (ErİA, 20/150)

2.1.1.1.2.1.2. Öznesi Belirtili İsim Tamlaması Olan İsim Cümleleri

aliye'nin bubası bej yaşındaymış (EİA, 134/15)

Allāñ gulu pek çōmuş (NevYA, 124/1)

amcamın būğü en būkleri (EİA, 137/49)

atatürküñ māfız, alay komutanı benim komutanımdı (ManA, 818/27)

babañ bi düdüğü var (ErzYA, 253/113)

ben olmasam senin ne ğiymetin var (KİA, 161/7)

benim adım Deli Balta'dır (DiyA, 73/53)

benim arqamda ālayanım yoK (MuYA, 194/53)

benim bulcēm adamıñ suçu yoK (AKYA, 231/10)

benim sahan verecoğ kızım yohtur (DiyA, 124/22)

benim saña dēvēceklerim bu ğadah (İMİA, 227/85)
beşibirlīn çeyrei vādır (KüYA, 240/113)
bi tüccarın ayın on dördü kibi çoĥ güzel bi kıztı varmış (DiyA, 78/2)
bi'rinun ç'akmā yok (RİA, 197/3)
bitecik olunuy iki gıztı varımış (UşİA, 203/112)
bizim āylemin ānnesi üç kardeşlē (BİYA, 555/13)
Bizim bölüğümüzün mevcüdü yüz yemiş beş ğişi. (KİA, 168/40)
bizim kıyın ğılışlıdan ayrılışı bin üç üz üçte. (KırşYA, 458/34)
bu şahmaranı ğóreniñ sırtı perde perde pul olur. (ÇA, 315/33)
bunun burası büle iki sacaklı (EİA, 128/64)
dōru esgi ĩsannan dēdikleri (İzBay, 561/108)
Dāmircinin arıdaşı ödämişli kor Bayram (ADÜM I, 80/20, Aydın)
ğıl ğındap melmekatiñ içi (NevYA, 129/24)
ğomşunun biriniñ hanımı as sersemceymiş (MuYA, 452/61)
ğökçe mi kıztın adı sizin? (EİA, 125/20)
ĥayvan damı gibi yerdi onuñ evi (ZBK, 158/7)
hep pilav burasının mevlidi. (Lap, 275/106)
herkesin dinı ğenine ait (UMA, 184/67)
Herkesin tapulı yeri vardı (ErzYA, 301/21)
hıdırellezin aslı asaleti burdan mütevellit (OYA, 287/45)
hōcam būraniñ ort oğuluñ ilk dernek başğanı bēnim. (ÇA, 539/1)
hocasınıñ biri maişli (NevYA, 130/17)
ibrahim 'aleyhiselam'ın babası da nemrud'ın putçısıymış (UMA, 139/20)
ikinci bir büyhmesi var bunun (ErİA, 68/7)
kerküdin altı bağlar (UMA, 241/42)

kırk buçar yaylasınıñ eti çoķdu (AKYA, 287/170)
ķorođlunun keleşleri efendidi' (ErĀA, 20/12)
Ķóyúmúzúñ en meñşur yemeği bandurmadır (ZBK, 167/6)
köylēñ havası suyu güzē (AyMA, 196/13)
onu, çün bizim buranın insannarı medenīdir (ErzYA, 218/9)
osmannıyın arabaları nērde (EĀA, 125/14)
pādişahın oğlu anasının aynası (ErzYA, 401/308)
Pādişahın da nur topi gibi bi oğli varmiş (DiyA, 72/11)
seniñ çolūñ çocuđ yok mu (MuYA, 346/170)
seyid uysalıñ ölunuñ duğunu var (Sulu, 180/25)
simavın duğunu budan ibārettir. (KüYA, 209/13)
sizen yunana ĝarşē ĝuwwetez bir şeyiz yoğdur (ErĀA, 64/17)
şimdini geçimleri bambaşĝa. (ErzYA, 391/66)
şu buldurun aman on, ikidir dūrmāni (ADÜM I, 119/2, Burdur)
tātaydı o yannarı angara palaz otelinin (EĀA, 171/34)
teybe sesemeze aldırmanēn bişeye var mı yanē? (ErĀA, 51/6)
unnarıñ çapa ĝazdī adamiñ motoru varıdı (BalĀA, 367/82)
üç ĝardaşıñ biriniñ hanımı çoğ ĝözel imiş (KırşYA, 197/3)
Zenübin babası zatından paşa (ADÜM I, 99/3, İzmir)

2.1.1.1.2.2. Belirtili İsim Tamlamasının Nesne Olarak Kullanılması

Belirtili isim tamlamaları cümlede nesne olarak kullanılırken taranan eserlerden alınan örneklerin neredeyse tümünde belirtme hâli eki alarak belirtili nesne oldukları söylenebilir. Kimi yörelerde ise belirtme hâli eki işlevinde yönelme hâli ekiyle nesne olan isim tamlamaları tespit edilmiştir. Yine tespit edilen üç kullanımda belirtili isim tamlaması yalın hâlde belirtisiz nesne görevindedir. Başlığı altında verilen örneklerin

içinde Zonguldak, Bartın, Karabük yöresinden fişlenen örnek belirtili isim tamlamalarının belirtisiz nesne olması bakımından dikkat çekicidir.

2.1.1.1.2.2.1. Belirtili İsim Tamlamasının Belirtili Nesne Olarak Kullanılması

alah baāḥ, ğarınçaların pādişahının tivini (ErzYA, 403/11)

Allah amanet olarak götürüb bunu o adamın hediyesinin ğarşılığını ver (KİA, 162/38)

anasının gelin geldiğini ey bülürem (ErİA, 25/21)

Anepda būbamın yataklānı élet (ZBK, 107/251)

babasından ğalan paraların hepsini yeyi (ErzYA, 251/61)

benim gördüüime göre ğayınvāldem yımirtanın tepesini ğıradı bōle (Yal, 419/219)

benim ilk okumağa ğetdiğimi annadacağam (AhİA, 108/1)

bir fırsaT bulup o suyuñ baş suyunu gendi içiyor. (ÇA, 315/48)

birininkinin başını ileriye dağmış (OYA, 287/20)

bizim türkmen bey'in çadırlānı bulü. (EİA, 187/161)

böyünüñ önne taviñ göğsünü kollar. (KarİA, 364/91)

bu ğavatın dawarlarını orda tanidim (ErzYA, 259/10)

bunu saçını kestiriyoh (MalİA, 255/2)

bunun ırmaqdan geçämädini görmüşlär (ADÜM I, 103/5, Burdur)

çetenenin kōkunü suya ısladırtış (NevYA, 132/40)

çocuqlarıñ ikisin de habıbeyi ğıran kırsunu yollıycam (DenBa, 101/13)

Dağı başın dolu gözder (ARP, 388/19)

döveltimiziñ arğamızda ğuvat vèrmesini isderik (NevYA, 134/42)

devriñ hekimini hükümünu neyini vāsa toplāmış getimişlē (KüYA, 156/4)

evnin herşesini ğaldırır (KüYA, 199/20)

ğamyanculūğ nesini dinleyecēğ? (ŞuhYA, 300/23)

*ğapıdan çıkdı bille hayat ğapısından **bi adımıni doğsan adımlığ yok aldıni***
ğörüyola hayvanığ (İMİA, 258/104)

ğır aşşeniñ ğızını buriya ğaçırmığ (ÇA, 536/40)

ğızımıñ ğeni bi gezelim (NevYA, 123/9)

ğonuşmasına çoğune unutmuşam (ErİA, 146/63)

ğulāmiñ çerek küpesini satTım (DenBa, 42/24)

*hadi ğızım git de şu **ebeyiñ yuñunu** dit* (AksYA, 391/17)

her şehri adamlarını hamama girdirecēsñiZ (ÇA, 315/35)

ıgirmilinin birinci tertibini bırağdılar (ErİA, 29/134)

ilmi ağamın çatır çatır böber yemesini unutamam (EİA, 224/7)

köroğlu'nun arkadaşlāni bi tanesini yakalayvarı (EİA, 192/351)

kövün birini yakmışlā deyo. (BilİA, 492/34)

lafığ neriye çıkdını da bilmiyon (UşİA, 212/65)

mustafa ocalan evini yapöllā (EİA, 224/1)

ol diviñ hazinesini aldılar. (AksYA, 559/170)

onu da barmağını cebine gomuğ (MalİA, 253/16)

onun üşde birini götüremeyecēsın (MuYA, 404/71)

ölmüş ölüñün namazını ğılacağsan (ErzYA, 394/64)

*sabağlı'ın ğağar ğağmaz **soğahğ ğapısınıñ öñünü** süpürüllerdi* (KaMİA, 87/6)

sabānın çaylāni iştik (EİA, 125/27)

*san bizum şevketli olduĞumizi bilduğuva Gora **derdumuzun na olduğini***
soylamay istamaz (Uşhum, 117/5)

*seğgevelin **koğocuni** getirir* (ErİA, 13/83)

senin düğünün göreyim (DiyA, 63/7)

senin çoluğ çociğın göreyim (DiyA, 63/15)

senin yolun silerik^h (ErĀA, 17/24)

tepsinın dört bi etrafını halka gimi düzersin (UMA, 191/56)

ucunu ipiñ bālarıñ dolaplara (NevYA, 135/26)

valla şimdi bu kövün isminiñ ne şekilde Kondini bilmiyom (BİYA, 169/2)

yā hazreti süleyman filen çivTci benim kanadımı kırdı. (AyMA, 321/73)

yarayı verdiğden sora şüşenin ağzını aşdı (ErĀA, 16/80)

yeni mahalle köyünden birinin gızı almak istedi (OYA, 190/10)

yeni toğan çocohlavun nesiplayini yaziyam (Uşhum, 141/7)

yeryüzüne çıkarırsaK mutlağā bizim yerimizi haber veriñ (ÇA, 314/16)

Yetiştikten sorna bi iş yapmadan babasının hazırını yemeğe başlıyı. (ErzYA, 250/8)

2.1.1.1.2.2.1.1. Belirtili İsim Tamlamasının Belirtme Hâli Eki İşlevinde Yönelme Hâli Eki Alarak Belirtili Nesne Olması

bizim isimlerimize sördu (AKYA, 270/99)

bunuñ adına aşüre goyalım (İMĀA, 253/14)

ğövē bi yō çuvalıñ āzına açıvī (Deniz, 242/111)

kesme mēmed benim yoluma (MuYA, 195/65)

mēmeT dayınıñ ğarisına ata bindirdilē (AyMA, 200/13)

seyiretdim sarğışlanıñ düzüne (ŞarYA, 84/38)

2.1.1.1.2.2.2. Belirtili İsim Tamlamasının Belirtisiz Nesne Olarak Kullanılması

Baydar, ölçünlü Türkçede belirtili isim tamlamalarının belirtisiz nesne olamadığını belirtir.¹¹³ Ancak ağızlarda tespit edilen kullanımlarda ölçünlü Türkçedeki bu kurala uymayan örnekler söz konusudur:

ğara adam hē şeyi fiyatı çıkarıya (ZBK, 106/208)

¹¹³ Baydar, *Türkiye*, 46.

ĶırbızıĶ yayla ayı deriz (BolSeb, 189/63)

Sahatci Cemil'in oĶlu derler (ErzYA, 210/23)

2.1.1.1.2.3. Belirtili İsim Tamlamasının Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

Belirtili isim tamlamaları cümlede kelime gruplarının özelliklerinden biri olan tek bir kelimeymiş gibi görev alabilmeleri temelinde ismin hâllerinden yönelme, bulunma ve çıkma hâli eklerini alarak yer tamlayıcısı görevini üstlenebilirler. Aldıkları bu hâl ekleri zaman, durum ve miktar gibi zarf işlevine sokan bir görevde olmamak şartıyla isim tamlamalarını cümlede yer tamlayıcısı olarak görevlendirirler. Bu hâl eklerinin birbirlerinin yerine kullanılabilirdikleri örnekler de tespit edilmiş ve başlıkları dâhilinde dikkatlere sunulmuştur. Belirtili isim tamlamalarının yer tamlayıcısı olarak görev aldıkları kullanımlarda hâl eklerinin nöbetleşme şekilleri ağızlarda şöyle örneklenmiştir: yönelme hâli eki yerine belirtme hâli eki, bulunma hâli eki ya da vasıta hâli eki; bulunma hâli eki yerine belirtme ya da yönelme hâli eki; çıkma hâli eki yerine bulunma hâli eki.

2.1.1.1.2.3.1. Yönelme Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Belirtili İsim Tamlamaları

anayıñ altına iki it eni addılar (KırşYA, 352/127)

artvinuñ başuñ enduĶ (ArdYA, 70/24)

becene bi dañ başına gütümüş (BilİA, 584/13)

bi ufaĶ evin eşşālānı her beygiriñ orta yerine taksim edilir (KüYA, 240/125)

bi kibrit kutusunun içine Ķoydum gütürdüm (BİYA, 188/5)

Bir çorab esgisinin içine goyardıĶ (KahMA, 71/72)

bizum Karadenizde 'olan baluklar, Akdenizun baluklarına 'benzemez. (RİA, 203/65)

bunlan baraba 'rahat enēyim de'nizun diine (RİA, 202/13)

bunuñ hasdalına hēç bir çāre bulunmuyôr. (ÇA, 315/29)

çalanıĶ çapanıĶ içine sārmiş (UşİA, 194/60)

çıktık denizin ötānsına işte (Kırklar, 57/40)

denize gezen bütün gemilerin ç'ikardi oğnine (RĀA, 205/135)

de°vletun yollarına meselā sarf oludi (RĀA, 251/118)

edirne şeyine öle gitti (EĀA, 123/5)

ehsan paşa getde kömör satma şeyeynen bunnarın içene getde (ErĀA, 64/22)

eli bālī adamıñ yüzüne çalıyor (KüYA, 146/59)

elinan senin elinin içına biraḥacaḥ (KBA, 111/138)

ēñ būyūk yedek hayvanıñ öñe geçirir (KüYA, 241/128)

evlaTlığ oluraK başğa bi kişi tarafından firefunuñ āilesinē teslim ediliyo. (Tef, 186/40)

Fil boğazının tepesine çihduḥ (ErzYA, 310/49)

ğara goçun beline düşersense yeddi yerin yeddi ġarannuḥ divine goyacaḥ (ARP, 377/9)

gele gele çobanın avlunun dolayına geliyo (EĀA, 140/20)

gelenen ayağının altına bir kazan goyarıḥ (ErĀA, 62/48)

gidım kenanın düyinine (VanK, 212/104)

ğocu ġarının ġapısına vāmıṣlā (MuYA, 191/19)

ğocu ġavağın başına çitmiş bu (MuYA, 192/52)

Haleb'in yerlilerinden birine soriy (ErzYA, 251/48)

her gün kumandan ġālānda o irlānda taḥtasinun uṣtına çikardi. (Yusa, 238/131)

hinci urda banyu yaPdırıkānalı kaķiveriyoru ġuyunuñ içine (BalĀA, 599/125)

hoṣ beşe gelenleriñ çoluḫları çocuḫlarına onnar hedeye olaraḫdan daıdılar (KüYA, 239/97)

ilāni tandırıñ üsdüne 'goruḥ (NevYA, 119/4)

köye varıncaḫ köyüñ ġāvesine variyur. (ÇA, 424/63)

köşgün öğüne biz yanaşduh basamaqların dibine (ErİA, 24/52)

küpün içine bir ay her saba unu süzeriz (EİA, 132/21)

mehmedin gözlerine garasu yener gibi bir siyahlıh çöyhdü (ErİA, 14/5)

muhtar bi heyyetnen beraber çıhi eşşegin önüne misafirın (DiyA, 71/154)

mum-ula çevirilir etirāfına ilēnin (MuYA, 415/25)

nışannımın bōçasına sardılar beni (EİA, 135/36)

o tarehen vileyet müfdüsü olan solahzadenin yanına gideyor. (ErİA, 104/57)

ōlan eviniñ gelen cehizlerine dutu derik (NevYA, 121/13)

ondan sōnā yüsüklē taqılır ikisiniñ eline (KüYA, 136/63)

onnarın ağasinin Kızına tezek veri (BiMİKA, 164/83)

onu işine o eti kolları bölē (KarİA, 364/90)

onuñ ölunuñ ğafasına gurgur osman delleridi (SivasM, 102/76)

orda da benim ebemiñ ğız ğardaşınıñ evine eletmişler (BalİA, 382/351)

pederin orda ölmesi bizim burda kalmamıza sebep oldu (Kırklar, 59/19)

sarkaniñ ğumaşına ne derledi? (KüYA, 239/86)

segsenle yūs sene arasın'da burdur bucağ ilçesiniñ dālı māllesine ğayıTlı olmağ üzere sarıgeçili yörügleri ğışlığ olarak burdur bucān kestel şindiki yazıpınarın kenarına gelilleri'miş (AKYA, 299/1)

seydi battalın üzerine atıylar (MalİA, 377/5)

Sonra Bolvadin civarına Afyonuñ yerreşmiş oldu. (KİA, 167/2)

tüfegi ğoydum çam kütügin üzerine (ErİA, 142/49)

üş yol ayırımı çıhib bunnarın önüne (KİA, 280/24)

varıur bir aacıñ kölgesine (ÇA, 423/29)

veriyorum Abdullah Beğın yanına (ErzYA, 207/9)

yanına ğedim mustāmcaniñ yañına (Deniz, 373/43)

yastıñ arkasına ğor. (KarİA, 286/27)

2.1.1.1.2.3.1.1. Yönelme Hâli Eki İşlevinde Belirtme Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Belirtili İsim Tamlamaları

benim namazımı niye mani olduğuz (MalĀA, 276/8)

daliñ ucunu gonuyorı (Deniz, 305/16)

ğarayın üstünü ak inī (EĀA, 185/92)

gelmiş o kırklān depesini (KūYA, 143/307)

gözümüñ yaşını sürmü çektiler (Tef, 238/8) [gözümün yaşına]

izmiriñ içini geldiK gecı sabā ğāşı (AyMA, 263/12)

tarlanıñ ortasını geldim (MuYA, 230/30)

2.1.1.1.2.3.1.2. Yönelme Hâli Eki İşlevinde Bulunma Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Belirtili İsim Tamlamaları

ormanlāñ içlendi ğaşTıK (ManA, 1169/34)

unun arķasında benı pindirdiler (EĀA, 130/133)

2.1.1.1.2.3.1.3. Yönelme Hâli Eki İşlevinde Vasıta Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Belirtili İsim Tamlamaları

ho aacın ortasınla oķ dēriz (AKYA, 273/89)

oraya gidēkenen hemen gavır, halamın yakasınnan yapışmış (UşĀA, 197/83)

2.1.1.1.2.3.2. Bulunma Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Belirtili İsim Tamlamaları

asgerinen birabar bir çölün öğünde ğondular (ErĀA, 196/10)

Ben salonuy ortasında otđum (ZBK, 146/82)

birāP ğaşdinen soñura uru unan bizim aramızda iran toprā vā (KūYA, 183/5)

bir çeşmenun başunda otđı (Uşhum, 120/26)

buñar vādı kövün içinde (BĪYA, 168/4)

bunun zerre kader bi terefindē bi şey var mı (UMA, 129/5)

burda tallalarıñ gıyında boya var, ıdı k◦k boya (NevYA, 166/33)

cameyın kapisindü yeş var (Çamlı, 195/503)

çadırıñ içinde husüsü yünden yapılma un çuvalları vâdır. (KüYA, 237/20)

degirman çarhının üsdünde oturacağam (ErİA, 27/59)

dizesiniğ yanında duruyō (BolSeb, 199/9)

e, üş tanenin arasında karı kızanına yedirecek (EİA, 130/112)

erzürümün en neşeli yerinde duruyorum (KBA, 139/21)

gapıññ āzına çıharhan gızıñ elinde gılıç var, ımış (NevYA, 165/27)

gelmiş bi gün boş orda aħşama gede baldızımgilin gapısında süpürge bağlir
(AhlA, 103/3)

ğonağın gapısında bi adam otırmış (ErzYA, 251/29)

Ġoparıp ğoparıp sacıy, üsdünde ğávurıyō'z (ZBK, 143/17)

gözümüzü açTıh açalı bi ğaç sene onun yanında yaşadıh (KBA, 103/4)

hinci maalesef çifli'lēde oturuyoZ, horoz kōñ öte yanlānda iki üş seneden bēri
(ManA, 1007/162)

hortuz körpüsünün başında indük^h (ErİA, 92/197)

kel üffedün eviniñ öte tarafında çeşme vā, dır (ZBK, 107/244)

Kocasi ğālana Kadar Kapının oĠunda beklarmış (Uşhum, 175/1)

köprüünün öte taravında bi tabır var (EİA, 147/13)

kövün hemen kuzeyinde bir kilūmetre mesāfede bir çavuş kövü harābesi vāřdır
(KüYA, 145/4)

kövün kışārsında silāh ātarız (BİYA, 449/9)

onun ben ne poħ olduğunu mēlun küpinda annamışan (ErzYA, 374/37)

sarı bi kız katırların arasında bu sesi çıhararaħtan gezi (DiyA, 74/76)

selendiniñ bekarlar maalesiniñ arasında bi dere vā (ManA, 861/8)

sen baluñ başında dur (ÇA, 422/10)

şū yeşilòvanıñ bazı köylēnde bu çevrelēde zengin adamlāla düşüP kaçmışlā
(Tef, 200/42)

ucağın başında yatam (MuYA, 191/22)

2.1.1.1.2.3.2.1. Bulunma Hâli Eki İşlevinde Yönelme Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Belirtili İsim Tamlamaları

atun üzārına bizüm yeyäcağlārümüzü gētürmiş (Hemşin, 209/147)

hani eirdiriñ buñarbazarına bāları var (İMİA, 276/14)

2.1.1.1.2.3.3. Çıkma Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Belirtili İsim Tamlamaları

anamın yanından gahdım (ErİA, 27/56)

ben böle eşşēñ yılarından dutardım (KaMİA, 25/5)

bunuñ içinden toğumdan bezir-yağı çıharıllar (NevYA, 167/35)

cingen çocuklārının ensesinden dutıvēyo (KüYA, 147/93)

evünün penceresinden bī ğız ğafasını sokmuş (OYA, 287/2)

geçmiş çocūun malesinden (EİA, 246/37)

ğızın ğonağının altından geçişyler. (ErzYA, 404/168)

Mehemmedin alından öpdü (KİA, 284/176)

ondan geri ayāniñ üstünden siperde ğurşun girmiş altından çıkmış. (KarİA, 416/15)

serpil gibi ğarı adamıñ hatirinden ne ānar (İskil, 166/15)

şingıl parı doldurup geliniñ üstünden budeeynen ũ parıya atā (MuYA, 194/27)

tālanın kenarından böle kēllēlēden bölē kōpar (BİYA, 548/17)

tellen çevrili yeriñ ğıyından giTcen (İzBay, 389/169)

ya mübareK deyverişin ğayalāñ içinden, ğamamın içindeki ğayalāñ içinden ğarıl ğarıl bi,seslē gelivemiş. (KüYA, 156/14)

2.1.1.1.2.3.3.1. Çıkma Hâli Eki İşlevinde Bulunma Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Belirtili İsim Tamlamaları

davarın içinde çıkmār (AKYA, 260/70)

onun boynunda dutmuş (MalĀA, 253/7)

senin babanda çocuğ olmidı (KBA, 86/37)

2.1.1.1.2.4. Belirtili İsim Tamlamasının Zarf Tümleci Olarak Kullanılması

Belirtili isim tamlamalarının zarf tümleci olarak kullanıldıkları cümlelerde tamlamalar yalın hâlde olabilir. Yine hâl eklerinin zaman, durum, miktar vb. zarf yapıcı işlevlerle gruba eklenmesiyle isim tamlamaları söz diziminde zarf görevi üstlenirler.

albur ayının yirmi üçüncü günü senede bī kere billeşüller (OYA, 286/43)

allah'ın emrinne bana gelir misin? (EĪA, 140/14)

Allah'ın emriynden isdeller (ErzYA, 260/12)

atın güyduundan yapılmalıdır (KüYA, 153/101)

atmış yedinin hazıranında beni millet istedi (ErĪA, 18/40)

ayzamanē gidilirdi haftağ tātıl günneri (IMĪA, 242/74)

benim güccükümde develer, 'duz getirilerdi. (Ank, 521/64)

Benim sālmda ölmeden evēsem (ZBK, 103/92)

bin dokuz yüz elli altı senesiniñ yedinci ayıñ yirmi yèdisinde asker oldum (ManA, 657/2)

bütün bu serveti onun uğruna yedim (ErzYA, 251/41)

çocoğ harpdaykan onun ağzundan padişehi mektıp yazmış (Uşhum, 135/15)

dördün sınıfıñ yaz günde başladım (IMĪA, 221/51)

Ednan Menderes'in zamanında bitirmişdim asgerliyi. (BayD, 141/60)

ellibiriñ üçüncü ayında geldim. (AksYA, 730/91)

eylül ayının on beşinde boraya getirim (MuYA, 440/4)

ğarıların tef çalmastıyan dangur dungur geldi işte (Boya, 111/57)

g'ünün birinde gitmiş mali otaırmağa (RİA, 295/2)

Günün bir gününde bezirğan doğru yemene gidir (KİA, 161/25)

Günün birinde Haleb'e gëtdim (ErzYA, 251/39)

hamcam öldünde babamıñ gırkına geldik biz. (AKYA, 285/106)

haziranın onikeşende yaylaya çıharıñ (ErİA, 51/9)

hemen āyının ėelinden ālyo Kızı (BİYA, 280/65),

hidirellezin hāftasına oluyo (BİYA, 397/23)

hidirlezin ikisinde kırlattılā bulğar'ı (EİA, 123/8)

istiyo Allahın emirinden (ManA, 997/38)

kırk yedi senesin mard ayınıñ dördünde topāneden etrüs gemisiyenen ingilterē hareket etdük (ZBK, 156/46)

mardın on üçünde girdi (EİA, 123/7)

mayısıñ āltısında hadrellez ayıdır (BİYA, 454/37)

óküzün gılundan top yapar top oynardıñ (BalA, 179/116)

seniñ geldiñde muhdarlık oluK muymuş acaba bire (ÇA, 317/1)

yolda hesrünge gidirken bele **denizin kıyısınnan** gidirik (AhİA, 108/8)

Zamanın zamanında bi padişah varımış. (KİA, 202/1)

2.1.1.1.2.5. Belirtili İsim Tamlamasının Yüklem Olarak Kullanılması

Söz diziminde yüklem görevi üstlenebilen belirtili isim tamlamaları ek fiil ile çekimlenmektedir.

altın, ziyinet, inci kütāyaniñ çok ādetidir (KüYA, 135/20)

annem de ilyasefendinin yeğeni (SakİA, 2/39)

askeriyenin elindeydi örman (EİA, 170/17)

āşama gadā ğarıñ içinde (ÇanA, 765/52)

atatürküñ māfiz alay komutanı benim komutanımdı (ManA, 818/27)

Bekir'in ne ayisin? (ErzYA, 227/17)

ben bēşinci bölün başıdīdim (OYA, 166/1)

ben çekirgeların padişasiyum (KBA, 84/3)

ben de kıoyüñ doktoruyum (KaMİA, 64/26)

ben sinegli'nin şenigiyem. (UMA, 213/21)

benim derdim her çiçāñ örnā (NevYA, 138/2)

biri olan eviñ yeñgesi. (ManA, 1006/138)

bizim bāñ yolunuñ üsdündeki ceviziñ altında. (KaMİA, 147/3)

bizim bu dayi ölu onun evinde (RİA, 247/5)

bu ámic'e górdüğün ámic'e benum ámic'emun oğl'idur. (RİA, 247/1)

büyüK bir balīnaniñ ğarnındaydıñ (ÇA, 426/130)

cemāli de senin dāmādınmış (EİA, 125/15)

efendem bildiyimin alimiyim, bilmediyimin talibiyim (ErİA, 105/79)

elli ğaymaniñ annu deel o. (İskil, 167/38)

en çabuķ vesāiti zaten zenginini vesāitiydi. (KİA, 352/17)

ğıdı ğızın akrabāsseñ (Görel, 133/467)

Ġız da bunnarın içerisinde. (ErzYA, 254/193)

ğulsüz ağacıñ 'ğulüyüm. (NevYA, 201/14)

hacımsultana gonan yörük o üş çadırıñ başıymış. (UşİA, 210/7)

hangi beyin ölu (BİYA, 545/54)

hanķı davı ardındanın sevdiim (UşİA, 185/1)

Heyberileriñ Memmediñ kıztıym (NevYA, 217/1)

Hönkâr padişah'ın küççüg. oğluyam (ErzYA, 399/253)

İtkın batķın bi yerin kızi da degilem (DiyA, 110/16)

ibrahim 'aleyhiselam'ın babası da nemrud'ın putçısıymış (UMA, 139/20)

- İkinci taburuñ altıncı bölüñ sıh'ye eriydim* (ManA, 643/19)
- İncili çavuş onun çocū.* (EİA, 178/41)
- Kırkbeş millonu ğurtarmıñ anasıym* (BalıA, 379/215)
- kofano de 'duğun liferun bóyúdur* (RıA, 203/73)
- mıracatım ayın om, birinde.* (ErıA, 18/69)
- melmeketin en iları gelánsın* (KBA, 84/37)
- Nemşariñ yolunuñ üstünde.* (NevYA, 131/24)
- oğuz boyu ta işde oğuşan beyiñ buraya ğadar ğeldi boy, olarak türküñ bi boyudur* (BalıA, 450/27)
- ondan giri süT dē köylünüñ kendi ihtiyacı* (KarıA, 452/57)
- onu götümesinnē deye çuvalın içindeymiş dēzem* (UşıA, 197/80)
- orası gene pādışān kızının odasıymış* (EİA, 142/26)
- oruç tutma oranı yüzde doşsanlarıñ üzerindē* (KarıA, 294/26)
- o zaman, cewüzlerin de tóküm zamānı* (ErzYA, 304/40)
- ötekiler de onun yardımcısı* (ErıA, 79/33)
- pādışahın oğlu anasının aynası* (ErzYA, 401/308)
- sen hangi mahallenın şenígisen?* (UMA, 213/21)
- sen neyiñ neycisiñ evlādım* (ManA, 1206/65)
- Şahoğlu Şah Abbasın emridir* (ARP, 103/1)
- şimdi goyun ğütmeniñ vakti deil* (UşıA, 324/115)
- Şindi, milletün dediğodısıdu* (Hemşin, 202/15)
- şindi tetvanın Karşisindedir* (BiMıKA, 166/127)
- şu arāzilē falan onun vakfi* (KüYA, 155/146)
- şu resim onuñ çıraqlarından biriniñ yapmasıdır.* (KüYA, 150/27)
- Türkyanıñ 'incisidir 'Avanuz* (NevYA, 169/16)

Vali Nurinin yegeniyīm (ErzYA, 215/12)

yetmiş yediniñ on birinci ayınıñ kaçıydı (ManA, 798/54)

zemin ǵatın seviyesindeyūk^h (ErĀA, 24/61)

2.1.1.1.3. Belirtili İsim Tamlamasının Kelime Grupları İçinde Durumu

Belirtili isim tamlamalarını diğerkelime gruplarının yapılarında ne şekilde görev aldıkları aşağıdaki beş balıkta verilmiştir.

2.1.1.1.3.1. Belirtili İsim Tamlamasının Başka Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması

başka bi yerin kıralının oǵlı (UMA, 218/4)

benum ámic'emun oǵl'ı (RĀA, 247/1)

Bizim bölüğümüzün mevcüdü (KĀA, 168/40)

Ǵarsın Arpaçay ǵazasının Ağcalar köyü (KĀA, 161/28)

ǵarınçaların pādişahının tivi (ErzYA, 403/11)

gelenen ayaǵının altı (ErĀA, 62/48)

ǵomşunuñ biriniñ hanımı (MuYA, 452/61)

İkinci taburuñ altıncı bölüñ sı^hye eri (ManA, 643/19)

kel üffedün eviniñ öte tarafı (ZBK, 107/244)

kırk yedi senesin mard ayınıñ dördü (ZBK, 156/46)

köüñ aǵalarından birisi (ManA, 635/4)

onuñ çıraqlarından biriniñ yapması (KüYA, 150/27)

onuy ablasınıy çocukları (ZBK, 151/12)

pādişān kızının odası (EĀA, 142/26)

selendiniñ bekarlar maalesiniñ arası (ManA, 861/8)

senin elinin içi (KBA, 111/138)

suyuñ membāsınıñ oldū (NevYA, 130/221)

unnān tarafının çocūnun da tarafları (EĀA, 128/44)

ustanun eviniñ ğıyı (MuYA, 425/61)
üç ğardaşın biriniñ hanımı (KırşYA, 197/3),
yetmiş yediniñ on birinci ayınıñ kaçı (ManA, 798/54)
zehranun anasigilleriñ torunnarı (MuYA, 426/99)

2.1.1.1.3.2. Belirtili İsim Tamlamasının Belirtisiz İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması

benim genşliim zamānı (UşİA, 196/52)
yafidiniñ dükğanı sābı (MuYA, 453/95)

2.1.1.1.3.3. Belirtili İsim Tamlamasının Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması

ağasının dedigi illac (ErİA, 16/83)
allahın bileceğe eş (ErİA, 62/41)
aşşahķıların oğlunuñ verdüü zirāt (ZBK, 111/441)
babamın yapıdığı iş (ErzYA, 250/15)
benim bulcēm adam (AKYA, 231/10)
benim dedim yer gene kalkacak (EİA, 124/26)
benim olduğum ğeza (ErİA, 124/11)
bizim atalarımızın söylüdü dāstanlar (ADÜM I, 33/1, Afyon)
bizim babalarımızın ğeyindiği aba (MalİA, 251/12)
bizim bāñ yolunuñ üsdündeki ceviz (KaMİA, 147/3)
dedemiñ babası ğarısmaıyl (BalİA, 443/69)
denizin ortası bir ada (ErİA, 30/33)
dumanın geldiği taraf (Muş, 116/32)
Ğarsın Arpaçay ğazasının Ağcalar köyünnen bir çifci (KİA, 161/28)
ğırh devlerin bacası ğülizar (AdıKGS, 158/96)
ğomşunun oğli mısdafa (ErİA, 90/77)

guduretimiziñ yētī yēr (NevYA, 175/4)
halil ibrām dedeniñ babası ahmeT hamdi (ManA, 1206/58)
halkımızñ bize gösterdī desteğ (ManA, 942/21)
hamamın içindeki ğayalā (KüYA, 156/14)
hesen ustanın arvadi cemilegil (AhlA, 105/91)
ibrahim 'aleyhiselam'n hanımı hacer (UMA, 143/146)
ibraim peygamberiñ atldī mancınK (ManA, 1201/25)
isdambolun böyügi bir ğadın (ErĀA, 180/79)
İsmāil Beğın oğlu Cemal Yeşil (KĀA, 285/32)
nazilli'nin karşısında bi dā (EĀA, 155/78)
oğuşhan beyiñ buraya ğadar geldī boy (BalĀA, 450/27)
onuñ asgerinin geldī yir (KırşYA, 348/4)
önceki bizim atalarımızın annaTdū mazi (OYA, 241/6)
paşaların gettiği kaħve (DiyA, 73/35)
sağır hasanın şindi yaptıği yēr (KonKul, 187/27)
suyuñ membāsınıñ oldū yiller (NevYA, 130/221)
şeriñ ğeydī elbise (NevYA, 216/86)
û ölünüñ öldū yēr (MuYA, 196/46)
unnariñ çapa ğazdī adam (BalĀA, 367/82)

2.1.1.1.3.4. Belirtili İsim Tamlamasının Sıfat Tamlamalarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması

orta camī imamı babamın amcası (var) (OYA, 299/19)

2.1.1.1.3.5. Belirtili İsim Tamlamasının Edat Gruplarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması

aħşam azeniniñ öüsüre (SivasM, 134/6)

allah'in emrine karşı (UMA, 141/99)

atın sırtından ārı (OYA, 287/11)
ayın ondördü gibi (EİA, 190/255)
ayun ondördi kimın (Uşhum, 153/26)
ayın yirmisini om beşini dōru (UşİA, 244/14)
azizli köyünüñ üsdüne doşru (ÇA, 749/122)
babamıñ basğısı üzerini (AyMA, 196/9)
bobasının gözü ibi (KonKul, 185/123)
bahçe ğapısınıñ söüt şēlene dōru (KüYA, 150/18)
benim bildimden beri (BİYA, 505/48)
benim hatırum için (DiyA, 63/14)
bizim buranıñ salonnarı gimi (KırşYA, 345/34)
bizim köyümüze ayit (OYA, 241/5)
bizim köyün hüdüdüsi geder (ErİA, 77/63)
çocū başından aşşā (KüYA, 141/217)
çocuqlarun şeyina göra (YusA, 236/68)
dāmadın evine ğadā (KüYA, 1778/70)
eşmeniñ kuzeyide dōru (UşİA, 247/6)
ğalbimiñ temiz oldū çün (ManA, 778/4)
kapının önünē dōru (Yal, 372/176)
hazreti alinin ğılıcı gibi (UşİA, 186/45)
xocanın ğarısilā berabār (ADÜM I, 123/32, Burdur)
ipin mesela kilosuna göre (ErİA, 68/17)
mektebin yapılması için (ErzYA, 209/1)
o ğünün şēsine göre (KüYA, 146/40)
o tuluğuñ üş köşesinden yuğarı (KarİA, 466/38)

onun dediği kimi (DiyA, 73/26)

onuñ üzerine āit (BİYA, 373/16)

ölünüñ öldüünden sona (KüYA, 210/40)

ömrünüñ sonuna ğadā (ManA, 716/91)

seniñ bannāña ğore (NevYA, 133/7)

senin dediğin kibi (İğd, 277/117)

sinēn ğıçı ğadar (MalĀA, 376/22)

sizin pēsiñiz sıra (NevYA, 176/29)

şu uçaĸlarıñ hava boşluğundan pırTdu ğımı (ÇA, 750/126)

taħnalın dibinden aşşā (OYA, 157/12)

ustanıñ eviniñ ğıyına ğadar (MuYA, 425/61)

Ürgübüñ baracı ğibi (NevYA, 167/42)

2.1.1.2. Belirtisiz İsim Tamlamaları

Genel ve belirsiz bir varlığı karşılayan, tamlayan unsurunda ilgi hâli eki olmadan oluşturulan ve tamlama unsurları arasında daimî bir ilişki olan tamlamalar belirtisiz isim tamlaması olarak adlandırılır. İki unsur arasındaki daimî ilişki olması nedeniyle unsurları arasına başka kelime ya da kelime grubu giremez. Tamlamayı oluşturan unsurlar arasındaki daimî ilişki kalıcı isim oluşturmada belirtisiz isim tamlamalarını uygun kılar.

Belirtisiz isim tamlamalarında tamlayan ve tamlanan unsurların yer değiştirmediği bilinmektedir. İncelediğimiz ağız bölgeleri içerisinde Bayburt ili Demirözü ilçesinde rastlanan bir örnekte bu kural işlememektedir. Bu sebeple ayrıca bir başlık altında örnek dikkatlere sunulmuştur.

Yine üst kısımda isim tamlamaları bahsinde değinilen ve arkaik takısız tamlamaları andıran iyelik eki olmaksızın oluşturulan gruplar, belirtisiz isim tamlamalarından bozuldukları anlaşıldiği için ilerleyen bölümde iyelik eki olmaksızın kurulan belirtisiz isim tamlamaları başlığı altında gösterilmiştir.

2.1.1.2.1. Yapı Bakımından Belirtisiz İsim Tamlamaları

Belirtili isim tamlamalarında olduğu gibi belirtisiz isim tamlamalarının unsurları tek kelimedenden oluşabildiği gibi kelime gruplarının belirtisiz tamlama mantığına uygun şekilde ilgi hâli eki olmaksızın tamlama oluşturmasıyla kurulabilir. Türkçenin yapısı gereği iki unsurun arasında tamlamanın yapısında görevli olmayan herhangi kelime giremez.

2.1.1.2.1.1. Unsuruları Tek Kelime Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları

Abropa devleti (KİA, 171/38)

adadaş kızları (KBA, 140/24)

ağustos ayı (Çamlı, 227/1392)

akırabalıK evliliği (ManA, 670/45)

ağşam üstü (KüYA, 143/293)

'Anadolu 'incisi (NevYA, 169/18)

anamur bēleri (Gülner, 242/48)

arhat eyiliği (MalıA, 381/1)

asger ağaçı (ÇA, 749/105)

asger kısmı (ErıA, 24/39)

Āşam yimeyi (KoKand, 141/5)

at arabası (KırşYA, 202/43)

ay ġarannı (EıA, 231/1)

ay ūcu (NevYA, 133/23)

bā beKmezi (BalıA, 368/138)

baba yetimi (RıA, 301/26)

banaz ovası (UşıA, 213/16)

bardız kilimleri (ErıA, 68/23)

başı Kılı (MalıA, 247/9)

bayındır kövü (BİYA, 169/3)
bayram ertesi (İMİA, 213/41)
bayram kemî (YozYA, 103/11)
bekarlar maalesi (ManA, 861/8)
belediye başkannî (ManA, 942/21)
bezir-yağı (NevYA, 167/35)
büday nişastası (KarİA, 500/25)
burçaq tãrlası (ADÜM I, 112/14, Burdur)
cannat alması (KBA, 111/135)
cevüz ācı (OYA, 175/4)
cin dēymeni (OYA, 238/51)
cümüriyeT cadası (KBA, 140/24)
çay bardaı (ManA, 660/32)
çeñiz hazırlı (KüYA, 209/3)
çete bêşi (ManA, 1060/85)
daş altı (UşİA, 186/48)
daş dermeni (AKYA, 275/160)
davışan izi (MuYA, 192/49)
dişarla rüzg'ari (RİA, 202/8)
Diyarbaħır gordurası (ErzYA, 208/59)
düün dāveti (ZBK, 149/6)
ecem tebiyesi (ErİA, 31/58)
Ekmeg ħamırı (ErzYA, 256/1)
el peşķiri (Ank, 600/176)
erefe günü (UşİA, 203/115)

erkeg elbisesi (ErİA, 20/150)
erkek daķımı (BilİA, 737/75)
Erzincan milletvekilliği (ErzYA, 227/30)
eřđıya mēmeleti (ErzYA, 217/2)
etrüs gemisi (ZBK, 156/46)
ev sābileri (NevYA, 187/1)
ev sabisi (şarYA, 86/60)
ev telāřesi (NevYA, 176/1)
Evim alti (ErzYA, 227/4)
ēzulum cepesi (KüYA, 192/108)
ğağni arabaları (ErİA, 213/25)
ğarāř māllesi (IMİA, 238/6)
ğarı ğismısı (NevYA, 138/27)
ğavut ĥařili (KİA, 164/4)
ğaya duzu (UşİA, 201/46)
ğēce ğēĥyesi (Van, 177/26)
ğendi etrefi (KİA, 200/80)
ğış ğuĥneri (NevYA, 130/13)
Ğirat Partisi (NevYA, 197/19)
ğış zamanı (ErİA, 47/30)
ğız tarafē (ErİA, 51/34)
ğoltuķ dēnē (BalİA, 368/131)
ğöğsü üzeri (KırşYA, 364/295)
ğ'ók rengi (RİA, 201/173)
ğuş tū (BalİA, 399/12)

Güneş işeği (Uşum, 117/21)
ğuzu gavırması (KİA, 275/7)
Gül_irengi (KİA, 201/6)
güz banyosu (KBA, 140/24)
harleK hamamı (KüYA, 156/16)
‘hataş fiyâtî (ZBK, 109/348)
hava tebdili (KüYA, 208/9)
hayvan damı (ZBK, 158/7)
his adamı (YozYA, 86/81)
ilinçah şeyi (ErİA, 27/72)
İnonú abri (KİA, 167/1)
iran toprā (KüYA, 183/5)
it enī (KırşYA, 352/127)
İt urnu (ADÜM II, 53/32, Isparta)
kaptan kāti (RİA, 203/51)
kestane kargası (Yal, 322/93)
kırk buhar yaylası (AKYA, 287/170)
kindi ezeni (KüYA, 207/12)
kiraz bayramı (İMİA, 238/6)
koý dohdorusu (NevYA, 174/12)
köpeK südü (KBA, 86/31)
köy aňğarası (BalİA, 461/219)
mal işesi (AyMA, 349/10)
Mehle gelinneri (ErzYA, 223/87)
memleket mahsülü (KırşYA, 218/38)

mindē şekli (KüYA, 240/119)
Misirçalti (ZBK, 152/15)
nişan mereseme (ErİA, 61/34)
nur topi (DiyA, 72/11)
nuvuz kâdı (EİA, 148/32)
oğuz boyu (BalİA, 450/27)
ōlan çocü (MuYA, 424/38)
ōlan taraftı (KırşYA, 20/143)
öküz başı (DiyA, 64/49)
ölü evi (KüYA, 210/51)
öylen yemā' (KırşYA, 202/129)
patata eşgisi (Kilis, 4/11)
sabağ ezeni (ErzYA, 209/8)
sarıgeçili yürügleri (AKYA, 299/1)
sihorta hasdānesi (KİA, 165/31)
sovan cücü (EİA, 227/37)
su enerÇisi (ManA, 613/72)
şār üzü (ADÜM I, 130/1, Antalya)
tanrı misaviri (EİA, 177/17)
tavuğ cinnā (AAA, 301/16)
teveççüK namazı (KırşYA, 204/201)
tōga çorbası (KKad, 87/36)
türk esgeri (ErİA, 31/56)
uğçur havası (UMA, 161/8)
ulu bazarı (MuYA, 231/18)

un_elei (ZBK, 152/15)

urus harbı (Görel, 166/58)

Ürbük gazası (NevYA, 168/22)

üzüm bekmezi (EldA, 188/19)

yassı namazı (ManA, 636/21)

yayuk peynirlari (YusA, 239/16)

yézidi gızı (KBA, 100/104)

yol āzı (KarÍA, 283/51)

Yonanlılar gasabı (ADÜM I, 20/24, Manisa)

yusuf kuşu (MuYA, 244/1)

zamantı ırmā (YozYA, 84/11)

zèytin yayı (ÇA, 705/27)

2.1.1.2.1.1.1. Belirtisiz İsim Tamlamalarında Tamlanan Unsurundaki Ekin Yitimi

Erzurum, Balıkesir, Uşak, Şanlıurfa, Manisa, İsparta, Kütahya, Kars, Nevşehir, Bursa, Arpaçay ve Antalya'nın Korkuteli yörelerinde görülen kimi kullanımlarda belirtisiz isim tamlaması mantığıyla bir araya gelen isimler, arkaik takısız tamlamaları andırarak şekilde tamlanan eki olmaksızın bir tamlama oluşturmaktadır. Bilindik bir yer/bölge, eşya, hayvan veya zaman ismini karşılamak üzere kelime grubu oluşturulurken tıpkı Köktürk metinlerinde karşılaşılan takısız tamlama mantığı ile kavram adı karşılanır. Aşağıda verilen ifadelerin çok kullanımdan kaynaklı olarak "Hacettepe, Kadıköy" örneklerinde olduğu gibi tamlanan ekini yitirdiği görülmektedir.

asKer elbisē üsdüne göre yapıcağ (AKYA, 266/56) [asker elbisesi]

āşam ezende geldim (BalÍA, 589/71) [akşam ezanı]

avusTos ombese gadar süt veriz (KüYA, 238/36) [ağustos on beşine]

başörtü (ARP, 368/26) [baş örtüsü]

bi radyo getdilē u kore zamānda (BalÍA, 464/99) [Kore zamanı]

*burda tallalariñ gıyında boya var, ıdı **kök boya** (NevYA, 166/33) [kök boyası]*

***çamaşır makine** bilen yok o zamannāda bizim! (ManA, 1010/244) [çamaşır makinesi]*

***dördün, sınıfın yaz günde** başladım (İMİA, 221/51) [dördüncü sınıfın yaz günü]*

***dōru antalya dinayata** vardık (AKYA, 225/52) [Antalya Diyaneti]*

***elektirik santral** şēsi (ManA, 657/12) [elektrik santrali]*

*erzürümde **etwayi çarşıya** getdim (ErİA, 209/28) [İtfaiye Çarşısı]*

*ēzulum cepesinden son, o **harPlādan** son sene biñ üç yüz otuzüçe döndüünde*

***bölük Kumandāndan** bi onbaşı istemiş paşa (KüYA, 192/108) [Bölük Kumandanı]*

*geldiler **erzincan çarşı** ğapisina (ErİA, 12/42) [Erzincan Çarşısı kapısı]*

*gin milleṬ çārılır, ikiyüz üçyüz kişiye **olan tarafdān ğis tarafdān** (KüYA, 136/67) [oğlan tarafı, kız tarafı]*

***gün, ortañ** çağı (KİA, 365/46)*

***haziran om beşden sōra** başlıyoruz (ManA, 827/31) [Haziran on beşi]*

***izmir ünüversteniñ** puraposor doktoru (ManA, 778/10) [üniversitesi]*

***kırk sayıyı** geldiñ, mi onu ğari çocū başından, aşşā dökēsini (KüYA, 141/217)*

[kırk sayısına]

***köy yirde** alışdımızdan yirik (NevYA, 167/39) [köy yeri]*

***māfız, alay komutanı** benim komutanımdı (ManA, 818/27) [Muhafız Alayı Komutanı]*

***nergiz, adiya** sevğetdi (ErİA, 30/32) [Nergis Adası]*

*o günde o gelirdin, **dovak gün.** (UşİA, 240/20) [duvak günü]*

***ōrhan, ēlden** mi nēden geliyoñuz (BİYA, 166/1)*

***saba, ezēnde** gittim (BalİA, 589/71) [sabah ezanı]*

***şahin kuş,** nasıl da tavuğ altından çıhtı? (UMA, 219/28) [şahin kuşu]*

***şurda musallı daş** vardı (İMİA, 324/18) [musalla taşı]*

2.1.1.2.1.1.2. Belirtisiz İsim Tamlamalarında Tamlama Unsurlarının Yer Değiştirmesi

Bayburt ili Demirözü ilçesinde görölen bir kullanımda belirtisiz isim tamlamasını oluşturan unsurların yer değiştirdiği görölmüştür. Belirtisiz isim tamlamasının yapı mantığına aykırı bu kullanım, konuşurun heyecanından veya tamlama yapısını konuşma esnasında hızlı söyleme arzusuyla dikkate almamasından kaynaklanmış olabilir. Tamlamanın ölçünlü Türkçede bu şekilde oluşturulmayacağı açıktır; ancak dilin iletişim işlevi, genel yapı kurallarının dışında da olsa aşağıdaki örnekte olduğu gibi kuraldan bağımsız sürebilmektedir.

Abunların hışımıdı, ebe mehlābesi. Rukuş ana daa. (BayD, 194/104) [mahalle ebesi]

2.1.1.2.1.2. Tamlayan Unsuru Kelime Grubu şeklinde Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları

2.1.1.2.1.2.1. Tamlayan Unsuru Belirtili İsim Tamlaması Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları

benim genşliim zamānı (UřĀ, 196/52)

ölanın işleri mēsuliyeti (BĪYA, 373/16)

yafidiniñ dükęanı sābı (MuYA, 453/95)

2.1.1.2.1.2.2. Tamlayan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları

atnali iriligi (ErĀ, 15/51)

bayram ağşami günü (ErĀ, 25/18)

C'ameóni mālesi (RĀ, 206/173)

ęambařı yaylası (OYA, 240/1)

ęavuş kövü harābesi (KüYA, 145/4)

Diñleme cihāzı asgeri (ZBK, 156/41)

ebölu çeşmesi (KüYA, 155/160) [ebe oğlu çeşmesi]

elektiriK santral řēsi (ManA, 657/12)

er eytim(i) tuğayı (ŞarYA, 101/3)
erzincan çarşı ğapisi (ErĀA, 12/42)
ğurban bayramı arafası (ErzYA, 388/19)
HaleP yolu üzeri (ErzYA, 251/23)
hârman sonu zamanı (EĀA, 129/98)
nāyě ğadısı şekli (KüYA, 146/66)
oruç tutma oranı (KarĀA, 294/26)
şeker fabrikası müdürü (KüYA, 150/8)
yıraltı suları (KaMĀA, 41/6)

yonan harbi kaçağı (MalĀA, 263/17)

2.1.1.2.1.2.3. Tamlayan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları

büyük dere tarafı (Çamlı, 180/110)
dördüncü fırka ğumandanı (KüYA, 145/5)
duTduğum demān hağğı (AAA, 219/119)
er ğişi uşāi (KĀA, 200/77)
esgi gelenek oynanarı (OYA, 281/14)
eski zaman gelinniKleri (MuYA, 424/18)
has ana yüñü (KüYA, 238/52)
iki parmaK incelī (Yal, 387/340)
iri yapıltı insan tipi (Muş, 132/14)
kaṛa keç'i avi (RĀA, 298/51)
kendi bubām bubası (ÇanA, 668/48)
on para parası (ErĀA, 14/7)
üç ğún sonu (ZBK, 102/58)

yeddi camış guwweti (ErİA, 20/128)

yedi gün mevlidi (KüYA, 210/40)

2.1.1.2.1.2.4. Tamlayan Unsuru Ünvan Grubu Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları

'ali paşa meħlesi (VanK, 438/213)

arslan dede kãvesi (EİA, 193/380)

Eşref Aĝa ismi (KİA, 164/1)

fuan efendi eri 'leri (ManA, 704/8)

Gara Kazım Paşa emri (KİA, 167/1)

göl baba muntıkası (EİA, 124/1)

iĝci baba iĝi (ErzYA, 231/33)

2.1.1.2.1.2.5. Tamlayan Unsuru Birleşik İsim Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları.

Ahmet Nazif oĝlu (ErzYA, 215/17)

Deli Fikri ismi (Kırklar, 60/36)

ħazráTi aliniñ kafastı (Deniz, 306/28)

ħudirellez depesi (OYA, 173/6)

güççüK imam cãmısı (ManA, 771/6)

İbrahim Ĥalil bereketi (DiyA, 143/11)

yavuz sultan selim zamanı (KüYA, 145/5)

2.1.1.2.1.2.6. Tamlayan Unsuru Tekrar Grubu Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları

ana baba günü (BiMİKA, 172/301)

ana baba günü (KİA, 199/60)

anacı babacı günü (KüYA, 179/73)

çaĝa çoluħ sahabi (KBA, 104/34)

dikiş nahış, ocası (NevYA, 130/14)

el-âlem içi (ErzYA, 255/209)

yağ mağ işi (ErİA, 165/54)

2.1.1.2.1.2.7. Tamlayan Unsuru İsim-Fiil Grubu Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları

bêşini oħıla kaydettirmah mecburiyeti (UMA, 133/12)

beygirleriñ üzerine yükünü vurmağ şartı (KüYA, 240/116)

bu cāmiye namazı Kıldırmaq seneti (BİYA, 390/17)

erkeg, ari çihma memesi (ErİA, 70/76)

eñ soñ konaqlama yeri (BalİA, 451/54)

ğina yaKma ādeTleri (ŞuhYA, 192/9)

ğınā yaqma havāsı (MuYA, 194/23)

girmı dört se'et giç durmamah şartı (UMA, 147/254)

ğum yapmah ğayesi (ErzYA, 209/1)

hiş ayrılmamah şartı (YozYA, 86/66)

kendi başına ğaşma ğararı (KBA, 108/18)

kendimizi āyiT bi āletimizi yapTırmaq ħussatı (KüYA, 238/56)

kömör satma şeye (ErİA, 64/22)

para gazanma yolu (UşİA, 276/49)

yaqınlıq kurmaq sūreti (Gülner, 283/65)

mazeme bulma imkanı (İğd, 287/53)

2.1.1.2.1.2.8. Tamlayan Unsuru Sifat-Fiil Grubu Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları

iplik saracağ çarhı (UMA, 227/41)

şal yırtan mellesi (UşİA, 209/63)

2.1.1.2.1.2.9. Tamlayan Unsuru Sayı Grubu Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları

atmīş dört yılları (KarĀ, 520/2)

bin dokuz yüz elli altı senesi (ManA, 657/2)

kırkiki senesi (Kırklar, 54/16)

kırk yedi senesi (ZBK, 156/46)

2.1.1.2.1.3. Tamlanan Unsuru Kelime Grubu Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları

2.1.1.2.1.3.1. Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları

bāriye yüzbaşısı (Yal, 318/11)

birlik un fabriķası (KarĀ, 257/8)

burdur bucaķ ilçesi (AKYA, 299/1)

dövlet su işleri (AyMA, 199/16)

domaniç gozluca köyü (KüYA, 237/1)

er eytim tuğayı (ŞarYA, 101/3)

inzibaT yüzbaşısı (ManA, 658/46)

kütāya hükümeT ğonai (KüYA, 154/32)

tekel bire farbükası (ErzYA, 215/8)

2.1.1.2.1.3.2. Tamlanan Unsuru Tekrar Grubu Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları

cēhiz ötesü berüsü (ErzYA, 211/11)

2.1.1.2.1.3.3. Tamlanan Unsuru Sayı Grubu Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları

haziran om beşi (ManA, 826/15)

2.1.1.2.1.4. Her İki Unsuru da Kelime Grubu Şeklinde Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları

2.1.1.2.1.4.1. Hem Tamlayan Unsuru Hem Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları

mesleK lisesi kōfōrlük bölümü (AyMA, 196/9)

2.1.1.2.1.4.2. Tamlayan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Sıfat-Fiil Grubu Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları

silāhñ ucu bi yere dahıldu bell_ oldu (ÇA, 753/42)

2.1.1.2.1.5. Kalıcı İsim Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları

ayaKğabi (AyMA, 196/5)

baş_ ucu (NevYA, 133/23)

bey başı (KİA, 285/19) [kına gecesi]

biñbaşı (AAA, 301/4)

C'ameóni (RİA, 206/173)

dōm_ evi (NevYA, 129/32)

el işi (MalİA, 327/29)

emrirer (emir eri) (ErzYA, 207/9)

ğartopu (KİA, 370/18)

ğırşēri (KırşYA, 197/7)

girey_ ertesi (KüYA, 165/5) [pazartesi]

Görüci usuli (BayD, 184/4)

ğula_ bazarı (KüYA, 187/151) [pazartesi]

Günaltı (KahMA, 85/178)

insan_ oğli (RİA, 200/128)

İnsanoğlu (ŞavYA, 128/769)

ipek böcē (EİA, 128/57)

ķara yolu (Tef, 187/63)

ķāsım dūzū (EĀA, 194/389)

ķorođlu (ErĀA, 20/12)

ōrhan ʔel (BĪYA, 166/1)

orta camī (OYA, 299/19)

pınarbaşı (MalĀA, 266/11)

soyadı (UMA, 210/47)

Tuna nāhri (ADŪM I, 10/9, Balıkesir)

tunca nēri (EĀA, 124/14)

yer yū'zi (RĀA, 199/83)

yeryūzi (UMA, 146/223)

yeryüzü (ĀA, 314/16)

yıbaşı (EĀA, 132/1)

yıraltı (KaMĀA, 41/6)

Yüzbaşı (ErzYA, 207/6)

zūmrütüaňķā ķuşú (ĀA, 423/35)

2.1.1.2.2. Cümledeki Görevi Yönünden Belirtisiz İsim Tamlamaları

2.1.1.2.2.1. Belirtisiz İsim Tamlamasının Özne Olarak Kullanılması

Belirtisiz isim tamlamasının özne olduğu cümleler yüklem türüne göre isim ya da fiil cümlesi olabilir. Edirne ilinde görülen ve istisnai bir kullanım olan “*istiklāl ārbi*’ni iki buķuk sene sōna ķopuştu” örneği dışında tamlama yalın hâldedir.

2.1.1.2.2.1.1. Öznesi Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Fiil Cümleleri

abdul'lah sūlālesi ğayı köyünde geliyo (AKYA, 240/8)

bin doķız yüz otuz beşten itibāren bulĝarĭstan göçmenleri yeni yeni ğālmāyā başladı serdivana (SakĀA, 5/6)

bu üzümde ölü ğoħusu geli (KBA, 86/32)

çete bēši bēm_eve gelyō (ManA, 1060/85)

***Diñleme cihāzı asgerimiz** yoħdu başka* (ZBK, 156/41)

***dūn sahibi** dūne başlamadan ēn ʿazından on kūlo Kıyma alır* (BİYA, 188/19)

ev sabisi diyo ki bitdi mi? (ŞarYA, 86/60)

*et ğuruduħca **yā oranı** artıyor* (KaMİA, 42/9)

***fuan efendi eri'leri** dökülü* (ManA, 704/8)

*gelin gelmeden önce olan tarafından **at arabası** gelirdi* (KırşYA, 20/143)

***Ğırat Partisi** 'bāñdī yire bāñdīni yapıdırıyo* (NevYA, 197/19)

*içeri **Ğüneş işeği** duşar* (Uşhum, 117/21)

***istiklāl ārbi**'ni iki buçuk sene sōna kopuştı* (EİA, 123/12)

***Mehle gelinneri** başum bağlasun* (ErzYA, 223/87)

*para alır **ĝız tarafē** oĝlan tarafından* (ErİA, 51/34)

2.1.1.2.2.1.2. Öznesi Belirtisiz İsim Tamlaması Olan İsim Cümleleri

***asger ĝısmı** gözi baĝlı bir ĝuşdur* (ErİA, 24/39)

*birāP ĝaşdinen soñura uru unan bizim aramızda **iran toprā** vā* (KüYA, 183/5)

***bu olanın işleri mēsuliyeti** onuñ üzerine āitti* (BİYA, 373/16)

***eñ soñ konaqlama yeri** burasıdır* (BalİA, 451/54)

***göl baba mıntıkası** bizim erdīmizde tüm sazlıktı* (EİA, 124/1)

***ilinçah şeyi** daa var* (ErİA, 27/72)

***Ğalp böyümesi** va* (BİYA, 530/33)

***memleket mahsülü** vücūda lüzüm* (KırşYA, 218/38)

***oĝuz boyu** ta işde oĝushan beyiñ buraya ĝadar ĝeldī boy_olarak türküñ bi boyudur* (BalİA, 450/27)

***oruç tutma oranı** yüzde doĝsanlarıñ üzerindē* (KarİA, 294/26)

*yanı **kendimizi āyiT bi āletimizi yapıTırmaĝ ĝussatı** yokTur* (KüYA, 238/56)

yeddi camış gıwweti var. (ErİA, 20/128)

yèzidi ğızı gendından güzel (KBA, 100/104)

2.1.1.2.2.2. Belirtisiz İsim Tamlamasının Nesne Olarak Kullanılması

Belirtisiz isim tamlaması yörelerden örnekleğimiz kullanımlarda belirtili veya belirtisiz nesne olarak cümlede görev alabilmektedir.

2.1.1.2.2.2.1. Belirtisiz İsim Tamlamasının Belirtili Nesne Olarak Kullanılması

ay ücundāni da baş ucuna goymuş (NevYA, 133/23)

balkan harbi'ni sülecece (EİA, 123/1)

bana cannat almasını getir (KBA, 111/135)

cèhiz ötesünü berüsünü verüller (ErzYA, 211/11)

ermenı ğetliāmını bile annadıram (ErİA, 26/5)

eski zaman gelinniKlerini kēyer ğadınnar (MuYA, 424/18)

ev sābilerini ğönderrik (NevYA, 187/1)

halkımızıñ bize ğösterdī desteğile belediye başkannını kazandık (ManA, 942/21)

hinci dūn dutulurķana yourt çorbasını biřiriz (AksYA, 524/15)

kelasan çanaķķale türküsünü çarıyo (EİA, 135/34)

kiraz bayramında da yoķarı mahallē ğarāř māllesin, dāvet, eder (İMİA, 238/6)

su enerÇisini döşeTdim (ManA, 613/72)

üs, sāt sona üs, sāt da ğas ana yūñünü deperiz (KüYA, 238/52)

yunan zamanını biliyom (EİA, 134/28)

2.1.1.2.2.2.2. Belirtisiz İsim Tamlamasının Belirtisiz Nesne Olarak Kullanılması

Allah arğat eyiliği vere (MalİA, 381/1)

asKer elbisē üsdüne ğöre yapıcak (AKYA, 266/56)

bis kestane ķarğası diyoruS (Yal, 322/93)

bunuñ içinden toğumdan bezir-yağı çıharıllar (NevYA, 167/35)

Diyarbağur ğordurası geymişim (ErzYA, 208/59)

Ekmeg hamuri nası yuğiriylar (ErzYA, 256/1)

kaptan kâti alusun. (RİA, 203/51)

kelle paça suyi verin (DiyA, 121/20)

olan çocü bindiriller ata, gelin binmeden eveli (MuYA, 424/38)

ona ondan ötürü harleK hamamı derlê (KüYA, 156/16)

on yedi yaşına ğadak çeñiz hazırlu yaPdım (KüYA, 209/3)

undan dolayı cin dèymeni diyolar (OYA, 238/51)

urfa'da türkiye "uhçur havası" dèrlerdi (UMA, 161/8)

üzeyir beyin ğarısı erkeg elbisesi geyir. (ErİA, 20/150)

zèbek havaları bilmen (BİYA, 427/13)

2.1.1.2.2.3. Belirtisiz İsim Tamlamasının Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

Belirtisiz isim tamlamaları ismin hâllerinden yönelme, bulunma ve çıkma hâli eklerini alarak yer tamlayıcısı görevini üstlenebilirler. Aldıkları bu hâl ekleri zaman, durum ve miktar gibi zarf görevi veren bir işlevde değildir. Tıpkı belirtili isim tamlamalarında olduğu gibi bu hâl eklerinin belirtisiz isim tamlamalarında da birbirlerinin yerine kullanılabildikleri örnekler tespit edilmiş ve başlıkları dâhilinde örnekler sıralanmıştır. Belirtisiz isim tamlamalarının yer tamlayıcısı olarak görev aldıkları kullanımlarda hâl eklerinin nöbetleşme şekilleri ağızlarda şöyle örneklenmiştir: yalın hâlde yönelme hâli işleviyle, yönelme hâli eki yerine belirtme hâli ekiyle, bulunma hâli eki yerine yönelme hâli ekiyle, çıkma hâli eki yerine bulunma hâli ekiyle.

2.1.1.2.2.3.1. Yönelme Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları

ay ücundāni da baş ucuna goymuş (NevYA, 133/23)

Beni sihorta hasdānesine alın. (KİA, 165/31)

bi camdan kab içine biraħmıřlar (DiyA, 72/9)

biri başını iplik saracaħ çarhuna dayı (UMA, 227/41)

çekti kendini şey tarafına, arabistan tarafına (EİA, 123/16)

dõru antalya dinayata vardık (AKYA, 225/52)

erzürümde etwayi çarşıya getdim (ErİA, 209/28)

geldiler erzincan çarşı ğapisina (ErİA, 12/42)

gidũ arslan dede kãvesine (EİA, 193/380)

gözlerini yumar yummaz halep şehrine yendirdi (Tunc, 145/9)

herif aħřamdan aldığı somunu bayatımış dēyi götürmüş çöp tenekesine atıyı
(MalİA, 251/20)

inek arabasına pindirdiler (EİA, 127/15)

kulaķbařı karaķoluna gittim (EİA, 136/3)

Müntüğa ğalhan kimin bizim bir partımız geldiğ baba torpağımıza (KİA,
289/10)

õküź arabasına gelin bindirisin (BİYA, 430/50)

õlen namazından çıķtıķdan soğa toplu olaraķ bütün köylũ düün solanuna
gidē (şuhYA, 269/14)

şindi yedi yaşına girdi mi çocuk para gazanma yoluna goşuyo (UşİA, 276/49)

yãmır yãmaz daş altına (UşİA, 186/48)

2.1.1.2.2.3.1.1. Yalın Hâlde Yönelme Hâli İşleviyle Yer Tamlayıcısı Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları

(onlar) *büyük dere tarafı* gitti gitmeye başladiler (Çamlı, 180/110)

türkmen ğızı ğoynum düştu, ona ařıķ olmuşum (KBA, 160/75)

2.1.1.2.2.3.1.2. Yönelme Hâli Eki İşlevinde Belirtme Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları

çam başını takıyoru (MuYA, 201/26)

çocuklarıñ ikisin de habıbeyi ğuran kırsunu yollıycam (DenBa, 101/13)

sōnā cumūriyeT mahallesini geldiK (AyMA, 196/5)

yılanı bölgesini gi'mişlē (MuYA, 196/21)

yol işini ben üreşdim çok (İMİA, 277/84)

2.1.1.2.2.3.2. Bulunma Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları

askerden sōrā gerisin geri birlik un fabrikasında hamballıĝa başladım. (KarİA, 257/8)

ayaĝgabiculā çāşısında çalışdıK (AyMA, 196/5)

biz el ālem içinde rezil olacaĝız (ErzYA, 255/209)

biz ğavur evinde oturuyduk (EİA, 134/2)

C'ameóni mālesinde eskiden halk kendi geç'imini mandalina ve portákaldan tēmin_ederdi (RİA, 206/173)

er eytim tuĝayında eytim górdüm (ŞarYA, 101/3)

esĝişehir taraflānda ĝānı dingillen berebe dönē (AyMA, 311/19)

mektup içinde parayı yollayvarım (EİA, 184/20)

Mümüne hasdānesinde yatdım (NevYA, 129/26)

okuyo küçük mesleK lisesi kıförlük bölümünde (AyMA, 196/9)

onbeş gün filan ölü evinde yemek bişmes (KüYA, 210/51)

örhan elide ĝēşdi benin ayātım (BİYA, 482/20)

şal yırtan mellesinde oturduk (UşİA, 209/63)

şu yüce daĝ başında bir harman savrulur (MalİA, 277/2)

Yedi sene tekel bire farbükasında çalışdım (ErzYA, 215/8)

yimeg ʔodasında bişirirdin (BİYA, 465/10)

2.1.1.2.2.3.2.1. Bulunma Hâli Eki İşlevinde Yönelme Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları

masa üzerine bir takum eşyalar da var (RİA, 241/20)

2.1.1.2.2.3.3. Çıkma Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları

alma ağacından alma gěturiyerlar (ŞavYA, 116/74)

anne südünden gıdāyı alıyo (KüYA, 142/257)

bardız kilimlerinden annadacağam (ErİA, 68/23)

ēzulum cepesinden son, o ħarPlādan son sene biñ üç yüz otuzüçe döndüünde bölük Kumandāndan bi onbaşı istemiş paşa (KüYA, 192/108)

gelin gelmeden önce olan tarafından at arabası gelirdi (KırşYA, 20/143)

gelirler olan tarafından (EİA, 138/22)

gelni öküüz arabasından indirīdik (BİYA, 444/26)

ğızınıñ doumunı olan tarafından mücdeci gidē (KüYA, 140/186)

manīşadan kurān kursundan bal toplamağa geldiler (ManA, 611/17)

murat daından şapāne daına dōru bağ (KüYA, 155/153)

ōrhan ʔelden mi nēden geliyoñuz (BİYA, 166/1)

para alır gız tarafē oğlan tarafından (ErİA, 51/34)

Puñariñ başında olarağdan Ahğaya tarafından üş dene şahıs geldi (AAA, 299/7)

şahin kuş, nasıl da tavuğ altından çıhtı? (UMA, 219/28)

2.1.1.2.2.3.3.1. Çıkma Hâli Eki İşlevinde Bulunma Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları

abdul'lah sülālesi gayı köyünde geliyo (AKYA, 240/8)

yayla kölüKlerinde geliyollar (AKYA, 303/8)

2.1.1.2.2.4. Belirtisiz İsim Tamlamasının Zarf Tümleci Olarak Kullanılması

Cümlede zarf göreviyle kullanılan belirtisiz isim tamlamaları yalın hâlde olabildikleri gibi hâl eklerini zaman, durum ve miktar işleviyle alabilir.

Allah ağız dadīnan ğule ğule yēdirsiñ (NevYA, 119/28)

ağızı barabarı dolmuş (MalĀA, 375/10)

beġim zabaları cümürıyeT cadasına çıhıp adadaş ğızlarıyla ğüz banyosu yapım (KBA, 140/24)

ben bu nişanniñi ğuş südüynen beslerim (KaMĀA, 143/1)

ben bunu köpeK südüyla böyütTum (KBA, 86/31)

beygirleriñ üzerine yükünü vurmağ şartıyla evvelā beygirleri getiririz (KüYA, 240/116)

Bu da sabah namazı yanıma geldi (KĀA, 166/33)

cumārtesi ğün āşamın gelilē (BĪYA, 182/34)

cumartesi ğün incir çalisīnen ğulufalla okıyalak üş defa u temrōyi çevürük (OYA, 272/24)

dişi merkebi eşşeg vaziyetinde isderim (ErzYA, 255/218)

dört köşe olarak mindē şeklinde düreriz (KüYA, 240/119)

dut zamanı geldik (EĀA, 134/16)

ēhsan paşa getde kömör satma şeyeynen bunnarın içene getde (ErĀA, 64/22)

ekim ayı başladık (EĀA, 196/1)

ğağnı arabalarımızdan meşgul oluruz (ErĀA, 213/25)

ğahramanmaras'da unıverstede oğurken bel fitiğından bir sefer emeliyet oldi (Ağrı, 820/1)

Ğara Kazım Paşa emrinnen İnonú abrine doğsan beş ğün fasılász yol yürüdük. (KĀA, 167/1)

ğoyun gübresiyle yaqarlar. (ŞuhYA, 238/35)

ğula bazarı gelir (KüYA, 187/151) [pazartesi]

ğurban bayramı arafasında işe getdik (ErzYA, 388/19)

hadi yassı namazına kabeye giTTiK (ManA, 636/21)

havızı temizledilē bel küreğinnen (KüYA, 150/12)

her evden gidilirdi esgi zamanda benim genşliim zamānında (UşİA, 196/52)

ik ay Filan hōyle ğoltuğ dēnēnnen gezdim (BalİA, 368/131)

kırk yēdi senesin mard ayınıñ dōrdünde topāneden etriis gemisiyinen ingilterē hareket etdik (ZBK, 156/46)

kindi ezeninde simava girdim (KüYA, 207/12)

kiraz bayramında da yoqarı mahallēlē ğarāş māllesin dāvet ēder (İMİA, 238/6)

manda arabasınnan geTdiK (Yal, 516/24)

martta, ay ğarannīndā tūmu ıslanır (EİA, 231/1)

saba ezēnde gittim (BalİA, 589/71) [sabah ezanında]

su ızasında qalkar (EİA, 128/28)

tunca nērinden tarla dedīn göl baba deniz olū kışın (EİA, 124/14)

usul, edep, ananiye göre dūyün işleriynen indi men birin elçi ğedip böyüğ oğlumu evlendirecem (ARP, 105/33)

üç ğün sonunda bizim olūdu (ZBK, 102/58)

yaqınlıq qurmaq sūretiynen valā işde festival de yapılıyor toplum olaraK burda.
(Gülнар, 283/65)

yavuz sultan selim zamanında eşetteime göre yaqılmış (KüYA, 145/5)

yıbaşı gecesi qınam oldu (EİA, 132/1)

yunan zamanında ben ğucaKda çocūmuşun (AyMA, 346/1)

2.1.1.2.2.4.1. Belirtisiz İsim Tamlamasının Yönelme Hâli Ekiyle Zarf Tümleci Olması

Banguoğlu “-e zarfları” başlığı altında bu hâl ekinin zaman, miktar ve yer yön gösteren isimlere geldiğinde “*kime hâlinin*” zarf yaptığını belirterek “haftaya, yarına, yaza vb.” kalıp ifadeleri de vererek iyelik üzerine gelmesi durumlarında ise “dibine, ortasına, akşamına, dikine tersine, suyuna, boşuna vb.” örnekleri gösterir.¹¹⁴ Ergin de “Datif eki” başlığında ekin zaman bildirme işlevinden bahsederken en geniş manasının yaklaşma olduğunu belirterek genel olarak ekin sınırlandırılmayacağından bahseder.¹¹⁵ Zaman bildiren bir ifadenin cümlede zarf olmasına yetecek bir işlevi varken tekrar -e yönelme hâli ekini alması bugün kalıplaşmış olarak sözlüksel anlam ifade edebilmektedir. Şöyle ki ölçünlü Türkçede “akşam üstü” gibi bir ifade zaman bildirmede yeterli iken ağızlarda görülen bir kullanımda bu yapıya yönelme hâli eki olan -e getirilmiştir. Bu kullanımın Deny’nin zarflar başlığında verdiği “henüz...olmadan” anlamı taşıyan “yarına, akşama, on seneye”¹¹⁶ örneklerindeki kullanıma benzemesi ve Öner’in Bugünkü Kıpçak Türkçesinde örneklediği “töngge, kiçke, akşamga, kiçne, irtege, erte”¹¹⁷ yapılarındaki gibi bir kullanımın hissedilmesi bakımından ayrıca bir başlıkta verilmesi uygun görülmüştür.

güdē, çeviri gelirdim āşam üsTüne (KüYA, 183/5)

2.1.1.2.2.5. Belirtisiz İsim Tamlamasının Yüklem Olarak Kullanılması

Belirtisiz isim tamlamaları ek fiille çekimlenerek yüklem görevinde cümlede bulunabilirler.

'Anadolu 'incisidir 'Avanuz (NevYA, 169/18)

atmış beşten bu yanna biz avrıpa birlindeyiz. (KarİA, 437/6)

babası bāriye yüzbaşısıymış (Yal, 318/11)

ben sana tanrı misaviriyim (EİA, 177/17)

bēşini oħıla kaydettirmah mecburiyetindesen (UMA, 133/12)

¹¹⁴ Banguoğlu, *Türkçenin*, 170-171.

¹¹⁵ Ergin, *Türk*, 233.

¹¹⁶ Deny, *Türk*, 395.

¹¹⁷ Mustafa Öner, “Bugünkü Kıpçak Türkçesine +GA Datif Ekli Kalıplaşmış Zaman Zarfları”, içinde *Türklük Bilimi Araştırmaları Şükrü Halûk Akalın Armağanı*, ed., Dilek Yalçın Çelik, Emine Yılmaz, Samet Kumanlı, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2022), 463-466.

- birisi de g^omşunun ^ogli mısdafa.* (ErİA, 90/77)
- bunnar türk esgeridir* (ErİA, 31/56)
- buralar evvel eşğiya m^emleketiydi* (ErzYA, 217/2)
- è işde telāşemiz ev telāşesi* (NevYA, 176/1)
- ecem tebiyesiyem* (ErİA, 31/58)
- daha uzunnarı ana memesidir* (ErİA, 70/78)
- girmî dört se 'et giç durmamağ şartile her zaman orası tevaf halındadır* (UMA, 147/254)
- hârman sonu zamanımış mı?* (EİA, 129/98)
- iki parmağ incelinde kendisi* (Yal, 387/340)
- ilerden beri gelenekt^en gelen bu ana gelinceye g^adar heP g^oçmen olarak aşiret yörüklerindeniz* (KüYA, 237/2)
- kıl da at kıldır* (KüYA, 153/101)
- kırkiki senesi miydi* (Kırklar, 54/16)
- kuç 'uk yaştan berî baba yetimi* (RİA, 301/26)
- mayısıñ âltısında hadrellez ayıdır* (BİYA, 454/37)
- nerelisin sen? kâsım düzü'nden.* (EİA, 194/389)
- o adam yonan harbi kaçağı* (MalİA, 263/17)
- ó da hamır işidir* (BİYA, 384/26)
- o da zümrütü añkâ kuşuyümüş* (ÇA, 423/35)
- o getten lezzetle olır ke yağ mağ işi deyeldir* (ErİA, 165/54)
- oşlan asger g^açaştymış* (ÇA, 749/105)
- ól hē şey 'hataş fiyâtı* (ZBK, 109/348)
- şūbe kâtibiydi* (EİA, 170/10)
- yapdım iş babâ meslē deyil* (AyMA, 196/1)
- yirmi yirmibeş santım uzunlunda.* (KüYA, 239/90)

Yürük Ali Yonanlılar gasabı. (ADÜM I, 20/24, Manisa)

2.1.1.2.3. Belirtisiz İsim Tamlamasının Kelime Grupları İçinde Durumu

Belirtisiz isim tamlamalarının kelime gruplarının yapılarında nasıl yer aldıkları aşağıdaki 7 başlıkta gösterilmiştir.

2.1.1.2.3.1. Belirtisiz İsim Tamlamasının Başka Belirtisiz İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması

atnali iriligi (ErİA, 15/51)

bayram aḥşami günü (ErİA, 25/18)

çambaşı yaylası (OYA, 240/1)

Diñleme cihāzı asgeri (ZBK, 156/41)

elektiriK santral şēsi (ManA, 657/12)

er eytim tuğayı (ŞarYA, 101/3)

ğurban bayramı arafası (ErzYA, 388/19)

HaleP yolu üzeri (ErzYA, 251/23)

hârman sonu zamanı (EİA, 129/98)

oruç tutma oranı (KarİA, 294/26)

şeker fabrikası müdürü (KüYA, 150/8)

yonan harbi kaçağı (MalİA, 263/17)

2.1.1.2.3.2. Belirtisiz İsim Tamlamasının Başka Belirtisiz İsim Tamlamalarında Tamlanan Unsur Olarak Kullanılması

burdur bucağ ilçesi (AKYA, 299/1)

dövlet su işleri (AyMA, 199/16)

domaniç gozluca köyü (KüYA, 237/1)

inzibaT yüzbaşısı (ManA, 658/46)

kütāya hükümeT gonu (KüYA, 154/32)

tekel bire farbükası (ErzYA, 215/8)

2.1.1.2.3.3. Belirtisiz İsim Tamlamasının Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması

aḥşam üzeniniñ óü (SivasM, 134/6)

albur ayının yirmi üçüncü günü (OYA, 286/43)

ali okulunun banyo yerleri (EİA, 173/42)

arap şiyinin çocū (EİA, 123/19)

azizli köyünüñ üsdü (ÇA, 749/122)

bahçe ğapısınıñ söüt şēlene (KüYA, 150/18)

burdur bucağ ilçesiniñ dālı māllesi (AKYA, 299/1)

cenaze sahibisinin halı vaḥtı (MalİA, 319/29)

degirman çarḥının üsdü (ErİA, 27/59)

eylül ayının on beşi (MuYA, 440/4)

Fil boğazının tepesi (ErzYA, 310/49)

horoz kōñ öte yanlā (ManA, 1007/162)

hortuz körpüsünün başı (ErİA, 92/197)

irlanda taḥtasininun uşti (YusA, 238/131)

izmir ünüversteniñ puraposor doktoru (ManA, 778/10)

kırk buḡar yaylasınıñ eti (AKYA, 287/170)

kırk yēdi senesin mard ayı (ZBK, 156/46)

ōlan_eviñ yeñgesi (ManA, 1006/138)

ōlan_eviñ gelen cēhizleri (NevYA, 121/13)

ölü tarafınıñ ḥaberi (KüYA, 143/293)

soḡah ğapısınıñ óñü (KaMİA, 87/6)

2.1.1.2.3.4. Belirtisiz İsim Tamlamasının Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlanan Unsur Olarak Kullanılması

aḠçaḠocanın kepenç köyü (Düz, 87/2)

ali okulunun banyo yerleri (EİA, 173/42)
bizim sālūK güvencemiz (ManA, 861/20)
Bolvadin civarı Afyonuñ (KİA, 167/2)
bunun beyin soĝu (ErİA, 13/83)
baħçe ĝapısınıñ söüt şēle(KüYA, 150/18)
burdur bucaĝ ilçesiniñ dālī māllesi (AKYA, 299/1)
cewüzlerin de töküm zamānı (ErzYA, 304/40)
ĝar tozaĝ yaĝacaĝ sıraların keklig eti (ErİA, 48/40)
Hazreti İsa'nın mēlun küpi (ErzYA, 374/27)
İkinci taburuñ altıncı bölüñ sı^hye eri (ManA, 643/19)
izmir ünüversteniñ puraposor doktoru (ManA, 778/10)
ĝırĝ yēdi senesin mard ayı (ZBK, 156/46)
o tarehen vileyet müfdüsü (ErİA, 104/57)
selendiniñ bekarlar maalesi (ManA, 861/8)

2.1.1.2.3.5. Belirtisiz İsim Tamlamasının Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması

ahır doĝusu maĝ (KKad, 249/59)
adana burması bilezik (EİA, 138/2)
Ahmet Nazif oĝlu Mustafa Turan (ErzYA, 215/17)
āmet isminde bi arĝadaş (EİA, 169/71)
atnali iriliginde bir möhör (ErİA, 15/51)
banaz ovasından hatıce (UşİA, 213/16)
bayram ertesi ĝün (İMİA, 213/41)
dünya güzeli bi ĝıs (BalİA, 487/112)
gahriman oĝli hamed (ErİA, 124/5)

Ėaplan oğlu Orhan Aslan (KİA, 179/62)
germiyan beyi yakuP bey (KüYA, 154/138)
g'ók rengi bi elbise (RİA, 201/173)
hanife isminde bir ġız (ÇA, 319/21)
ırz düşmanı hoca (UşİA, 199/24)
ingiliz kilodu pantul (BİYA, 545/55)
oğlan taraftı ġadınnar (KırşYA, 202/129)
orta camī imamı babamın amcası (var) (OYA, 299/19)

öküz başı çivit (DiyA, 64/49)
Süleyman oğli binali zengin (ErİA, 46/5)
Şahoğlu Şah Abbas (ARP, 103/1)
türk ölu türk (UşİA, 189/136)
ulu [Ula] *bazarı ġün* (MuYA, 231/18)

2.1.1.2.3.6. Belirtisiz İsim Tamlamasının Sıfat Tamlamalarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması

bi ana baba ġüni (BiMİKA, 172/301)
bi buğtur pilavı (ErzYA, 224/3)
bi çif öküz arabası (EİA, 129/94)
bi hava tebdili (KüYA, 208/9)
bi terki heybesi (ErzYA, 397/151)
bir buçug don satırı (KahMA, 72/30)
bir çavuş kövü harābesi (KüYA, 145/4)
Bir çorab esgisi (KahMA, 71/72)
bu dağ kóvları (KBA, 97/3)
bu dayi ölu (RİA, 247/5)

bū dođu Kadınnarı (BİYA, 178/15)
elā guzel lezzetli yayuğ peynirlari (YusA, 239/16)
esgi usul ğavut haşili (KİA, 164/4)
esKi bağdaT cad'desi (KüYA, 155/145)
Halep padişahının ğızı olan dünya gūzeli (ErzYA, 251/40)
hazır cevap hālh adamı (KaMİA, 135/26)
hiş bi iş sağamız (KüYA, 210/36)
ħusūsü yūnden yapılma un ğuvalları (KüYA, 237/20)
iki it enī (KırşYA, 352/127)
ilk dernek bařđanı (ĀA, 539/1)
martda kırđılmıř geĉi kellesi (MuYA, 393/109)
ineklere verilen gaya duzu (UşİA, 201/46)
iki it enī (KırşYA, 352/127)
ķalan gūz otlarē (ErİA, 51/13)
nitritli yiraltı suları (KaMİA, 41/6)
o daş dermeni (AKYA, 275/160)
on deve yūkü (İMİA, 257/11)
sađ ūzüm bekmezi (EldA, 188/19)
sincana bāli polatlar ķoyü (Ank, 432/1)
şo yol āzına (KarİA, 283/51)
tombalak Kuyu yeri (BİYA, 194/3)
ufālek uğlan ĉoci (KoKand, 96/20)
yarım ĉay bardaı (ManA, 660/32)

2.1.1.2.3.7. Belirtisiz İsim Tamlamasının Edat Gruplarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması

allah rızası için (KaMİA, 39/8)

anamur bēlerine āiT (Gülnar, 242/48)

atmış dört yıllarından beri (KarİA, 520/2)

atmış yılından sonra (BİYA, 559/14)

āřı mēvsimine göre (BİYA, 239/10)

av şapkası gibi (EİA, 247/1)

bayram kemī ilen (YozYA, 103/11)

būday niřastası ile (KarİA, 500/25)

cevüz ācından başga (OYA, 175/4)

çam çırası gibi (ErzYA, 255/228)

çubuğ ovası'ndan ārı (KırıkİA, 500/160)

deveci fenerleril'an ba'raba (RİA, 202/23)

duTduğum demān hařęı çun (AAA, 219/119)

ēzulum cepesinden son (KüYA, 192/108)

hayvan damı gibi (ZBK, 158/7)

girmī dört se'et giç durmamaş şartile (UMA, 147/254)

Günaltı avratları:mu [gibi] (KahMA, 85/178)

haziran ayından beri (ManA, 706/18)

it boşibi [gibi] (ADÜM II, 100/20, Kayseri)

kestane řaręası deye (Yal, 322/93)

mal iřēsinden ötüre (AyMA, 349/10)

nur topi gibi (DiyA, 72/11)

ölu daından, ařřāi (AsA, 124/85)

poşa çuvalı gibi (ManA, 692/7)

satma dalğasında dolayı (Kilis, 60/17)

řapāne daına dōru (KūYA, 155/153)

tavuh cinnā ğbi (AAA, 301/16)

tiren hetdine ğarşi (ErĀA, 142/42)

Tuna nāhri gibi (ADÜM I, 10/9, Balıkesir)

toplama zamanına kadara (Vakf, 204/26)

un_elei gibi (ZBK, 152/15)

yemek suyu gimı (BalĀA, 369/148)

2.1.2. Sıfat Tamlaması

Bir ismin bir sıfat unsuruyla nitelendiği veya belirtildiği kelime grubudur. Sıfat tamlamalarında sıfat unsuru tamlayan, isim unsuru tamlanan görevindedir. Tamlamada asıl unsur isimdir. Sıfat tamlamalarında isim tamlamalarındaki gibi tamlamanın oluşabilmesi için unsurların birinin veya ikisinin tamlamaya özel bir ek alması gerekmez. Tamlayan unsur olan sıfat unsurunun tamlanan unsur olan ismin önüne, onu belirtecek veya niteleyecek bir şekilde getirilmesiyle sıfat tamlamaları oluşturulur.

[ak] *ağ el* (KırşYA, 209/32)

al ğan (KırşYA, 212/108)

Ale göz (ErzYA, 406/136)

Ataştan kömleg (DiyA, 129/22)

bıldır sene (EĀA, 225/35)

çig yımırta (ErzYA, 375/69)

ğüççüg ev (KBA, 163/3)

devriisi gün (ErzYA, 212/20)

patlangaç misir (EĀA, 125/30)

perişan tüccar (ErĀA, 14/6)

zengin herif (NevYA, 133/19)

Ağzlarda örneklenen sıfat tamlamalarında sıfat unsuru, isim unsuru ya da her ikisi tek bir kelimedenden oluşabildiği gibi kelime grubu şeklinde de olabilmektedir. Metinlerden alınan örneklerde sıfat tamlamaları söz diziminde cümlenin tüm öğelerinin görevini üstlenebilmekte ve diğer kelime gruplarında tamlayan veya tamlanan unsur olarak da görev alabilmektedir.

2.1.2.1. Kökenlerine Göre Sıfatlar

2.1.2.1.1. Türkçe Kökenli Sıfatlar

[ak] *aḥ el* (KırşYA, 209/32)

[ak] *aḥ üzüm* (NevYA, 168/5)

al at (AdıKGS, 186/47)

al ğan (ErzYA, 306/29)

Ataştan kömleg (DiyA, 129/22)

baş sağduç (ErİA, 79/33)

bıldır sene (EİA, 225/35)

bıldırhı yıl (NevYA, 131/35)

birē darag (KüYA, 208/2)

birez et (UMA, 190/32)

bişmiş balık (OYA, 286/32)

bizim köw (ErİA, 27/75)

bōk ğız (GazMA, 163/6)

böyük kadı (SakİA, 1/24)

bu suy (UşİA, 187/85)

çig yımırta (ErzYA, 375/69)

demir gapı (MalİA, 287/35)

er gişi (KİA, 200/77)

ğara köpek (EİA, 187/145)
ğaynar su (MuYA, 285/16)
genc oğlan (KırşYA, 203/164)
ğır beygir (EİA, 187/145)
ğırhıncı gün (ÇA, 428/168)
ğızıl gül (KİA, 275/23)
ğocu ğavağ (MuYA, 192/52)
gök ırk (Tekir, 197/223)
hansı ağa (AhIA, 186/31)
ıııh pislik (NiBorA, 401/56)
ıscağ su (AksYA, 529/164)
ıkay (İskil, 170/16)
killi sular (KahMA, 72/10)
neçe gün (İğd, 249/189)
ölmüş ölü (ErzYA, 394/64)
örtük ğapı (KırşYA, 351/90)
sovuğ su (AyMA, 220/9)
şoy oda (DörtA, 299/257)
tavli okuz (Uşhum, 163/18)
ulu söz (OYA, 278/42)
yardımsız ev (EİA, 129/85)
yarım tavığ (KoKand, 130/12)
yeñi yazı (KarİA, 397/21)
yötlü çorba (KaMİA, 23/4)

2.1.2.1.2. Yabancı Kökenli Sıfatlar

arşap binā (ZBK, 129/2)

Asgerī emir (ZBK, 156/42)

beyaz tülbende (BİYA, 559/26)

boksör adam (EİA, 173/57)

cāhil köylü (ManA, 907/34)

cip araba (VanK, 213/140)

edālet pādişah (KİA, 170/9)

eḫdiyar adam (ArDem, 176/21)

eḫdiyar ğari (ErzYA, 224/9)

elif ğad (KİA, 173/20)

fenni ğoğan (ErİA, 69/57)

ğate süret (ErİA, 61/34)

ḫatırlı adamlā (KüYA, 238/59)

hazır loḫma (Van, 187/30)

husūsi defci (NevYA, 166/5)

İḫdiyar vezir (ErzYA, 254/197)

iresmi dayire (AyMA, 201/35)

komserve salça (BalİA, 367/98)

kūlistır qarȳola (VanK, 212/109)

māhir ğısırağ (ErzYA, 393/4)

mahra yū:süg (KahMA, 78/154)

meşin şapka (EİA, 134/29)

Millî piyanço (KİA, 165/23)

mübareğ adam (ErzYA, 219/2)

nasdik çarık (Deniz, 389/121)

naylon legen (UMA, 134/43)

perişan tüccar (ErİA, 14/6)

sāfi çelik (OYA, 160/33)

sevli boy (ŞavYA, 148/29)

sıfır tahsî (AğrıD, 1422/30)

rahat yér (KİA, 173/21)

reşber adam (ErİA, 247/5)

seyar radyo (Düz, 87/29)

seyyar çenderme (ErzYA, 310/87)

tārihî hamam (BİYA, 562/4)

tehne yer (ErzYA, 310/70)

umummüdürlük (KüYA, 151/23)

yad_él (ErzYA, 222/42)

2.1.2.2. Yapıları Bakımından Sıfatlar

2.1.2.2.1. Basit Sıfatlar

abu tiv (ErzYA, 403/8)

aķşab ev (OYA, 247/1)

al ğan (KırşYA, 212/108)

baş saĝduç (ErİA, 79/33)

bej yaş (EİA, 134/15)

bitun àtlâr (ArDem, 172/12)

bu pisiklet (ErzYA, 389/26)

boz torpaĝ (ErzYA, 310/67)

çî salça (BalİA, 367/102)

çig yımırta (ErzYA, 375/69)

Esas tarihce (ErzYA, 301/22)

fel'an zaman (RİA, 297/7)

ğaç dene (ManA, 926/153)

her saba (EİA, 132/21)

hēr sene (BİYA, 314/42)

ni māna (BalİA, 492/12)

sıfır tahsı (AğrıD, 1422/30)

şu hokız (KBA, 96/4)

rahat yer (KİA, 173/21)

reşber adam (ErİA, 247/5)

2.1.2.2.2. Türemiş Sıfatlar

akşamluk yiyec'ek (RİA, 241/4)

bacaḥsuz at (KBA, 176/24)

bēşlik simid (NevYA, 135/32)

bol'añuk zaman (RİA, 300/7)

bòk nişan (ArDem, 172/8)

bōk ğız (GazMA, 163/6)

böyüg ağrı (ErİA, 29/142)

böyüğ oğlum (ARP, 105/33)

bōyük ğaya (OYA, 249/43)

burhurdan yemek (Muş, 154/62)

buvasız ğuzu (ManA, 925/134)

c'ansuz ór'değe (RİA, 197/10)

çalışğan adam (NevYA, 175/3)

çannı hayvan (ManA, 875/4)
çimenni yer (ErzYA, 310/69)
eskiki hocalar (RİA, 207/2012)
eşgili küfte (Kilis, 59/1)
fırfırle fısdan (ErİA, 63/13)
ğabuħle fasuliya (ErİA, 124/20)
ğarlı dağ (KİA, 170/21)
geçgun çoban (ŞavYA, 141/1213)
ğınalı goç (ADÜM I, 113/7, Burdur)
ğulsüz ağac (NevYA, 201/14)
ğuyruklu kese (KüYA, 148/3)
ğurbannıĶ göyun (KüYA, 200/46)
ħaçalı ağaç (KİA, 285/17)
ħeyirli gün (YusA, 217/68)
hoyuk yir (KoKand, 138/8)
ıscak su (AksYA, 529/164)
ıscak su (KüYA, 238/48)
ıslaĶ böz (ÇA, 640/8)
içgici adam (DörtA, 308/310)
issiz yer (ÇA, 425/101)
kefenloħ bez (Uşhum, 117/24)
kePrem adam (AKYA, 262/58)
kınacı karı (EİA, 127/19)
killi sular KahMA, 72/10)
kóylü misāvırler (KırşYA, 200/73)

köpürüklü su (MuYA, 192/37)
kiççih̄ gelin (ARP, 28/32)
küçüg ağrı (ErİA, 29/142)
muzumsuz iş (ZBK, 110/363)
ofağ iş (EİA, 174/70)
ödüş para (AKYA, 309/35)
örtük ğapı (KırşYA, 351/90)
patlangaç misir (EİA, 125/30)
salma su (ManA, 900/53)
saplı çarıklar (EİA, 183/1)
savuh̄ su (Tunc, 195/4)
seşgin insan (KaMİA, 65/1)
seyirli kabağ (EskYA, 145/11)
sihma küfte (MalİA, 252/2)
sonsuz selam (KBA, 139/7)
sovuğ su (AyMA, 220/9)
şingil parı (MuYA, 194/27)
şinşinli maşa (KüYA, 169/8)
tahanlı bide (KüYA, 136/55)
tapulu yer (ErzYA, 301/21)
tavli okuz (Uşhum, 163/18)
telli tuğan (ADÜM I, 100/20, İzmir)
tozağ ğar (BalİA, 525/38)
yalı misir (EİA, 125/30)
yardımsız ev (EİA, 129/85)

yardımcı sağduçlar (ErİA, 79/32)

yemsuz olta (RİA, 204/91)

yetişgin gız (NevYA, 132/5)

yığirmilik altın (NevYA, 169/36)

yitik para (DenBa, 131/24)

yötlü çorba (KaMİA, 23/4)

2.1.2.2.3. Birleşik Sıfatlar

ağ saggal adam (Ağrı, 824/3)

Al önüklü gız (ADÜM II, Çorum, 122/8)

ala gözdü gız (KİA, 362/27)

alt aylıg bi hava tebdili (KüYA, 208/9)

bi çıçımlıg boK (MuYA, 192/46)

bi guñnük ev işi (NevYA, 121/1)

bibuçuğ saadlig yer (YozYA, 218/60)

bir aylıg yol (KİA, 280/23)

bir datlıg şeker (ErİA, 52/50)

bir milyonnuğ eşya (KİA, 162/57)

bulanıg köpürüklü su (MuYA, 192/37)

böyüK bāçeli ev (ŞarYA, 119/1)

cennet koçulu anam (MuYA, 249/86)

dehre birinli dıral avrat (Muş, 227/14)

Doğuz yamalı don (ZBK, 106/200)

dorum gözli yār (ADÜM I, 120/22, Burdur)

dört aylıg māş (SivasM, 218/55)

dört boynuzlu bi guzu (ADÜM I, 9/4, Balıkesir)

dört yivli şē (KüYA, 239/89)
dünyā gözeli bi ğız (BilĀA, 585/21)
elâ gözdü sona (ARP, 375/20)
elli ırgatlıĥ üzümlüg (MalĀA, 264/5)
elli seneliĥ ekmeg (UMA, 150/35)
‘gaç senelik gāvurlar (ZBK, 105/190)
garaburunnu köpek (ManA, 932/170)
ġırĥ ġiřiliK bi masa sandaliya (KBA, 111/163)
göti poĥlı hırĥız (ErĀA, 188/56)
Hilā gözlü yar (ADÜM I, 16/8, Balıkesir)
iyi niyedli bi kimse (KüYA, 141/245)
on beş ġünnüg gelin (KahMA, 71/103)
on ġuruřluĥ mal (ManA, 616/85)
on paralıĥ bi iş (ErzYA, 311/97)
orta boylu Mämät (ADÜM I, 26/3, Manisa)
otuz partlıġ ot (ErĀA, 242/5)
sari çiçekli ot (AhlA, 173/7)
uç’ seneluk ġemici (RĀA, 203/46)
ufah yollu bi höķumet (NevYA, 129/20)
üç yüz milyonnuk ġübúre (UřĀA, 201/39)
üçer ġünnüĥ tayın (KĀA, 168/45)
Üş yıllıġ sebi (KĀA, 173/26)
üş yivli ġumeř (KüYA, 239/89)
yarı ġırĥlı bi ev (KüYA, 141/212)
yarım sāt yēr (MuYA, 222/8) [yarım saatlik yer]

yeddi direKlı köşk (KBA, 100/87)

yedi kilimli ğız (BalĀA, 529/85)

yirmi seneluh̄ iş (ErĀA, 48/61)

yiti tekerli ğamyon (KarĀA, 530/46)

2.1.2.3. Unsurları Bakımından Sıfat Tamlamaları

2.1.2.3.1. Sıfat Unsuru Tek Kelime Olan Sıfat Tamlamaları

2.1.2.3.1.1. Sıfat Unsuru Niteleme Sıfatı Olan Tamlamalar

aĥ el (KırşYA, 209/32)

aĥ üzüüm (NevYA, 168/5)

al at (AdıKGS, 186/47)

al ğan (ErzYA, 306/29)

Ale göz (ErzYA, 406/136)

böyuk ilān (NevYA, 126/4)

böyük Kāzma (BĪYA, 252/61)

çig yımırta (ErzYA, 375/69)

dişi aslan (DiyA, 80/58)

doru at (AdıKGS, 186/47)

erkek olan (ZBK, 157/103)

ğabadayı adam (BalĀA, 469/171)

ğadın ğiscāz (DenBa, 32/1) [güzel kızcağız]

ğara köpek (EĀA, 187/145)

geş ğız (KüYA, 211/23)

ğıdı ğız (Görel, 133/467)

ğır at (AdıKGS, 186/47)

ğoca çençere (KonTaş, 136/67)

gocu adam (ManA, 1194/124)
g' boncuĥ (ADÜM II, 105/12, Çorum)
gök ırk (Tekir, 197/223)
ġurü ġavaĥ (ErzYA, 306/29)
ġüccüK ġardaġ (BolSeb, 203/27)
ġüççüg ev (KBA, 163/3)
ġır beygir (EİA, 187/145)
ġırmızı höküz (KBA, 93/22)
gök fasille (MuYA, 279/74)
ġuru daġlar (Muş, 172/200)
ĥas ana (KüYA, 238/52)
hazır;öl (DenBa, 24/6) [üvey oġul]
ince paķır (UMA, 129/9)
ķalın paķır (UMA, 129/9)
'kalon palto (RİA, 202/12)
ķara bez (DiyA, 65/108)
ķomur ġoz (EskYA, 168/19)
ķötü haber (KırşYA, 211/89)
ķuri erişTe (Van, 234/46)
leppiĥ daş (KİA, 370/28)
savuĥ su (Tunc, 195/4)
sovuķ su (AyMA, 220/9)
tombil kuş (ADÜM II, 3/3, Konya)
ufaķ çapa (BİYA, 252/61)
usta ġemic'i (RİA, 203/46)

yabàni meyvalar (ErzYA, 253/157)

yeñi yazı (KarÍA, 397/21)

yerli çıbık (Kilis, 5/20)

yeşil dolmuş (KüYA, 201/73)

yüñsek minara (EskYA, 165/11)

yüsek fiyat (NevYA, 130/2)

Baydar, altın bilezik, ağaç kaşık gibi bir nesnenin yapıldığı maddeyi gösteren veya o duyguyu veren sıfatlar ile gül yanak, demir yumruk gibi benzerlik ifade eden sıfatları niteleme sıfatları içerisinde değerlendirir.¹¹⁸ Grup içinde bir vasıf ismi olarak başka bir ismi nitelemesi bakımından bu gibi ifadelerin niteleme sıfatları içerisinde değerlendirilmesi bizce de daha doğru olacaktır.

ağaÇTan tahta (Van, 328/115)

altın gala (KahMA, 83/36)

altın kafes (UMA, 146/239)

altun sehet (ErzYA, 407/193)

altun yüssüm (ZBK, 117/25)

aķşab ev (OYA, 247/1)

arşap binā (ZBK, 129/2)

aşap ev (Çamlı, 178/62)

camdan kab (DiyA, 72/9)

çam kütüg (ErÍA, 142/49),

daşdan yer (BalÍA, 443/69)

demir gapı (MalÍA, 287/35)

demür külünK (OYA, 160/45)

ğadife çeket (ManA, 627/62)

¹¹⁸ Baydar, *Türkiye*, 71.

ğıl tura (KırşYA, 201/109)

ipek k nlek (DiyA, 130/25)

ipekden enteri (NevYA, 168/29)

koT pantulon (Tef, 256/54)

naylon legen (UMA, 134/43)

taħda ġaşıħ (KaMİA, 47/21)

tahtadan to^kmak (MuYA, 200/82)

teniki soba (NiBorA, 480/183)

torpaħ dam (MalİA, 384/21)

tuydan d şşeg (ErİA, 162/66)

y n ġumaş (NevYA, 168/29)

2.1.2.3.1.1.1. Sıfat Unsuru K ç ltme Sıfatı Olan Tamlamalar

acıġ [azıcık] bi çiy k fde (GazMA, 160/46)

 lçeciK boy (AKYA, 222/26)

Azacıħ o yan (ErzYA, 214/2)

azıciġ sovan (GazMA, 160/29)

biceciġ ġız (KarİA, 271/51)

bidecik  l (Deniz, 221/26)

billıħmacıħ k w (ErİA, 27/48)

bipirtik ġızlar (ErzYA, 302/70)

birtecig bacı (KırşYA, 347/33)

bitecik olu (UşİA, 203/112)

b y ceyh ayne (ErzYA, 305/34)

cımıġ zeytiny  (AKYA, 230/34) [azıcık anlamında]

daracuħ suwaħ (ErzYA, 387/12)

ıclı pislik (NiBorA, 401/56)

ıclık makarna (KoKand, 126/11)

incecik bakarna (Göl, 336/410)

inceciK bulgur (ManA, 709/14)

inceciK ĩnē (AKYA, 274/122)

ufacığ boy (AKYA, 206/34)

ufacık ışık (şarYA, 91/11)

2.1.2.3.1.2. Sıfat Unsuru Belirtme Sıfatı Olan Tamlamalar

2.1.2.3.1.2.1. Sıfat Unsuru İşaret (Gösterme) Sıfatı

alt kısım (KüYA, 237/9)

amburdaki makine (YusA, 248/52)

anbu ğız (BayD, 169/109)

arkâ taraf (KüYA, 237/25)

ayāmızdā ayagğabı (NevYA, 132/32)

bazartesi ğün (UşİA, 187/64)

beri yanı (EİA, 181/160)

bıldır sene (EİA, 225/35)

böle seşgin insan (KaMİA, 65/1)

bû adam (KBA, 134/1)

bu çimenniyh (ErİA, 20/155)

bu kıari (DiyA, 65/95)

bu pisiklet (ErzYA, 389/26)

bu suy (UşİA, 187/85)

Bu üsgeħliħ (KİA, 163/75)

bu üzüm (KBA, 86/32)

bürgünsi gün (UşİA, 340/11)
cuma gün (AKYA, 221/3)
cumartes gün (AKYA, 221/14)
çarşamba gün (MuYA, 231/18)
daban arazi (KüYA, 145/12)
devli gün (AksYA, 691/4)
devliki senē (KarİA, 345/17)
devlikiün (KahMA, 71/108)
devrısı gün (KBA, 88/12)
devrüsü aḥşam (KBA, 176/24)
ēnde ev (AKYA, 285/110)
ēnde suy (BalİA, 381/291)
endē teyib (BalİA, 494/105)
äskīke bayramlā (Tef, 171/1)
hā taş (Vakf, 211/211)
habı ev (TrYA, 94/195)
habu pencere (Vakf, 219/15)
haşi tepe (Vakf, 248/21)
hendē yer (KonTaş, 155/50)
ho aac (AKYA, 273/89)
ho biri (IMİA, 312/103)
ho çocuK (Göl, 316/100)
ho gece (MuYA, 314/85)
hu şekil (Gülнар, 210/21)
o waḥıt (ErİA, 48/41)

oĥariki daşlar (ErzYA, 309/43)

ol div (AksYA, 559/170)

ortance ğız (Muş, 138/4)

õñ taraf (KüYA, 239/90)

õnkü düĝün (SakİA, 27/63)

õte baş (KüYA, 203/11)

õte Taraf (ZBK, 103/107)

õteki arĥadař (ÇA, 314/6)

õtyan (KüYA, 235/5)

përşembe ğün (MuYA, 193/19)

përşembũñ (NevYA, 121/17)

şo yol (KarİA, 283/51)

şoy oda (DörtA, 299/257)

şu burĝullar (Kilis, 55/11)

şu hokız (KBA, 96/4)

ũ türkũ (MuYA, 195/69)

yarıntası ğünü (MalİA, 265/8)

yokarı mahallêlê (IMİA, 238/6)

2.1.2.3.1.2.2. Sıfat Unsuru İlgı Hâli Eki Alan Tamlamalar

arıflarıñ omar (MuYA, 196/34)

benim sırtık (EİA, 128/37)

bizil elma (ARP, 374/4)

bizim Ali (ErzYA, 208/42)

bizim bu dayı õlu (RİA, 247/5)

bizim dayım õlu (EİA, 222/354)

bizim fāiiñ dūün (UşÁA, 340/17)

bizim ğurşēri (KırşYA, 197/7)

bizim irihmetlig ğişi (ErzYA, 303/4)

bizim köw (ErÁA, 27/75)

bizim kóy (KırşYA, 457/2)

bizim sıddıK_aK_Kuş (Van, 176/4)

bizim türkmen bey (EÁA, 187/161)

bizim yālar (KüYA, 238/34)

bizin ā (Düz, 145/3)

bizum kóy (RÁA, 295/1)

2.1.2.3.1.2.3. Sıfat Unsuru Sayı Sıfatı Olan Tamlamalar

2.1.2.3.1.2.3.1. Sıfat Unsuru Asıl Sayı Sıfatı Olan Tamlamalar

altı biñ (NevYA, 184/52)

bej yaş (EÁA, 134/15)

bi damlam (ManA, 1085/32)

bi ğod (ErzYA, 404/36)

bi ğodul (ErzYA, 209/3)

biñ nāmaz (AAA, 291/168)

bir arħa (ErzYA, 213/4)

bir çit (KırşYA, 406/38)

bir kilūmetre (KüYA, 145/4)

bittene (KahMA, 70/103)

doħsan yaş (ArDem, 182/38)

Doĝuz ğardaş (ErzYA, 216/28)

doħuzan yaş (KüYA, 151/33)

dört çıbık (KüYA, 241/149)
döt ğuñ (NevYA, 120/59)
dōt metri (MuYA, 230/44)
elli dülüm [dönüm] (EİA, 177/6)
elli ğayma (İskil, 167/38)
ğıñ ğatır (NevYA, 202/2)
ğırñ sene (ErİA, 242/21)
ğırk dekke (Kilis, 5/11)
ğırt ğün (ErİA, 179/61)
ıgirmi ğıñı (BiMİKA, 166/122)
ıhi kiñi (İMİA, 213/43)
ıkay (İskil, 170/16)
iki amcamlar (MuYA, 196/34)
iki bāçecilē (MuYA, 194/40)
iki ğız (UşİA, 203/112)
ķık deve (RİA, 243/95)
ķık sene (Çamlı, 187/286)
ķırk işē (KüYA, 143/306)
min lire (KİA, 275/1)
ombig (AKYA, 300/36) [on bin]
om para (KüYA, 233/6)
on külo (BİYA, 188/19)
segiz ekim (AKYA, 319/19)
sekizen deni (AyMA, 240/21)
seksen yaş (ArDem, 182/38)

üç oğlan (DiyA, 106/13)
üç kardeş (BİYA, 555/13)
üç şadırvan (KüYA, 154/138)
üççüz (KırşYA, 345/25)
üs_sāt (KüYA, 238/52)
üş gādeş (ManA, 838/50)
üş gaşşih (NevYA, 133/29)
üş köşe (KarĀA, 466/38)
üş tāne (EĀA, 131/168)
yēddi tene (ARP, 194/3)
yidi yaşı (Yal, 578/60)
yim_para (KüYA, 233/6)
yirmi danē (AyMA, 256/5)
yirmi dölüm (UşĀA, 201/15)
yirmi_sene (IMĀA, 291/75)
yiti teker (KarĀA, 530/46)
yüz bav (AyMA, 311/16)

2.1.2.3.1.2.3.2. Sifat Unsuru Sıra Sayı Sıfatı Olan Tamlamalar

Atmış sekizinci Tümen (ErzYA, 215/15)
beşin_sınıf (IMĀA, 222/55)
beşin_sınıflā (AyMA, 199/4)
beşinc_ay (KarĀA, 369/4)
bēşinci bölün (OYA, 166/1)
beşinci gün (EĀA, 147/13)
beşincisūn (NevYA, 214/14)

birinci sağduç (ErİA, 79/33)
Doğuzuncu Ėolordu (ErzYA, 215/14)
dördün sınıf (İMİA, 221/51)
dördüncü gün (ErİA, 17/16)
dördüncü fırka (KüYA, 145/5)
dördüncüsün (NevYA, 214/14)
ellikinci gece (UşİA, 341/46)
ğib birinci gün (ErİA, 188/70)
ğırhıncı basamā (KırşYA, 351/90)
ğırhıncı gün (ÇA, 428/168)
igirmi doğuzuncu alay (ErİA, 29/137)
ikinci hanım (ÇanA, 299/248)
sekisinci fırka (KüYA, 145/10)
uçinci senē (YusA, 242/7)
Üçüncü Ordu (ErzYA, 215/14)
üçüncü reket (MalİA, 244/4)

2.1.2.3.1.2.3.3. Sıfat Unsuru Üleştirme Sayı Sıfatı Olan Tamlamalar

aTmıřā puğan (Göl, 338/52)
atmışar dönüm (ErİA, 246/17)
birē darağ (KüYA, 208/2)
birē ibriķ (EskYA, 160/28)
birē millon (MuYA, 347/181)
birē tene (ManA, 810/4)
birer ay (ErzYA, 208/94)
birer bardaķ (ÇA, 320/41)

birer dahım (SivasM, 137/100)

birer dönüm (BİYA, 308/19)

birer garış (NevYA, 122/38)

birer kile (NevYA, 167/40)

birer torba (DiyA, 73/23)

birer zoğ (AhlA, 131/273)

dorder metru (EİA, 238/33)

ellişere (AyMA, 256/6)

ikişere çinem (Deniz, 330/24)

ikişere dene (MuYA, 326/69)

ikişere gız (UşİA, 221/10)

ikişere kat (KırşYA, 206/237)

onar dilim (ErzYA, 254/191)

Uçinci sinif (Çamlı, 190/357)

üçer günnüh (KİA, 168/45)

yiğirmişer lire (NevYA, 166/15)

yim beşere düvum (İMİA, 327/61)

2.1.2.3.1.2.3.4. Sıfat Unsuru Kesirli Sayı Sıfatı Olan Tamlamalar

bi biçih gün (UMA, 134/32)

bi buçay (AKYA, 259/11)

bi buçuğayar (KüYA, 204/24)

bi buçuKay (ManA, 612/38)

bi buçuğ milyon (ErzYA, 255/211)

bi buçuk metere (EİA, 138/4)

bibuçuğ saad (YozYA, 218/60)

bir buçug don satırı (KahMA, 72/30)
çērek küipe (DenBa, 42/24)
iki buçuĥ milyon (AhlA, 157/110)
iki buçuĥ sene (ErzYA, 220/31)
iki buçuk ğurus (KonKul, 187/12)
iki buçuk yıl (IMĀ, 296/51)
ikişer buçuĥ lira (SivasM, 100/18)
üç buçuĝ saaT (KüYA, 150/9)
üş bīçuĥ saat (Van, 359/51)
yarı ğırĝ (KüYA, 141/213)
yarı ömrümüz (ManA, 1194/130)
yarı yol (ZBK, 105/185)
yarım çay bardaı (ManA, 660/32)
yarım metro (KĀ, 173/9)
yarım milyon (ErzYA, 255/212)
yarım okka (ÇanA, 625/107)
yarım sašat (ÇA, 753/41)
yarım sahat (ErĀ, 65/43)
yarım sahat (KBA, 87/44)
yarım saat (RĀ, 246/21)
yarım sini (Düz, 158/17)
yarım tavık (KoKand, 130/12)
yārim tenēke (ManA, 611/25)
yarım yaş (BalĀ, 386/139)

2.1.2.3.1.2.4. Sıfat Unsuru Soru Sıfatı Olan Tamlamalar

- angi el* (Tekir, 219/176)
- angi hizmetçi* (EİA, 143/40)
- ğaç dene* (ManA, 926/153)
- ğaç sene* (ZBK, 106/225)
- ğaç vahit* (ŞarYA, 108/17)
- ğaçıncı ay* (ErİA, 69/58)
- ğas sene* (KarİA, 273/8)
- ğaş dene* (NevYA, 167/46)
- ğaş gişi* (TrYA, 94/195)
- hangı ğablar* (NiBorA, 326/221)
- hangı ğız* (KKad, 88/73)
- hangı maħalle* (UMA, 213/21)
- hañĝı üçü* (BalİA, 393/167)
- hangi ağa* (ErzYA, 251/25)
- hangi bey* (BİYA, 545/54)
- hanķı ayā* (MuYA, 194/36)
- hanķı da* (UşİA, 185/1)
- hanķı hayvan* (KüYA, 241/136)
- hansı ağa* (AhlA, 186/31)
- kaçıncı sene* (EİA, 126/33)
- kaş parı* (AyMA, 200/2)
- nahul şeker* (KonTaş, 104/116)
- nancā dil* (Tunc, 195/106)
- nasın Kız* (ŞavYA, 112/255)

ne ceğab (Kilis, 4/3)

ne yıl (MuYA, 231/2)

ne yüz (ErİA, 62/39)

neçe gün (İğd, 249/189)

ni zaman (Görele, 225/26)

2.1.2.3.1.2.5. Sıfat Unsuru Belirsizlik Sıfatı Olan Tamlamalar

bazı aħmaħ (KİA, 171/36)

bazı çekemeyenner (ManA, 615/28)

bāzi suvāriile (RİA, 202/45)

be^czi kıomitanlar (AhlA, 117/323)

bır kóy (KırşYA, 199/57)

bi ğaç adam (ErzYA, 251/34)

bi ğaç sene (KBA, 103/4)

bī isan (BİYA, 224/11)

bi kaş tane (EİA, 128/44)

bi kız (DiyA, 78/2)

bi takım arkadaşlar (EİA, 181/144)

bir ğaç bez (KüYA, 240/127)

bir ğısım yer (Kilis, 30/10)

bir tağım evler (KİA, 173/6)

birez bozuħluħ (NevYA, 130/221)

birez et (UMA, 190/32)

birkaç kō (BİYA, 182/13)

birkaş adam (AKYA, 320/64)

bīs sürü kişi (BolSeb, 134/109)

bis sürü mandıra (Yal, 356/13)
bīsan (MuYA, 369/86) [bir insan]
bişey (ErİA, 51/6)
bişī (AKYA, 269/69)
bitun àtlàr (ArDem, 172/12)
bitün millet (TrYA, 127/261)
bütín altınlar (UMA, 183/44)
bütun ev işi (DiyA, 65/97)
bütüm geşlerimiz (ŞuhYA, 195/12)
bütün bu servet (ErzYA, 251/41)
bütün dedelerimiz (EİA, 137/43)
büTün gomşular (Yal, 366/136)
bütün hacilar (KBA, 90/71)
bütün köylü (ŞuhYA, 269/14)
fel'an zaman (RİA, 297/7)
filan kişi (EİA, 138/29)
filan köw (ErİA, 45/36)
filan yèr (MuYA, 196/26)
filqn yer (BİYA, 524/26)
filanca gız (ARP, 106/7)
filen çivTci (AyMA, 321/73)
haylı sene (Tunc, 126/23)
hē edīraf (ZBK, 152/15)
hē şey (ZBK, 109/348)
hēÇ bir çāre (ÇA, 315/29)

her bir vatandaş (KBA, 97/3)

her biri (ErzYA, 393/33)

her saba (EİA, 132/21)

hēr sene (BİYA, 314/42)

'her sıfra (KaMİA, 112/27)

her řē (Deniz, 183/54)

her şey (UşİA, 201/37)

her zeman (ErİA, 81/60)

her yir (NevYA, 168/4)

hēs bi yer (ErzYA, 207/2)

heşbi äv (İMİA, 242/79)

heçbir macara (ErİA, 85/5)

hir gün (AyMA, 269/21)

kimi yer (İzBay, 544/282)

2.1.2.3.1.3. Sıfat Unsuru Sıfat-Fiil Eki Almış Olan Sıfat Tamlamaları

alığlı ğısaş (KarİA, 491/9)

ārır yēr (NevYA, 128/4)

ātařláncək şekilde (BİYA, 518/5)

bağar kōr (NevYA, 135/9)

barıncağ yer (UMA, 142/122)

'bāńdī yir (NevYA, 197/19)

bişmiş balık (OYA, 286/32)

cıkmayan soluk (MuYA, 446/63)

`çalışamadımız vağıd (NevYA, 173/5)

daldalanacağ ağağ (UMA, 142/128)

duTduğum demān (AAA, 219/119)
ekilecek zaman (EĪA, 231/9)
emdigin sūt (KĪA, 167/31)
evleneceK érkeK (ÇA, 424/69)
ğaleylānmış 'ğaP (Deniz, 375/10)
ğaynar su (MuYA, 285/16)
gaynîg su (KırıkĪA, 294/13)
geldükleri yér (KBA, 166/5)
gele havta (Sulu, 109/26)
gelecek müsafir (KüYA, 239/65)
ğırılasi ğol (YozYA, 169/35)
gideceh gün (KĪA, 162/36)
gidildiye gün (ErĪA, 51/30)
gütcēñiz yer (KüYA, 155/141)
ğórduğun ámic'e (RĪA, 247/1)
ğuruyası baş (Deniz, 170/42)
gülmemiş kız (UMA, 245/137)
qaqmaz döşök (ADÜM I, 27/12, Manisa)
kalkcek yér (MuYA, 204/23)
kesici aled (OYA, 248/23)
koğmaz bi insan (MuYA, 249/1)
oldüm yē (MuYA, 328/16)
oynā garı (UşĪA, 203/89)
öláceği zaman (KBA, 85/1)
ölmüş ölü (ErzYA, 394/64)

sararan yapraklar (EİA, 231/23)
sayabilcīm şeyle (BalıA, 536/2)
seslenecē vakit (EİA, 178/49)
sāvduğüm kèz (Hemşin, 287/1753)
sevilen bīsan (MuYA, 369/86)
Terpenecēh hāl (KİA, 165/20)
verdiği eşyalar (ErzYA, 255/217)
veren enayi (ErzYA, 226/36)
yahacaḥ odun (KaMİA, 111/29)
yapdīm iş (AyMA, 196/1)
yarılmış nar (MuYA, 333/24)
Yatduḥları yer (ErzYA, 406/124)
yetişik gız (MalıA, 257/17)
yıhılası dağlar (KBA, 172/103)
yıḳılası arabistan (EİA, 194/418)
yīmartlayan tavuk (BİYA, 530/28)
2.1.2.3.2. Kalıcı İsim Olan Sıfat Tamlamaları
Acığól (NevYA, 128/1)
aḥdā (KırşYA, 385/246) [Akdağ]
Aḥgaya (AAA, 299/7)
aḲçaḲoca (Düz, 87/2)
Alacaşar (NevYA, 120/40)
altubarmaḳ (KüYA, 239/87)
assubay (EİA, 136/8)
balıḫlıgól (SivasM, 217/24)

başbakan (AyMA, 200/11)
bêş taş (MuYA, 362/279)
bêşyüzlük (MuYA, 454/103)
bindağlı (KKad, 90/13)
böyükbuva (BilÍA, 539/39)
būkevren (EÍA, 130/144)
çanağgale (AKYA, 225/16)
çanakķale (EÍA, 135/34)
çuhurova (UMA, 153/19)
deliğannı (ErzYA, 252/76)
dumlubuñā (KüYA, 185/80) [Dumlupınar]
Eķizdere (RÍA, 249/34)
eĶsüeteĶ (SivasM, 219/7)
esgisırma (OYA, 302/5) [köy adı]
esgişehir (AyMA, 311/19)
ğabadā (ZBK, 142/96)
ğabadayı (BalÍA, 469/171)
ğār,esar (KüYA, 184/58) [Karahisar]
ğara adam (ZBK, 106/208) [Karaoğlan-Bülent Ecevit]
ğarağol (SivasM, 217/6)
Ğarağuş (KÍA, 199/55)
ğarāş (IMÍA, 238/6) [karaağaç]
ğarıpıñar (AyMA, 207/7)
ğayınna (KüYA, 140/196) [kaynana]
ğayınta (KüYA, 140/196) [kaynata]

ğayınvāīde (Yal, 419/219)
G*ızılırmağ* (NevYA, 169/3)
ğocu ğarı (MuYA, 191/31)
ğošhesar (KüYA, 184/57)
herāilde (EİA, 129/98)
ilkbahar (ErzYA, 226/54)
Kalkandere (RİA, 249/35)
ğarağol (EİA, 136/8)
ğaynata (EİA, 135/41)
ğırğ buğar (AKYA, 287/170)
ğoca ğarı (EİA, 227/68)
o bağ (KBA, 114/41) [kız evi]
ort, ohul (NevYA, 130/6)
pamiğkōva (SakİA, 243/22)
paralı ğülle (Kilis, 2/25)
sanayavı (KoKand, 136/27)
sarıgeçili (AKYA, 299/1)
seyran tepe (EİA, 173/32)
sonbahar (OYA, 247/6)
ğenkaya (ErİA, 63/6)
uzun, eğğek (İzBay, 495/314) [oyun]
yedi dūrüm (UğİA, 341/39) [taziye yemeği]
yeğil Ğart (ManA, 861/20)
yeğilsu (GazMA, 183/35)
yumruçal(1) (KüYA, 145/5)

yüznümere (ErzYA, 257/2)

2.1.2.4. Sıfat Unsuru Kelime Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

2.1.2.4.1. Sıfat Unsuru Sıfat-Fiil Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

ağ'zından püşkürten 'ateş (RİA, 197/24)

ağşamdan aldığı somun (MalİA, 251/20)

altun sıçan eşşemi (ZBK, 119/29)

arabaya koydukları boça (EİA, 128/39)

arhayı döndüñ an (SivasM, 98/51)

arıflağ omar dedimiz adam (MuYA, 196/29)

āskerden geldim sırada (BİYA, 500/6)

askere giTÇek çoÇuklar (Yal, 366/136)

askellik yaPdüm yer (İskil, 170/15)

ayarı olan adam (ErzYA, 209/17)

ayilī almā giTceK zamanım (AyMA, 257/33)

balta girmemiş ormanlar (SakİA, 37/107)

bā beKmezi ğaynadacaK bā (BalİA, 368/138)

başKa eşşaları ğuycek çuvallar (KüYA, 237/21)

beni aldatan sağal (AyMA, 321/88)

beni seven ehbaplarim (RİA, 301/23)

bir ırbıh goyacağ bir ekmek boğçası goyacağ içine de adam oturacağ yer
(NevYA, 133/12)

bize verilen mālumāt (EİA, 136/19)

bizim arkadaşlaşan baharda gittimiz yerlē (KüYA, 155/157)

bizum Karadenizde 'olan baluklar (RİA, 203/65)

bacalar dediniz şey (EİA, 124/12)

bu sözü eşiden vezir (ErzYA, 254/199)
bundan çıhan yā (NevYA, 167/35)
cöbünde beş oñ ğuruşu olan adamlar (ÇA, 317/13)
çambaşı yaylasına ğoyun yaymağ «üçun giden çoban (OYA, 240/1)
çarşambayı perşembeye bālayan gece (KüYA, 146/42)
darı düşen ĩsan (AyMA, 348/8)
dışarıya ğeden talebe (NevYA, 130/7)
durmuş ali efendiden yidimiz dayak (UşİA, 324/92)
düne karar verdim zāman (BİYA, 293/41)
dünyüyü dutasılık kilim (OYA, 266/3)
elde örülük terlik (MalİA, 367/55)
eñ iyi bahılan bā (NevYA, 122/39)
eski bağdaT cad'desinde pādişāha su veriken üsdüne saman şey yapan
Ķadincāz (KüYA, 155/145)
eski yazıyı okumuş kadın (Yal, 521/4)
ğar yağmameç yerler (ErİA, 165/72)
gelin gideceği vaht (ErzYA, 235/21)
ğoñünü aldımız ğız (KırşYA, 412/15)
ğözi kör olası lōmen (KBA, 171/41)
ğözlerimden ahan yaşlar (ŞarYA, 95/31)
ğuran oğuyacağ adam (KaMİA, 112/27)
hacı āmaddan çıkan ğurşun (MuYA, 196/42)
hacimsultana gonan yörük (UşİA, 210/7)
halay bitti zamannar (KırşYA, 201/121)
hāmām denileğ yer (BolSeb, 145/2)

xarman galdıran isannar (ADÜM I, 117/24, Burdur)
her gelene su veren gız (MalİA, 251/27)
ısm akrabası gidcē gün (EİA, 139/31)
içinde dünüyen insan (ManA, 660/35)
ilari gâlur kişilar (YusA, 285/27)
ilerde geçecaḥ yer (ErİA, 47/24)
isdasyondan çıhacaḥ arabī (NevYA, 173/2)
istirāte geç'ec'ek sīra (RİA, 283/61)
Ḳazā yaPdıḲ yer (Düz, 138/18)
Kemah denilen yer (ErzYA, 311/98)
ḳılın ḳıla sürtünmesiyle çıkan ses (KüYA, 153/103)
ḳolay ḡoncek yemeklē (IMİA, 214/40)
melmeketimizde görülmemiş elmalar (ErzYA, 254/190)
mustāpaşa'ya girdimiz vaḳıt (EİA, 180/138)
naḫır gelecek zaman (ErzYA, 387/28)
ne dēcede imamlıḳ yapabilēcek adamlar (SakİA, 2/34)
oḡlan evinın soyadı söleneraḥ sölönen maniler (UMA, 210/47)
osmanlı imparatorlündan beri gelen göşmenliklen (KüYA, 237/7)
öñdü gelecek adamlā (Deniz, 191/41)
sadece ḳulaḫtan eşittigimiz rivayet (UMA, 139/28)
su doldurulmuş bakır (KüYA, 146/66)
şimdi anlatacām fıḲra (Düz, 87/2)
Şindi heç mayış girmiyan ev (YusA, 233/113)
tam bana yarācaḥ iş (ErzYA, 252/68)
türki söyliyecē adam (ErİA, 11/5)

yalın ʿayak oldīm günneri (BİYA, 533/21)

yemiş dedükleri incir (ErzYA, 207/17)

yemeği yidi an (MuYA, 420/20)

yeni toğan çocoqla (Uşhum, 141/7)

2.1.2.4.2. Sıfat Unsuru İsim-Fiil Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

alt kısmı hasır ğamışdan yapma (KüYA, 237/9)

anadan doğma öşsüz (ÇA, 531/1)

ipden dohuma yasdiḥ (NevYA, 169/41)

bi işme tütin (ErİA, 246/9)

bi maḥasdan kesilme para (ErzYA, 305/30)

2.1.2.4.3. Sıfat Unsuru Belirtili İsim Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları

ağasının dedigi illac (ErİA, 16/83)

allahın bileceğ eş (ErİA, 62/41)

aşşahkuların oğlunuñ verdüü zirāt (ZBK, 111/441)

babamın yapıdığı iş (ErzYA, 250/15)

benim bulcēm adam (AKYA, 231/10)

benim dedīm yer (EİA, 124/26)

bizim atalarımızın annaTdū mazi (OYA, 241/6)

bizim babalarımızın geyindiği aba (MalİA, 251/12)

bizim atalarımızın söyladii dāstanlar (ADÜM I, 33/1, Afyon)

çelePi sultan mehmedin yatdu yer (KüYA, 154/133)

dördüncü fırka ğumandanı nāzum beyin şehiT düşdüü mevki (KüYA, 145/5)

dumanın geldiği taraf (Muş, 116/32)

esgi belediyeniñ oldō yer (GazMA, 196/36)

gırḥ devlerin bacısı gülizar (AdıKGS, 158/96)

gomşunun, oğli mısdafa (ErİA, 90/77)
ğuduretimiziñ yètī yèr (NevYA, 175/4)
halkımızıñ bize gösterdī desteğ (ManA, 942/21)
hamamın içindeki ğayalā (KüYA, 156/14)
hesen ustanın, arvadi cemilegil (AhlA, 105/91)
ibrahim 'aleyhiselam'n hanımı hacer (UMA, 143/146)
ibraim peygamberiñ, atldī mancınıK (ManA, 1201/25)
onuñ asgerinin geldī yiri (KırşYA, 348/4)
paşaların gettuği kaħve (DiyA, 73/35)
sağır hasanın şindi yaptığı yèr (KonKul, 187/27)
suyuñ membāsınıñ oldū yiller (NevYA, 130/221)
şeriñ ğeydī elbise (NevYA, 216/86)
û ölünüđ öldū yèr (MuYA, 196/46)
unnariñ çapa ğazdī, adam (BalİA, 367/82)

2.1.2.4.4. Sıfat Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları

adana burması bilezik (EİA, 138/2)
ahır dołusu mał (KKad, 249/59)
bayram ertesi ğün (IMİA, 213/41)
ğahriman oğli hamed (ErİA, 124/5)
ırz düşmanı hoca (UşİA, 199/24)
ingiliz kilodu pantul (BİYA, 545/55)
öküz başı çivit (DiyA, 64/49)
türk ölu türk (UşİA, 189/136)
[Ula] *ulu bazarı ğün* (MuYA, 231/18)

2.1.2.4.5. Sıfat Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları

- atmuşar dönüm erezi* (ErİA, 246/17)
- bi avuç altun* (DiyA, 73/31)
- bi buçuğ ayar buldey* (KüYA, 204/24)
- bi bucuğ milyonnira* (ErzYA, 255/211)
- bi buçuk metere sincir* (EİA, 138/4)
- bi çihın ekmeK* (KBA, 99/40)
- bi çuval gübüre* (UşİA, 201/39)
- bi damlam su* (ManA, 1085/32)
- bi ğabak su* (BalİA, 595/161)
- bi ğod darı* (ErzYA, 404/36)
- bi göz ev* (EİA, 177/17)
- bi terki heybesi altun* (ErzYA, 397/151)
- bir arha odun* (ErzYA, 213/4)
- bir çit ğuzu* (KırşYA, 406/38)
- birē darağ fişeng* (KüYA, 208/2)
- birer bardaK süT* (ÇA, 320/41)
- birer torba altun* (DiyA, 73/23)
- elġ atmış teneke su* (NevYA, 135/33)
- esgi sultannıĝ ğününden şeylē* (KüYA, 239/82)
- ğaç dene insan* (ManA, 926/153)
- ğüççük ammım ibrâm* (MalİA, 242/4)
- min lire başdıġ* (KİA, 275/1)
- on deve yükü buvday* (IMİA, 257/11)
- on on beş tene hizmetçi* (ErzYA, 251/38)

şu bahçedeki haliler (ErzYA, 251/42)

üç deve ükü mücevhar (KİA, 358/144)

üççüz gişi (KırşYA, 345/25)

üş gap yemek (NevYA, 133/29)

üş tâne kız (EİA, 131/168)

yarım sini et (Düz, 158/17)

yeddi tene ğardaş (ARP, 194/3)

yiğirmişer lire para (NevYA, 166/15)

yirmi bin nira para (EİA, 148/41)

yirmi danę doğdor (AyMA, 256/5)

yirmi dene to^klular (MuYA, 195/9)

yirmi dölüm tarla (UşİA, 201/15)

2.1.2.4.6. Sıfat Unsuru Edat Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

anğara gibi yē (KüYA, 156/18)

aslan gibi avrat (NevYA, 120/40)

ayın ondördü gibi kıs (EİA, 190/255)

bazıda şeyāT, etdīmiz yēlere āyid resimnē (KüYA, 152/51)

bizim buranıñ salonnarı gimi salon (KırşYA, 345/34)

böğe ğarşı saygısızlık (AKYA, 312/12)

bu ğader iş (KırşYA, 352/138)

bu gebe işler (ErİA, 51/6)

boncuğ gibi göz (EİA, 130/29)

cehennem ğader yol (ErzYA, 394/40)

cevüz ācından başğa āc (OYA, 175/4)

çöl gimi yer (AksYA, 392/28)

dize ğadar çorabı (KüYA, 240/201)
dört çibıkdan ibāret eymeler (KüYA, 241/149)
efendi gibi gız (UşİA, 187/73)
elli gadā bōyēmiz (UşİA, 340/17)
ğavur ğader mal (ErİA, 34/44)
hamur kimin kenepeler (UMA, 232/187)
hatır üçü iş (AKYA, 227/113)
hayvan damı gibi yer (ZBK, 158/7)
hazreti alinin ğılıcı gibi gama (UşİA, 186/45)
köppik kimi yastıhlar (UMA, 198/133)
martda kırkılmış geçi kellesi gibi saç (MuYA, 393/109)
o daş dermenībi tegne (AKYA, 275/160)
Oğlundan başka kimse (DiyA, 63/39)
on deneden fazla dāyire (BİYA, 197/95)
saraylā gibi ev (KüYA, 229/10)
senin kimin cıfit (ErİA, 34/37)
serpil gibi ğarı (İskil, 166/15)
yunana ğarşę ğuwwet (ErİA, 64/17)

2.1.2.4.7. Sıfat Unsuru Sayı Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

Atmış sekizinci Tümen (ErzYA, 215/15)
bīñ bēş yūZ tāne (ÇA, 316/58)
dohsan beş gün (KİA, 167/1)
doğuz üz elli sene (KırşYA, 457/2)
girmi beş gün (AhlA, 121/441)
girmí dört se'et (UMA, 147/254)

igirmibeş mart (ErİA, 141/9)
om beş sene (EİA, 140/19)
om bir yaş (AyMA, 196/1)
on altı biñ beş şüz lire (İMİA, 233/35)
on altı yaş (EİA, 127/8)
on beş yıl (ErİA, 99/25)
on yedi yaş (KüYA, 209/3)
sekizen iki yaş (GazMA, 176/5)
yığirmi bësh sen (NevYA, 182/169)
yirmi yedi yaş (ManA, 1046/21)
yüz yemiş beş gişi (KİA, 168/40)

2.1.2.4.8. Sıfat Unsuru Tekrar Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

aTmiş yeTmiş yaş (BolSeb, 202/9)
bësh oñ ğuruş (ÇA, 317/13)
bırer ikışer kimseler (ArdYA, 65/73)
cırcıbil su (NevYA, 135/36)
döru dürüs ğāve (UşİA, 333/33)
dört beş hayvan (UşİA, 187/64)
elġ atmış teneke (NevYA, 135/33)
ğapğaranluğ yer (MalİA, 243/54)
Ğoşğoca yaş (ErzYA, 209/6)
ğullu ğüllü atlas (EİA, 237/8)
ğúzel ğúzel kızlar (RİA, 210/9)
ik üç erkek (KırşYA, 198/40)
ik üç ğadın (KırşYA, 198/40)

ik̇ üş sene (AyMA, 197/9)

ike üç ay (ErİA, 51/10)

iki üş sene (ManA, 1007/162)

ikiy üç gezemeg (DiyA, 64/59)

koşkoca müdür (DiyA, 124/34)

on om beş adım (EİA, 183/38)

ondörd ombes sene (KüYA, 154/128)

otus kırk sene (BalİA, 524/5)

otuz gırg sene (KahMA, 69/3)

perde perde pul (ÇA, 315/33)

sapgun supgun yabancı (ADÜM I, 7/6, Balıkesir)

saşlı sahalli adam (ErzYA, 257/6)

Seggiz doğuz gat (KİA, 281/39)

sekiz on arhadaş (ErzYA, 250/10)

sekiz on deliganni (KırşYA, 199/57)

sekizen doğuzan yaş (ZBK, 106/230)

üküş dene (NevYA, 121/26)

üş beş gün (ErzYA, 207/14)

yedi sekis sene (ÇA, 314/17)

yedi sekiz kile (EİA, 196/12)

yirmi yirmibeş santım (KüYA, 239/90)

2.1.2.4.9. Sıfat Unsuru Zarf Grubu/Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları

birez müşki^{ol} durum (KarİA, 362/26)

çoğ bi eyi anne (ErzYA, 303/72)

çoğ büyük mütevekkir (Ank, 642/65)

çoĥ müsü'man adamlar (MalĀA, 264/13)

çoĥ zengün şeyler (ErzYA, 305/14)

çoĥ ĩ ev (EĀA, 178/32)

çoĥ küze oynnarımız (IMĀA, 212/8)

dā başġa tür (KüYA, 152/68)

eñ bōĥ şey (GazMA, 218/213)

eġ böyüg bacı (AKYA, 283/49)

eñ böyük dilā (NevYA, 132/1)

en çabuĥ vesāit (KĀA, 352/17)

en derin köşe (KBA, 139/7)

eñ eyi yer (Kilis, 18/25)

en güzel ānteri (DiyA, 78/40)

en küççüg pırtıġ (ErzYA, 400/262)

en meñsur yēmeġi (ZBK, 167/6)

en münevver canrı (UşĀA, 189/132)

en neşeli yer (KBA, 139/21)

en sıĥi zaman (ErzYA, 326/1)

en yaĥın arġadaşım (ErĀA, 46/6)

eyla Ġuzel Kiz (Uşhum, 153/26)

Hen bōyüg oglum (Hemşin, 202/17)

ne güzel kızan (EĀA, 130/129)

öyle ġıymetli ġumaş (KĀA, 162/35)

2.1.2.4.10. Sıfat Unsuru İsnat Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

āzı ġapahlı ġap (NevYA, 169/35)

āzı ilimli biri (KüYA, 141/244)

eli bāli adam (KüYA, 146/59)

ġafası süslü müslü ponçaklar (KonKul, 193/56)

ġapı bir ġomşu (EskYA, 170/60)

ġelir seviyesi yüksek insanlar (KarİA, 466/54)

ġiyafetlerī çok düşgün kişiler (Gülнар, 389/49)

ġözü yaşlı annanne (AksYA, 373/67)

her terefi eşit Kalinloġ (Uşhum, 144/33)

paçası bōklu gelin (İMİA, 228/29)

tepesi yaş dibi Kuri ağac (Uşhum, 128/24)

2.1.2.4.11. Sıfat Unsuru Yönelme Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

aġustos ayına yakın zamanlar (Çamlı, 227/1392)

Ġaraġola yakın iş (KoKand, 142/20)

ġendine yakın köylü (ÇA, 749/117)

iki bine yakın koyun (KarİA, 363/34)

iki tenekeye yakın buġda (AhlA, 167/39)

yūz deneye yakın inek (BİYA, 402/2)

2.1.2.4.12. Sıfat Unsuru Bulunma Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

ġünde birer dene (AKYA, 287/2)

onda bi ösürük (Göl, 283/47)

senede bī kere (OYA, 286/43)

yukta hafif ne (Uşhum, 176/17)

yüzde elli işsiz (AdıKGS, 266/30)

yüzde üç kilo (Yal, 505/337)

2.1.2.4.13. Sıfat Unsuru Çıkma Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

benden beter hanım (ErİA, 12/63)

benden bi sene üstün asker (Vakf, 211/198)

bundan büyük taş (Lap, 417/95)

bundan ince gaş (MuYA, 304/19)

kendimizden büyük gönşu (SakIA, 267/28)

keñdinden büyük iş (BİYA, 335/9)

kendinden yüksek insanlar (KarIA, 466/54)

on yaşından büyük ölu (KaMIA, 75/13)

senden soylu çiçek (UşIA, 326/167)

verim bakımından çok zengin, munbîT ve kuvvetli toprak (KüYA, 145/14)

yaşımdan büyük şeyler (İğd, 508/3)

2.1.2.4.14. Sıfat Unsuru Vasıta Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

bizim geldiğimiz yerle ilgili şiir (İğd, 532/41)

ğazanlanan legelnernen dolu yimeğler (AdıKGS, 276/24)

nikahla ilgili dua (KarIA, 287/28)

tellen çevrili yer (İzBay, 389/169)

2.1.2.4.15. Sıfat Unsuru Yükleme Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

iki meTreya aşkın boy (İğd, 555/307)

öndan sōra keçi edindik biraz yüzü aşkın (BİYA, 174/49)

2.1.2.5. İsim Unsuru Kelime Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

2.1.2.5.1. İsim Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları

bi ana baba günü (BiMİKA, 172/301)

bi buğlur pilavı (ErzYA, 224/3)

bi pādişā kıztı (EİA, 140/10)

bi terki heybesi (ErzYA, 397/151)

bir buçug don satırı (KahMA, 72/30)

bir çavuş kövü harābesi (KüYA, 145/4)

Bir çorab esgisi (KahMA, 71/72)

bir elma ağacı (ErzYA, 253/158)

bizim dayım ōlu (EİA, 222/354)

bōle ğış mevsimleri (KüYA, 237/26)

bu cahallıh vahtı (UMA, 240/12)

bu dağ kóvları (KBA, 97/3)

bū doĝu Kadınnarı (BİYA, 178/15)

esgi sultannıĝ günü (KüYA, 239/82)

esKi baĝdaT cad'desi (KüYA, 155/145)

esKi belediye başKanı (İĝd, 480/103)

iki it enī (KırşYA, 352/127)

ilk dernek başĝanı (ÇA, 539/1)

ķalan ĝüz otlare (ErİA, 51/13)

nitritli yiraltı suları (KaMİA, 41/6)

o daş dermeni (AKYA, 275/160)

on deve yükü (İMİA, 257/11)

saf üzüm bekmezi (EldA, 188/19)

şo yol āzı (KarİA, 283/51)

ufallek uĝlan çoci (KoKand, 96/20)

yarım çay bardaı (ManA, 660/32)

2.1.2.5.2. İsim Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları

acıĝ bi çiy köfde (GazMA, 160/46)

aķıllı bir hayvan (ÇA, 424/53)

aynı babamın yapıdıĝı iş (ErzYA, 250/15)

Azacıh o yan (ErzYA, 214/2)
becene bi da (BilİA, 584/13)
bi boş ev (EİA, 128/56)
bi camdan kab (DiyA, 72/9)
bi dev kimi bi edam (BiMİKA, 167/172)
bi dişi aslan (DiyA, 80/58)
bi siyā elbise (EİA, 127/25)
bizim bu korucu kû (EİA, 124/17)
bizim irihmetlig gişi (ErzYA, 303/4)
bizim esgi ev (UşİA, 199/7)
bizin bu koy (ErİA, 206/91)
böle seşgin insan (KaMİA, 65/1)
bu bizim gırşeri (KırşYA, 197/7)
bu güzel peygamber (ErİA, 134/20)
bu ıssız gece (DiyA, 129/19)
bütün bu servet (ErzYA, 251/41)
büle bi kulübe (EİA, 132/7)
emirsiz bi iş (AKYA, 298/142)
geçen iki sene (EİA, 137/41)
husüsü bir halık (KüYA, 239/79)
ıssız bi yer (ÇA, 425/101)
iyi bi ölüm (KüYA, 210/49)
koğmaz bi insan (MuYA, 249/1)
o seyirli kabak (EskYA, 145/11)
o üş gap yemek (NevYA, 133/29)

ögülecáh bir memleket (Ağrı, 827/2)

sarı bi kız (DiyA, 74/76)

sevilen b̄isan (MuYA, 369/86)

tonelimsi bir m̄ara (KüYA, 145/17)

Yağmurli bir gün (ErzYA, 209/1)

2.1.2.5.3. İsim Unsuru Tekrar Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

bi masa sandaliya (KBA, 111/163)

b̄öle tula betonarma (OYA, 181/18)

o ğar ȳamır (ManA, 1207/9)

2.1.2.5.4. İsim Unsuru Birleşik İsim Olan Sıfat Tamlamaları

bin dokuz yüz otuz iki d̄ömlü ibir̄am terz̄ölu (MuYA, 413/1)

bizim siddiK̄aK̄Kuş (Van, 176/4)

2.1.2.5.5. İsim Unsuru Zarf Grubu/Zarf Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları

Ölçünlü Türkçede sıfat ve zarf görevinde olan zarf grupları ağızlarda rastlanan bir kullanımda kalıcı isim olarak bir sıfat tamlamasında isim unsuru olarak karşımıza çıkar:

bu, s̄en en b̄ük mü? (EİA, 229/13) [senin en büyük]

2.1.2.5.6. İsim Unsuru Ünvan Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

bi acı ismayil fişek (EİA, 147/26)

bizim türkmen bey (EİA, 187/161)

gabāñ ğaliP̄efendi (KüYA, 159/72)

o ali pehlivan (MalİA, 263/15)

2.1.2.5.7. İsim Unsuru Sıfat-Fiil Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

ba 'zı kífte yoğıranlar (UMA, 131/72)

bó yānımda oturan (BİYA, 201/36)

o dedigodu edenler (MalİA, 264/21)

2.1.2.5.8. İsim Unsuru İsnat Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

bu adıgözel (MalİA, 249/13)

2.1.2.6. Hem Tamlayan Unsuru Hem de Tamlanan Unsuru Kelime Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

2.1.2.6.1. Her İki Unsuru da Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları

altı tene ipden dohumaya yasdıh (NevYA, 169/41)

Bi Tāne erkek olan (ZBK, 157/103)

bi tene aḥ saggal adam (Ağrı, 824/3)

bi tene kör dilenci (DiyA, 66/12)

bir tabaḥ çekirdeksüz üzüm (ErzYA, 207/17)

birē tene bōle elma (ManA, 810/4)

dar kafesde bir guş (UşİA, 198/3)

dohsan nūfūslü bir kóy (KırşYA, 457/2)

her terefi eşit Kalinlohta bir çiboh (Uşhum, 144/33)

İki yüz yirmi beşinci Piyade Alayından Ahmet Nazif oğlu Mustafa Turan
(ErzYA, 215/16)

kömürgözlü Nazdı yâr (ARP, 231/34)

mükemmel bi suretde bir gonaḥ (ErzYA, 251/24)

on iki deve yükü öyle giymetli gumaşlar(KİA, 162/35)

otuz kilo bi basdırma (KaMİA, 39/8)

Seggiz doḡguz gıtdı bir saray (KİA, 281/39)

şu taḡlavun mor çiçegi (Uşhum, 120/10)

yeteri mihtarda bi para (ErzYA, 251/19)

2.1.2.6.2. Tamlayan Unsuru Tekrar Grubu, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları

büle büle bi olan (EİA, 189/227)

çörden çöpden bi ev (BilĀA, 585/21)

dümdüz bi şekil (UMA, 134/27)

ğapğara bi şe (AKYA, 288/20)

ğosgoca belki umummüdürlükden daha yüksek bi dāva (KüYA, 151/23)

ħarĭl ħarĭl bi, seslĕ (KüYA, 156/14)

Itkĭn batkĭn bi yer (DiyA, 110/16)

purlu budaħlı bir adam (KĪA, 162/69)

simsiyah bi örtü (DiyA, 64/65)

2.1.2.6.3. Tamlayan Unsuru Edat Grubu, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları

Allahdan başğa bir tutar (KĪA, 352/15)

allahdañ ğayri heş bi ğul (ErĪA, 178/5)

Allah'tan başka hiç kimse (DiyA, 63/1)

ana ğız gib bi şeyiz (DenBa, 53/1)

ayın on dördü kibi çoħ güzel bi kız (DiyA, 78/2)

belediyeyā, ayiT bi ev (KBA, 108/42)

beni kimi purlu budaħlı bir adam (KĪA, 162/69)

benim kimin bir ğoca nene (ErĪA, 178/30)

betondan başğı bi, şe (AyMA, 197/10)

bizim gibi bir zengin bezirgan (ErzYA, 251/26)

bundan ibāreT bi, şey (KüYA, 168/19)

dĕv kimi bi edam (BiMĪKA, 167/172)

evliya gimi bir adam (MalĪA, 380/8)

ğadı kemāleddin'e ayit bişey (GazMA, 220/59)

ğarasu yĕner gibi bir siyahlıħ (ErĪA, 14/5)

kendimizi āyiT bi āletimiz (KüYA, 238/56)
kenñimize görê bi aş (BolSeb, 131/42)
Kerem kimida belalı baş (ŞavYA, 117/427)
kıza ayit bī takım elbīse (OYA, 289/6)
masa gibi bōle tombalak Kuyu yeri (BİYA, 194/3)
o ğetden bir yer (ErİA, 29/125)
o ğeder bir ağır adam (ErİA, 135/51)
senin bigi zengin bi adam (ÇanA, 686/28)
surf çamaşırı ve ziynetiñi ğuymaK için husüsü çuvallar (KüYA, 237/23)
şu ğidek ince yollar (MalİA, 270/9)
tāta ğurusunla bitden başğa bi şey (MuYA, 394/132)
televüzyon gibi bir sihirli ayna (ÇA, 424/71)
üsdü örtülcek gadā bi yuva (UşİA, 211/29)
yedi ğün mevlidi deye bi mevlid (KüYA, 210/40)
zerre kader bi teref (UMA, 129/5)

2.1.2.6.4. Tamlayan Unsuru Sıfat-Fiil Grubu, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları

ağeşdan yapılmış ilkel ğovannar (KüYA, 146/48)
aKçaKocanın kepenç köyünde geçen bir olay (Düz, 87/2)
ayağları dörde beñzer şētanniğı kūrde beñzer ğudük sıçan (NevYA, 216/79)
benım ğımı yazıda bilán bi adam (KBA, 93/17)
bi çomaK dikmē ūraşan bi inşan (BalİA, 522/113)
bōleken yicēmiz alt aylıK ekmē (ManA, 829/25)
buna benzer bi şı (KarİA, 386/5)
çam, ācından yapılmış bir cerek (KaMİA, 40/17)

denizde gezen bütün gemiler (RİA, 205/135)
dışardan gelen köylü misâvirler (KırşYA, 200/73)
en ileri gelen bir deliganni (ErİA, 15/66)
Evim altında yirmi seneden beri çihan bi su (ErzYA, 227/4)
esgiden bir mayden için gazılmış bir yer (KüYA, 145/17)
feridin tepe deyilen bir tepe (ErİA, 86/47)
gelenekten gelen bu an (KüYA, 237/2)
gendilerin kōne yakın bir köyden olan bir arhadaş (ÇA, 749/113)
günâş gibi parliyan bi göz (KBA, 109/78)
hacı hatip denilen bi hoca (BalİA, 463/60)
haşara yiyen bi böcek (KarİA, 309/12)
içinden çıkılacak bir mesele (ÇA, 320/28)
insanlân kendini bilmemezlinden kaynaklanan bi şe (BİYA, 557/14)
Kazâ yapılcak bi yer (Düz, 138/18)
kız evinden gelen köppik kimi yastıklar (UMA, 198/133)
motorları suyu buz duTdurmâyan bir alet (AKYA, 225/23)
na:musa tecawüz eden bir deliganni (ErİA, 15/39)
o şahveye yığılan ehlâsız insannar (ErİA, 15/40)
sönâdan gelmiş bi köv (BİYA, 172/1)
Tâ beşe sakalları göbegine kadâr sarkan bi derviş (DiyA, 81/80)
tatmin edici bî para (OYA, 248/16)
yağı olmayan birez et (UMA, 190/32)
yolculuğdan başımdan geçen heçbir macara (ErİA, 85/5)
yüzde elli bir içilmez sarı su (ManA, 700/15)

2.1.2.6.5. Tamlayan Unsuru Zarf Grubu/Tamlaması, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları

çoḡ dirayetli bir padişah (ArdYA, 61/1)

çoḡ güzel bi kız (DiyA, 78/2)

çoḡ zengin bi bezirgan (ErzYA, 250/2)

ēñ bīyūk yedek hayvan (KūYA, 241/128)

en kúç 'úk bi miç 'o (RĪA, 202/45)

2.1.2.6.6. Tamlayan Unsuru Sıfat-Fiil Grubu, Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları

acar Türkçe bilen kürsü profesöru (KūYA, 151/8)

Halep padişahının ğızı olan dünya güzeli (ErzYA, 251/40)

ineklere verilen gaya duzu (UşĪA, 201/46)

martda kırkılmış geçi kellesi (MuYA, 393/109)

odun beldimiz odun nacaḡları (IMĪA, 246/18)

üzerine ḡoyulan maḡazin ḡısmı (ErĪA, 70/85)

2.1.2.6.7. Tamlayan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları

āmet isminde bi arkadaş (EĪA, 169/71)

atnali iriliginde bir möhör (ErĪA, 15/51)

burdur bucān ... şindiki yazıpınar (AKYA, 299/1)

dünya güzeli bi ğıs (BalĪA, 487/112)

Eşref Aḡa isminde bir adam (KĪA, 164/1)

ḡanāt ehli bi kimse (AsA, 140/29)

g 'ók rengi bi elbise (RĪA, 201/173)

Görücü usuli bi düyün (BayD, 184/4)

halı şeklinde sırf çamaşırı ve ziynetini guymaK için husüsü çuvallar (KüYA, 237/23)

iri yapılı insan tipinde bir dev (Muş, 132/14)

oolan evindan beş alti kişi (ŞavYA, 112/265)

ordu valisi bī nazīf bēy (OYA, 277/21)

2.1.2.6.8. Tamlayan Unsuru Sıfat Tamlaması, Tamlanan Unsuru Ünvan Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

bizim köwli paşa beg^h (ErİA, 27/75)

2.1.2.6.9. Tamlayan Unsuru İsnat Grubu, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları

aklı başında bi gelin (UşİA, 186/50)

aħlı başında bi ġadın (KırşYA, 204/183)

arkası muşambalı yeşil dolmuş (KüYA, 201/73)

eli ayağı düzgün bi kız (DiyA, 63/12)

gözi bağlı bir ġuş (ErİA, 24/39)

gözü kör, ġulā sağır bir arġadeş (AKYA, 305/15)

nufüsi kesġun böla çoħ dirayetli bir padişah (ArdYA, 61/1)

2.1.2.6.10. Tamlayan Unsuru Vasıta Grubu, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları

eşimle ilgili bī problemim (AdıKGS, 199/11)

onnan ilgili hiş bi anı (VanK, 451/211)

turbeynen ilgili öle bek bi şey (EldA, 168/29)

2.1.2.6.11. Tamlayan Unsuru Tekrar Grubu, Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları

böle böle üzüm bāı (İzBay, 511/41)

2.1.2.6.12. Tamlayan Unsuru Zarf Grubu/Tamlaması, Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları

elā guzel yayuḡ peynirlari (YusA, 239/16)

2.1.2.6.13. Tamlayan Unsuru İsim-Fiil Grubu, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları

öteden ḡalma bir söz (ErİA, 62/47)

2.1.2.6.14. Tamlayan Unsuru Belirtili İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları

dernizin ortasi bir ada (ErİA, 30/33)

germiyan beyi yaḡuP beyiñ yatTu üç şadırvan (KüYA, 154/138)

isdambolun böyügi bir ḡadın (ErİA, 180/79)

Ḳóylünüñ ḡeydi ḡabardin ḡadife (SivasM, 99/67)

2.1.2.6.15. Tamlayan Unsuru Yönelme Grubu, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları

başı Kıltna soḡulu bir soḡan (MalİA, 247/9)

bizim isme yaḡın bi ism (AhlA, 158/151)

cana yaḡın iyi biri (Boya, 203/73)

gendileriñ kōne yaḡın bir köy (ÇA, 749/113)

kendine has bazı parçalar (KonTaş, 141/25)

ḡomitana baḡli eyi ḡomitanlar (AhlA, 117/324)

2.1.2.6.16. Tamlayan Unsuru Çıkma Grubu, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları

bunda ayri bi kār (AhlA, 158/137)

Bundan büyük bi ayne (ErzYA, 305/31)

umummüdürlükden daha yüksek bi dāva (KüYA, 151/23)

2.1.2.6.17. Tamlayan Unsuru Edat Grubu, Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları

benim gibi ğalb emeliyet (SivasM, 140/65)

on teneye kadan adena burması (EİA, 138/4)

senin gibi insan evladı (EİA, 143/35)

tolu gibi gözyaşı (ManA, 615/51)

2.1.2.6.18. Tamlayan Unsuru Sıfat Tamlaması, Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları

bî ğuñnük ev işi (NevYA, 121/1)

bi çif öküz arabası (EİA, 129/94)

Bir paket İzmir inciri (ErzYA, 207/16)

esgi usul ğavut haşili (KİA, 164/4)

hazır cevap hâlĥ adamı (KaMİA, 135/26)

seggiz yaşındaki er ğişi uşāi (KİA, 200/77)

sekiz doĒKuz dane köy odası (ŞuhYA, 198/71)

yirmi tene neyzen ismi (KüYA, 154/121)

2.1.2.6.19. Tamlayan Unsuru Sıfat-Fiil Grubu, Tamlanan Unsuru Ünvan Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

tarla dedĥn göl baba (EİA, 124/14)

2.1.2.6.20. Tamlayan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Birleşik İsim Olan Sıfat Tamlamaları

Ahmet Nazif oĒlu Mustafa Turan (ErzYA, 215/17)

bölük komutanı kerim aydın (SivasM, 217/8)

Ēaplan oĒlu Orhan Aslan (KİA, 179/62)

Halĥl ğızı Fatma Uymaz (NevYA, 200/2)

selim oĒli isag yıldırım (ErİA, 246/5)

Süleyman oğli binali zengin (ErĀA, 46/5)

2.1.2.6.21. Tamlayan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Ünvan Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

amcam_oğlu Bala Beğ (KĀA, 165/1)

dördüncü fırka ğumandanı nāzım bey (KüYA, 145/5)

germiyan beyi yakuP bey (KüYA, 154/138)

2.1.2.6.22. Tamlayan Unsuru Sayı Grubu, Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları

İki yüz yirmi beşinci Piyade Alayı (ErzYA, 215/16)

on_iki deve yükü (KĀA, 162/35)

2.1.2.6.23. Tamlayan Unsuru Sayı Grubu, Tamlanan Unsuru İsnat Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

om beş beşi birlik (UşĀA, 186/43)

2.1.2.6.24. Tamlayan Unsuru Edat Grubu, Tamlanan Unsuru Zarf Grubu/Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları

senin gebe çoğ aşığ (ErĀA, 105/78)

2.1.2.6.25. Tamlayan Unsuru Belirtili İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Ünvan Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

dedemiñ babası ğar_ısmayıl (BalĀA, 443/69)

senin bacın Döne Sultan (KĀA, 162/60)

2.1.2.6.26. Tamlayan Unsuru Belirtili İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Birleşik İsim Olan Sıfat Tamlamaları

halil ibrâm dedeniñ babası ahmeT hamdi (ManA, 1206/58)

İsmāil Beğin oğlu Cemal Yeşil (KĀA, 285/32)

2.1.2.6.27. Tamlayan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Belirtili İsim Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları

orta camī imamı babamın amcası (var) (OYA, 299/19)

2.1.2.6.28. Tamlayan Unsuru Edat Grubu, Tamlanan Unsuru Tekrar Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

bin beş yüzden fazla çoluk çocuk (BİYA, 356/34)

kendimize ayıT ğazağ çorap (KüYA, 238/53)

2.1.2.6.29. Tamlayan Unsuru İsim-Fiil Grubu, Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları

hususü yünden yapıлма un çuvalları (KüYA, 237/20)

2.1.2.6.30. Tamlayan Unsuru Yönelme Grubu, Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları

beş yüze yakın ünüversde mēzunu (Gülner, 292/80)

mevkie yakın çavış çiftliği (KüYA, 145/5)

sincana bālı polatlar kōyü (Ank, 432/1)

2.1.2.6.31. Tamlayan Unsuru Zarf Grubu, Tamlanan Unsuru Tekrar Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

eñ ufah pıtpıt (NevYA, 119/22)

2.1.2.6.32. Her İki Unsuru da Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları

Deli Fikri isminde tümen kumandanı (Kırklar, 60/36)

2.1.2.6.33. Tamlayan Unsuru Yükleme Grubu, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları

iki meTreyi aşkın mumya gibi bir adam (İğd, 555/290)

2.1.2.6.34. Tamlayan Unsuru Bulunma Grubu, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları

haurda asulu bi çuval (Görele, 133/454)

2.1.2.7. Cümledeki Görevi Yönünden Sıfat Tamlamaları

Türkiye Türkçesi ağızlarında tespit edilen sıfat tamlamaları cümlede özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf ve yüklem olarak görev yapabilirler.

2.1.2.7.1. Sıfat Tamlamasının Özne Olarak Kullanılması

Sıfat tamlamalarının özne olduğu cümleler; yüklem türüne göre isim veya fiil cümlesi, anlamına göre olumlu, olumsuz veya soru cümlesi, yüklem yerine göre kurallı veya devrik cümle olabilir.

2.1.2.7.1.1. Öznesi Sıfat Tamlaması Olan Fiil Cümleleri

ağ'zından püskürten 'ateş beni 'yakdi. (RİA, 197/24)

ahlu başında bi ğadın gelir (KırşYA, 204/183)

angi hizmetçi yir? (EİA, 143/40)

arabaya koydukları boça yetmedi (EİA, 128/39)

arıflay omar dedimiz adam hôle el ardına çamı bālamış una (MuYA, 196/29)

asKere giTÇek çoÇuqlar büTün ğomşuları tolaşır (Yal, 366/136)

Atmış birde Ankarada çalışırken amcam_oğlu Bala Beğ geldi. (KİA, 165/1)

*ayaqları dörde beñzer şētanniği kūrde beñzer ğudük sıçan bulguru yimiş
(NevYA, 216/79)*

ayarı olan adam ħurmacı olur mı? (ErzYA, 209/17)

benim kimin bir ğoca nene gelir (ErİA, 178/30)

bir kóyden gelikene sekiz_on deliĝannı bir_aráya gelir (KırşYA, 199/57)

bi_adam oturmuş (ErzYA, 251/29)

bi ağacın altında ağzı açılı yatarken bi dişi aslan gelmiş yanına (DiyA, 80/58)

bi çıçımlıĝ boKum ğaldı (MuYA, 192/46)

bi_dév kimi bi edam içeri girdi (BiMİKA, 167/172)

bi işme tütünüml ğalir. (ErİA, 246/9)

bi tene kör dilenci dileni (DiyA, 66/12)

bir ğaç bez ğonur (KüYA, 240/127)

bizim bu daĝ kóvlarımız tabi fakir olduĝu hüçún her bir vatandaş yané zor evlenebilir. (KBA, 97/3)

bizim suyumuz órden gelir (EİA, 124/26)

bizum Karadenizde ‘olan baluklar, Akdenizun baluklarına ‘benzemez. (RİA, 203/65)

Bu asgerler mutlaĝ sen çün geldiler. (ErzYA, 253/125)

bunnā iki bāçecilē birbirinin suyunu ğısgandı^klarından ğavĝa e’mişlē (MuYA, 194/40)

çambaşı yaylasına ğoyun yaymaĝ «üçun giden çoban gidermiş (OYA, 240/1)

Dokĝuz ĝardařımız ĝaldı (ErzYA, 216/28)

ĝaç dene insan geldi geCdi (ManA, 926/153)

ĝarannih çökene yaĝın baĝirki yēddi tene ĝardař geldi maĝaraya girdi (ARP, 194/3)

gene su gelse benim dedim yer gene kalkacak (EİA, 124/26)

ĝır atda yakışır ĝulç başlıK (MuYA, 224/34)

ĝózlerimden ahan yaşlar dinmiyor (şarYA, 95/31)

hamur kimin kenepeler kurulmuş (UMA, 232/187)

ibraim peygamberiñ atıldı mancınıK durup duru tepede (ManA, 1201/25)

isdambolun böyügi bir ĝadın geldi (ErİA, 180/79)

işde kolay ĝoncek yemeklē piřēdi (İMİA, 214/40)

kadının göbeh řiřmeĝe başdadı. (KİA, 355/29)

kınacı ĝarı gezer. (EİA, 127/19)

kiraz bayramında da yoĝarı mahallēlē ĝarāř māllesin dāvet eder (İMİA, 238/6)

oluK gibi sulū aĝmış (KüYA, 156/15)

öteki arĝadařı yalıñız şey aPmaĝ uçun ĝuyuyu hemen ĝapadiyor (ÇA, 314/6)

Puñariñ başında olarañdan Añgaya tarafından üş dene şahıs geldi (AAA, 299/7)

sarı bi kız katırların arasında bu sesi çıhararañtan gezi. (DiyA, 74/76)

sekiz on arhadaş geliyi (ErzYA, 250/10)

serpil gibi ğarı adamıñ hatirinden ne ānar (İskil, 166/15)

şu tağlavun mor çiçeği solmaz mı (Uşhum, 120/10)

tabe makineye çevirilince bizim yālar para yapmamā başladı (KüYA, 238/34)

yā hazreti süleyman fileñ çivTci benim kanadımı kırdı. (AyMA, 321/73)

yani bu adam esgiden beli buraya çoğ gider gelirmiş (ErİA, 231/15)

yardımsız ev zor oluyu (EİA, 129/85)

yolda benim gimı yazıda bilān bi adam rast, geli (KBA, 93/17)

2.1.2.7.1.2. Öznesi Sıfat Tamlaması Olan İsim Cümleleri

alt kısmı hasırdır ğamışdan yapma (KüYA, 237/9)

ambu gördüğün araplar düzi eleyidi (ErİA, 26/32)

bacalar dediniz şey üç tane. (EİA, 124/12)

bāzi suvāriile vardur ki, en kúç'úk bi miç' o kada 'bile 'bilmez (RİA, 202/45)

benim yanımda sinēn ğıçı gadar ğıymatı yoñtur (MalİA, 376/22)

bir milyonnuğ, eşya var. (KİA, 162/57)

Bir niyāzım biñ nāmazdan efsāldür (AAA, 291/168)

bize verilen mālumāt bu. (EİA, 136/19)

bizim analarımızda işitTığımızda göre bû adam bürda hızmakārmış (KBA, 134/1)

bizim atalarımızın söylädiđ dāstanlar va' (ADÜM I, 33/1, Afyon)

bizim buranıñ salonnarı gimı salon var (KırşYA, 345/34)

bizim irihmetlig ğişi hasda (ErzYA, 303/4)

bizim dayım ölu var (EİA, 222/354)

bizim köy dohsan nfsl bir köydür (KırşYA, 457/2)
beri yanı türkiye (EA, 181/160)
byk bi cevz vardı (ErzYA, 213/2)
Bu ğale ikiye taħsimdr (ErzYA, 301/19)
bu kuş tavuğ altından ħmadr (UMA, 219/28)
buzduvan'ın üst yanda bi mandran d v (EA, 187/80)
ħadrn iħinde ħss ynden yapılma un ħuvalları vdr. (KYA, 237/20)
ħoħ bi eyi annesi vardı (ErzYA, 303/72)
ħoħ zengin bi bezrgan varmış (ErzYA, 250/2)
ħoħ kze oynnarmz vd yönü (IMA, 212/8)
delrf diye biş vardı bullarda (AKYA, 269/69)
deli gönül dar kafesde bir guşdur (UşA, 198/3)
dize ğadar ħorab, muhağğak olur (KYA, 240/201)
dru drs güve yoktu (UşA, 333/33)
en ħabuğ vesiti zaten zenginn vesitiydi. (KA, 352/17)
Eşref Ağa isminde bir adam varmış. (KA, 164/1)
feridin tepe deyilen bir tepe var (ErA, 86/47)
gendilerin kne yaħn bir köyden olan bir arħadař da iħinde (ĈA, 749/113)
ğlmemş kz benem (UMA, 245/137)
hacı hatP denilen bi hoca vmş (BalA, 463/60)
hacmsultana gonan yrk o ř ħadrn başymş. (UşA, 210/7)
Hen byk oğlum Yaşar'du. (Hemşn, 202/17)
her birimiz, bi yrde (ErzYA, 220/5)
kendine has bazı parħalarm var (KonTaş, 141/25)

kövün hemen kuzeyinde bir kilūmetre mesāfede bir çavuş kövü harābesi vārdır
(KüYA, 145/4)

o daş dermenībi tegnemiz vardı (AKYA, 275/160)

o zaman, cewüzlerin de tōküm zamānı (ErzYA, 304/40)

oğlan evinın soyadı sōleneraḥ sōlenen maniler vardır (UMA, 210/47)

Oğlundan başka kimsesi yoḥ (DiyA, 63/39)

ōl hē şey 'hataş fiyātī (ZBK, 109/348)

on on beş tēne hizmetçim varidi (ErzYA, 251/38)

orda köy diyi bi şey yoḥ (KırşYA, 212/6)

öküz başi çivit vardı (DiyA, 64/49)

senden soylu çiçek var mı (UşİA, 326/167)

şimdi anlatacām fiKra aKçaKocanın kepenç köyünde geçen bir olaydır. (Düz,
87/2)

taşloḥ bi yerda da tavli okuz var idi. (Uşhum, 163/18)

türki söyleyeceg adamımız da var (ErİA, 11/5)

yapdım iş babâ meslē deḡil (AyMA, 196/1)

yolculuḡdan başımdan geçen heçbir macara yoḡtur (ErİA, 85/5)

2.1.2.7.2. Sıfat Tamlamasının Nesne Olarak Kullanılması

Cümlede nesne görevinde olan sıfat tamlamaları belirtili ya da belirtisiz nesne olabilmektedir. İki farklı yörede iki istisnaî durumun dışında belirtme hâli eki alan sıfat tamlamaları belirtili nesne, yalın hâlde olan sıfat tamlamaları ise belirtisiz nesne görevini üstlenir. Ağzılarda nesne görevinde tespit edilen sıfat tamlamaları şu şekilde sıralanmıştır:

2.1.2.7.2.1. Sıfat Tamlamasının Belirtili Nesne Olarak Kullanılması

altun sıçan eşşēmi satmādım (ZBK, 119/29)

asKere giTÇek çoÇuklar büTün gomşuları tolaşır (Yal, 366/136)

avradiñ gocası da beklemeklik üzere isdasyondan çıhacağ arabî bekliyor
(NevYA, 173/2)

babası evine gelince genc_oğlanı alıllar. (KırşYA, 203/164)

beni aldatan saķalını kesiñ (AyMA, 321/88)

beş santım kalunluğunda tahtayı deler (RİA, 203/81)

bi boş evi boşaldırdık (EİA, 128/56)

birer kile oluncu üsdüne yapışmasın diyi bi yaprā gapadırıh (NevYA, 167/40)

Bu sefer kız da Habeş gelmeden evvel üstine en güzel anterisini geyi. (DiyA,
78/40)

burda emine isminde bir ğızı şeydiyôdu (ÇA, 535/5)

dışardan gelen kıylü misāvirleri odalara aarlardı yāni (KırşYA, 200/73)

dişi merkebi eşşeg vaziyetinde isderim (ErzYA, 255/218)

dört çıbıkdan ibāret eymeleri ğakāsıñ (KüYA, 241/149)

dört köşesini ğergefe gerērdik (EİA, 128/49)

elli seneliğ ekmegi yiyilerdi (UMA, 150/35)

ēr ğaynana senden önden kaçarsa ğazak süpürgeyi eline alıvirirdi (AksYA,
529/162)

evdaki öküzü satar (ErzYA, 215/30)

evine akşamluk yiyec'eğini tēmin eder. (RİA, 241/4)

ğaç senelik ğāvurları sürdüler (ZBK, 105/185)

ğalbimın en derin köşelerinden sonsuz selamlarımı sunareg (KBA, 139/7)

ğırmızı höküzü at fırına (KBA, 93/22)

ğızın yüzüne baħsın dēyin otuz iki dişini ağızından çekdüdü. (ErzYA, 395/98)

ğöti pohli hırhızı bulamirmisiz? (ErİA, 188/56)

Halep padişahının ğızı olan dünya güzelini gördüm (ErzYA, 251/40)

herif aḥşamdan aldığı somunu bayatımış deyi götürmüş çöp tenekesine atıyı
(MalĀA, 251/20)

ırz düşmanı hocayı ne guyduñ evine sen (UřĀA, 199/24)

iki amcamlarımınan barbā arıflarıñ omarı ele geçirmiřlē (MuYA, 196/34)

iki tanesini okuduruz (EĀA, 126/39)

kalan güz otlareñe biçerez (ErĀA, 51/13)

Ḳazā yaPdıḲ yerleri gördük hiç Ḳazā yapılcak bi yer de dıldı (Düz, 138/18)

Kemah denilen yerde on iki tene mahkümü getürdüm (ErzYA, 311/98)

*Ḳız iřtamaya ilari gālur kiřilar yani saygıdeđer kiřilar iřta yani sözü gečan
kişilari çağururdi* (YusA, 285/27)

ne dēcede imamlık yapabilēcek adamları şeye gönderiyorlar (SakĀA, 2/34)

o arabayı ödeyōka bi buçuk senede on altı biñ beşşüz lireyi ödedi (IMĀA,
233/35)

o siniyi eşige doğru italadılar (KBA, 98/22)

onuñ asgerinin geldī yiri döşerim (KırşYA, 348/4)

örtük ğapıyı açdı (KırşYA, 351/90)

siz bān bi alabalıñ bulursuzsa ben bu yarayı rahat ēderem (DiyA, 72/5)

teniki sobayı saman doldurūduḲ (NiBorA, 480/183)

torpañ damları suvardıñ (MalĀA, 384/21)

řeriñ ğeydī elbisey ğeyemek (NevYA, 216/86)

*usul, edep, ananiye göre dūyün iřleriynen indi men birin elçi ğedip böyüĝ
oğlumu evlendirecem* (ARP, 105/33)

üççüz ğişiyi öldürecādin (KırşYA, 345/25)

üzerine ğoyulan maĝazin ğısmını alrıñ (ErĀA, 70/85)

yalın āyak oldīm ğünneri biliyom (BĀYA, 533/21)

yeddi direKlı köşkü ğori (KBA, 100/87)

2.1.2.7.2.1.1. Sıfat Tamlamasının Belirtme Hâli Eki İşlevinde Yönelme Hâli Eki Alarak Belirtili Nesne Olması

Döwlet begendin mi duğduğun işe (ErzYA, 307/45)

hacı āmaddan çıkan ğurşuna a'mışlā (MuYA, 196/42)

ondan sōna sandīñi sağlasın ol loğmaya (KüYA, 142/275)

şingil parı doldurup geliniñ üstünden budeeynen ũ pariya atā (MuYA, 194/27)

2.1.2.7.2.1.2. Sıfat Tamlamasının Yalın Hâlde Belirtili Nesne Olması

bu milleT kompile sel, aldı (AKYA, 259/2)

bütün isannā tanīyoru (MuYA, 238/148)

2.1.2.7.2.2. Sıfat Tamlamasının Belirtisiz Nesne Olarak Kullanılması

adana burması bilezik isteyalar. (EİA, 138/2)

alt, aylığ bi hava tebdili vēdilē (KüYA, 208/9)

altı tene ipden doğuma yasdığ virirrik (NevYA, 169/41)

anayıñ altına iki it enī addılar (KırşYA, 352/127)

arkasına geē geşmez bi depme vuruyo (UşİA, 204/13)

aşşā yuharı altı biñ vērir ğudureti yiten (NevYA, 184/52)

atdaz ğumaş geymiş. (KİA, 171/34)

atmışar dönüm erezi verdi bize (ErİA, 246/17)

bazartesi ğün ōleye gadak dört beş hayvan kesē (UşİA, 187/64)

bi, bucuğ, ayar buldey bana yükledivedilē (KüYA, 204/24)

bi de boazına isdiyo om beş beşi birlik (UşİA, 186/43)

bi siyā elbise giydirmişler (EİA, 127/25)

Bi Tāne erkek ōlan everdim (ZBK, 157/103)

birer torba altun veri. (DiyA, 73/23)

birer zoğ getirirdi (AhlA, 131/273)

bize eKimden_eKime ödüş para verilēdi (AKYA, 309/35)

Bundan büyük bi ayne alacam (ErzYA, 305/31)

çig yumurta getir (ErzYA, 375/69)

*dedemiñ babası gar_ismayıl ölüncüs dedemgil gayrı ordan taşdan buraya geliP
biret daşdan yer yapıylar* (BalĀA, 443/69)

Doğuz yamalı don geyēdük (ZBK, 106/200)

dört boynuzlu bi guzu gätidim (ADÜM I, 9/4, Balıkesir)

dünyüyü dutasılık kilim dokurum (OYA, 266/3)

elā guzel lezzetli yayuğ peynirlari yērdüç (YusA, 239/16)

eli ayağı düzgün bi kıtz bulmuşam (DiyA, 63/12)

esgi usul ğavut haşili yidiziyor, yuduzuyor. (KĀA, 164/4)

ēyleyse ver bana yeteri mihtarda bi_para (ErzYA, 251/19)

fırfırle fısdan geyinirih (ErĀA, 63/13)

ğavur ğader mal vermiş (ErĀA, 34/44)

gelenen ayağının altına bir kıazan ğoyarih (ErĀA, 62/48)

Gettiñ_üçer günnüh tayın_aldıñ. (KĀA, 168/45)

hätda asgere ğedeneçe ğeydim lasdik üyüğğabı yav. (GazMA, 184/31)

ğırh ğişiliK bi masa sandaliya hazırlılar. (KBA, 111/163)

ğošaraK ğeden bir bardaK süT ğetirdi (ÇA, 320/42)

ğullü güllü atlas giyer (EĀA, 237/8)

ğuş tünden yatak yapacañ (BalĀA, 399/12)

halay bitti zamannar usTa bunnara bi davul vurudu (KırşYA, 201/121)

'her sıfrada ğuran oğuyacağ adam ayallallardı (KaMĀA, 112/27)

hēr şē emir_ile emirsiz bi iş yapamıyon (AKYA, 298/142)

her terefi eşit Kalinlohta bir çiboh ğâtumiş (Uşhum, 144/33)

- iki tenekeye yahın buğda alırdı* (AhlA, 167/39)
- işTe muzumsuz iş yapıya* (ZBK, 110/363)
- kız evından gelen köppik kımı yastıhlar serilir* (UMA, 198/133)
- Ķız iştamaya ilari gâdur kişilar (...) çağururdi* (O) (YusA, 285/27)
- mehemmedin gözlerine ĝarasu yener gibi bir siyahlıh çöyhdü* (ErĶA, 14/5)
- ni günē geçirdik* (EĶA, 224/18)
- on deve yükü buvday sarıyo* (IMĶA, 257/11)
- on iki deve yükü öyle ĝıymetli ĝumařlardan bir ĝafile ĝumař göndereh* (KĶA, 162/35)
- ondan kerı kötü ĝadıñ getiriler* (KarĶA, 356/165)
- orda bi yüh ĝumařdan enteri bi ipekden enteri alırıh* (NevYA, 168/29)
- ordan sırtıma bir arha odun aldım* (ErzYA, 213/4)
- sada yağı olmayan birez et kavırır* (UMA, 190/32)
- saraylā gibi ev yapıdık* (KüYA, 229/10)
- savuh su istiyır* (Tunc, 195/4)
- sen benim sözümdeñ çıkmadıķça ben sān bi řē yapmam* (DiyA, 73/60)
- sona dört yivli řē yapıdık* (KüYA, 239/89)
- şindi bi ölümüs öldü mü ölünüh öldüünden bir hafta sona yedi gün mevlidi deye bi mevlid yaparıs* (KüYA, 210/40)
- Tā beñe sakalları göbegine kadār sarķan bi derviş görmüş.* (O) (DiyA, 81/80)
- üsTüne ıscaķ su seperiz* (KüYA, 238/48)
- yarım sini et kuyarmen* (Düz, 158/17)
- yiğirmişer lire para virrik* (NevYA, 166/15)
- yirmi tene neyzen ismi sayarın ben size bürda* (KüYA, 154/121)

2.1.2.7.3. Sıfat Tamlamasının Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

Sıfat tamlamaları ismin hâllerinden yönelme, bulunma ve çıkma hâli eklerini alarak yer tamlayıcısı görevini üstlenebilirler. Aldıkları bu hâl ekleri zaman, miktar ve durum gibi zarf yapıcı bir işlevde değildir. Sıfat tamlamalarının yer tamlayıcısı olarak kullanıldığı tespit edilen kimi örneklerde hâl ekleri isim tamlamalarında olduğu gibi nöbetleşebilmektedir. Hâl eklerinin sıfat tamlamalarının yer tamlayıcısı olarak kullanıldığı örneklerde tespit edilen nöbetleşmeler şu şekildedir: yalnız hâlde yönelme hâli işleviyle, yönelme hâli eki yerine belirtme hâli eki ve çıkma hâli ekiyle; yalnız hâlde bulunma hâli işleviyle; çıkma hâli eki yerine bulunma hâli ve vasıta hâli ekiyle.

2.1.2.7.3.1. Yönelme Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Sıfat Tamlamaları

arḳâ tarafına alacıḳ denir (KüYA, 237/25)

bir gün bir elma ağacına rastlıyî (ErzYA, 253/158)

bir tecig baciya kúser mi adam? (KırşYA, 347/33)

bebegi yad,êle at (ErzYA, 222/42)

beşin, sınıfı gidemedim (İMİA, 222/55)

birâz zaman geşdüḳdan sorḡa da bøk nişan deroh bøk nişana gedallâ karıla
(ArDem, 172/8)

bizim hududde terafe geder (ErİA, 66/86)

bodan yarım sâT yere götürdük asvattan öte (MuYA, 222/8)

bu bizim ġurşerine gelmiş (KırşYA, 197/7)

c'ansuz ór'deḡe atdum 'vurdum (RİA, 197/10)

cöbünde bêş oñ, ġuruşu olan adamlara daha çoḲ yapalar. (ÇA, 317/13)

darı düşen ĩsana Allah yardımciñ, õsun denî (AyMA, 348/8)

düşen duzaḡlara burnunc verir sali ġaydirir (ErİA, 166/80)

eḡendi gibi gız çıkāmak şu adama yakışır (UşİA, 187/73)

'eluni salladun mi o hareḳet,eder o yani bu yaniya (RİA, 204/93)

ğadinnarı bu işdere çoğ alâgâdârmışler (KİA, 352/5)
ğar yağmameş yerlere ğurarız (ErİA, 165/72)
ğetdim oraya ğesen ustanın arvadi cemilegile (AhlA, 105/91)
ğettim ğüççük ammım ibrâma (MalİA, 242/4)
Ġrat Partisi 'bâñdî yîre bâñdîni yapıdırıyo (NevYA, 197/19)
ğırhıncı basamâ çih (KırşYA, 351/90)
ğızıl ğüle batasan (KİA, 275/23)
Ġosğoca yaşına bah (ErzYA, 209/6)
ğsız bi yere saħla (ÇA, 425/101)
Ġeyhlik çimenni yere gitmez (ErzYA, 310/69)
ğarıyo beyaz tülbende (BİYA, 559/26)
ğizin köve nası gitçez (EİA, 125/1)
ğhariki daşlara çihah (ErzYA, 309/43)
ğaşaların ğettiği kahveye ğötüreyim seni (DiyA, 73/35)
ğşu hokıza danışah (KBA, 96/4)
ğahnalın dibinden aşşâ gelmiş bizim talliye (OYA, 157/12)
ğepesi yaş dibi Ġuri ağaca rasliye (Uşhum, 128/24)
ğ doğtora gittik (EİA, 127/4)
ğunu elerik böyuk ilâna (NevYA, 126/4)
ğüş yere beton yapabülek (ErzYA, 239/38)
ğalla ğıyafetlerî çoK düşğün kişilerē bağallar (Gülner, 389/49)

2.1.2.7.3.1.1. Yönelme Hâli Eki İşlevinde Belirtme Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Sıfat Tamlamaları

ğzacıħ o yannı çek (ErzYA, 214/2)
ğaşğa türlü yeri cevirecîk (onu) (BalİA, 416/79)

bu cansız varlıqları siz nasıl allahdiye taparsız (UMA, 140/73)

'eluni salladun mi o hareket eder o yani bu yaniya (RİA, 204/93)

evel seniden bere yirmi danç doKdoru gi'mişindī (AyMA, 256/5)

hiş bī yiri gitmedik (NiBorA, 404/143)

o yürügleri yürü diyolla (AKYA, 270/99)

2.1.2.7.3.1.2. Yönelme Hâli Eki İşlevinde Çıkma Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Sıfat Tamlamaları

gēTdim üs Tēmenden sōledim (AKYA, 224/21)

2.1.2.7.3.1.3. Yalın Hâlde Yönelme Hâli Eki İşleviyle Yer Tamlayıcısı Olan Sıfat Tamlamaları

bi göz gelin girēdi, bi göz gayınnaniñ olūdu (DenBa, 149/10) [bi göze]

dePme keçe büyüKlerim oturur (AKYA, 302/89)

kelōlan vā öteyan demiş (KüYA, 199/11)

pêrşembe gün āşamdan ğızıy el ayaK ğına yaKılī (MuYA, 193/19)

2.1.2.7.3.2. Bulunma Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Sıfat Tamlamaları

2.1.2.7.3.2.1. Fiil Cümlelerinde

bu çimenniyhde dōyüşür (ErİA, 20/155)

bu muhdariñ odada uturuydu (NevYA, 217/25)

Bülbül ötmez her yērde (ErzYA, 220/3)

cumā günneri yapālā hani az geç yürüyen çocūya (İzBay, 407/104)

çörden çöden bi evde dünyā gözeli bi ğızlan, dünyā gözeli bi olan duruyölāmiş (BilİA, 585/21)

daha duruyo samannıktı benim (İMİA, 261/29) [benim samanlıkta]

ğır atda yakışır ğılç başlıK (MuYA, 224/34)

hamama gidilicā zaman ğırKlı çocuuñ annesini yarı ğırKlı bi evde yapılır
(KüYA, 141/212)

İsdambılıñ Şişlide ğreder başında duruyo (NevYA, 193/7)

ıssız evlerde ğaldım (ErzYA, 391/78)

iki buçuĝ sene de bu cepelerde ğaldılar (ErzYA, 220/31)

Kemah denilen yerde on iki tene mahkümü getürdüm (ErzYA, 311/98)

o zengin herif yataĝda yatırĝan bi ay ucunda bi de baş ucunda yanar, mış mum
(NevYA, 133/19)

peynir yaPmak kimi yerde düşmüyü. (İzBay, 544/282)

sen de sabādā bu yanda beKlersin (AKYA, 287/175)

û ölünüĝ öldü yerde ölcemiş (MuYA, 196/46)

yatduĝları yerde nişan ğalmadı (ErzYA, 406/124)

2.1.2.7.3.2.2. İsim Cümlelerinde

buzduvan'ın üst yanda bi mandıran dā vā (EİA, 187/80)

dē öte başTa var, idi biri (KüYA, 203/11)

dördüncü fırka ĝumandanı nāzım beyin şehiT düşdüü mevkide mevkie yakın
çavuş çiftliĝi vardır. (KüYA, 145/5)

kövün hemen kuzeyinde bir kilümetre mesāfede bir çavuş kövü harābesi vārdır
(KüYA, 145/4)

suyuñ membāsınıñ oldü yillerde birez bozuĝluĝ var. (NevYA, 130/221)

taşloĝ bi yerda da tavli okuz var, idi. (Uşhum, 163/18)

vaktiyle bizum kıydá bi malc'i var idi (RİA, 295/1)

2.1.2.7.3.2.3. Yahn Hâlde Bulunma Hâli Eki İşleviyle Yer Tamlayıcısı Olan Sıfat Tamlamaları

bu gündüz kınamız piriş pilavı zerdesi dökülür (KüYA, 136/66)

2.1.2.7.3.3. Çıkma Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Sıfat Tamlamaları

aha şu gıdek ince yollardan gider gelirlerdi. (MalİA, 270/9)

anğara gibi yēden burlarâ ğadā gelmişñ (KüYA, 156/18)

askellik yaPdūm yerden perdeyi aldım (İskil, 170/15)

āş gamlasın orda diye her evden yemek gidē (UşİA, 195/27)

aşşahkuların oğlunuñ verdüü zirātdan aldı (ZBK, 111/441)

aşşağı ğuyudan su çektim (ErzYA, 207/20)

abu tivimden al (ErzYA, 403/8)

Ben o köwden bıhımşım (ErzYA, 209/1)

bi hatırlı adamlādan gótürüz (KüYA, 238/59)

ceyizimiz ğız gelin olmazdan evvel husüsü bir haliğdan çuval yapılır (KüYA, 239/79)

çat pat bi taraftan getürdük (ErzYA, 207/23)

çorumdan birinden almadım (BalİA, 378/192)

dıblama almamı yügseg makamıñızdan arz ederim (KırıkİA, 379/30)

evvelinden gelip meyhđubi veren adamdan bene bu ülüzgar esdi (ErİA, 14/15)

gine o üş ğap yēmekden üş ğaşşıñ almış (NevYA, 133/29)

HaleP yolu üzerinde giderken bi ovadan geçecekler (ErzYA, 251/23)

her evden gidilirdi esgi zamanda benim ğenşliim zamānında (UşİA, 196/52)

iki gözünden de böle yaşlar aħımış (DiyA, 82/141)

İnesil künden bi yaşlı adamdan duyduk (EİA, 124/18)

mākemiye gótürünceK bi dereden su geçiyo (KırşYA, 345/31)

namlu be le fırlananca o ğalçadan bir wurdum (ErİA, 66/77)

öte yandan başkası çıkar (EİA, 128/35)

yüñsek minarçadan attım ben bir daş (EskYA, 165/11)

2.1.2.7.3.3.1. Çıkma Hâli Eki İşlevinde Bulunma Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Sıfat Tamlamaları

bu ārama olmaması hücun bütün hacilarda para topladılar (KBA, 90/71)

bu üzümde ölü gohusu geli (KBA, 86/32)

o ingilab, üzerinde düşman bizem buralarda çekelde getde (ErİA, 153/33)

2.1.2.7.3.3.2. Çıkma Hâli Eki İşlevinde Vasıta Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Sıfat Tamlamaları

bu ağalar bu adamnan vaz geçiller (KİA, 164/20)

2.1.2.7.4. Sıfat Tamlamasının Zarf Tümleci Olarak Kullanılması

Sıfat tamlamaları zarf tümleci olarak kullanıldıklarında tamlanan unsur yani isim unsuru yalın hâlde olabilir veya hâl eklerinden birini alabilir.

āskerden geldim sırada gelir gelmez hāyvan āldım (BİYA, 500/6)

bacahsuz atdan mi geldin? (KBA, 176/24)

baş açık valla yalinayaq koştum gettim hastahanaya (DiyA, 121/13)

bayram ertesi günde çalışıyoŋ (İMİA, 213/41)

ben de bildir sene gittidim (EİA, 225/35)

ben gele havtaya duun dutacām (Sulu, 109/26)

bi gödul bekle (ErzYA, 209/3)

bir gün bir elma ağacına rastlıyı (ErzYA, 253/158)

Bir gününde bir terzi, bir marangoz, bir molla arhadaş olmuşlar (KİA, 278/2)

bizim fāiŋ düünde elli gadā bóyrēmiz oldu. (UŞİA, 340/17)

bol'añuk zamaninde tutariz oni (RİA, 300/7)

bōle ğış mevsimlerinde, de aynen gine devamı edilir (KüYA, 237/26)

bu ğış benim yanımda biri vardi (ErzYA, 226/20)

bu ıssız gecelerde yalağuz yatan bilir (DiyA, 129/19)

bundan çıhan yānan dolaz gatmer bişirrik (NevYA, 167/35)

camī gulāmızıñ dibinde oldū için o ğarda yāmurda çeşmē gidēdin (ManA, 1207/9)

Çalışdım, birbuçuh sene (ErzYA, 215/8)

çarşambayı perşembeye bālayan gece ğına gecesi yapılır (KüYA, 146/42)

çok çok yedi sekiz kile çıkar (EİA, 196/12)

devli ğunū bayrak kakardı (AksYA, 691/4)

dördünci ğünü yola verdi (ErİA, 17/16)

dün ğün gene pādişā vezire demiş ki (EİA, 178/43)

dünya ğurulalı hep asaletimiz osmanlı imparatorlūndan beri gelen ğošmenliklen idare oluyoduğ (KüYA, 237/7)

ellikinci gecesi ğün okudurlā (UşİA, 341/46)

gelin gideceği vaht dini nikah yapeñler (ErzYA, 235/21)

ğab birinci ğünü burdayam (ErİA, 188/70)

gideceğ ğünü bize haber ver (KİA, 162/36)

gine o üş ğap yemekden üş ğaşıñ almış (NevYA, 133/29)

ğözümuzu açTıñ açalı bi ğaç sene onun yanında yaşadıñ (KBA, 103/4)

hafif yımşecek şekilde pişiyö (BİYA, 559/29)

halay bittī zamannar usTa bunnara bi davıl vurudu (KırşYA, 201/121)

her akşam burdan bi Ğayık Ğākıyo (BİYA, 201/23)

ho ğeçe ğuşluk oldu (MuYA, 314/85)

ıgirmibeş martta ğorasana geldiñ asgerinen brabar (ErİA, 141/9)

iki buçuh sene de bu cepelerde ğaldılar (ErzYA, 220/31)

ikişer kat namaz ğılar (KırşYA, 206/237)

küçük yaşúmda annem eldi. (Hemşin, 202/1)

mustāpaşa'ya ğirdimiz vaht paşaportlā toplandı (EİA, 180/138)

nassı üçüncü rekette oğlun namazı terkede çihîy (MalîA, 244/4)

neydî başıma geldî bu cahallıh vahtı (UMA, 240/12)

o arabayı ödēyōka bi buçuk senede onçaltı bin beşşüz lireyi ödedi (İMİA, 233/35)

o waht awlaruḥ en ziyade (ErİA, 48/41)

oğlum evlendiği gece dinniyecağam (DiyA, 75/10)

om bir yaşındâ başladım işe (AyMA, 196/1)

onnare idare etdireceg^h derecede bizem dağdan onnarın yiyeceg gıda maddelere olur. (ErİA, 166/90)

ölâceği zaman çocuḥlarına vasiyetTâ buluni (KBA, 85/1)

pêrşembūñ gelin getirmiyē buyuruñ (NevYA, 121/17)

sekiz liraya peynir satiy (ErzYA, 226/48)

yalñız başına duruyō (BilİA, 585/30)

Yedi sene tekel bire farbükasında çalışdım (ErzYA, 215/8)

yemeği yidî anda ölmüş (MuYA, 420/20)

2.1.2.7.4.1 Sıfat Tamlamasının Yönelme Hâli Eki Alarak Zarf Tümleci Olması

Belirtisiz isim tamlamalarının zarf tümleci olması bahsinde değinilen bu durum sıfat tamlamalarının zarf olmasında da görülür. Yönelme hâli ekinin zaman bildiren bir ifadede kalıplaşmış, sözlüksel bir kavram adı oluşturabilmesi ve bu kavramların “henüz olmadan” anlamı taşıması, ağızlarda görülen örneklerinde kalıplaşma olmadan ekin normal bir işlevi gibi kelime gruplarına eklenmesiyle olabilmektedir. Bu bakımdan bugünkü Kıpçak Türkçesinde kalıp ifadelerini gördüğümüz kullanımlar Türkiye Türkçesi ağızlarında kalıplaşmadan zaman ifadeleriyle birlikte bir sınırlama ve “a...kadar” anlamı katabilmektedir. Bu tür kullanımlar gerek belirtisiz isim tamlamasının zarf olması bahsinde gerek sıfat tamlamasının zarf olması bahsinde ayrı bir başlık altında dikkatlere sunulmuştur.

*yimbeş yaşa*¹¹⁹ *dul kalmış* (NiBorA, 512/43)

2.1.2.7.5. Sıfat Tamlamasının Yüklem Olarak Kullanılması

Ağızlarda tespit ettiğimiz ve söz diziminde yüklem olarak görev alan sıfat tamlamaları ek fiil ile çekimlenmektedir.

adım Halil gızı Fatma Uymaz (NevYA, 200/2)

adım Kıvık köyünden Sabri Özdemir (Düz, 87/1)

adım selim oğlu isag yıldırım. (ErİA, 246/5)

Al önüklü kız dēl-mi (ADÜM II, 122/8, Çorum)

alay, igirmi dogguzunci alay. (ErİA, 29/137)

alt kısmı hasırdır gamışdan yapma (KüYA, 237/9)

asger kısmı gözi bağlı bir guşdur (ErİA, 24/39)

babānnem eski yazıyı okumuş kadın (Yal, 521/4)

ben beni bileli bālā aynı bālā (BalA, 311/58)

ben de senin gibi insan evladım. (EİA, 143/35)

ben İbrahim 'aleyhiselam'n hanımı hacer'im (UMA, 143/146)

benim gibi galb emeliyetliydi (SivasM, 140/65)

bi ana baba günidir (BiMİKA, 172/301)

bi çomaK dikmē ūraşan bi inşanım (BalİA, 522/113)

biz, çalışgan adamıh (NevYA, 175/3)

biz eskiden zengin adamnādık (EİA, 191/308)

biz onlan ana gız gib bi şeyizdir (DenBa, 53/1)

bizler çoĥ müsü'man adamlarıh (MalİA, 264/13)

bizim āylemin ānnesi üç kardeşlē (BİYA, 555/13)

bizim gibi bir zengin bezirgan mı? (ErzYA, 251/26)

¹¹⁹ Tekrara düşmemek için gramerlerdeki tanım ve örneklere tekrar değinilmemiştir. Bilgi için “Belirtisiz İsim Tamlamasının Zarf Tümleci Olması” başlığına bakınız.

bizim köy dohsan nfsl bir köydür (KırşYA, 457/2)
bacalar dedniz Şey  tane. (EA, 124/12)
bu sn en bk m? (EA, 229/13)
Bu sgehlhde. (KA, 163/75)
burası iresmi dayire (AyMA, 201/35)
deli gönül dar kafesde bir gudur (UA, 198/3)
dvnclK bundan ibreT bi Şeydir. (KYA, 168/19)
emin efendi dirler evliya gimi bir adam (MalA, 380/8)
Evim altında yirmi seneden beri ian bi sudur (ErzYA, 227/4)
ġant ehli bi kimseyim (AsA, 140/29)
Ėari da abu ĥarten bi ġari (BayD, 213/23)
ġoġgoca belki umummüdürlükden daha yüksek bi dva bu. (KYA, 151/23)
ĥayvan damı gibi yrde onu evi (ZBK, 158/7)
her birimiz, bi yrde. (ErzYA, 220/5)
 tütün çıkarırsan  para. (EA, 232/55)
içinden ıķılacaK bir mesele deġl. (A, 320/28)
iki ġardasidik o zaman. (Aġrı, 819/33)
meġer ki o ev da belediyey ayiT bi evmiş (KBA, 108/42)
melmeketimizde görülmemiş elmalar. (onlar) (ErzYA, 254/190)
na:musa tecawz eden bir deliġanni deġil (ErA, 15/39)
nyġadısı Şeklinde bi Şey. (O) (KYA, 146/66)
nikahla ilgili duaydı (KarA, 287/28)
o ġeder bir aġır adamıdı (ErA, 135/51)
o mart dediyin ġancı ay (ErA, 69/58)
lum yirmi gnnkmyd neyiği (KYA, 141/227)

onun şeyi iki buçuk milyondi (Ah1A, 157/110)

Oğğeder güzel bir gızdı (K1A, 281/41)

saf üzüm bekmeziydi bizimki (EldA, 188/19)

Seggiz doğğuz gıatdı bir saraydı (K1A, 281/39)

sekizen doğğuzan yaşında. (ZBK, 106/230)

sen saşlı sahalli adamsin (ErzYA, 257/6)

şimdi anlatacām fıKra aKçaKocanın kepenç köyünde geçen bir olaydır. (Düz, 87/2)

toprāmız verim bakımından çok zengin, munbıT ve kuvvetli toprak. (KüYA, 145/14)

u da ğabadayı adam (Bal1A, 469/171)

yoksa yüzü gara arap biri miydi (Uş1A, 327/209)

yunan zamanında ben ğucaKda çocūmuşun (AyMA, 346/1)

yunannlarıñ ankaraya tārusūnda sekisinci fırka ve beşinci fırkanıñ tahkimat yaPtığı cepenin bir buçuk kilometre, bazı yerlerde bir kilometre önünde bi kövdür (KüYA, 145/10)

yunus çoh büyük mütevekkir (Ank, 642/65)

2.1.2.8. Sıfat Tamlamasının Kelime Grupları İçinde Durumu

Sıfat tamlamalarının Türkiye Türkçesi ağızlarında tespit edilen örneklerde kelime gruplarının yapılarında nasıl yer aldıkları aşağıdaki 6 başlıkta gösterilmiştir.

2.1.2.8.1. Sıfat Tamlamasının Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması

başka bi yerin kıralı (UMA, 218/4)

bayaT sülālesinden osman biyiñ amcası (ManA, 1206/6)

bi pādişāın üç tane kıızı (E1A, 140/1)

bitecik olunuy iki gızı (Uş1A, 203/112)

biyaz horozuñ telā (YozYA, 159/5)
benim bulcēm adam (AKYA, 231/10)
bēşinci bölün başı (OYA, 166/1),
bir göca ğarının ğarĝışı (KİA, 280/12)
bizim buranın insannarı (ErzYA, 218/9)
bizim esgi eviñ yüklü (UşİA, 199/7)
böyük cevüzün dibi (ErzYA, 222/61)
çam kütügin üzeri (ErİA, 142/49)
duvaqlı doğan çocukların üzeri (KüYA, 143/281)
eli bālı adamıñ yüzü (KüYA, 146/59)
elli ğaymanıñ annı (İskil, 167/38)
ergi adamın açığı (MalİA, 263/19)
ezel zaman insannarı (NevYA, 134/1)
ĝar tozağ yağacağ sıraların keklig eti (ErİA, 48/40)
ĝara ğoçun bēli (ARP, 377/9)
germiyan beyi yaquP beyiñ yatı (KüYA, 154/138)
ĝocu ğavağıñ başı (MuYA, 192/52)
hangı maħallenin şenigi (UMA, 213/21)
xarman galdıran isannardaⁿ birisi (ADÜM I, 117/24, Burdur)
küçük yaşıdan insanların hevesi (AhİA, 154/1)
o tarehen vileyet müfdüsü (ErİA, 104/57)
ol diviñ hazinesi (AksYA, 559/170)
Şahoğlu Şah Abbasın emri (ARP, 103/1)
tellen çevrili yeriñ ğıyı (İzBay, 389/169)
unnarıñ çapa ğazdı adamıñ motoru (BalİA, 367/82)

üç ğardaşıñ biri (KırşYA, 197/3),

üş tanenin arası (EİA, 130/112)

yedinci ayıñ yirmi yèdisi (ManA, 657/2)

zemin ğatın seviyesi (ErİA, 24/61)

2.1.2.8.2. Sıfat Tamlamasının Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlanan Unsur Olarak Kullanılması

albur ayının yirmi üçüncü ğünü (OYA, 286/43)

Anasının telli tuğanı (ADÜM I, 100/20, İzmir)

babañ bi düdüğü (ErzYA, 253/113)

babañ daha bi şeyi (ErzYA, 153/111)

Benim èveti işim (KİA, 181/76)

benim her şēm (Deniz, 183/54)

benim sahan vèrecağ kızım (DiyA, 124/22)

bi adımı hayvanı (İMİA, 258/104)

bi pâdişāın üç tane kızt (EİA, 140/1)

bi tüccarın ayın on dördü kibi çoğ güzel bi kızt (DiyA, 78/2)

bin dokuz yüz elli altı senesiniñ yedinci ayı (ManA, 657/2)

bitelik olunuğ iki gızt (UşİA, 203/112)

bizim bu dağ kóvlarımız (KBA, 97/3)

bunun zerre kader bi terefi (UMA, 129/5)

büranıñ ort oğulu(ÇA, 539/1)

erzürümün en neşeli yeri (KBA, 139/21)

ğalbımın en derın köşeleri (KBA, 139/7)

ğulāmıñ çèrek küpesi (DenBa, 42/24)

Ğünün bir ğünü (KİA, 161/25)

horoz kōñ öte yanlā (ManA, 1007/162)
iramazan, ābeñ iki ğızı (ManA, 628/115)
kel, üffedün eviniñ öte tarafı (ZBK, 107/244)
Ķóyúmúzúñ en meñşur yemeği (ZBK, 167/6)
köyüñ bin dölüm arāzisi (AyMA, 199/14)
neyrenlerin öte Tarafları (ZBK, 103/107)
ōlan, eviniñ gelen cēhizleri (NevYA, 121/13)
padışahın pālivan bi arabı (ADÜM I, 9/22, Balıkesir)
Pādişahın da nur topı gibi bi oğlı (DiyA, 72/11)
senin filanca ğızın (ARP, 106/7)
senin ne ğıymetin (KİA, 161/7)
tepsinin dört bi etrafını (UMA, 191/56)
teybe sesemeze aldırmanen bişeye (ErİA, 51/6)
ufacığ boyu ğızın (AKYA, 206/34)

2.1.2.8.3. Sıfat Tamlamasının Belirtisiz İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması

bi camdan kab içi (DiyA, 72/9)
dördüncü fırça ğumandanı (KüYA, 145/5)
eski zaman gelinniKleri (MuYA, 424/18)
esgi gelenek oynunarı (OYA, 281/14)
evvel zaman içi (EİA, 140/1)
on para parası (ErİA, 14/7)
üç ğún sonu (ZBK, 102/58)
yeddi camış ğıwweti (ErİA, 20/128)

2.1.2.8.4. Sıfat Tamlamasının Başka Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması

bi bucuğ ayar buldey (KüYA, 204/24)

bi bucuğ milyonnira (ErzYA, 255/211)

bi çihın ekmeK (KBA, 99/40)

bi ğod darı (ErzYA, 404/36)

bi tene kör dilenci (DiyA, 66/12)

bir çit ğuzu (KırşYA, 406/38)

birer bardaK süT (ÇA, 320/41)

birer torba altun (DiyA, 73/23)

ell atmış teneke su (NevYA, 135/33)

eski camiın yan (EİA, 222/354)

on on beş tene hizmetçi (ErzYA, 251/38)

şu bahçedeki haliler (ErzYA, 251/42)

üş ğap yemek (NevYA, 133/29)

üş tâne kız (EİA, 131/168)

yeteri mihtarda bi para (ErzYA, 251/19)

yığırmuşer lire para (NevYA, 166/15)

yirmi bin nira para (EİA, 148/41)

yirmi dene to^klular (MuYA, 195/9)

2.1.2.8.5. Sıfat Tamlamasının Başka Sıfat Tamlamalarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması

Bi Tâne erkek olan (ZBK, 157/103)

bi tene kör dilenci (DiyA, 66/12)

bizim esgi ev (UşİA, 199/7)

bu bizim ğırşeri (KırşYA, 197/7)

*Bundan büyük **bi ayne*** (ErzYA, 305/31)

*bütün **bu servet*** (ErzYA, 251/41)

*günâş gibi parliyan **bi ğız*** (KBA, 109/78)

*koğmaz **bi insan*** (MuYA, 249/1)

o üş gap yèmek (NevYA, 133/29)

*orhan isminde **bir zat*** (EİA, 148/42)

*ovanın orta yerinde **bir ğonağ*** (ErzYA, 251/24)

*yeteri miğtarda **bi para*** (ErzYA, 251/19)

2.1.2.8.6. Sıfat Tamlamasının Edat Gruplarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması

aTmiş yeTmiş yaşına ğadana (BolSeb, 202/9)

bêşlik simid gibi (NevYA, 135/32)

bir gabağ ğader (ErzYA, 254/159)

böğe ğarşı saygısızlık gibi (AKYA, 312/12)

bi isana āyit (BİYA, 224/11)

bizim atalarımızın annaTdū maziye göre (OYA, 241/6)

bu benim eşūddüme göre (OYA, 245/6)

çobansız davar gibe (ErİA, 64/25)

çöl gimi yere dōru (AksYA, 392/28)

demür külünK ailen (OYA, 160/45)

dokuzüz elli sene önce (KırşYA, 457/2)

döt ğuñ āder (NevYA, 120/59)

dört çibiğdan ibāret (KüYA, 241/149)

elli dülüm kadar (EİA, 177/6)

en kúç'úğ bi miç'o kada (RİA, 202/45)

ğaleylánmıř ‘ğap gibi (Deniz, 375/10)
gancıh ayı ibi (MalĀA, 177/14)
ğarh seneden beli (ErĀA, 242/21)
ğaduretimiziñ yēti yēreder (NevYA, 175/4) [kadar]
ğurbannıK ğoyun gibi (KüYA, 200/46)
halkımızıñ bize ğösterdi desteğile (ManA, 942/21)
hāmile ğadınnar uçun (NevYA, 130/3)
her zaman üçün (ErĀA, 81/60)
ike üç ay ğaden (ErĀA, 51/10)
iki üş seneden bëri (ManA, 1007/162)
ikiy üç gezemeg aşağı (DiyA, 64/59)
kırK bir sene, kırK iki sene önce (ManA, 659/6)
kıyık ğarımca gibi (EĀA, 196/18)
martda kırkılmış geçi kellesi gibi (MuYA, 393/109)
o daş dermenibi (AKYA, 275/160)
o ğarPlādan son (KüYA, 192/108)
o zamānki düvünner gibi (ZBK, 149/17)
oğul vermesi ğuvvetli peteyhler için (ErĀA, 69/74)
om beş sene sōna (EĀA, 140/19)
on beş yıldan belen (ErĀA, 99/25)
on om beş adım ğıda (EĀA, 183/38)
önceki senelerden berli (KırşYA, 284/48)
sadece kulahtan eşittıgımız rivayete ğöre (UMA, 139/28)
Uçinci sınıfı kada (Çamlı, 190/357)
üs sāt sona (KüYA, 238/52)

yarılmış nar gibi (MuYA, 333/24)

yarım metro gader (KİA, 173/9)

yarım sahat gadar (KBA, 87/44)

yedi denizden öte (ErzYA, 253/154)

yedi kilimli göz gibi (BalİA, 529/85)

yirmi seneden beri (ErzYA, 227/4)

yüsek fiyat inen (NevYA, 130/2)

2.1.3. Fiilimsi Grupları

Bir fiilin aldığı bir yapım ekiyle müstakil, sözlüksel bir ismi karşılamaından farklı olarak, adına fiilimsi eki demenin daha uygun olacağı kategori değıştirici kimi ekleri alarak ve fiili fiil yapan iş veya hareket anlamından sıyrılmadan bir hareketin adını karşılması fiilimsi terimiyle izah edilmektedir. Fiilin hareket anlamını yitirmeden isim, sıfat ya da zarf olması onu isimlerden farklı kıldığı gibi türünün temeli olan fiillerden farklı kılarak ayrı bir isimlendirmeye açıklanmasını zorunlu kılar. Bu tür hareketli isim, sıfat ve zarfların tam olarak sözlüksel bir yapıda olmaması ve kendi öğelerini alarak söz diziminde kendisinden bağımsız çekimli bir fiile bağlanabilmesi, kendisiyle türdeş olan veya olmayan bir başka kelime grubunun yapısında tamamlayıcı olabilmesi fiilimsilerin bir kelime grubu olarak söz dizimi kitaplarında tasnife dâhil edilmesinin sebebidir.

Bir isim tamlamasının, sıfat tamlamasının veya bir başka kelime grubunun cümlede yargı bildirmeden tek bir kelime gibi yer alabilmesi bu tür ifadeleri kelime grubu olarak adlandırmaya yeter sebeplerdir. Fiilimsi gruplarının da bu açıdan bu gruplardan bir farkı yoktur. Düz (kurallı) tamlamaların hepsinde olduğu gibi ana unsur sondadır ancak diğer gruplardan farklı olarak ana unsur bir hareket bildirir ve ana unsuru tamamlayıcı diğer unsurlar bir cümleyi oluşturan özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf öğeleri gibidir. Baydar, fiilimsi gruplarının kendi tamlayıcılarını alarak ana cümleden bağımsız öğeler edinebilmesini detaylı bir incelemeyle ve örnekleriyle ortaya koyar.¹²⁰

¹²⁰ Baydar, *Türkiye*, 99.

Fiilimsi grubunun oluşabilmesi için fiilin, fiilimsi eklerini alarak kendi ögeleriyle/tamamlayıcı unsurlarıyla bir hareketi betimlemesi, göstermesi gerekir. Fiil, konuşucunun kendine yükleyeceği isim, sıfat veya zarf görevlerine uygun ekleri alır ve kendi ögeleriyle bir bütün olarak hareketi iletişimde tarif eder. Fiilimsi grupları aldıkları ekler ve üstlendikleri görevler bakımından üç grupta incelenir.

2.1.3.1. İsim - Fiil Grubu

Bir isim-fiil eki almış fiil ile ona bağlı yardımcı unsur veya unsurlardan oluşan kelime grubu isim-fiil grubudur. Düz (Kurallı) tamlamaların tümünde olduğu gibi ana unsur sondadır ve bir hareketin, işin, durumun adıdır. Ağızlarda tespit ettiğimiz hareket adını oluşturan ekler; “-mA, -me, -mè, -mI, -Ø”, “mAk, -mağ, -mäg, -maḥ, -maḥ, -maḥ, -mAğ, -mağ, -mağ, -mäk, -meg, -meK” ve “-(y)Iş, -ış” ekleridir. Tamlananı yani eylemin adını tamamlayan unsurlar ise özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf unsurlarıdır.

2.1.3.1.1. İsim - Fiil Grubu Oluşturan Ekler

2.1.3.1.1.1. “-mAk, -mağ, -mäg, -maḥ, -maḥ, -maḥ, -mAğ, -mağ, -mağ, -mäk, -meg, -meK”li İsim-Fiil

adam ölmeK (AKYA, 227/80)

Allahın rahmetine gauşmaḥ (MalİA, 376/28)

altun suyunu işmek (BayD, 143/139)

ayı hurmak (BİYA, 256/33)

Bële mabeḥlere tapanmaḥ (ErzYA, 301/14)

ben için dünyada gavuşmaḥ (ErİA, 106/156)

beygirleriñ üzerine yükünü vurmağ (KüYA, 240/116)

biráz insanca yasamağ (ŞuhYA, 361/185)

bu eşyaları almağ (ARP, 298/22)

bu parayı cebimde taşımağ (DiyA, 66/9)

bunnarı hurmağ (EİA, 191/313)

bunnarı tarla şeklinde olmak (EİA, 124/3)

ceneze kaldırmahtan (UMA, 227/44)
çalıyı daTmag (AKYA, 299/7)
çambaşı yaylasına göyun yaymağ (OYA, 240/1)
çoğ sölamağ (KBA, 98/1)
daha fazla satış yapmağ (KBA, 90/66)
dertlavuna derman bulmağ (Uşhum, 117/2)
dirilere yol göstermeg (Ah1A, 161/247)
düüne gelmeg (ZBK, 149/6)
düz babanın çifdene sürmağa (Er1A, 105/77)
efendi gibi gız çıkāmak (Uş1A, 187/73)
eliñ yüzünü silmüg (Ank, 600/176)
evleri galdırmağ (NevYA, 132/4)
eyi günnēde dişlēni harcımak (KüYA, 142/267)
fıkara şorbası içmeg (KBA, 165/88)
gece güñdüz hakğa yalvarmağ (KırşYA, 239/117)
gelinin yanına gelmek (E1A, 132/28)
gendına arayıp bi iş bulmağ (KBA, 97/4)
Gızını alıp gedān arabı öldürtmāk (ADÜM I, 103/18, Burdur)
girmı dört se 'et giç durmamah (UMA, 147/254)
goñünü aldımız gıza düür gitmek (KırşYA, 412/15)
hastāneye yatmağ (Kar1A, 321/24)
hem öbür taraftı rencide etmemeğ (Uş1A, 193/38)
her zaman onnari ovurmağ (Er1A, 48/37)
ikinc 'i mevķiden anbaāa gitmek (R1A, 304/7)
ilanı gurtarmağ (KBA, 96/2)

- kaymaḥ yemaḥ* (DiyA, 130/27)
- kelōlana ğanmaḥ* (ZBK, 122/126)
- kendi lisāniḥi bırakmamaḥ* (KüYA, 153/72)
- kendimizi āyiT bi āletimizi yapṭırmaḥ* (KüYA, 238/56)
- kendisini kūtarmaḡ* (İğd, 228/32)
- kèzi górmak* (Hemşin, 287/1749)
- mali otaṛmaḡ* (RİA, 295/2)
- oġluni evermeg* (ErİA, 170/17)
- ona buna karıştıрмаḥ* (SakİA, 12/124)
- onların üzerine atılmaḡ* (ErİA, 69/70)
- ónnāñ diplēni kūrçalamak* (BİYA, 252/61)
- peki seni biraḥmaḥ* (ErzYA, 253/151)
- segsenle yūs sene arasın'da burdur bucaḥ ilçesiniñ dālı māllesine ğayıTlı olmaḡ*
(AKYA, 299/1)
- senin bacın Döne Sultanı vermeḡ* (KİA, 162/60)
- sizin yanıñıza gelmek* (NevYA, 215/38)
- suyın içerisine gömmaḡ* (UMA, 219/44)
- Tedāviye ğetmaḥ* (DiyA, 81/90)
- torbalāda ónnarı da dikmek* (BİYA, 560/60)
- ûnuñ elinden ğurtulmek* (MuYA, 196/37)
- uç' seneluk ğemici demek* (RİA, 203/46)
- usta ğemic'i demek* (RİA, 203/46)
- üñ defa dönmeK* (OYA, 167/15)
- yaliñiz şey aPmaḡ* (ÇA, 314/6)
- yarım saada ölmeḡ* (ARP, 328/22)

y rleŐik durmak (B YA, 236/9)

yorulunc,  dar gezmeK (Bal A, 374/13)

2.1.3.1.1.2. “-mA, -me, -m , -mI, -Ø”lı İsim-Fiil

 gaŐdan y bma (B YA, 170/29)

anadan doğma ( A, 531/1)

arŐamızda ɡuvat v rme (NevYA, 134/42)

bacanın tepesini tıkama (Yal, 416/168)

balı s ma (ManA, 611/15)

başımı bel ya soğma (ZBK, 122/121)

baŐŐaK  Tmi ( A, 317/24)

bi maŐasdan kesilme (ErzYA, 305/30)

birden birbirlerine satır atma (Er A, 30/138)

bizim ilde gezmesi (EskYA, 172/126)

b yle ɡuveTli bairma ( A, 597/31)

bu  rama olmaması (KBA, 90/71)

bu  pden  rme (GazMA, 186/29)

bu s d  s  me ( A, 320/51)

bunu arımeye (MuYA, 196/33)

burÇaq t rlasındaⁿ burÇaq yolma (AD M I, 112/14, Burdur)

cellatlara kestirme (E A, 140/13)

ŐanaĐĐale'den geliboludan gelmeme (AKYA, 225/16)

Çatır Çatır b ber yeme (E A, 224/7)

Őiz asma (KaM A, 115/7)

ŐocuŐları kurtarma (Mal A, 383/7)

ŐoŐ s ylemesi (Mal A, 286/8)

dā`evelden gelme (SakİA, 5/22)
diblama alma (KırıkİA, 379/30)
dutluk içärisindä çamaşı yıyqami (ADÜM I, 123/32, Burdur)
erkeg ari çihma (ErİA, 70/76)
evi idäre etme (EİA, 148/42)
ğırğı ğırmı (Göl, 281/3)
gız alıp virmeler (KırşYA, 446/42)
gızımızı yoħlamı (NevYA, 123/3)
günde ike defa gezmesi (ErİA, 165/76)
ħarmana inek getürme (OYA, 157/8)
hep kövden kenTden gelme (AyMA, 197/18)
horasandan gelme (AyMA, 199/4)
ħusüsü yünden yapılma (KüYA, 237/20)
ikinci bir büyhmesi (ErİA, 68/7)
ipden doħuma (NevYA, 169/41)
kefenloħ bez alma (Uşhum, 117/24)
kendi başına ğaşma (KBA, 108/18)
kermen eğirme (NevYA, 137/3)
kıla sürtünmesi (KüYA, 153/103)
kişin geçenma (Çamlı, 190/377)
ķómüze gelib avlanma (KaMİA, 65/1)
ocağın başından tezzek yahmayı (KırşYA, 253/2)
ōlan nişannami (NevYA, 137/10)
orda ölmesi (Kırklar, 59/19)
órdan gelme (BİYA, 382/2)

öldü dèmi (ÇA, 748/99)
radiyada söylemesi (ErzYA, 225/29)
seni gurtalmıya (ErzYA, 336/75)
şimdi goyun gütmè (UşİA, 324/115)
tavuğ altından çıhma (UMA, 219/28)
tef çalma (Boya, 111/57)
teybe sesemeze aldırma (ErİA, 51/6)
urdan gelme (ManA, 1091/14)
yağlıh bālanma (KırşYA, 198/40)
yāmır yādığı zaman yere dēymeme (KüYA, 237/25)
yemā yime (NevYA, 133/27)
yüzde yüz müdāhale ètme (BİYA, 199/25)

Konya ili Taşkent ilçesinde isim-fiil eki “-mA” kullanılmadan fiil adı oluşturulmuş, fiilimsi eki olmaksızın fiil sadece hâl eki ile söz diziminde kullanılmıştır:

bir gün zemeri günde ekmek, eleğe gëttim. (KonTaş, 105/128)

2.1.3.1.1.3. “-(y)Iş, -ış”li İsim-Fiil

bu şekle girişi (UşİA, 268/73)
burda galışım (ErzYA, 393/22)
fazla yağış (ErİA, 224/20)
ğılışlıdan ayrılış (KırşYA, 458/34)
koT pantulon geyiş (Tef, 256/54)
normal iniş (ÇA, 423/41)
pamîkōva ’yā gidişimiz (SakİA, 243/22)
sararıp da soluşum (ErzYA, 393/22)

2.1.3.1.2. Kalıcı İsim Olan, İsim-Fiil Eki Almış Kelimeler

Ağızlarda isim-fiil eklerinin yapım eki hüviyetine kalıcı isim oluşturduğu örnekler de tespit edilmiştir.

2.1.3.1.2.1. “-mAk” eki ile

bōmağ (KırıkİA, 555/90) [muska]

çölmek (UşİA, 333/25) [oyun ismi]

ğaçamaK (ŞuhYA, 208/82)

gezemeg (DiyA, 64/59) [merdiven],

yemeK (AKYA, 230/25)

2.1.3.1.2.2. “-mA” eki ile

basma (BalİA, 557/79)

bağırılama (KüYA, 210/47)

basdırma (KaMİA, 39/8)

besleme (ErİA, 19/112) [uşak, köle]

bezdirme (BalİA, 412/35)

būma (MuYA, 199/51) [tatlı]

cızdırma (AyMA, 200/5) [yemek adı]

ç'akmā (RİA, 197/3) [çakmak]

çertme (ErİA, 165/61) [tuzak]

çıkārdma (BİYA, 419/46)

depme (UşİA, 204/13) [tekme]

ğavırma (KİA, 275/7)

ğavurma (MuYA, 257/43)

ğazan aşma (ARP, 299/37)

ğırklama (KüYA, 209/17)

ğırma (Düz, 90/38)

görüp-görme (ErİA, 170/127) [gerdek gecesi]

ıslama (BİYA, 180/13)

işdeme (ARP, 376/33)

kapama (İMİA, 239/92)

kıstırma (ManA, 1147/68)

kireşleme (ManA, 881/3)

közlüme (MuYA, 257/43)

kuilleme (NevYA, 123/5)

örtme (KüYA, 199/14)

teserleme (UşİA, 335/26) [tekerleme]

sürme (UMA, 236/42)

yalama (KırıkİA, 525/136) [bir hastalık]

2.1.3.1.2.3. “-(y)Iş” eki ile

alısveriş (ŞuhYA, 215/20)

çegiş (TrYA, 153/51)

dikiş (BİYA, 258/12)

2.1.3.1.3. Cümledeki Görevi Yönünden İsim - Fiil Grupları

2.1.3.1.3.1. İsim-Fiil Grubunun Özne Olarak Kullanılması

İsim-fiil grupları ağızlarda tespit edilen kullanımlarda isim ve fiil cümlelerinde özne olarak kullanılabilir. Yüklemin anlamı bakımından olumlu ya da olumsuz olabildiği cümlelerde özne olan bu gruplar yalın hâldedir.

2.1.3.1.3.1.1. Öznesi İsim-Fiil Grubu Olan Fiil Cümleleri

altun suyunu işmek görhiya yariyormuş (BayD, 143/139)

balı sâması zor gelyō (ManA, 611/15)

buña çız asma dinilirdi (KaMİA, 115/7)

efendi gibi gız çıkāmak Şu adama yakışır (UŞİA, 187/73)

ōle ōğūlü mala baKmaK zor oluyor (Gūlnar, 200/30)

peynir yaPmak kimi yerde dūŐmūyū. (İzBay, 544/282)

senin bacın Dōne Sultanı vermeğ icab eder (KİA, 162/60)

2.1.3.1.3.1.2. Őznesi İsim-Fiil Grubu Olan İsim Cūmleri

ayı hurmak yasak (BİYA, 256/33)

Bēle mūbeŕlere tapanmağ yoğdur (ErzYA, 301/14)

ben iŐin dūnyada gavuŐmağ heram (ErİA, 106/156)

bi gene evlenmādan eveli gendına arayıp bi iş bulmağ Şarttır (KBA, 97/4)

birāz insanca yasamaK gūzel (ŐuhYA, 361/185)

bōle bunnarı yaŐatmağ, gāye. (KūYA, 152/64)

bu parayı cebimde taşımağ zordur (DiyA, 66/9)

bu vaziyetde bizi siz isdedikten keri sizin yanınıza gelmek ilāzım dāl mi?
(NevYA, 215/38)

bunarı hurmağ kūnātır. (EİA, 191/313)

Őoğ Őōlamağ Őoğ gūnahmıŐ (KBA, 98/1)

gelinin yanına ayıptı kızanım gelmek (EİA, 132/28)

gız alıp virmeler gine oynan Şindiden yiğniydi yāni (KırşYA, 446/42)

gūnde ike defa gezmesi vardır (ErİA, 165/76)

ğamenc'e demek, torba demektur. (RİA, 197/8)

her zaman onnari ovurmağ gōlay me (ErİA, 48/37)

heşal'de ikinc'i mevķiden anbaşa ğitmek vaşd'ur (RİA, 304/7)

hindi adam ōlmeK orda tavik gādā yok (AKYA, 227/80)

kelōlana ğanmağ yoğ (ZBK, 122/126)

ķaymağ yemağ bağāne (DiyA, 130/27)

nasılmış bizim ilde gezmesi (EskYA, 172/126)

o zaman dorğu değil radyada söylemesi (ErzYA, 225/29)

ona buna karıştırmak yok (SakİA, 12/124)

peki seni biraḥmaḥ göley (ErzYA, 253/151)

usta ḡemic'i demek uç' seneluk ḡemici demek. (RİA, 203/46)

üş defa dönmek ilazım (OYA, 167/15)

yerleşik durmak bi yönden éyi (BİYA, 236/9)

yorulunc_ādar gezmeK var (BalİA, 374/13)

2.1.3.1.3.2. İsim-Fiil Grubunun Nesne Olarak Kullanılması

Yüklemi geçişli fiil olan cümlelerde İsim-fiil grupları tespit ettiğimiz aşağıdaki örneklerde görüleceği üzere belirtme hâli eki alarak belirtili nesne veya yalın hâlde belirtisiz nesne olarak kullanılabilir.

çoK hoşumú gidiyor koT pantulon geyişin (Tef, 256/54)

diblama almamı yügseg makamınızdan arz ederim (KırıkİA, 379/30)

eyi günnēde dişlēni ḡarcımaḡ nasiP_etsiñ (KüYA, 142/267)

kermen eğirmeyi bilirik (NevYA, 137/3)

kız tarafına verilmesini dilerler (MalİA, 293/9)

ḡalil ḡarmana inek getürmesini bilū «mü?» (OYA, 157/8)

o da tabī normal inişini yapř_ór. (ÇA, 423/41)

silah_aTmasını bilmiyon. (Tef, 185/18)

şindik ḡonuşalım eski voḡḡayı, ocaḡın başından tezzek yaḡmayı (KırşYA, 253/2)

yavuz selime rica ediyollar yeni bir ḡale inşa edilmesini (AhlA, 200/318)

yemā yimeyi unutmuş ḡayrı öpüşecāḡ dī (NevYA, 133/27)

2.1.3.1.3.3. İsim-Fiil Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

Ağızlarda tespit edilen kullanımlarda isim-fiil grupları cümlelerde yer tamlayıcısı görevi üstlenirken yönelme hâli eki işlevinde belirtme hâli eki, yönelme hâli eki ve çıkma hâli eki alırlar.

bak bu cıgarayı içmēsini künah diyolā (BİYA, 442/56)

dillerim duTmuyo öldü dēmiye (ÇA, 748/99)

hanım onu yıhamahtan zevk alacaḥ (UMA, 134/42)

ikrah ettiḥ ceneze kaldırmahtan (UMA, 227/44)

işde bu südü sēÇmēye beñzer o (ÇA, 320/51)

2.1.3.1.3.4. . İsim-Fiil Grubunun Zarf Tümleci Olarak Kullanılması

İsim-fiil gruplarının cümlede zarf olarak kullanıldıkları tespit edilen örneklerde grubun yönelme hâli eki işlevinde belirtme hâli eki, yönelme hâli eki, çıkma hâli eki ve vasıta hâli eki aldığı görülür.

ābeyini yolladım bacanın tepesini tıkamaya (Yal, 416/168)

al ḡadmada gliniñ başına alı bürlēler (MuYA, 198/27)

allah emri añmaa gidiyik (ManA, 891/24)

başımı belāya soḥmaya gelēceklē (ZBK, 122/121)

başsaḠ ēTmiye gidiyir. (ÇA, 317/24)

bi gün türklē bunū bizden sormaa gelir (KüYA, 151/15)

bi yeri gezmeyi çıkamıyon (UşİA, 245/29)

bir gün zemerü günde ekmek_eleye gēttim. (KonTaş, 105/128)

būle ḡandili sallamāsınan tutuşmuş (KoKand, 136/30)

bulaşuḡ yumuya dūnnere bayramlara gidiy (İskil, 165/28)

çoḠ yerlere köprü yapmaya giTTi (ŞuhYA, 226/49)

dutluk içärisindü çamaşi yıyqamiya xocanın garisilä berabär gediyo (ADÜM I, 123/32, Burdur)

düz babanın çifdeñ sürmağa gönderecağam (ErİA, 105/77)
eyi usda şākül tutmakdan ānnaşılır (BİYA, 470/19)
fıkara şorbası içmege buyurun (KBA, 165/88)
geldim seni ğurtalmıya (ErzYA, 336/75)
ğetdim inek sağmaya (AhlA, 105/77)
ğırğı ğırmıya gederdik (Göl, 281/3)
ğırK uçurmā gidē (KüYA, 141/221)
g'unun birinde gitmiş mali otarınağa (RİA, 295/2)
haçı uurluma^a bi dolmuş giTTik (İzBay, 284/28)
hinci olan nişannamiā gēdeñ (NevYA, 137/10)
hindi orda bunu arımege çıkıyōlā (MuYA, 196/33)
ma, sizi görmē geldik ba (EİA, 230/27)
manīsadan kurān kursundan bal toplamağ geldiler (ManA, 611/17)
ōrenemedik ki biz toprakla ūraşmakdan (BİYA, 218/20)
sonunda çarşıya kefenloğ bez almaya birini yollalla (Uşhum, 117/24)
tandıra bi çörek çekim de ğızımızı yoğlamıya gēdelim (NevYA, 123/3)
yirmi dörT ayı bitirmekle tēis edilmişTir (ManA, 817/11)
yolladı beni cellatlara kestirmē (EİA, 140/13)

2.1.3.1.3.5. İsim-Fiil Grubunun Yüklem Olarak Kullanılması

İsim-fiil grupları cümlede yüklem olabilmek için ek fiille çekimlenir.

aslımızı sōrāsañ horasandan gelme. (AyMA, 199/4)
atalādan ğamadır bunnā! (ManA, 831/122)
Bizim adamnar şēden gelme (Kırklar, 61/2)
boşnaklar dā evelden gelme (SakİA, 5/22)
bu kuşī tavuğ altından çihmadır (UMA, 219/28)

bük, köv dèmek (BİYA, 415/6)

en iyisi de kendi lisāniñi bırakmamak. (KüYA, 153/72)

hamenc'e demek, torba demektur. (RİA, 197/8)

işin gece gündüz hakğa yalvarmaq (KırşYA, 239/117)

ordan kalma sedanğa (Tekir, 180/153)

şu daşlā ordan gelme (BİYA, 382/2)

urdan gelmemiş esās (ManA, 1091/14) [oradan gelme imiş]

usta gemic'i demek uç' seneluk gemici demek. (RİA, 203/46)

yāni hep kövden kenTden gelme. (AyMA, 197/18)

2.1.3.1.4. İsim - Fiil Grubunun Kelime Grupları İçinde Durumu

İsim-fiil gruplarının diğer kelime gruplarının yapısında ne şekilde görev alabildikleri aşağıda 5 başlıkta gösterilmiştir.

2.1.3.1.4.1. İsim-Fiil Grubunun Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması

ğaz bulmanıñ imkânı (KaMİA, 17/20)

şimdi goyun gütmeniñ vakti (UşİA, 324/115)

teybe sesemeze aldırmanıñ bişeye (ErİA, 51/6)

2.1.3.1.4.2. İsim-Fiil Grubunun Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlanan Unsur Olarak Kullanılması

benim burda gelişim (ErzYA, 393/22)

bizim burda kalmamız (Kırklar, 59/19)

bizim kóyün gelişludan ayrılışı (KırşYA, 458/34)

böle seşgin insannāñ kómüze gelib avlanması (KaMİA, 65/1)

çiçinin orağ biçmesi (AhİA, 127/159)

döveltimiziñ arhamızda guvat vèrmesi (NevYA, 134/42)

ğarıların tef çalması (Boya, 111/57)

ğarın fazla yağışı (ErİA, 224/20)

hükümetin yüzde yüz müdahale etmesi (BİYA, 199/25)

ikinci bir büyhmesi var bunun (ErİA, 68/7)

kılın kıla sürtünmesi (KüYA, 153/103)

pederin orda ölmesi (Kırklar, 59/19)

2.1.3.1.4.3. İsim-Fiil Grubunun Belirtisiz İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması

büşini ohıla kaydettirmah mecburiyeti (UMA, 133/12)

beygirleriñ üzerine yükünü vurmağ şartı (KüYA, 240/116)

bu cāmiye namazı kıldırmak seneti (BİYA, 390/17)

erkeğari çıhma memesi (ErİA, 70/76)

ğina yağma ādeTleri (ŞuhYA, 192/9)

ğinā yağma havāsı (MuYA, 194/23)

girmı dört se'et giç durmamah şartı (UMA, 147/254)

ğum yapmah gāyesi (ErzYA, 209/1)

hiş ayrılmamah şartı (YozYA, 86/66)

kendi başına ğaşma ğararı (KBA, 108/18)

kendimizi āyiT bi āletimizi yapTırmağ hussatı (KüYA, 238/56)

para gazanma yolu (UşİA, 276/49)

yağınlığ kurmağ sūreti (Gülner, 283/65)

mazeme bulma imkanı (İğd, 287/53)

2.1.3.1.4.4. İsim-Fiil Grubunun Edat Gruplarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması

bizim camının öğünden malatyaya gitme için (MalİA, 263/9)

böyle ğuveTli baırmamıza rāman (ÇA, 597/31)

bu ārama olmaması hüccun (KBA, 90/71)

bu eşyaları almağ için (ARP, 298/22)
bunnarı tarla şeklinde olmak için (EİA, 124/3)
çalıyı daTmag üzere (AKYA, 299/7)
çambaşı yaylasına göyun yaymağ için (OYA, 240/1)
çanağgale'den geliboludan gelmemes için (AKYA, 225/16)
çocuğları kurtarma için (MalİA, 383/7)
daha fazla satış yapmağ hüçün (KBA, 90/66)
demin demem gibin (Vakf, 149/46)
dertlavuna derman bulmağ için (Uşhum, 117/2)
dirilere yol göstermeg için (AhlA, 161/247)
düüne gelmeg için (ZBK, 149/6)
eliğ yüzünü silmağ için (Ank, 600/176)
evleri qaldırmağ uçun (NevYA, 132/4)
Gızını alıp gedän arabı öldürtmük için (ADÜM I, 103/18, Burdur)
ğoñünü aldımız ğıza düür gitmek uçun (KırşYA, 412/15)
hastāneye yatmağ uçun (KarİA, 321/24)
hem öbür tarafı rencide etmemeğ için (UşİA, 193/38)
ilanı ğurtarmağ için (KBA, 96/2)
kendisini kutarmağ için (İğd, 228/32)
ķezı ğórmağ için (Hemşin, 287/1749)
kişin geçenma için (Çamlı, 190/377)
nışan dahması için (KırşYA, 198/40)
oğluni evermeg için (ErİA, 170/17)
onların üzerine atılmağ için (ErİA, 69/70)
ónnāñ diplēni kūrçalamak için (BİYA, 252/61)

pambih çapalamah için (YozYA, 85/32)

segsenle yūs sene arasın'da burdur bucağ ilçesiniñ dālī māllesine ğayıtlı olmağ üzere (AKYA, 299/1)

Tedāviye ğetmah için (DiyA, 81/90)

torbalāda ónnarı da dikmek için (BİYA, 560/60)

ūnuñ elinden ğurtulmeK için (MuYA, 196/37)

yağlıh bālanması için (KırşYA, 198/40)

yaliñız şey aPmağ uçun (ÇA, 314/6)

yāmır yādiğī zaman yere dēymemesi için (KüYA, 237/25)

yarım saada ölmeğ üzere (ARP, 328/22)

2.1.3.1.4.5. İsim-Fiil Grubunun Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması

āğaşdan yābma yer (BİYA, 170/29)

alt kısmı hasırdır ğamişdan yapma (KüYA, 237/9)

anadan doşma öşsüz (ÇA, 531/1)

bi işme tütün (ErİA, 246/9)

bi maħasdan kesilme para (ErzYA, 305/30)

ħusüsü yünden yapılma un çuvalları (KüYA, 237/20)

ipden doħuma yasdiħ (NevYA, 169/41)

öteden ğalma bir söz (ErİA, 62/47)

2.1.3.2. Sıfat - Fiil Grubu

Sıfat-fiil grupları, sıfat-fiil eki almış fiil ile ona bağlı yardımcı unsur veya unsurlardan oluşan kelime grubudur. Düz (Kurallı) tamlamaların tümünde olduğu gibi ana unsur sondadır ve hareket özelliğini kaybetmemiş bir vasıf ismidir. Ağızlarda tespit ettiğimiz sıfat-fiil grupları, aşağıda başlıkları bahsinde ayrı ayrı tasnif edilen tüm formları verilmiş 11 adet ekle oluşturulur. Sıfat-fiil gruplarında ana unsuru tamamlayan

unsurlar tıpkı isim-fiil gruplarında olduğu gibi özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf unsurlarıdır.

2.1.3.2.1. Sıfat-Fiil Grubu Oluşturan Ekler

2.1.3.2.1.1. “-AcAk, -acā, acag, -Acaḥ, -cā, -caḥ, -caḶ, -ce, -cē, -ceK -cek, -Çek, -ecā, -ecē, -eceg, -eceg^h, -ec’ek, -eceyh” eki ile

asKere giTÇek (Yal, 366/136)

aşa gātceK (ManA, 659/8)

avuç sıacag (KahMA, 69/70)

ayilī almā giTceK (AyMA, 257/33)

başga bir gonusacağımız (ErİA, 224/29)

başKa eşşaları gıycek (KüYA, 237/21)

bir ırbih goyacaḥ (NevYA, 133/12)

büber goparcaḶ (EskYA, 158/22)

gar tozaḥ yağacaḥ (ErİA, 48/40)

ğuran oḥuyacaḥ (KaMİA, 112/27)

hafif yumşecek (BİYA, 559/29)

ḥamama gidilicā (KüYA, 141/212)

ıstım akrabası gidcē (EİA, 139/31)

içinden çıkılacaK (ÇA, 320/28)

içine de adam oturacaḥ (NevYA, 133/12)

ilerde geçecaḥ (ErİA, 47/24)

isdasyondan çihacaḥ (NevYA, 173/2)

istirāte geç’ec’ek (RİA, 283/61)

Ḷazā yapılcaK (Düz, 138/18)

kendi ölmecek (UşİA, 325/122)

kolay göncek (İMİA, 214/40)

naħır gelecek (ErzYA, 387/28)
ne dēcede imamlık yapabilēcek (SakĀA, 2/34)
ne diye ce^vaP vērecē (ÇA, 320/30)
onnare idare etdireceg^h (ErĀA, 166/90)
orda yaşıcēni (OYA, 284/10)
ōñdü gelcek (Deniz, 191/41)
saħan vēcacħ (DiyA, 124/22)
sen bilmez midin gelin alcāni (EĀA, 125/22)
senden geçecā (KonKul, 155/191)
şimdi anlatacām (Düz, 87/2)
tam bana yarācaħ (ErzYA, 252/68)
tarihi bi şe ifade edeceyh (İğd, 403/17)
Türkçeyi eyi ğonuşabilcek (KüYA, 151/9)
türki söyliyecg (ErĀA, 11/5)
üsdü örtülcek (UşĀA, 211/29)

2.1.3.2.1.2. “-An, -án, -ān, -än, -ēn” eki ile

ağ'zından püskürten (RĀA, 197/24)
aKçaKocanın kepeç köyünde geçen (Düz, 87/2)
anasınnan babasınnan çılbaK gezen (AyMA, 201/30)
anasının babasının hetirini kırmıyan (AhlA, 168/76)
arķamda ālayan (MuYA, 194/53)
ayarı olan (ErzYA, 209/17)
beni kultaran (RĀA, 200/112)
benim gimı yazıda bilān (KBA, 93/17)
bize verilen (EĀA, 136/19)

bu sözü eşiden (ErzYA, 254/199)
bu şahmaranı ğören (ÇA, 315/33)
bundan çıhan (NevYA, 167/35)
çambaşı yaylasına ğoyun yaymağ aıçun giden (OYA, 240/1)
çarşambayı perşembeye bālayan (KüYA, 146/42)
çatal, pıçağ gonan (NevYA, 128/60)
Çırası yanan (KİA, 362/23)
çocuğlardan bir Türki bülen (ErİA, 68/20)
dışarıya ğeden (NevYA, 130/7)
en iları gelân (KBA, 84/37)
Esas tarihcesini bülen (ErzYA, 301/22)
esKi bağdaT cad' desinde pādişāha su veriken üsdüne saman şe yapan (KüYA, 155/145)
evvelinden gelip meyhdubi veren (ErİA, 14/15)
ğá'şım da duran (ADÜM I, 99/11, İzmir)
gizli sefta çeken (ZBK, 117/16)
ğoşaraK ğeden (ÇA, 320/42)
Goynuma girün (ADÜM I, 99/10, İzmir)
ğudureti yiten (NevYA, 184/52)
ğünáš gibi parliyan (KBA, 109/78)
hacı āmaddan çıkan (MuYA, 196/42)
hacı hatiP denilen (BalİA, 463/60)
hacimsultana gonan (UşİA, 210/7)
Halep padişahının ğızı olan (ErzYA, 251/40)
hāmâm denileğ (BolSeb, 145/2)

xarman galdıran (ADÜM I, 117/24, Burdur)
hêş namazını geçirmiyen (Ah1A, 168/76)
hoş beşe gelenler (KüYA, 239/97)
içinde dünüyen (ManA, 660/35)
insanun kaburgalarında olan (R1A, 203/57)
Kemah denilen (ErzYA, 311/98)
kılın kıla sürtünmesiyle çıkan (KüYA, 153/103)
kim_olduğun bildirmeyen (K1A, 201/7)
motorları suyu buz duTdurmāyan (AKYA, 225/23)
Müntüğa galhan (K1A, 289/10)
ne iş görüyoñ diyen (NevYA, 119/6)
o tarehen vileyet müfdüsü olan (Er1A, 104/57)
oğlan evinin soyadı sölenerah sölenen (UMA, 210/47)
bol süt bol yourt bol yımırta onu istēn (B1YA, 555/31)
oranın arhasına gētmiyana (KBA, 94/89)
oruya urguyan (Mal1A, 383/11)
parası olān (Ank, 270/106)
saca daş atan (ErzYA, 207/21)
sanāyide çalışannā (Uş1A, 188/97)
sovan cücünnen vakıt geçiren (E1A, 227/37)
sözümüzi dinniyenler (K1A, 278/1)
Tā beşe sakalları göbegine kadār sarkān (DiyA, 81/80)
teveçcük namazı gılan (KırşYA, 204/201)
ulu söz dinnemiyen (OYA, 278/42)
üsdünü daqılannar (MuYA, 270/26)

yalağuz yatan (DiyA, 129/19)

yalan yere söyliyēn (KĪA, 170/18)

yānımda oturan (BĪYA, 201/36)

yeni ʔoğān (Uşhum, 141/7)

2.1.3.2.1.3. “-r, -Ar -Ir” eki ile

ayağları dörde beñzer NevYA, 216/79)

buna benzer (KarĪA, 386/5)

ilari gālur (YusA, 285/27)

işleri biçer (EskYA, 171/86)

şēle gābarur (ErzYA, 213/23)

şētanniğı kūrde beñzer (NevYA, 216/79)

yüzde kırk dokuz içilir (ManA, 700/15)

2.1.3.2.1.4. “-DIK, -dē -dey, -DI, -dī, -dī -dī, -Dī, -dō, -Dū, -dū, -dū, -DIğ, -dih, -dık, -dig, -dih, -dih, -diğ, -diK, -diy, -duG, -duğ, -duy, -tē, -Tık, -tíg, -tī, Ø” eki ile

adam adamı gösterTdū (Düz, 150/5)

ağşamdan aldığı (MalĪA, 251/20)

Alacaşarda goyun gūdđū (NevYA, 120/40)

arabaya koydukları (EĪA, 128/39)

arhayı döndūñ (SivasM, 98/51)

arıflağ omar dedīmiz (MuYA, 196/29)

askellik yaPdūm (İskil, 170/15)

ateşe yahdığdan (ErĪA, 165/51)

ayne demin dedeyim (ErĪA, 68/23)

bağçe gapısınıñ söüt şēlene dōru yapTığı (KūYA, 150/18)

bayburda indiyi (ErĪA, 18/36)

birāP ğaşdı (KüYA, 183/5)
bī ölü öldü (OYA, 292/77)
bi tarafından üfürdügi (ErzYA, 253/137)
bizim analarımızda ışıtTığımız (KBA, 134/1)
bizim arkadaşları baharda gittimiz (KüYA, 155/157)
bizim bu dağ kóvlarımız tabi fakir olduğu (KBA, 97/3)
bizim büyüklēmizden duyduyum (BİYA, 506/1)
bizim milleTden oldu (ÇA, 594/41)
bizum şevketli olduGumizi bildüğuva (Uşhum, 117/5)
bu suy gayalıktan geldi (UşİA, 187/85)
bunnariñ yada böyüdü (NevYA, 128/57)
buriya ğış ğuñneri ğar yağdı (NevYA, 130/13)
cami ğulāmızıñ dibinde oldu (ManA, 1207/9)
çeribaşı 'ya gitti (EİA, 131/52)
çobannıK yaptıēm (ManA, 1196/1)
çoK çile çeKdüm (Düz, 171/15)
durmuş ali efendiden yidimiz (UşİA, 324/92)
dúünü olduına (KırşYA, 203/167)
Düğün bitdihden (KİA, 162/74)
egmeK yediKten (MuYA, 249/91)
eliñe deydē (GazMA, 193/12)
eliñi durdō (GazMA, 193/12)
ermenilerin elinden çeyhdigimi söylerem (ErİA, 30/6)
eyhmeyh bitdüğünü (ErzYA, 301/21)
fiyatdan ğorhduğumuz (ZBK, 123/172)

gazāya gētmēdīm (NevYA, 214/50)
gece rüyasında görduğu (DiyA, 81/103)
gezemeklerden aşāgi yēndiđtan (DiyA, 64/60)
goñünü aldımız (KırşYA, 412/15)
ğurane oħuduhdan (ErĀA, 136/108)
halay bittī (KırşYA, 201/121)
hamırı yürduğdan (AKYA, 324/17)
hiş bi iş saħamız olmadı (KüYA, 210/36)
kak dedik (UşĀA, 321/9)
Ķazā yaPdıĶ (Düz, 138/18)
kıtrik ğulağını yēdiđim (KBA, 176/19)
kıydan kaydu (UşĀA, 200/8)
kız evından gelen (UMA, 198/133)
kofano de'duğ (RĀA, 203/73)
messebini, geçmişini yaptığım (DiyA, 65/135)
nere gettini bildim (IMĀA, 258/92)
neriye çıkdı (UşĀA, 212/65)
nişan mereseme yapıduğdan (ErĀA, 61/34)
nişani tağdiğdan (Van, 176/5)
o mart dediyin (ErĀA, 69/58)
onar geldiĶ (Ank, 641/49)
ōnu yūkünü bize yūklettī (BĪYA, 199/27)
ordan geldiđimī (KĀA, 365/53)
ōküzü çif koştı (EĀA, 170/6)
ōylen yēmā' yidikten (KırşYA, 202/129)

sadece kulahtan eşittigimiz (UMA, 139/28)

sen öle bildikden (AKYA, 224/30)

síze aynattığım (UMA, 159/10)

şabannarıñ ahmede vèrdiim (ÇA, 535/14)

şevketli olduGumizi (Uşhum, 117/5)

tam kıvamına gèldikden (BalÍA, 511/4)

top sesèni eşütdükleri (ErzYA, 305/41)

toprak attī (ManA, 939/378)

yemi gördühlerε (ErÍA, 165/74)

yemiş dedükleri (ErzYA, 207/17)

yemeği yidi (MuYA, 420/20)

yunannularınıñ ankaraya tārūsında sekisinci firқа ve beşinci firқанınıñ taḥkimat yaPtığı (KüYA, 145/10)

Bolu ili Seben ilçesinde görülen bir kullanımda “sonra” anlamındaki “gere/geri” edatına bağlanan bir sıfat fiil grubu, sıfat fiil eki “-dik” kullanılmadan sadece çıkma hâli eki getirilerek oluşturulmuştur.

ben de kiTdeñ gere / buyam,ōsun büyük hocá (BolSeb, 149/18) [ben de gittikten sonra / babam olsun büyük hoca]

2.1.3.2.1.5. “-IcI, -cı” eki ile

Ertane Baydar, ek üzerine yaptığı çalışmada ekin kalıcı sıfatlar ve isimler türetme gibi bir işlevinin yanında sıfat-fiil yapma işlevinin de olduğunu belirtir.¹²¹ Türkiye Türkçesi ağızlarında bu işleviyle kullanıldığı örnekler mevcuttur.

benden seni isdèyici (ZBK, 130/52)

gälin,alcı (ManA, 924/99)

geln-alcı (Kırklar, 57/58)

mezar Kızı (BİYA, 385/49)

¹²¹ Arzu Sema Ertane Baydar, “-IcI Eki Üzerine”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 95/676 (2008): 335.

tatmin edici (OYA, 248/16)

2.1.3.2.1.6. “-mAz” eki ile

kendini bilmemez (BİYA, 557/14)

yüzde elli bir içilmez (ManA, 700/15)

2.1.3.2.1.7. “-mİş, -meş” eki ile

ağēşdan yapılmış (KüYA, 146/48)

balta girmemiş (SakİA, 37/107)

çam ācından yapılmış (KaMİA, 40/17)

eski yazıyı okumuş (Yal, 521/4)

esgiden bir mayden içun ğazılmış (KüYA, 145/17)

ğar yağmameş (ErİA, 165/72)

gelemiş ādı ālummış (BİYA, 355/7)

hataş inan vurmüş (KüYA, 232/93)

helal süd emmiş (Van, 257/58)

kırkbeş millonu ğurtarmış (BalİA, 379/215)

martda kırkılmış (MuYA, 393/109)

melmeketimizde görülmemiş (ErzYA, 254/190)

su doldurulmuş (KüYA, 146/66)

taşla örülmüş (AyMA, 222/3)

usda görmemeş (ErİA, 105/103)

2.1.3.2.1.8. “-Asİ, -asıca -asılık” eki ile

dünyüyü dutasılık (OYA, 266/3)

ezan okunası (İzBay, 387/70)

ğınā yakma havāsı bitesı (MuYA, 194/23)

ğöTcēzi çıkası (MuYA, 252/49)

gözi kör olası (KBA, 171/41)

İt urnundan gan akası (ADÜM II, 53/32, Isparta)

ordan gèlesi (BİYA, 298/3)

tenesir paḥlayası (KüYA, 156/21)

ulum ulum ulasıca (NevYA, 209/108)

2.1.3.2.1.9. “-gülü(k)” eki ile

Gabain’in “geldiği kelimenin delalet ettiği şeyi yapılabilir” olarak açıkladığı ve -ḡu/-ḡü ekinin +luk eki ile genişleyerek oluştuğunu belirttiği¹²² bu sıfat-fiil eki, ağızlarda tespit edildiği şekliyle grup oluşturmaya da belirtili isim tamlamasının tamlanan unsurunda görülmüştür. Bayraktar, Orhun Yazıtlarında, Uygur Türkçesinde, Karahanlı ve Harezmi Türkçelerinde kullanımını gösterdiği eki, “sıfat-fiil eklerinin isim yapma görevinde kullanımı” başlığı altında değerlendirir.¹²³

Eski Türkçede varlığı bilinen ve DLT’de “beg yazuk keçürgülük erdi”, “ol Tengrige tapnıḡlı erdi” vb. örnekleriyle “failin işi işlemesi hakkı olduğu ve buna azmettiği manasıyla vasıflanan fail şekli” olarak açıklanan¹²⁴ ekin ağızlarda yaşıyor olması grup oluşturmadığı hâlde başlığı altında gösterimini zorunlu kılmıştır:

annemiñ ölgülü (gèdi) (BalıA, 467/78) [annemin öleceği]

2.1.3.2.1.10. “-îḡ, îḡ, -ıK, -iK, -ük” eki ile

Eski Türkçede, -yuk, -yük şeklinde sık sık görülen geçmiş zaman manasıyla kullanılan ek sıfat olarak da görülür.¹²⁵ Ekin ağızlarda tespit edilen kullanımları şu şekildedir:

banda çekîḡ (KahMA, 79/253)

böyle gaynîḡ (KırıkıA, 294/13)

elde örülük (MalıA, 367/55)

özü'nü vermeyiK (BalıA, 395/266)

¹²² Annemarie von Gabain, *Eski Türkçenin Grameri*, çev. Mehmet Akalın. (Ankara: TDK Yayınları, 1988), 56.

¹²³ Nesrin Bayraktar, *Türkçede Fiilimsiler* (Ankara: TDK Yayınları, 2018), 130.

¹²⁴ Besim Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi II* (Ankara: TDK Yayınları, 1985), 168-169.

¹²⁵ Gabain, *Eski*, 58.

zēyṭin yaṭynan yālayıK (ÇA, 705/27)

2.1.3.2.1.11. “-işli” eki ile

Suluova’da tespit edilen bir kullanımda *-An* ekiyle aynı görevde kullanılan bu ek, sıfat-fiil grubu oluşturmuştur:

aḥlımız erişli (Sulu, 133/2) [aklı eren]

2.1.3.2.2. Cümledeki Görevi Yönünden Sıfat - Fiil Grubu

2.1.3.2.2.1. Sıfat-Fiil Grubunun Özne Olarak Kullanılması

Sıfat-fiil grubunun özne olduğu, ağızlarda tespit edilen cümleler isim veya fiil cümlesi olabilmektedir.

2.1.3.2.2.1.1. Fiil Cümlelerinde

anneden ayrılan aḥ éder (ErzYA, 223/85)

aşşā yuḥarı altı biñ vèrir gūdureti yiten (NevYA, 184/52)

Bu elmadan yiyenner eşşeg, olıyimiş (ErzYA, 254/160)

bu ıssız gecelerde yalağuz yatan bilir (DiyA, 129/19)

bunnarı kesenner, sizi de keser (EİA, 136/6)

gâ’şında duranım gâlsin (ADÜM I, 99/11, İzmir)

gece rüyasında görduğu gelmiş (DiyA, 81/103)

ğoşaraK gèden bir bardaK süT gètirdi (ÇA, 320/42)

Goynuma giränim gâlsin (ADÜM I, 99/10, İzmir)

hèş namazını geçirmiyen, namaz geçirmiyen, anasının babasının hetirini kırmiyan ğırh tene seçir. (AhIA, 168/76)

Kiraza da gelmedi ulum ulum ulasica (NevYA, 209/108)

on sora parası olân gendi gidiyo kesdiriyo (Ank, 270/106)

oruya urguyan oruya da urgar. (MalIA, 383/11)

suya atılmayannā kâçar (BİYA, 549/35)

teveçcük namazı ğılan ğılar (KırşYA, 204/201)

ulu söz dinnemiyen ulur (OYA, 278/42)

usda görmemeş, usdad, olmaz. (ErİA, 105/103)

2.1.3.2.2.1.2. İsim Cümlelerinde

başğa bir gonusacağımız yoğdur (ErİA, 224/29)

benden seni isdèyici yok (ZBK, 130/52)

bizim ó şeyde oturanlar hep ileri gelenler. (SakİA, 4/117)

bol süt bol yourt bol yumurta ónu istèn yok (BİYA, 555/31)

budu beni kultaran (RİA, 200/112)

buni söyliyèn goşmat köyünden fatma tombağ (EskYA, 176/36)

Esas tarihcesini bülen yoğdur (ErzYA, 301/22)

fiyatdan gorğduğumuz yoğdur (ZBK, 123/172)

işleri biçerin var (EskYA, 171/86)

kèf dediğın serçe poğundan gevregdir (ErzYA, 374/1)

kofano de'duğun liferun bóyúdur (RİA, 203/73)

nere gettini bildim yok (İMİA, 258/92)

o mart dediyin gacıncı ay (ErİA, 69/58)

saca daş, atan kimdir. (ErzYA, 207/21)

sanāyide çalışannā vā (UşİA, 188/97)

senden geçecā yok. (KonKul, 155/191)

şu andağı sōliceKlerim bundan ibareT (Düz, 137/28)

var mı benim gini yetip galan (EskYA, 166/31)

yüzünden belli siñirli, oldu (NevYA, 122/42)

2.1.3.2.2.2. Sıfat-Fiil Grubunun Nesne Olarak Kullanılması

Sıfat-fiil gruplarının nesne olarak kullanıldığı tespit edilen örneklerin tümünde belirtme hâli eki aldığı ve belirtili nesne olduğu görülür.

Alacaşarda goyun ğuddūnū sōylesiñ. (NevYA, 120/40)

anasınnan babasınnan çılbaĶ gezenneri ğōsdereyin ben saña (AyMA, 201/30)

ben būu ne diye ce^vaP vērecēmi dūşūniyōm (ÇA, 320/30)

cılbanıP girerken sırtı pul pul olanı yaĥalıyēP ğetirecēñiZ (ÇA, 315/37)

çeribaşı'ya ğittīni bilī ablam (EİA,131/52)

ermenilerin elinden çeyhdigimi sōylerem (ErİA, 30/6)

heç ata mata bizum kimsa binduĝini ben ğōrmamişim (YusA, 215/29)

ireli gelenlerimizi topladıĥ (MalİA, 383/4)

O yalan yere sōylieni de asmiş (KİA, 170/18)

sen bilmez midin ğelin alcāni (EİA, 125/22)

senen eyhmeyh būşūrenden hēş būlmezūk eyhmeyh bitdūĝini (ErzYA, 301/21)

şabannarıñ ahmede vērdiini biliyēm (ÇA, 535/14)

vur dedigin vurir, ĝir dedigin ĝırarlar (ErzYA, 253/115)

2.1.3.2.2.3. Sıfat-Fiil Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

Aĝızlarda yer tamlayıcısı olarak kullanılan sıfat-fiil gruplarının çoĝunlukla yōnelme hāli ekiyle sōz dizimde ğōrev aldıĝı ğōrölür.

Allaf sabullūĶ vēsūn ğizli sefta çekene (ZBK, 117/16)

aşşayūĥarı yaşı atmişñ üstünde falan olannādan bantını almışlā (KūYA, 151/12)

çatal, pıçaĥ ğonana ğaşşihliĥ dērik (NevYA, 128/60)

Çırası yanana baĥ (KİA, 362/23)

helal sūd, emmişe rasliyasın (Van, 257/58)

insanın kaburgalarında olan'lara kemik derler. (RİA, 203/57)

ne iş ğörüyoñ diyene bulgur ğaynadiyoĥ dērik (NevYA, 119/6)

onu ğarıştıriyom toprak attīne (ManA, 939/378)

sōzümüzi dinniyele dinnedenlere çoĥ salamlar ēleriñ. (KİA, 278/1)

şindi mezar Kazıcılara yēmek ōlur (BİYA, 385/49)

üsdünü dağıllannara ğatđı dēriz (MuYA, 270/26)

yüreğden ya'nana olmaz mi 'ç'ağre (RİA, 205/118)

2.1.3.2.2.4. Sıfat-Fiil Grubunun Zarf Tümleci Olarak Kullanılması

Türkiye Türkçesi ağızlarında yoğun bir kullanım tespit edilememekle birlikte bir örnekte sıfat-fiil grubunun zarf tümleci olarak kullanımından söz edilebilir.

nīse annemiñ ōlgülū ğēdi beş ğünnüK ōduK annem ōmüş. (BalİA, 467/78)

2.1.3.2.2.5. Sıfat-Fiil Grubunun Yüklem Olarak Kullanılması

Sıfat-fiil grubunun yüklem olarak kullanıldığı örneklerde ek-fiille grubun çekime girdiği görülmektedir:

bizim ō şeyde oturanlar hep ileri gelenler. (SakİA, 4/117)

ordan ğēlesiymiş çok ēski zaman (BİYA, 298/3)

2.1.3.2.3. Sıfat-Fiil Grubunun Kelime Grupları İçinde Durumu

Sıfat-fiil gruplarının diğer kelime gruplarının yapısında ne şekilde görev alabildikleri aşığıda 6 başlıkta gösterilmiştir. Tespit edilen örneklerin çoğunda sıfat-fiil grupları sıfat tamlamalarında sıfat unsuru ve edat gruplarında sıfat unsuru olarak kullanılır. Diğer örneklerde ise sıfat-fiil gruplarının belirtili ve belirtisiz isim tamlamalarının yapısında görev aldığı, sıfat tamlamalarında ayrıca isim unsuru da olabildiği görülmektedir.

2.1.3.2.3.1. Sıfat-Fiil Grubunun Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması

ağēşdan yapılmış ilkel ğovannar (KüYA, 146/48)

ağ'zından püşkürten 'ateş (RİA, 197/24)

ağşamdan aldığı somun (MalİA, 251/20)

arabaya koydukları boça (EİA, 128/39)

arhayı döndüñ an (SivasM, 98/51)

arıflay omar dedimiz adam (MuYA, 196/29)

- asKere giTÇek çoÇuklar* (Yal, 366/136)
- askellik yaPdüm yer* (İskil, 170/15)
- aşa ğatceK duz* (ManA, 659/8)
- ayilī almā giTceK zamanım* (AyMA, 257/33)
- ayaĥları dörde beñzer ŧētanniġı kūrde beñzer ğudük sıçan* (NevYA, 216/79)
- bahçe ğapısınıñ söüt ŧelene dōru yapTıġı tablo* (KüYA, 150/18)
- balta girmemiş ormanlar* (SakİA, 37/107)
- bāmız yoK bā beKmezi ğaynadacaK* (BalİA, 368/138)
- benim ğimī yazıda bilān bi adam* (KBA, 93/17)
- beni seven ehbaplarīm* (RİA, 301/23)
- bizim arġadaŧılan baharda ğittimiz yerlē* (KüYA, 155/157)
- bu sözü eŧiden vezir* (ErzYA, 254/199)
- bundan çıĥan yā* (NevYA, 167/35)
- çarŧambayı perŧembeye bālayan gece* (KüYA, 146/42)
- çambaŧı yaylasına ğoyun yaymaġ «üçun ğiden çoban* (OYA, 240/1)
- dıŧarıya ğeden talebe* (NevYA, 130/7)
- durmuş ali efendiden yidimiz dayak* (UŧİA, 324/92)
- dünyüyü dutasılık kilim* (OYA, 266/3)
- elde örülük terlik* (MalİA, 367/55)
- eski yazıyı okumuŧ kadın* (Yal, 521/4)
- esġiden bir mayden içun ğazılmış bir yer* (KüYA, 145/17)
- esKi baġdaT cad'desinde pādiŧāha su veriken üsdüne saman ŧe yapan*
Ķadıncāz (KüYA, 155/145)
- Evim altında yirmi seneden beri çıĥan bi su* (ErzYA, 227/4)
- evvelinden gelip meyhdubi veren adamdan* (ErİA, 14/15)

ğar tozah yağacağ sıralar (ErİA, 48/40)
ğar yağmameş yerler (ErİA, 165/72)
gelin gideceği vaht (ErzYA, 235/21)
ğoñünü aldımız gız (KırşYA, 412/15)
gözi kör olası lōmen (KBA, 171/41)
ğuran oñuyacağ adam (KaMİA, 112/27)
günás gibi parliyan bi gız (KBA, 109/78)
hacı āmaddan çıkan gurşu (MuYA, 196/42)
hacimsultana gonan yörük (UşİA, 210/7)
hafif yımşecek şekilde (BİYA, 559/29)
halay bittī zamannar (KırşYA, 201/121)
Halep padişahının gızı olan dünya güzeli (ErzYA, 251/40)
hāmām denileñ yer (BolSeb, 145/2)
hamama gidilicā zaman (KüYA, 141/212)
xarman galdıran isannardaⁿ (ADÜM I, 117/24, Burdur)
her gelene su veren gız (MalİA, 251/27)
içinde dünüyen insan (ManA, 660/35)
içinden çıkılacağ bir mesele (ÇA, 320/28)
isdasyondan çıhacağ arabī (NevYA, 173/2)
istirāte geç'ec'ek sīra (RİA, 283/61)
Ḳazā yaPdıḲ yerler (Düz, 138/18)
Ḳazā yapılcaḲ bi yer (Düz, 138/18)
kıln kıla sürtünmesiyle çıkan ses (KüYA, 153/103)
kolay goncek yemeklē (IMİA, 214/40)
kuyularımız var taşla örülmüş (AyMA, 222/3)

martda kırkılmış geçi kellesi (MuYA, 393/109)
melmeketimizde görülmemiş elmalar (ErzYA, 254/190)
motorları suyu buz duTdurmâyan bir alet (AKYA, 225/23)
naħır gelecek zaman (ErzYA, 387/28)
ne dēcede imamlık yapabilecek adamlar (SakĀA, 2/34)
o tarehen vileyet müfdüsü olan solahzade (ErĀA, 104/57)
oğlan evinın soyadı sölenerah sölönen maniler (UMA, 210/47)
onnare idare etdireceg^h derecede (ErĀA, 166/90)
özü'nü vermeyiK iñsan (BalĀA, 395/266)
sadece kulaħtan eşittigimiz rivayet (UMA, 139/28)
saħan verecaħ kız (DiyA, 124/22)
su doldurulmuş bakır (KüYA, 146/66)
şimdi anlatacām fıKra (Düz, 87/2)
öñdü gelecek adamlā (Deniz, 191/41)
Tā beħe sakalları göbegine kadār sarħan bi derviş (DiyA, 81/80)
tam bana yarācaħ iş (ErzYA, 252/68)
tarla dedīn göl baba (EĀA, 124/14)
tatmin ēdici bī para (OYA, 248/16)
türki söyliyecēg adam (ErĀA, 11/5)
üzerine goyulan mağazin (ErĀA, 70/85)
yemiş dedükleri incir (ErzYA, 207/17)
yemeği yidi an (MuYA, 420/20)
yeni toğān çocoħla (Uşhum, 141/7)
yüzde elli bir içilmez sarı su (ManA, 700/15)

2.1.3.2.3.2. Sıfat-Fiil Grubunun Sıfat Tamlamalarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması

ba'zı kífte yoğuranlar (UMA, 131/72)

bó yānımda oturan (BİYA, 201/36)

o dedigodu edenler (MalÍA, 264/21)

2.1.3.2.3.3. Sıfat-Fiil Grubunun Edat Gruplarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması

adam adamı gösterTdū gübü (Düz, 150/5)

anası gidenden sō (KKad, 204/87)

ateşç yahdıhdan sora (ErÍA, 165/51)

ayne demin dedeyim kibi (ErÍA, 68/23)

araba eve gelene kadā (EÍA, 128/36)

banda çekig gibi (KahMA, 79/253)

bayburda indiyi kimin (ErÍA, 18/36)

bebeKılncā yapar gibi (İskil, 140/104)

birāP gāşdinen soñura (KüYA, 183/5)

bī ölü öldū gibi (OYA, 292/77)

bi tarafdān üfürdügi gibi (ErzYA, 253/137)

bizim analarımızda işitTığımızā göre (KBA, 134/1)

bizim bu dağ kóvlarımız tabi faķir olduğu hüçún (KBA, 97/3)

bizim büyüklēmizden duyduyuma göre (BİYA, 506/1)

bizim milleTden oldūna göre (ÇA, 594/41)

bizum şevketli olduğumizi bildüğüva Ėora (Uşhum, 117/5)

bu suy gayalıkdān geldī için (UşÍA, 187/85)

buriya gış Ėunneri qar yağdı uçun (NevYA, 130/13)

büber Ėoparcaķ Ėadā (EskYA, 158/22)

camî gulâmızıñ dibinde oldū için (ManA, 1207/9)
cumhuriyet ilân edilenden sonra (ErzYA, 218/3)
çoK çile çeKdūme rāmen (Düz, 171/15)
dūūñü oldūna göre (KırşYA, 203/167)
Düğün bitdiñden sora (KİA, 162/74)
egmeK yēdiKten sonra (MuYA, 249/91)
el dohanduğu gibi (ErzYA, 218/24)
ezan okunastıya gadan (İzBay, 387/70)
ğapıdan çıkdı bille (İMİA, 258/104)
gazāya gētmedīm uçuru (NevYA, 214/50)
gelemiç ādı ālınmış gibi (BİYA, 355/7)
geln-alcı gibi (Kırklar, 57/58)
ğınā yakma havāsı bitesı gadā (MuYA, 194/23)
ğurane oħuduħdan sora (ErİA, 136/108)
ğün ğaħana doğri (AhlA, 112/160)
hamiri yūrduħdan kēri (AKYA, 324/17)
ħataş, inan vurmuş gibi (KüYA, 232/93)
herif gidene çin (UMA, 230/117)
hiş bi iş saħamız olmadı için (KüYA, 210/36)
kak dedik sıra (UşİA, 321/9)
kıyidan kaydu bille (UşİA, 200/8)
Müntüğa ğalħan kimin (KİA, 289/10)
mōtor āldıkdan sōrā (BİYA, 455/19)
nişan mereseme yapıdıñdan sora (ErİA, 61/34)
nişani taħdiħdan sora (Van, 176/5)

onar geldiK sonā (Ank, 641/49)
ōnu ŧē yāpdıktan kerē (BİYA, 532/7)
ōnu yūkünü bize yūklettī için (BİYA, 199/27)
oranın arħasına ğetmiyana ğadar (KBA, 94/89)
ōküzü çif koŧtū içi (EİA, 170/6)
ōylen yēmā' yidikten sona (KırŧYA, 202/129)
para biğdikden sorna (ErzYA, 251/61)
parası olana ğore (KastMİKA, 194/52)
pencereden ğördüĝi gibi (ErzYA, 254/193)
sanki kendi ölmēcek gibi (UŧİA, 325/122)
sen bu taraftan geldikten sōra (EİA, 169/81)
sen ōle bildikden kēri (AKYA, 224/30)
sīze aynattıĝım kimī (UMA, 159/10)
tam kıvamına ğeldikden kere (BalİA, 511/4)
top sesēni eŧütdükleri gibin (ErzYA, 305/41)
tōbe istifar etdükden soĝna (AAA, 300/23)
üsdü örtülcek gadā (UŧİA, 211/29)
yarayı verdiğden sora (ErİA, 16/80)
yemi ğördühlere gibe (ErİA, 165/74)
zēytin yayınan yālayıK ĝımı (ÇA, 705/27)

2.1.3.2.3.4. Sıfat-Fiil Grubunun Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması

alpaslan'ın zamanından ğoç edennerin çogu (GazMA, 194/49)
bu ŧahmaranı ĝörenin sırtı (ÇA, 315/33)
hoŧ beŧe gelenlerin çoluĝları çocukları (KüYA, 239/97)

gözü kór olasicanıñ ayı (İzBay, 398/244)

ileri gelirlerden hangısı (OYA, 298/2)

kırkbeş millonu gurtarmışıñ anası (BalıA, 379/215)

messebini, geçmişini yaptığımın karısı (DiyA, 65/135)

2.1.3.2.3.5. Sıfat-Fiil Grubunun Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlanan Unsur Olarak Kullanılması

anasının gelin geldiğini (ErİA, 25/21)

benim arkamda ālayanım (MuYA, 194/53)

benim saña dēvēceklerim (İMİA, 227/85)

bizum şevketli olduğumiz (Uşhum, 117/5)

bunun ırmaqdan geçämüdi (ADÜM I, 103/5, Burdur)

derdumuzun na oldugi (Uşhum, 117/5)

dördüncü fırka Ėumandanı nāzım beyin şehiT düşdüü (KüYA, 145/5)

Ėalbimiñ temiz oldü (ManA, 778/4)

halkımızıñ bize gösterdi (ManA, 942/21)

insanlān kendini bilmemezlī (BİYA, 557/14)

köyün ne zaman yerleşdi (UşİA, 187/75)

lafıñ neriye çıkdı (UşİA, 212/65)

melmeketin en iları gelánısın (KBA, 84/37)

onun ne poğ olduğunu (ErzYA, 374/37)

şu uçaklarıñ hava boşluğundan pıTdu (ÇA, 750/126)

unun orda yaşicēni (OYA, 284/10)

2.1.3.2.3.6. Sıfat-Fiil Grubunun Belirtisiz İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması

iplik saracağ çarhı (UMA, 227/41)

şal yırtan mellesi (UşİA, 209/63)

2.1.3.2.4. Kalıcı İsim Olan Sıfat-Fiil Grupları

Türkiye Türkçesi ağızlarında sıfat-fiil gruplarının müstakil, sözlüksel bir isim oluşturduğu örnekler de tespit edilmiştir.

günebakkan (BİYA, 418/14) [günebakan]

ileri gelenner (Yal, 515/13)

qarebasan (VanK, 197/37)

Palantöken (ErİA, 242/26)

saygıdeğer (YusA, 285/27)

2.1.3.3. Zarf - Fiil Grubu

Bu tür gruplar bir fiilin zarf-fiil eki alarak kendi unsurlarına üzerine almasıyla oluşmaktadır. Zarf-fiil ekiyle iş/hareket özelliğini kaybetmeden zarf olan fiil, asıl unsur olarak kendi yardımcı unsurlarını yani özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarfları kendine bağlar ve bu şekliyle zarf-fiil grubunu oluşturur.

Türkiye Türkçesi ağızlarında ölçünlü Türkçede sıklıkla kullanılan zarf-fiil eklerinin yanında hiç kullanılmayan eklere de rastlanır. Başlıkları bahsinde örneklerine yer verilen bu tür zarf-fiil ekleri, diğer eklerde olduğu gibi fiilere gelerek onların hareket özelliğini kaybetmeden kendi yardımcı unsurlarıyla bir bütün hâlinde cümlede zarf olarak görev almasını sağlar. Birçoğunun “-DİkçA”, “-DİğİndA” vb. kalıplaşmış zarf-fiil eklerinin kuruluş mantığında olduğu gibi sıfat-fiil eki ve hâl ekinin kaynaşmasıyla olduğu bir kısmının da çok daha farklı bir yapıda olduğu görülmüştür. Nitekim Karahan, “Anadolu ağızları, zarf-fiil ekleri türetmede dilimiz imkânlarını çok iyi değerlendirerek, sıfat-fiil, zarf-fiil ve isim-fiillerden çeşitli ekler ve edatlar yardımıyla yeni şekiller yapmıştır.” der.¹²⁶ Türkiye Türkçesi ağızlarında eldeki çalışmada 40 farklı görünüş ve işlevde ek ve bu eklerin oluşturduğu zarf-fiil grubu örnekleri tespit edilmiştir.

¹²⁶ Leylâ Karahan, “Anadolu Ağızlarında Kullanılan Bazı Zarf- Fiil Ekleri”, *TKAE, Türk Kültürü Araştırmaları*, 32/1-2 (1994): 205-236.

Leylâ Karahan., *Türk Dili Üzerine İncelemeler* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2011), 347.

2.1.3.3.1. Zarf - Fiil Grubu Oluşturan Ekler

2.1.3.3.1.1. “-(y)ArAk, -ağ, -alağ, -ālağ, -alakdan, -arağ, -arağdan, -Arahtan, -arağ, -arağ, -arağ, -(y)ArAkDAn, -arağdan, -arağdana, -areg, -arek, -ele, -(y)elek, -eleK, -(y)elekten, -enek, -erağ, -ereK, -ereKden, -erekden, -erekte, -erekten, -(y)erekdene, -lağ, -lek, -urağ” eki ile

ana arvat sögerekden geşdi (ErzYA, 208/39)

askerliğime üç ay kalarah gètdim meslege (AhlA, 154/7)

āşamnan gün enelek herkez ovaya gaçıyōmuş (İzBay, 499/99)

ben ordan kādı vèrmedēn boş yürüyelek gerisi geriye eve geldim (EİA, 180/133)

bir assubay karağol komutanı olarak bulunuymuştu. (EİA, 136/8)

ben dağların ğarın yararah geldim (ErzYA, 336/74)

bi daru oynamıyarahdana [namaz kılacak] (AAA, 218/93)

biz bakkēz diyerekdene olannā bölō donanırladı (ManA, 1147/54)

bu pisikletin ön tarafına sürterekden geşdi (ErzYA, 389/26)

bu yıl ecik duzlālak yidim (BilİA, 668/38)

burdan akyuva köyü dēyelektan mektup yazarsın. (ŞuhYA, 255/3)

böle toPcu olarağdan giyindilē ğuşandilā (KüYA, 168/12)

cumartesi gün incir çalısinen ğulufalla okuyalak üç defa u temrōyi çevürük (OYA, 272/24)

dedi kine sen baña inanmalak gèldin (AKYA, 223/15)

deñiziñ ortasıña gelemes diyerekten atıyola (MuYA, 247/19)

dört köşe olarak mindē şeklinde düreriz (KüYA, 240/119)

en İsi evim diyelek geddi. (Göl, 340/128)

et kodi falan diyerekte ē bēyük kúşla var, bi adam geturu (RİA, 267/93)

evlaTlığ olurağ başğa bi kişi tarafından firefunuğ āilesinē teslim ediliyo. (Tef, 186/40)

galçasını sürüderah dönde (ErİA, 66/86)

*gelenekTen gelen bu ana gelinceye ğadar heP göçmen olarak aşiret
yörüklerindeniz* (KüYA, 237/2)

gelir idik annemi düzeldede şura oturdu udu. (KonTaş, 82/36)

*ğonşulāñ yardımıyla almış oldumuz tarlayı göz önünde tutaraK
bizim ellerimizden yeşil Kartları da aldılar* (ManA, 861/19)

gözü kör, ğulā sağır bir arğadeşin olalağ sene de'miş bi yardımcı olem (AKYA, 305/15)

hadi bela çıkmasın diyerekten çıkarıyorlar (EİA, 128/46)

hePı delğa geçerah edamnan Konişiler (BiMİKA, 165/95)

hoş beşe gelenleriñ çoluğları çocuklarına onnar hedeye olarağdan daıdılar
(KüYA, 239/97)

İhdiyar vezir basdona dayanarağdan geliyi (ErzYA, 254/197)

kahve çubug içerağtan altı ay bi güz gidiler (DiyA, 73/68)

kendescene isim taniyareg o da dışariye tanetmeşder (ErİA, 103/13)

niden içeyomoz bu dēyelekden ba^kmış-ımsı (MuYA, 192/55)

o tarağdan köle olalakdan, kölüden ğaşmışlā (İzBay, 499/76)

oğlan evinın soyadı sölenerah sölenen maniler vardır (UMA, 210/47)

*oğuz boyu ta işde oğushan beyiñ buraya ğadar geldī boy olarak türküñ bi
boyudur* (BalİA, 450/27)

ölen namazından çıKtıKdan soğa toplu olaraK bütün köylü dü ün solanuna gidē
(ŞuhYA, 269/14)

onnardan görenek başğaları da inmiş orā (ZBK, 165/168)

onuñ yanına ğalfa olarağ girdim (SivasM, 97/7)

orda cenāze namazı ğılağ ūra ğonallāmış (İMİA, 324/20)

pambū yiyo dēyereKden ğabul etmezler idi (AyMA, 201/21)

Puñariñ başında olarañdan Añgaya tarafından üş dene şahıs geldi (AAA, 299/7)

sabā yürüyerekten çıkādık gelidik (BİYA, 341/44)

sarı bi kız katırların arasında bu sesi çihararañtan gezi (DiyA, 74/76)

segsenle yūs sene arasın'da burdur bucañ ilçesiniñ dālī māllesine ğayıTlı olmağ üzere sarıgeçili yürüğleri ğışlığ olarak burdur bucān kestel şindiki yazıpınarın kenarına gelilleri'miş (AKYA, 299/1)

undan sōna ğaçmıñ urdan usul usul imeKlēleK (BalıA, 480/161)

yā yā, analāmız bubalāmız öldü dēlek orları öle adağ ederlēdi (İMİA, 321/98)

yanē toprağā ğüvānarek da kimsá ğız vēmi (KBA, 97/9)

yarıntası ğünü tekrar yoğurt katararañtan o tarhanayı sereriz (MalıA, 265/8)

Manisa yöresinde bir kullanımda *-ereK* zarf fiil eki *-ken* eki işleviyle görülmüştür:

bedirye āşam yassıyı geçereK öldü (ManA, 1106/18)

2.1.3.3.1.2. “-(y)IncA, -anca, -āñca, -ēnce, -ēncek, -ıncak, -ıncak, -ıncan, -ıncana, -ıncas, -ınce, -IncI, -ıncıñ, -ıncı, -ince, -in'ce, -inc'e, -inc'es, -incek, -incekin, -ıncıK, -ıncik, -ıncesi, -inçe, -inçig, -nci, -uncağ, -uncaz, -úñc'es, -uncu, -uncuñ, -ünceK, -üncüs” eki ile

adam basdırınca şıtdi işde cumūriyet (Ank, 640/16)

adam ğuyunun içinde ğayınca o yana bu yana bañarқан bir deliK buluyôr orda (ÇA, 314/10)

Allah siza bir çocoğ verinca ismini ben Koyaram (Uşhum, 117/10)

ama zamānı ğelmeyinc'es aç'amıyac'am (RıA, 257/36)

anam lūsalıқта ölünce amıcam gene gitmiş (EıA, 129/100)

anam ölünce gadar kimse gelmedi (UşıA, 323/73)

āşam ğarannıyıncı aletirik olursa yañarıñ (NevYA, 126/15)

bā da baharın otlanıncı çapa çekilir ilkine (NevYA, 122/36)

- babası evine gelince genç oğlanı ahıllar.* (KırşYA, 203/164)
- ben ölmēncek size ayrılmak yok.* (MuYA, 326/73)
- benim nişannıma anāsını yollayınca anasına deye* (BİYA, 544/25)
- bi şeye merağ edin'ce* (KüYA, 151/1)
- birer gariş sürüncü sōna da bēllenir* (NevYA, 122/38)
- birer kile oluncu üsdüne yapışmasın diyi bi yaprā çapadırıh* (NevYA, 167/40)
- bu varlığa gelincik tabi ki varlıh oldu* (SivasM, 172/68)
- Bunnar yolçu olanca bir de bahdım ki getmiş* (KİA, 165/4)
- buyuği evleninc'e k'uç'úđine yol olur* (RİA, 297/47)
- cambaz geliyo, ben ğakıncana ğadan* (Lap, 286/59)
- camdan kabın içinde balığı görince öle yüregi aci.* (DiyA, 72/13)
- dedemiñ babası ğar ismayıl ölüncüs dedemgil ğayrı ordan taşdan buraya geliP
birer daşdan yer yapıylar* (BalİA, 443/69)
- döşē yatıncan bi oñuyalā ğılıcı* (KastMİKA, 163/191)
- eglenirim ben bu dala ğonuncağ* (KBA, 174/137)
- en sonunda çayı duyincekin bedava çay artuğ* (OYA, 168/21)
- ev yııldı diyinçe çekdim geldim* (EldA, 107/9)
- ğaç ğaça ğedincek, şu saduğ'uñ eviniñ orda* (DörtA, 166/20)
- ğavaKlara enincek gençler buna saldırmış* (BalİA, 381/307)
- gaz damına çihincih bunuñ ðne ğatdı ğoýnekceh* (NevYA, 212/24)
- ğız taradından verilincek düvüne gideriz* (ZBK, 167/16)
- havalar ısınıncı mayısTa ğediyoh* (Reşad, 72/1)
- heş bi «şī yapamasın dīnci urda ğızı öldürī* (OYA, 211/10)
- ısıcak da düşünçü burada damımız eyle örtük deeldir* (MalİA, 384/21)
- işTa bu ocahlar madanlar ğapanıncan en fazlası dağılmış* (KBA, 87/35)

*Kiz buni tıyınca, bu beni niya almadi diya ustini başini yirtip hurşid beGa iftira
etmaya Kaḥdi (Uşhum, 120/37)*

köye varıncaK köyüñ gāvesine varıyur. (ÇA, 424/63)

mākemiye gótürünceK bi dereden su geçıyo (KırşYA, 345/31)

misàfir qalaba olunca qada qarı dñne çıqāmamış (EİA, 127/23)

namlu befe fırlananca o galçadan bir wurdum (ErİA, 66/77)

neyse bu aḡacı yarılıyanca taya biniyır (ÇA, 534/59)

o altunlari g'o'ruñc'es demiş (RİA, 242/75)

*o arada ben bu açuḥlúa çıḥıncıḥ zaT dii öñüme bi doñuz çıḥmasıñ ñı (Sulu,
141/85)*

o ataş, o alav gürleyince tabi insan yanına yaḥlaşamı̄ (UMA, 141/84)

*o yanna çevirikene bu yanna çevirikene ikisiniñ üsdüne devrilinçig birisi
ḡurtulmuş (KırıkİA, 490/117)*

o verim alamānca ben giTdim (ManA, 611/9)

on iki yaşlarına varıncas (ÇanA, 844/76)

orda da bir müddet oturuncu ḡahıyollar (ŞarYA, 103/15)

para yāpmēnce satılmāzdi ama şı̄mdi satılıyō (BİYA, 487/19)

'Pıyara, bi aanıḡ ḡızı gelincesi 'demiş ki olān ḡızı ḡörüncēsi (BolSeb, 173/72)

sabahdan ḡahıncı soḡā çıḥallarımış (KaMİA, 23/9)

son zamanda belediye oluncuḥ... (Sulu, 108/8)

sōna çayıra iniyollar çayıra inincik oruya yerleşiyollar (ŞarYA, 103/18)

sōna çocuḥ duruncaz sōna götürüyū bizi (İzBay, 669/104)

süT ḡıdalınca kendi idaremizi alırız (KüYA, 238/41)

tabe makineye çevirilince bizim yālar para yapmamā başladı (KüYA, 238/34)

*tor şahan gimi arḥasına geçib arab üzengiye bir ḡúrż vurub attan aşşa
düşürüb ḡöḡsü üzerine oturunca pātişāḥ şöyle yaḥım geldi (KırşYA, 364/295)*

yar aqlımı gelince / aqlımā başladım (AyMA, 225/36-37)

yarın ğuzuyu bi dā gôtürünce gine uyyo (Ank, 424/148)

yazıya, oduna gedinci bir aygır ğunnamış (NevYA, 188/1)

yōnana ğarşı gelen olmayıncaK yonan giTTi (ManA, 618/51)

2.1.3.3.1.3. “-iken, -gen, -han, -hana, -xana, -handa, -ĭkan, -ikene, -ğa, -kā, -kan, -қан, -kān, -kân, -kat, -kana, -қana, -kaná, -қанalı, -қаналық, -kanan, -ke, -kem, -ken, -kene, -kenelik, -kenen, -kenene, -kenez, -kesine, -ket, -қına” eki ile

adam ğuyunun içinde ğayınca o yana bu yana baharқан bir deliK buluyōr orda (ÇA, 314/10)

alma toplaқana çīdım (ZBK, 134/39)

almanıñ yarusunu isuruhan deve yoharıdan vermişimiş (Reşad, 66/9)

andepde neyse duruқana firansızınan sulf olundu (KüYA, 185/81)

apTēs alár.ĭkan ğarısına demiş (KBA, 83/2)

Atmış birde Anқarada çalışırken amcam_oğlu Bala Beğ geldi. (KİA, 165/1)

babalāmuz padiřahlarıñ ismini añarkenez abdessiz añılmaz (KaMİA, 19/1)

ben de bi kelli çocōhan anamıñ dēzesigile mi ğediyken nedyken bi kelli ben yittim. (GazMA, 159/18)

ben onları söylerke¹²⁷ ağlayıvirrim (KarİA, 405/5)

bir kōyden gelĭkene sekiz_on deliğanni bir_arıya gelir (KırşYA, 199/57)

bi ağacın altında ağzı açış yatarken bi dişi aslan gelmiş yanına (DiyA, 80/58)

bi ğúñ Tırabizondan kayıқlan geluken ayın batmasında var_idi bir saat daa

(RİA, 201/1)

¹²⁷ Leylâ Karahan, bu şekildeki kullanımlar için “Ekin -ke şekline tarihî metinlerde rastlanmayışı, -ken ekinin -ke’den gelişmiş olabileceği şeklindeki ihtimali zayıflatsa da, zarf-fiil eklerindeki genişleme eğilimi böyle bir ihtimalin göz ardı edilmemesi gerektiğini düşündürmektedir.” der. Detaylı bilgi için bakınız: Leylâ Karahan, “Türkçede Bazı Ek ve Edatlarda “-n” Morfemi İle Ortaya Çıkan Varyantlaşma”, içinde *Türk Moğol Araştırmaları Prof. Dr. Tuncer ğülensoy Armağanı*, ed. Bülent ğül, (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 2012), 219-236

- bir gün çiğci ormanda çif sürēken oña raslamış* (KüYA, 197/25)
- bōle otururkenez*¹²⁸ *demişler* (KaMİA, 20/13)
- bu çocū yihadihca bütün altın sacılıyo başını bōle yiharhana* (NevYA, 212/11)
- bu gızın şeyinin ögünden geçerken gız tanıyamıyī* (ErzYA, 254/181)
- bubam askerkesine keçilēmiz vardı* (EİA, 135/48)
- bulğar kaçarkān burdadık* (EİA, 123/9)
- bunnar ālaşırhana cāminiñ imamı ıras-gelmiş* (NevYA, 124/19)
- bunnarı annadırkana bu hacıya gēTdi.* (AKYA, 229/25)
- burdan gidērke gitmiş* (EİA, 130/148)
- büyüklē basākā o çocūñ burunnaniñ deliyi ‘tingiş ‘tingiş olū* (Deniz, 375/14)
- çerkesleye varakanan bēygir çekemeyā* (BİYA, 284/45)
- çırpınarah dalgalanırhanda adın* (NiBorA, 344/472)
- çocoğ harpdaykan onun ağzundan padişeh mektup yazmış* (Uşhum, 135/15)
- damadı da gelinin yanına korkana* (EİA, 133/30)
- diş çıkarkına bir dirTme gibi bişiy* (Göl, 247/72)
- eliñ ayān dutarkana saña hayır geçmez.* (KonKul, 186/146)
- ēmen geri gēlirkem ötekini çağırıyon* (BİYA, 292/16)
- esgere gēdiykene eve çağırıylār Koşular* (MalİA, 292/54)
- esgiden asgere gidēkene çok ālālādı* (UşİA, 188/86)
- ğahramanmaras’da unīverstede oğurken bel fitüğünden bir sefer emeliyet oldi*
(Ağrı, 820/1)
- ğale yaptırıka biri anğaradan kaçmış* (KonTaş, 152/24)
- gapınıñ āzına çiharhan gızıñ elinde gılıç var imiş* (NevYA, 165/27)
- ğaveniñ öne varırkan hemen ğāri ū ğalkıyoru* (MuYA, 194/51)

¹²⁸ “-kA ekinin ağızlarda -z morfemi ile de genişlediği” fikrine dayanak olarak Kayseri yöresinden örneklere rastlanmıştır. Bu genişleme ile ilgili detaylı bilgi için bakınız: Nuri Yüce, *Gerundien im Türkischen, Eine Morphologische und Syntaktische Untersuchung*, (Verlag: Mainz, 1973).

gelin gediyoṛuḳa içeriye goller (MuYA, 447/17)

gâlin gâlekân gâtıdım (YusA, 231/53)

gendının tahtında durıyĳkân baĳTı (KBA, 84/2)

gidiller getiriller Şe yaparken ĳına yaĳarken gelinliĳin kinarına ĳına tkiler,
(AhlA, 129/227)

ĳolunda bilezik durūĳana ben n'recâ'm parâyı neyi yâv (KırŐYA, 234/25)

ĳoyun yanda yatarĳat oban «ĳkan oban «ĳkana oyun yanda yatarĳan bu aynı
(OYA, 190/29)

gördü benı hayvan aĳarĳa (AKYA, 316/62)

grmce evdkenene heP berbâ ykyduk (İzBay, 410/214)

HaleP yolu üzerinde giderken bi ovadan geçecekler (ErzYA, 251/23)

hayvan yatirkene yaĳalar (ErĳA, 48/36)

hinci dn dutulurĳana *yourt çorbasını bişiriz* (AksYA, 524/15)

hinci urda banyu yaPdırıĳanalı kaĳıveriyoru uyunuĳ içine (BalĳA, 599/125)

maĳfele giri eŐyalarını ararken baĳı (DiyA, 64/61)

mânsa yanakanâ işde, bizim köyümüze e gmedim (ManA, 837/13)

meclisnen giderkenelik u esgi niŐanusı Şurda ızı vurmuş (OYA, 242/3)

Misir_alti azâĳan başladı (ZBK, 152/15)

o arabayı dyĳa bi buçuk senede on_alti biĳ beş_Őz lireyi ödedi (IMĳA,
233/35)

o ekmâni yrkene hâbeyi yoĳlasa ki altın var bi kp (NevYA, 192/19)

o loluda ıfT sreke kzlni dolandırdıyo (AKYA, 262/55)

o oyalanırke o da sırtı alır gider (A, 532/24)

o ymek yaparkan ble arıŐdıĳkana lan kardeşine arkaya bi bakmıŐ (BĳYA,
220/67)

o zengin herif yatahda yatırhan bi ay ucunda bi de baş ucunda yanar, umuş mum
(NevYA, 133/19)

on beş günnüg gelinikene harbde vurulmuş (KahMA, 71/103)

onan çalışırkana bi Tene tã aldım diye (Düz, 118/111)

önnã geliyokana bi ormana saklanmışlã (BİYA, 319/31)

oraya gidēkenen hemen gavır, halamın yakasınan yapışmış (UşİA, 197/83)

öyle balıh avlarhan falan ēderken öyle bir balıh dahilmiş ki oltaya (ÇA, 422/5)

selvi gelerkan bu orda goş hana türkü söylüyür (ARP, 225/10)

seymannar köyüñ içinde dolanırxana herkes sölellerdi (UşİA, 320/4)

şere giderket şindi alış veriş yapıcak şerde, yã. (OYA, 204/70)

şimdi Sabã gadar yalvuruķanalıķ gız pencereden bakıyo, ki bî yēl esiyi
ıtırķanalıķ. (OYA, 266/10)

şöle düşünike biñ dohuz yüz on altı dedi (KastMİKA, 155/19)

tam uykusunun arasındaygen bir hışırtıynan uyanı'ór (ÇA, 423/31)

tirende geliyken içerük (ErzYA, 227/15)

undan sōna ayãnın ucunu basarka beyle ğaķarkene zorunan ğaķa (Boya,
153/110)

ütüden çıkarıķan gine bölü koķuyo (AyMA, 323/23)

yanı Kızı isTerkena bişē taħarlar boynına (BiMİKA, 132/137)

yoharı gēderikene bizim hacã bãrdı (SivasM, 102/77)

yolda geçıykene dediler Atatürk gelİR (ErzYA, 352/15)

2.1.3.3.1.4. “-mAdAn, -madãn, -mãdan, -mãdan, -madana, -mede, -medēn, -miden” eki ile

aĝeçli alanda olursa birez dal yapmadan ama aĝeçsiz alanda olursa çınar gibi
genişler (BİYA, 560/37)

aħşam sen gelmeden geli işte eve (DiyA, 65/96)

aķşam üstü hiç ölü tarafınıñ haberi olmâdan bu yemek gelir (KüYA, 143/293)

ben ekmegi büşürmeden siz çihını dutacaħsız (ErzYA, 390/16)

ben ordan kâdı vèrmedēn boş yürüyelek gerisi geriye eve geldim (EİA, 180/133)

bi gene evlenmâdan (KBA, 97/4)

bi tanesi iç hurulmadān kaçıy (EİA, 137/33)

bir ğul dahınmadan gelirse o adam, adam deĝel (EskYA, 173/169)

bizimkinnēñ yannı gelmiden biz öldürüyoz top ulan. (AyMA, 309/41)

dūn sahibi dūne bařlamadan ēn āzından on külo Kıyma alır (BİYA, 188/19)

fakat çoĝi ölüm gelmeden ölümü istedi başda yusuf peyĝamber. (AhİA, 164/333)

ĝavakalanına varmadana yoluñ üstünde (İzBay, 546/33)

gelin gelmeden önce olan tarafından at arabası gelirdi (KırşYA, 20/143)

ĝobāĝi düşmede orda el işi yapmazlar (MalİA, 327/29)

hasibeniñ evine vamadana paramı alıveñ demiş (ÇanA, 780/114)

ibrahim arħasına baħmadan ĝeder (UMA, 142/127)

ik üç ay durmâdan ħa babam neşi var ĩsa alıp ĝaçıyolā (KüYA, 235/12)

nişannımın üzüne baħmadan üzü ĝoylu yatacām (KİA, 163/88)

oħuldan ĝaşmadan evvel oħulda hocalar bize çoħ şey yaparlardı (YozYA, 84/4)

sabaĝ ezeni oħunmadan çıkarım (ErzYA, 209/8)

yarı yola vāmadan atmışla deñize adamnarı (ZBK, 105/185)

yapā kısmını hiç ĝullanmadan dōrūdan dorū tüç'çara veriz satarız (KüYA, 238/43)

Yetiştikten sorna bi iş yapmadan babasının hazırını yemeĝe başlıyı. (ErzYA, 250/8)

2.1.3.3.1.5. “-Ar... -mAz, -u... -mAz, -ē... -mez, -i... -mez, -ü... -mes” eki ile
arkasına geē geşmez bi depme vuruyo (UşİA, 204/13)

āskerden geldīm sırada gelīr gelmez hāyvan āldım (BİYA, 500/6)

bu gelin de hama kocasi çihar çihmaz ali mantosi (DiyA, 65/33)

Bunu başıma goyugomaz sır kesiliyim (ErzYA, 252/106)

bunu duyar duymaz, alTdan gorhur gaçır (İğd, 290/177)

gözlerini yumar yummaz halep şehrine yendirdi (Tunc, 145/9)

kadını görü görmes āmedi tanımış (BalİA, 520/36)

la adımmı atar atmaz cārtadāk pantulon getmesiñ mi (GazMA, 208/45)

sabaħlıñin gaħar gaħmaz soħaħ ğapısınıñ oñünü süpürüllerdi (KaMİA, 87/6)

seħat tamam olur olmaz çıħıyī (ErzYA, 251/55)

*sora aradan bi heFTe geçer geçmez ben érkegimi alıp hısum ‘ehrebami,
damadımi alıp, gidip isTeyecam* (Van, 198/7)

yuvaya geli gelmez tabi orda bi tanışımız varıdı. (AAA, 255/130)

2.1.3.3.1.6. “-(y)Ip, -b, -eP, -I, -Ib, -ıb, -If, -iP, -P, -p, -’u, -uf” eki ile

adam hulaş deP de nacā hurdun’da adam nacanna macanna kendi ğayboluyor
(AKYA, 290/9)

Allah amanet olarak götürüb bunu o adamın hediyesinin ğarşılığını ver (KİA,
162/38)

aynı öle ğavruğlāP goyuza (AKYA, 230/40)

bayburda indiyi kimin bir iki üç tanesinin gatıp götürir (ErİA, 18/36)

beğim zabaları cümüriyeT cadasına çhıp adadaş ğızlarıyla ğüz banyosu yapım
(KBA, 140/24)

ben de ğaptıy kiTliyeP ğediyom (ÇA, 640/4)

ben kızıyı sağa kesı yediremem (TrYA, 146/136)

ben senin dünyalığın verib arħeten ğarışmıyacam (ErİA, 188/62)

- bi buğlur pilavı yeyip gidecim* (ErzYA, 224/3)
- bir adam bèle ellerini birağıp yere cocuğ kimin imehliyir yapır.* (Ağrı, 825/7)
- bitun àtlàri bezedib atınan goturağ* (ArDem, 172/12)
- biz elimizdeki mālumızı topleb para yapıdıramadık* (BİYA, 169/13)
- biz de oraya toplanıf, bir araya oturuş pencer ekimini bize annadar.* (KİA, 274/5)
- bunu bi odaya birağıp geleceksin* (ErzYA, 253/154)
- bütün hazırlıhları yapıp HaleP'e dorđu hareket ediyollar* (ErzYA, 251/22)
- çeviri bi yannını bişiri atarız* (KüYA, 234/12)
- dedemiñ babası ğar ısmayıl ölüncüs dedemgil ğayrı ordan taşdan buraya geliP birer daşdan yer yapıylar* (BalİA, 443/69)
- evvelinden gelip meyhdubi veren adamdan bene bu ülüzgar esdi* (ErİA, 14/15)
- đol đola dağtırıp óñlerini 'đıplıye dönderiller idi* (KırşYA, 200/87)
- her g'úñ gel'u bi div bo 'đarmış.* (RİA, 197/15)
- Kiz buni tıyınca, bu beni niya almadi diya ustini başini yırtip hurşid beGa iftira etmaya Kağdi* (Uşhum, 120/37)
- o esgi kıoyüñ ordan ğayalardan yuvallayı ğırarağ* (KırıkİA, 528/31)
- o siyirli kabağ onların bubasının vasiyetini tutup onların hepsini yerli yerine yerleştirecek* (EskYA, 145/24)
- olmadı bu dep dama çäkiyo* (ADÜM I, 8/20, Balıkesir)
- orayā ğarı oturu körüg çekē* (KüYA, 169/7)
- órdan birer dönüm yer kövden gidip icarlı yer tutulurdu* (BİYA, 308/19)
- sarını sarıb oturu* (KüYA, 188/165)
- senē çığnayıb düşüreceğ aşşage* (ErİA, 47/30)
- şıngıl parı doldurup geliniñ üstünden budeeynen ũ parıya atā* (MuYA, 194/27)
- tārna bulgur bişiri gidēdin* (UşİA, 196/57)

tor şahan gimi arhasına geçib arab üzengiye bir gúrız vurub attan aşşa düşürüb göğsü üzerine oturunca pātışāh şöyle yahın geldi (KırşYA, 364/295)

Turgut emísínín kerentisini getirif onu döydürüf (AğrıD, 1422/10)

unun etini yiyip derisini oraya gömü. (EİA, 136/15)

üş dört gün evel olan evi eĝē para getirirse kızın arkadaşları toplanıp hamama gidiyořlā (KüYA, 164/37)

2.1.3.3.1.7. “-DI mI, -de me, -dı mıydı, -dıķ mı, -dıĶ mı, -dımı, -diñ mi, -diñ miydi, -diñ ñi, -dīni, -du mīdı, -du muydun, -dumun, -dun mi, -duĝmu, -dū mü, -tñ ñīdı” eki ile

andı mı okulu gözlerim yaşıyor (KonKul, 185/127)

aralñ onbeşi dedi mi gelirdim evime (BalıA, 376/80)

asgeriñ óñunden geşdiñ ñi verirdi (NiBorA, 324/147)

aşam oldumīdı talladan ĝopuşu ĝopuşu gelirik (NevYA, 168/10)

ba zı kífteyí yoĝırdımı bele atar tavana yapışır (UMA, 131/72)

beñ āşık olmasın bi denesine tutuldumun bubamın mānasına āldık (BİYA, 545/59)

bir avuş da bulğur attñ ñīdı iy olur (NevYA, 128/58)

Buradan da göğüsledi mi doğru köprüye (ErzYA, 239/41)

camıye gömdü mü o hoca oluyo (ManA, 853/145)

demedi toPladıĶ mı harman yerine demeTleri bozardıĝ esgiden (BalıA, 555/9)

dörd ayānu saydıñ da taĶsim ēTdiñ miydi dörde hemen çıĝar méydene (ÇA, 316/62)

‘eluni salladun mi o hareket eder o yani bu yaniya (RİA, 204/93)

fazla verde me sönebülür (ErİA, 70/83)

Firin yapıdı mı ögine ĝorler (ErzYA, 256/13)

ĝarı hırsızı ĝördīni, hoca demiş (TrYA, 226/1)

hemen kövün yakınına geldim mi davuluñ, davulcuyu ve zurnacıyı hazırlaḏırdım (KüYA, 168/3)

hep gece kaḑdık mı davul çalınırdı. (Tef, 203/34)

ikṣē çinem ç̄nem aldıñ mı biraḑ git (Deniz, 330/24)

ḑırḑ sayıyı geldiñ, mi onu ğari çocū başından, aṣṣā dökēsın (KüYA, 141/217)

Kızanan oğlan birbirine göynü düṣdü mü ifadeyi alırlar (MalıA, 297/27)

omuzuña aldı mıydı yere vuru'yúm (KırṣYA, 200/97)

ondan keli yedi ğün dedi mi ardınnan ya łokma olur ya gatmar olur (UṣıA, 341/43)

ondan kerı bir ay geṣdi mi iḑi ay geṣdi mi kekıraḑ bi dā edēlē (UṣıA, 341/44)

ōraneliden öte gēṣdiñ mi adırnāz gidē (BıYA, 470/10)

sahatı sahatına inneyi vurdumi tamam (ErzYA, 226/50)

ṣherin ğıyisine geldi miydi bi nağara basardı (ErzYA, 337/105)

ṣindi bi ölümüs öldü, mü ölünüñ öldüünden bir hafta sona yedi ğün mevlidi deye bi mevlid yaparıs (KüYA, 210/40)

ṣindi yedi yaṣına ğirdi mi çocuk para gazanma yoluna goṣuyo (UṣıA, 276/49)

üsdü örtülcek gadā bi yuva bulduñmu daā kāfi. (UṣıA, 211/29)

yētisme zemani geldi mi ğidiyih biçiyih. (Van, 322/10)

zabah, oldu muydun ğneci de ğapısını vurullar (KırṣYA, 203/176)

2.1.3.3.1.8. “-DIğIndA, -dēnde, -dİIndA, -d̄inde, -d̄imde, -dimizde, -duñ -dun'da, -dūnda, -dūnde” eki ile

adam hulaṣ deP de nacā hurdun'da adam nacanna macanna kendi ğayboluyor (AKYA, 290/9)

ameled olup geld̄imde öleyazdım (MuYA, 385/43)

bubamıñ ğırḑı geld̄inde amcam ıla ğonuṣduḑ (AKYA, 285/107)

ēzulum cepesinden son, o ħarPlādan son sene biñ üç yüz otuzüçe döndüünde bölük Ķumandāndan bi onbaşı istemiş paşa (KüYA, 192/108)

hamcam öldünde babamıñ ğırkına geldik biz. (AKYA, 285/106)

mısırı sonbahara yaklaşdında biçeriz (OYA, 247/6)

o göç edenner alpaslan'ın zamanından göç edennerin çoğu buruya geldēde buranın esas sahipleri ērmeni (GazMA, 194/49)

okuldan geldimizde mutlakā dērsimizi yapmak için her evde hayvan vardı ó zaman alırdım (BİYA, 558/16)

ölü doğduñ armıslā (MuYA, 248/54)

sen o iş emrettiinde ahsilik yapāsın (ZBK, 120/65)

2.1.3.3.1.9. “-mAkıZIn, -masızım ” eki ile

otuz sennedür, emek çeküyök, durmasızım (ErzYA, 239/17)

2.1.3.3.1.10. “-(y)a, -a... -a” eki ile

Ekin ikili kullanılmadığı örneklerde *-Ip*, *-Inca* veya *-ArAk* ekleriyle benzer anlam taşıdığı görülür.

arnınıñ çatına vura gözleriniñ ikisini de kör ēTmiş (ÇA, 496/9)

ben buna da dayanamaya dayanamaya su döke gidērin (MuYA, 331/14)

bu gız yalız dura dura osanmış (MalİA, 287/18)

ğaşlarını çata geşdi (KİA, 361/270)

nassı üçüncü rekette oğlun namazı terkede çıhîy (MalİA, 244/4)

on ikiyi on gēçe havalandıh (UMA, 159/3)

sümügü aħa aħa yollara baħa baħa geliyī (ErzYA, 252/89)

üş gün tükürüğün her kimin gözüne süre rahatli, gözleri açili (DiyA, 81/125)

vardın yir kōrüse gōzüñü kırpa baħ (KaMİA, 32/23)

2.1.3.3.1.11. “-(y)All, -ılı” eki ile

ağını artuħ sevmirim elazığı gezeli (KBA, 169/12)

ben beni bileli aynı ğabistannık devam ediya (OYA, 180/6)

ben beni bileli bālā aynı bālā (BalA, 311/58)

ben birağılı baya yirmi sene omuşdur (IMĀA, 291/75)

ben Nevşāre ğedeli çocuğlarıñ evde üzümü yōmuş (NevYA, 128/4)

benim dizlēm kireçleneli ne yıl oturuP-durum (MuYA, 231/2)

biri bi senē oldū öleli böyümüz (SakĀA, 243/18)

biz bileli bayındır kövü diye ğidiyo (BĪYA, 169/3)

bizin āyı göremedim fāriyi şey oldu olalı (Düz, 145/3)

bu kō dōrT yūs otuz sene olmuş, şu kōn bu memlekete köy olalı yani ğurulalı
(AKYA, 318/1)

buraya ineli araba oldu yollāmız (ManA, 681/50)

çocuklā okula daşınalı beş sene oldu (UşĀA, 188/115)

dört yüz beş yüz sene oluyu bura yerleşeli (MalĀA, 297/28)

dünya ğurulalı hep asaletimiz osmanlı imparatorlündan beri gelen
ğöşmenlikten idare oluyoduğ (KüYA, 237/7)

sana meylim düşeli / eller ğülüşdü bana (EskYA, 175/6)

sana sevda oleli oğradum sarīliğe (RĪA, 297/52)

tünyaya geleli bunu başımıza dahariğ (NevYA, 146/1)

ğiscüz kazā oluP da öleliden beri bu çıĴmadı başımdan (BalĀA, 601/38)

ğözümüzü açTıĴ açalı bi ğaç sene onun yanında yaşadıĴ (KBA, 103/4)

ne ağladım ne ğüldüm senden ayrı tüşeli (ARP, 325/4)

üç sene oldu ben ğeçiye alalı (İzBay, 573/131)

velediye ğurulalı belki yığırımı bēş sen oldu (NevYA, 182/169)

yirmi seni olmuşmuş yāmır yavmıyalı (AyMA, 251/44)

2.1.3.3.1.12. “-DİKÇA, -dİhca, -dıkca, -dıkça, -diççé, -dihceh̄, -diKci, -dikçesine, -dúkçen, -dúkçen, -dühçe, -düKce, -tikçesine, -tükçe” eki ile

ben buni gördühçe derim (Van, 271/99)

ben onnarı górdúkçen o nadar gızlím. (Ank, 600/160)

beni górdúkçen gaçıyoła. (Boya, 139/88)¹²⁹

biz bu suları çektikçesine u gene yere çökü. (EİA, 124/10)

bu çocū yíhadıhca bütün altın sacılıyo başını bõle yıharhana (NevYA, 212/11)

bu sular çekildikçesine tarlaya döndü. (EİA, 124/4)

bu dedihceh̄ inci düzülür (ARP, 370/13)

et guruduğca yā oranı artıyor (KaMİA, 42/9)

ihdiyarlā giTdiKci kövdü kimsi galmıcaK herhalde (AyMA, 330/28)

men senin boyan bağdıhca akkılım başımnan gidir. (Ah1A, 104/54)

neyese ölçüsü iki çuval şeker üstüne atılıyo oşekeri altdan Kaynadıkça (BİYA, 559/31)

olan almam `didikçe gız boynuna `sarıldı (NevYA, 194/7)

onnar tek tek döktükçe kel oğlan çiğdemneri toplamış. (KırşYA, 259/9)

orē yāpdıkca üşü onun daşlānı alırsın (BİYA, 539/49)

sen benim sözümden çıkmadıkça ben sān bi şē yapmam (DiyA, 73/60)

şimdi biz bu suları çektikçesine u gene yere çökü (EİA, 124/10)

yamır yādıkça körpeleşir (EİA, 231/30)

yil ésdıççé, incé belé dolanı (ADÜM I, 122/10, Burdur)

yokarı böyüdüKce devam ediyu (BalıA, 386/140)

¹²⁹ Ankara ve Boyabat yörelerinde görülen ekin bu şekildeki kullanımı Gagauz Türkçesindeki kullanımıyla benzer yapıdadır. Detaylı Bilgi için bakınız: Nevzat Özkan, “-DİK Sıfat-Fiil Ekinden Yapılmış Zarf-Fiil Ekleri ve Gagavuz Türkçesi’nde Bir Zarf-Fiil Eki: DİcAAn(An)”, içinde 3. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri (801-900), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1999.

2.1.3.3.1.13. “-(y)AsIyA, -Ası, -ēse, -irseye” eki ile

bendi duTuvaresiye`bi sel gelir, küldür paldır aliviri (AKYA, 300/31)

biz bunnara varasıya ğadā yaķaladığ orda deerlendiK (AKYA, 226/49)

biz görmediK diyesiye alın parañızı dēdi bayrā getirin çabiķ (AKYA, 296/51)

ğıza ayakķabısından terlīne varasıya alınırsın (MuYA, 415/21)

hindi çocu^klara yētesiye bu bi ğocu öküz yayılı-batīmıř orda (MuYA, 192/40)

Ķıřın ya ónu hiç Ķomayasıya yēmiřlē (BİYA, 332/48)

o zamana gelirseye ğadar tekdi. (KonTaş, 144/5),

tā huķūķu bitiresiye (řuhYA, 285/8)

ufaķ çalıları askerden gelesē ğadar dışarı daķallardı. (KonTaş, 122/30)

Muğla yöresinde ek, genel işlevinin yanında -(y)ınca zarf fiil ekinin işleviyle de kullanılmaktadır:

orē varası ne dēcez biz (MuYA, 261/25)

2.1.3.3.1.14. “-sA, -e, -sä, -seger, -se+şahıs+se, -si, -Ze” eki ile

Leyla Karahan “-sA” eki hakkında,

“-sA ekli bir kelime veya kelime grubu, şart, zaman vb. ifadelerle yüklem anlamını tamamlar. Zarf-fiil, sıfat-fiil ve isim-fiiller gibi, -sA ekli bir kelime veya kelime grubunda da yargı yani bitmişlik anlamı yoktur. Yani bu yapı cümle değildir; cümle unsurudur, genellikle zarftır.”¹³⁰ der.

Aynı araştırmacı diğer çalışmasında da sınıflandırmasının kip ekleri içerisinde yapılmasını yanlış bulur ve kip ekiyle çekimlenmiş bütün fiillerin -sa/-se ekli fiiller hariç yargı bildirdiğini belirtirek görünüşte yargı bildirdiği, istek eki görevindeki kullanımlarını da ekin bir diğer işlevi olarak gösterir.¹³¹

¹³⁰ Leylâ Karahan, “Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırmaları Üzerine”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi* 2/583 (2000): 19.

¹³¹ Leylâ Karahan, “-sa/-se Eki Hakkında”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 2/516 (1994): 472.

Gürer Gülsevin, “-sA eki, aslında kiplerden daha çok gerundium ekleriyle fonksiyon birliği göstermektedir. Bu sebeple de gramerlerin gerundium (zarf-fiil~ulaç)'lar bölümünde verilmelidir.”¹³² demiştir. Biz de çalışmamızda eki, zarf-fiil ekleri başlığı altında değerlendirmeyi uygun gördük.

Bu ek ile ilgili dikkat çekici bir diğer husus ise şudur: Türkiye Türkçesi ağızlarında tespit edilen örneklerin bazılarında -sA zarf-fiil eki Baydar’ın belirttiği gibi pekiştirici bir -sA enklitiği ile genişleyebilmekte¹³³ ve bu örneklerdeki eki pekiştiren enklitiğin *eğer* bağlacı ile eş görevde olması da Baydar’ı doğrulamaktadır. Bu tür “-se+şahıs+se” kaynaşmasının bir benzeri olarak Erzincan ve yöresinde -se+eger/ger kaynaşmasına da rastlanır. Bu da ekin zarf-fiil eklerinin karakteristik özelliği olan genişlemeye Doğu Grubu ağızlarında fazlasıyla müsait olduğunu göstermektedir. Ayrıca sonradan eklenen *eger/ger* yapısı; Karahan’ın ekin başlangıçta -sAr olmadığı, r sesinin sonradan türediğini belirttiği bildirisindeki görüşe,¹³⁴ ekin ağızlarda sürekli ek-edatlarla kuvvetlendiriliyor olmasından ötürü bir dayanak olabilir.

Türkiye Türkçesi ağızlarında bu zarf-fiil ekinin örnekleri şu şekildedir:

ağaçlı alanda olursa birez dal yapmadan ama ağaçsız alanda olursa çınar gibi genişler (BİYA, 560/37)

anası çıkışa bu «da çıkar (OYA, 159/11)

angi ölmemişse huruşlar dipçikle (EİA, 137/37)

arı sohsa çamır sürmek istiyo (KırşYA, 218/52)

başın nerde dara gelürseger orda tüssülersen (ErzYA, 403/17)

ben seni annādīsam içiñ dellēnī (AyMA, 309/45)

benem de rushum çatarsa söylerem (ErİA, 105/80)

benim ismimi de senīnen gīyamata gadar ziKrederseñ o şeriyāti ben kesiyim yārın (ÇA, 320/32)

bir gül dahınmadan gelirse o adam, adam değel (EskYA, 173/169)

¹³² Gürer Gülsevin, "Türkçede -sa Şart Gerundiumu Üzerine", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 2/467 (1990): 276.

¹³³ Turgut Baydar, "Erzincan ve Yöresi Ağızlarında -sA Enklitiği", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 31 (2012): 90. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sutad/issue/26302/277218>

¹³⁴ Leylâ Karahan, *Türk Dili*, 192-199.

bize öteden béri bi böyig gel buraya bene bi sigara al gel dè'se gètmesseK dōerdi (AKYA, 309/13)

bizim camının ögünden malatyaya gitme için sabah namazı oħunmadan eveli on gişi on iki gişi olmazsa gēdemiydik gorħusundan (MalĪA, 263/9)

bu gøyunu geri dönderebülösen gızı sen alıp gidceksin (OYA, 288/36)

daviřan izinden içēseñ daviřan olūsun (MuYA, 192/49)

düymen çözsен Kerem kimi yanaram (ARP, 375/25)

eğere bu maabbaT hoşunuza giTmeZZe size bit ā bu sözi söylemem (ManA, 779/39)

ekin işliyiseñ ondan evel bitirdiñ (AksYA, 382/187)

ēr ğaynana senden önden kaçarsa ğazaķ süpürgeyi eline alıvirirdi (AksYA, 529/162)

evinde kūrban kesēirse kūrbanı yir (BĪYA, 359/22)

eyer gızı oğlanın ğözü dutduysa olan dē “gidiceksiñiz burā” (ZBK, 160/5)

feget bu sırrımızı biri bilirse ben uçar giderim (AdıKGS, 161/24)

fıķat sen beni öldirsadin, o Ķardařım da seni öldiracaħdi (BiMĪKA, 167/154)

ğara ğoçun bēline düşersense yēddi yerin yēddi ğarannuħ divine goyacaħ (ARP, 377/9)

gene su gelse benim dedim yer gene kalkacak (EĪA, 124/26)

ğız da ēr çiçē açarsa ğız da olanı sēmiş oluyo (KaMĪA, 30/7)

hansı ağanın yanına gidersense heç yoħ demez (AhlA, 186/31)

ħazráTi aliniñ ĳafasına kim getirise o hōkümdār (Deniz, 306/28)

her kim burdan altın alırsa beni çalan hırsız budur (TrYA, 206/90)

ħıřmila loħmana baħisa loħman di. (KBA, 95/9)

heç biyazı 'galmassa onu çıkaracañ (NevYA, 119/8)

ī tütün çıkarırsan ī para. (EĪA, 232/55)

ilerde geçecah yeri olmasa o tekenin yaban tekesinin geriye döner (ErİA, 47/24)

iyi bi ölüm öldüse allah bize de nasib etsiñ derlê (KüYA, 210/49)

o daşdan iki tene getirirsense gızımı verirem (KİA, 356/73)

o sudan getirseger, vucuduma tökerseger ben de gızımı verdim (ErzYA, 404/52-53)

oğlum egeř bu kèzî almâ kalkařsêse ananı bilmem nâ yapāřım (Hemşin, 292/1905)

sapgun supgun yabancı gālirsü sän nārālisin deyā sorar (ADÜM I, 7/6, Balıkesir)

siz bān bi alabalış bulursuzsa ben bu yarayı rahat ederem (DiyA, 72/5)

süzme yördu ezabilisiñ ben sâ varın dimiş (BalİA, 527/1)

şehire götürürsemse beni hırsız diye yahalallar (ErİA, 11/18)

tuccar Gālip nasi bi turki soylarsa hurşid beg dipdiri olu (Uşhum, 117/29)

Ürgübüñ baracı ğibi bizim de suyumuz çışarsa zarzavatlarımız iy olur (NevYA, 167/42)

üş dört gün evel olan evi eĝē para getirirse kızın arkadaşları toplanıp hamama gidiyořlā (KüYA, 164/37)

vardiñ yir kōrüse gözünü kırpa baş (KaMİA, 32/23)

yani kimin ati çatlar isa onin senelarca adi söylanır (şavYA, 112/275)

yeryüzüne çıřarırsaĶ mutlaĝā bizim yerimizi haber veriñ (ÇA, 314/16)

yine çıkarız doktora kulān duymasa (EİA, 172/26)

Nevşehir yöresinde ek, genel işlevinin haricinde zaman işleviyle görev yapabilmektedir:

o ekmāni yerkene hābeyi yoşlasa ki altın var bi kupa (NevYA, 192/19)

Kars'ta görülen bir kullanımda -sa eki yerine -e eki şart işleviyle kullanılmıştır:

Bu gider gelmeze men gedecem (KİA, 280/28)

2.1.3.3.1.15. “-ık, -ig, -iK, -uK” eki ile

Ekin -Ip zarf-fiil ekinden p>k değişmesinden oluştuğu yaygın görüşünü Karahan, sadece geldiği fiillerin g ünsüzü ile başlamamasından ötürü zayıf bulur.¹³⁵ Ek; Edirne, Karaman, Çukurova, İzmir ili Bayındır ilçesi, Gaziantep ve Aydın yörelerinde -*ArAk* ve -*Ip* eklerinin verdiğine benzer şekilde durum anlamı katmakta ve tarz zarfları yapmaktadır.

adanadan geliK de basmadılar mı (ÇA, 719/101)

besbedāva gidiveriyōñ hastanēde bakılık geliyōsuñ (İzBay, 373/23)

hayvanlan gidig geliyordum orayā (KarİA, 331/3)

iřlē ep üle guruduk asarız (EİA, 232/35)

māralarda çocuklarıñ āzına mendil basık ölen çocuklar olmuş. (GazMA, 237/21)

ōtalī düzeldiK gidiyo işTe (AyMA, 207/10)

2.1.3.3.1.16. “-enden” eki ile

Ek, Erzincan ve Düzce’de -(y)*IncA* ekinin verdiği zaman anlamına yakın bir anlamda ancak -*DIğIndA* zarf fiil ekinde olduğu gibi geçmiş zaman işlevi taşımaktadır.

adam adamı gösterTdū gübü adamı gösterdenden yaPdılar unnarı (Düz, 150/5)

sennen eyhmeyh büşürenden hēř bülmezük eyhmeyh bitdügüni (ErzYA, 301/21)

2.1.3.3.1.17. “-masız” eki ile

Ek, Erzincan ve Gaziantep’te -*mAdAn* ekinin verdiği zaman anlamına benzer bir görevdedir.

Garannuğ ğarışmasız ben köwe gētmem (ErzYA, 209/8)

yeşilsu’ya varmasız beride ses sinaması yok muydu (GazMA, 183/35)

¹³⁵ Karahan, “Anadolu Ağızlarında”, 232.

2.1.3.3.1.18. “-mazdan, -mazden, -mezden” eki ile

Ek; Erzurum, Urfa ve Rize yörelerinde *-mAdAn* ekinin verdiği zaman anlamına benzer bir görevdedir. Eski Türkiye Türkçesinde de ekin bu şekilde “-mez” sıfat-fiil eki ve “-dan/-din” çıkma hâli ekiyle oluşmuş kullanımı mevcuttur.¹³⁶

heş bişey söylemezden bayıldı (ErİA, 105/91)

o kıyma eti güzelce kıftayı yoğurmazdan kavıtcahsan. (UMA, 204/40)

gitti ç'adere ki ç'adeşe 'olaşmazden çoban uni de 'vurdi. (RİA,281/104)

2.1.3.3.1.19. “-dıhliyin, -diyhliyin, diKli in, -duhlèyin, -dukin” eki ile

Ek, ağızlarda *-InCA* ekinin verdiği zaman anlamına benzer bir görevdedir.

bir bardağ işdiyhliyin ahli başından gideceg^h (ErİA, 182/171)

gol gola çıduhlèyin artuğ gābil değil (ErzYA, 235/245)

orān gōndukin hērkeŞ,onūn bōle etrāfına oturu (SakİA, 16/31)

son son cani sııldıhliyin diyir (ErİA, 161/16)

soñıra ediremide giTdiKli in gārşladıK (BalİA, 591/1)

2.1.3.3.1.20. “-Pbil'le” eki ile

Eski Türkiye Türkçesinde *-uban, -ubanı, -ubanın, -ubanuñ¹³⁷* şeklinde genişleyen ekin “-P” + “bil'le” şeklinde genişlemesi ve pekiştirilmesini günümüz Türkiye Türkçesi ağızlarında görmek mümkündür. Eski Anadolu Türkçesinde *-(y)Up* ekinin *-an/-an+ın* şeklinde genişlemesine¹³⁸ benzer şekilde ek, ağızlarda enklitikleşmiş “ile” edatının ilk şekli olan “bile>bille” ile genişlemektedir. Ekin sonuna kaynaşan edat, ses/hece kaybı yaşamamış, aksine ilk şeklinde kaynaşmıştır. Bu ek, Antalya Korkuteli yöresinde “-InCA” ekinin verdiği zaman anlamına benzer bir görevdedir.

nēse boğzlādan geçemēPbil'le, gıs Rusya oranıj usulunu biliyoruy'muş.
(AKYA, 225/22)

¹³⁶ Kâmil Tiken, *Eski Türkiye Türkçesinde Edatlar, Bağlaçlar, Ünlemler ve Zarf-Fiiller* (Ankara: TDK Yayınları, 2020), 165.

¹³⁷ Tiken, *Eski*, 169.

¹³⁸ Gürer Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler* (Ankara: TDK Yayınları, 2020), 144.

2.1.3.3.1.21. “-(y)IşIn, -işgin” eki ile

Ek, Uşak yöresinde *-sA* zarf-fiil ekinin verdiği şart anlamına; Kütahya, Bursa, Sivas, Çukurova, Kahramanmaraş, Niğde, Kırşehir, Malatya ve Şavşat yörelerinde *-(y)IncA* zarf fiil ekinin verdiği zaman anlamına benzer bir görevdedir. Karahan, ekin *-ış/-iş* eki ile vasıta ekinden meydana geldiğini belirtir.¹³⁹ Tiken de aynı şekilde bir yapıyı işaret ederek Eski Anadolu Türkçesinde bu ekin zamandaşlık bildiren bir zaman zarfı olarak fiile bağlandığını belirtir.¹⁴⁰ Ergin’in Eski Anadolu Türkçesinde Karamanlıca sahasında görüldüğünü ve bugün aynı yörelerde yaşadığını,¹⁴¹ Korkmaz’ın Avşarlarda yoğun kullanıma sahip olduğunu belirttiği¹⁴² ekin Türkiye Türkçesi ağızlarında zarf-fiil grubu oluşturduğu örnekleri şunlardır:

adam parayı alışın çarşıya çıkıveriyor (KüYA, 166/225)

atatürk olmayışın burdu duru mu bilcez (UşİA, 234/62)

demokrat parti gelişin mähsullAmız pará tmē bāşladı (BİYA, 563/41)

dışarıya gedişin bu nóürüyor (SivasM, 213/80)

ğurutmaya serişgin dedim (NiBorA, 283/28)

köperatif ğurmayışın, olmöyö (ŞuhYA, 248/23)

ordan çıgdı:g emmimiz ölüşün (KahMA, 69/2)

soy ismi şey oluşun bunar aKçalı alıyollar. (ÇA, 318/26)

ya mübareK deyverişin ğayalāñ içinden, ğamamın içindeki ğayalāñ içinden ğarıl ğarıl bi, seslē gelivemiş. (KüYA, 156/14)

yidi sekiz ğişi alışın arğadaşlarını niyse, şiy mapise atmış, hapise atmış. (KırşYA, 323/28)

yirmi gün deyişin işi bitirdik. (MalİA, 372/34)

¹³⁹ Karahan, “Anadolu Ağızlarında”, 226.

¹⁴⁰ Tiken, *Eski*, 162.

¹⁴¹ Ergin, *Türk*, 346.

¹⁴² Zeynep Korkmaz, “Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı ile İlişkisi Sorunu”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 19 (1971): 29. <https://dergipark.org.tr/pub/belleten/issue/38363/444717>

2.1.3.3.1.22. “-(y)AndA, -ēnde” eki ile

Buran, “bu şekil ile ...irken, ... ince, ...diğinde gibi anlamlar ifade edilir. Azeri Türkçesinde sıkça kullanılan bir şekildir.” der.¹⁴³ Üstüner de ekin Azerbaycan sahasında en çok kullanılan zarf-fiil eki olduğunu bütün Anadolu ağızlarında görülmeyeceğini ve Orta Anadolu’dan Doğu’ya gittikçe kullanım sıklığının arttığını belirtir.¹⁴⁴ Eklendiği fiillere “-dığı zaman”, “-diğinde” anlamlarını katan bu ek, -GAn sıfat-fiil eki ve +DA bulunma hâli (lokatif) ekinden oluşmuştur.¹⁴⁵

Ek, ağızlarda -(y)IncA ekinin verdiği zaman anlamına yakın bir anlamda ancak -DIğIndA zarf fiil ekinde olduğu gibi geçmiş zaman işlevi taşımaktadır.

bacularını getirende onu da öldürüller. (İğd, 198/9)

Beni hatırlıyanda Aşkımın yanar misan (DiyA, 127/7)

Bir tene goyanda bu éle bağırdı (Ağrı, 825/12)

dev burya yanaşanda bu gılcını eline aldı (ARP, 367/21)

el değende ilin ilin ilinir (KİA, 277/2)

ğuru dağlar gögerdi yar yara ğavuşanda (Muş, 172/200)

ğümreye soğanda, efendem ğalanı "rusa teslim oldi (ErİA, 65/44)

hurşid beg kemertavinan gedanda bulla tağda ac susuz Kalmışla (Uşhum, 122/34)

Kazlar yemi yeyanda / Bân baharım Kızlara (ŞavYA, 148/28)

mesela çiftçi horoz banliyanda veya şafağ sökende ğahıp gidecek (AhlA, 190/56)

millet mala bölende halı ğağdı (İMİA, 269/43)

oğlan ğancıya bi avuç altuni verende tabi ğancı çok sevini (DiyA, 73/31)

onu hamur süzēnde süzerik (BalİA, 367/101)

Padişah ğaber alanda küplere bini (DiyA, 72/18)

¹⁴³ Buran, *Anadolu*, 197.

¹⁴⁴ Üstüner, *Anadolu Ağızlarında Sıfat-Fiil Ekleri* (Ankara: TDK Yayınları, 2000), 57.

¹⁴⁵ Bayraktar, *Türkçede*, 222.

Seksan gün varidi teskeresina her gün kumandan gâlanda o irlanda tahtasinun uşına çıkardı. (YusA, 238/131)

2.1.3.3.1.23. “-duKdu” eki ile

Ek, -(y)Inca ekinin verdiği zaman anlamına yakın bir anlamda ancak -DIğInda zarf fiil ekinde olduğu gibi geçmiş zaman işlevi taşımaktadır.

azıK durduKdu bi haber geldi (BalıA, 504/113)

2.1.3.3.1.24. “-dı^klarından, -dıyinden, -diinden, -dīndan, -dunda, -dündan, -duundan” eki ile

Ek, ağızlarda -DIğInda zarf fiil ekinde farklı olarak sebep anlamı katar.

bunnā iki bāçecilē birbirinin suyunu gūsgandı^klarından gavğa e’mişlē (MuYA, 194/40)

çağal ağıllı bir hayvan olduundan dēür (ÇA, 424/53)

dōş çekiş bişimiz olmadīndan sevingec ile qarşıladiğ (NevYA, 211/63)

elma her şē olur zebzēlēden suyumuz az kud’oldıyinden (BİYA, 172/6)

Qayı köyü dendii üsgiden bari burā çok daşlık bi ūlke oldunda herhalde (İMİA, 310/13)

kendisi okur yazar olmadūndan bi,şey vēr yazdı sanıyo (OYA, 243/7)

o böük alıcılar gelmediinden buradakinneri oradakınarı vermek zorunda galyosuñ (ManA, 914/16)

2.1.3.3.1.25. “-dēnen, -dīnen” eki ile

Ek, -duhleyin, -(y)Anda, -enden zarf fiil eklerinin oluşması mantığı ile bir sıfat fiil eki ve bir hâl ekinin kaynaşmasıyla oluşmuştur. Zarf yaptığı fiile “anımsalılık” anlamında bir zaman işleviyle karışık bir birliktelik katar:

ğalaytırığ hepsi bir sene, harman geldīnen, herkes, çuvalını çeken gelir. (Kilis, 30/4)

üç aydan köyü buldēnen gāri gi ‘memiş bubam (ManA, 922/27)

vallā askerden geldīnen hiç bi iş yapmadık (BİYA, 175/21)

2.1.3.3.1.26. “-ışdıĸ” eki ile

Ek, -(y)Inca ekinin verdiği zaman anlamına yakın bir anlamda ancak sebep işlevi de taşımaktadır.

Tütüne kota çıkışdıĸ Tütünler de yasak oluyu (ManA, 891/8)

2.1.3.3.1.27. “-düne, tine” eki ile

Ek, -(y)Inca ekiyle tümüyle aynı işlevdedir.

baskın etmişle onnari gödüne bu yerlinenen peK güzel gonusurmuş önnā
(ManA, 1132/141)

keşan’ı geçtine kısık karakolu vardı (Tekir, 186/378)

2.1.3.3.1.28. “-ginen” eki ile

Ek, zarf yaptığı fiile “anıncılık” anlamında bir zaman işlevi katar:

sen emir verginen oğullarına, gelinner geleceĸ (ARP, 28/14)

2.1.3.3.1.29. “-ıfsa” eki ile

Ek, zarf yaptığı fiile “şart” anlamıyla beraber zaman işlevi katar:

neçeki Mehemed’in sesi sedesi çıĸmayıfsa bize göca lazım deyil (ARP, 377/21)

2.1.3.3.1.30. “-en” eki ile

Kütahya yöresinde görülen bir kullanımda -(y)Ip, -(y)ArAK zarf-fiil eklerinin yerine Korkmaz’ın Moğolcayla ortaklaştığını ve ağızlardaki “diyın” yapısında varlığını koruduğunu belirttiği -(y)In / -(y)Un ekinin¹⁴⁶ bir şekli olduğunu düşündüğümüz -en eki tercih edilmektedir. Yazı dilinde zarf-fiil grubu kurma özelliğini kaybeden ekin bu işlevini ağızlarda hâlâ devam ettirdiği görülür.

yendiKden geri muş cepesinde türkü dörde bölen üçünü arabıdan yolladıla
(KüYA, 183/3)

Vakfikebir yöresinde ise aynı ek, -(y)Inca zarf fiil ekinin işlevinde görülür:

burdan aşā yürüyen vakfikebir yakın. (Vakf, 163/36)

¹⁴⁶ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi* (Ankara: TDK Yayınları, 2009), 1013.

2.1.3.3.1.31. “-ı, -ü” eki ile

Nevşehir ve Trabzon yörelerinde görülen bu ekin *-(y)Ip* zarf fiil ekinden bozulmadığı, anlamından hareketle sezilmektedir. Bu sebeple ayrı bir başlık açmayı uygun gördük. Ek, *-(y)IncA* zarf fiil ekinin verdiği zaman anlamıyla benzer bir işleve sahiptir. Korkmaz ek için “Eski Anadolu Türkçesindeki *-(y)A*’ya paralel *-(y)I*’lı ve *-(y)U*’lu şekiller de, *-(y)A*’lı zarf-fiilin etkisi altında Türkiye Türkçesine kadar gelemeden eriyip kaybolmuştur.” der.¹⁴⁷

ğaynanam bişürü da yerdük (TrYA, 222/40)

ğazlar gocaya varı üş biñ döt biñ lira başlıh alırh (NevYA, 206/33)

2.1.3.3.1.32. “-eceğēñ” eki ile

Nevşehir yöresinde gelecek zaman kipiyle çekimlenmiş bir eyleme zaman anlamında bağlanan bir zarf-fiil grubu oluşturulmak istendiğinde, belki de kipin etkisiyle, diğer ağız bölgelerinde sık görülen “*-(y)AndA, -enden*” gibi zarf fiil ekleri yerine kiple aynı yönde gelecek zaman anlamı katan *-eceğēñ* eki kullanılabilir. Bayraktar’ın Eski Anadolu Türkçesinde *-ıcağın/-icegin* şeklinde kullanımlarını tespit ettiği¹⁴⁸ ek ağızlarda şu şekilde tespit edilmiştir:

talladan geleceğēñ yimek bişireceğek. (NevYA, 168/19)

2.1.3.3.1.33. “-AnAçA, -enece” eki ile

Çukurova, Gaziantep, Niğde ve Nevşehir yörelerinde *zamani sınırlama* işlevi ile görülen bu ek, zarf-fiil eklerinin oluşma sistemine uygun olarak sıfat-fiil eki ve hâl ekinin kaynaşması ile oluşturulmuştur. Ağızlarda zarf-fiil eklerinin genişleme eğiliminden dolayı sıfat fiil ekinden sonra yönelme hâli eki ile eşitlik hâli eki birlikte gelir. Ek yığılması¹⁴⁹ söz konusudur.

ben burda masalı tüketenece oturursam āşam olur. (NevYA, 216/59)

ğapıdan girenece garşınasına görmediñ ñi didi (NiBorA, 375/111)

hätda asgere gēdeneçe gēydim lasdik āyākğabı yav. (GazMA, 184/31)

¹⁴⁷ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, 984.

¹⁴⁸ Bayraktar, *Türkçede*, 214.

¹⁴⁹ Üstüner, *Anadolu*, 60.

oġuluñ başına çhanaça “geTme lülüfer ġaçıyoñ” diyömuş (ÇA, 738/58)

soħaħda dutallar uyħusu gelenece (NevYA, 153/36)

2.1.3.3.1.34. “-casına” eki ile

Ekin Kayseri’de rastlanan örneğinde yazı dilindeki kullanımından farklı bir durum ve işlev söz konusu değildir.

ölümü hêçe sayarcasına muazzam hizmetler ġörmüş (KaMİA, 21/13)

2.1.3.3.1.35. “-digkine” eki ile

Ek, zarf yaptığı fiile “-dıġında” zarf-fiil ekine benzer şekilde zaman işlevi katar:

ġayseriye geldigkine iki biled ġaldı elimizde (YozYA, 87/123)

2.1.3.3.1.36. “-dimen” eki ile

Ek, “-Inca” zarf-fiil ekinin işlevine benzer şekilde zaman anlamı katar.

ōraġ ayı ġeldimen bir ay ōraġ biçerdik demeT daşırdık hayvannan düven sürerdik (ÇanA, 471/93)

2.1.3.3.1.37. “-ıcı” eki ile

Ek, “-Inca” zarf-fiil ekinin işlevine benzer şekilde zaman anlamı katar.

çocuġları böyünceg ġalabalıġlaşıcı o da iki evlidi, baġdık ġördük, ırahmadlıġ annem dedi ki yavrım dedi ayrılıñ dedi. (KırıkİA, 310/52)

2.1.3.3.1.38. “-ānadan” eki ile

Ek, “-Inca” zarf-fiil ekinin işlevine benzer şekilde zaman anlamı katar. “-anaça, -enece” zarf-fiil eklerinde olduğu gibi zamanı sınırlama işlevi de söz konusudur. Zarf fiil ekinin oluşma sistemine uygun olarak sıfat fiil eki ve hâl ekinin kaynaşması ile oluşturulmuştur:

milled ġaħanādan suyumu temin iderdim (NiBorA, 456/114)

2.1.3.3.1.39. “-eşdāni” eki ile

Suluova ilçesinde görülen ek, “-Inca” zarf-fiil ekinin işlevine benzer şekilde zaman anlamı katar. “-Ar...-mAz” zarf-fiil eklerinde olduğu gibi hemen olma işlevi de söz konusudur.

mersine gideşdāni gēdiyodum (Sulu, 184/96)

ordan geri geleşdāni bi_ daş daa hazıllıyolar (Sulu, 124/453)

2.1.3.3.1.40. “-işli” eki ile

Suluova ilçesinde görülen ek, “-IncA” zarf-fiil ekinin işleviyle aynı şekilde zaman anlamı katar:

ōle deyin nahl_eTdile bize orda şeye gedişli, mevlūdine gedişli (Sulu, 149/42)

2.1.4. Ünlem Grubu

Ünlem grupları bir seslenme unsuru ile bir kelimedenden meydana gelen kelime gruplarıdır. Grubun ilk unsuru ünlem, ikinci unsuru isim unsurudur. Eksiz olarak bir araya gelen unsurlar içinde vurgu seslenme sözcüğünün üzerinedir. Türkiye Türkçesi ağızlarında çok fazla karşılaşılabilen ünlemler üzerine yaptığı çalışmasında Baydar, tespit ettiği 244 ünlemin toplamda en az 1000 değişik şekli olduğunu belirtir.¹⁵⁰ Eldeki çalışmada ağızlarda tespit edilen ünlem grupları “*aman, ay, E, éy, ey, éy, hadi, ħadi, haydi, lan, len, Lēn, ha, olan, ūlē, vō, yā, yā*” ünlemleriyle kurulmuştur.

agā didim mi, éy bizim ōlan dir (BalĀA, 419/26)

alēkimselam, buyur nie_geldiñ yā āPap (IMĀA, 257/3)

yā rabbim! sormu gāri (ManA, 843/59)

yā rabbi bi galabalıñ gardaşım ne galabalıñ var yav (MalĀA, 375/9)

azabı gōsderme yā rabbī (Ank, 270/115)

ay anam, damdan evel dēdim (KarĀA, 274/36)

dedim ey yā rabbi allah (BalA, 172/270)

Di_haydi söle (ErzYA, 256/1)

E ħardaş sen benim Hasan_Ağa olduğumu bildiñse derdimi dermanımı da bilersin (KĀA, 355/18)

ētmā mähzun ey huda (ADÜM I, 115/21)

¹⁵⁰ Turgut Baydar, *Ünlemlerin Türkiye Türkçesi Ağızlarından Kullanılışları ve İşlevleri* (Ankara: Hakan Basın Yayın Dağıtım, 2013), 394.

Ey ağalar giden yavru benümdür (ErzYA, 395/79)

ey arsız ğarı yüzüz ğarı, sözünü söhbetini bilmemiş ğarı (BalĀA, 377/154)

ëy insan_ölu demiş. (ÇA, 422/12)

goma len bā! néreye gidiyorun? (KonKul, 187/5)

ha babam de babam dönmedik, dorĝu getdük (ErzYA, 213/5)

hadi baĝam bazara gelin çıkā (KüYA, 174/18)

hadi ğızım ğit de şu ebeyiñ yuñunu dit dimiş. (AksYA, 391/17)

hadi yallah deriye (SivasM, 103/132)

heç boça ağlama ey deli ğarı (EskYA, 167/71)

hëy! arkadaşlar, bir varlar bir yoklar (RĀA, 197/1)

hey ĝumŝular, altu yüz senelik köyü bırakırız (EĀA, 221/330)

hey yārennë hey dedikten sōra (UŝĀA, 193/39)

îmisiniz ba çöcüm. (EĀA, 197/3)

lan hoca! dōmezler mi ya! (ManA, 781/85)

Lën Musdallı! Hādı aŝıĝ oynayalım! (ADÜM II, 30/19, Konya)

len seyfetdin keseri getir (KüYA, 150/19)

olan ĝawat sen burda bunu ĝoyıysan da ekini hep baturmuŝ bu. (ErzYA, 259/24)

onda ya Eli ya bismillāh deer devi vurursan (ARP, 376/14)

Ulan baba, yedirmedi mi? (KĀA, 164/15)

ülë ā9ıdaŝ biz beş altı biñ lira bōcuñ altından nasıl 9al9caz (DenBa, 22/2)

vō gelin eliñ ĝırıssiñ (KaMĀA, 68/25)

yā hazreti süleyman filen çivTci benim ĝanadımı kırdı. (AyMA, 321/73)

ya mübareĝ deyverişin ĝayalāñ içinden, ĝamamın içindeki ĝayalāñ içinden ĝaril ĝaril bi, seslë gelivemiş. (KüYA, 156/14)

yâ rabbi ĝönül yapmaĝ kâbe yapmaĝdan evla mıymış (MalĀA, 375/5)

yārappim sen yetiş yārappim (EİA, 201/144)

2.1.5. Birleşik İsim Grubu

En az iki ismin bir araya gelerek bir kişi adı oluşturduğu kelime grubudur. İki veya daha fazla kelimedenden oluşmuş bütün kişi unsurları birleşik isim grubunu oluşturur. Eksiz olarak grubu oluşturan isimlerde vurgu son unsurdadır..

Ahmed Ğutsi Tecer (ErzYA, 227/18)

ahmeT hamdi (ManA, 1206/58)

Ahmet Nazif (ErzYA, 215/17)

Ali Türkmen (ErzYA, 207/1)

ersin taranōlu (MuYA, 419/62)

fātivetülzehrā (İMİA, 257/21) [Fatımatüz-Zehra]

fatma tombaĥ (EskYA, 176/36)

hıdırellez (OYA, 287/45) [Hızır İlyas]

ıravıĶ deĥKdaş (BalİA, 379/240) [Rauf Denктаş]

ibirām terzōlu (MuYA, 413/1)

İbrahim Hālıl (DiyA, 143/11)

memmed atasever (ErİA, 11/11)

mimine çolaĶ (ÇA, 530/1)

ŞerıF Canbolat (NevYA, 173/1)

2.1.5.1. Cümledeki Görevi Yönünden Birleşik İsim Grubu

2.1.5.1.1. Birleşik İsim Grubunun Özne Olarak Kullanılması

Birleşik isim gruplarının özne olarak kullanıldığı cümleler isim ya da fiil cümlesi olabilir. Her iki durumda da birleşik isim grubu yalın hâldedir.

2.1.5.1.1.1. Öznesi Birleşik İsim Grubu Olan Fiil Cümleleri

üş dene bilet yollamış baña ıravıĶ deĥKdaş (BalİA, 379/240)

2.1.5.1.1.2. Öznesi Birleşik İsim Grubu Olan İsim Cümleleri

Ahmed Ğutsi Tecer buralidir (ErzYA, 227/18)

2.1.5.1.2. Birleşik İsim Grubunun Nesne Olarak Kullanılması

Birleşik isim grubunun cümlede nesne olarak kullanıldığı, ağızlarda tespit edilen örnekler şunlardır:

Baba hacıyı ğatma, Ali Türkmen de tamam mı? (ErzYA, 207/1)

mısTafa yaban deyi bizim çoÇuK (Yal, 345/126)

2.1.5.1.3. Birleşik İsim Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

Cümlede yer tamlayıcısı olarak tespit edilen örnekte birleşik isim grubu yönelme hâli eki ile yükleme bağlıdır.

yavuz selime rica ediyollar yeni bir kâle inşa edilmesini (AhlA, 200/318)

2.1.5.1.4. Birleşik İsim Grubunun Yükleme Olarak Kullanılması

Türkiye Türkçesi ağızlarında yükleme olarak kullanıldığı tespit edilen örnekler şunlardır:

adım Şerif Canbolat (NevYA, 173/1)

benim adım nuretTin şen. (ŞuhYA, 250/1)

soyadım mimine çolaK (ÇA, 530/1)

2.1.5.2. Birleşik İsim Grubunun Kelime Grupları İçinde Durumu

Türkiye Türkçesi ağızlarında birleşik isim gruplarının diğer kelime gruplarının yapısında ne şekilde görev aldığı aşağıda dört başlıkta gösterilmiştir:

2.1.5.2.1. Birleşik İsim Grubunun Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması

Bekir Çahar 'in`mahgemesi (ErzYA, 208/35)

Ednan Menderes 'in zemanı (BayD, 141/60)

hudirellezin aslı asaleti (OYA, 287/45)

ismail dilsizölunun ğiraathanesi (KüYA, 150/5)

mesut_ereziñ köyü (KüYA, 154/141)

nāmık kemalin ükûlâlîkları (UşİA, 189/122)

receb aliniñ sokā (Düz, 144/15)

seyid uysalıñ ōlu (Sulu, 180/25)

2.1.5.2.2. Birleşik İsim Grubunun Belirtisiz İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması

Ahmet Nazîf oğlu (ErzYA, 215/17)

İbrahim Halil bereketi (DiyA, 143/11)

2.1.5.2.3. Birleşik İsim Grubunun Sıfat Tamlamalarında Tamlanan Unsur Olarak Kullanılması

bin dokuz yüz otuz iki dōmlu ibirām terzōlu (MuYA, 413/1)

bizim siddiK_aKkuş (Van, 176/4)

bölük komutanı kerim aydın (SivasM, 217/8)

Gaplan oğlu Orhan Aslan (KİA, 179/62)

goşmat köyünden fatma tombağ (EskYA, 176/36)

Halil gızı Fatma Uymaz (NevYA, 200/2)

KınıK köyünden Sabri Özdemir (Düz, 87/1)

halil ibrām dedeniñ babası ahmeT hamdi (ManA, 1206/58)

İsmāil Beğın oğlu Cemal Yeşil (KİA, 285/32)

Süleyman oğli binali zengin (ErİA, 46/5)

2.1.5.2.4. Birleşik İsim Grubunun Edat Gruplarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması

ersin taranōlu'la (MuYA, 419/62)

2.1.6. Zarf Grubu (Zarf Tamlaması)

Bir zarf ile, bu zarfın anlamını pekiştirdiği sıfatın ya da başka bir zarfın oluşturduğu gruplardır.¹⁵¹ Zarf grupları Türkiye Türkçesi ağızlarında tespit edilen örneklerde özne, zarf tümleci ve yüklem olarak kullanılabilir. Zarf gruplarının kelime gruplarının yapılarında ne şekilde görev aldığına bakıldığında ise belirtili isim tamlamalarının tamlanan unsuru, sıfat tamlamalarının hem tamlayan hem tamlanan unsuru olduğu görülür. Grubu oluşturan zarflar, yalnızca, sıfatlarla zarfların anlamını güçlendirenlerdir.¹⁵²

accuḥ gevşek (ErzYA, 392/37)

accuḥ güzel (ErzYA, 388/48)

acıḥ esgi (YozYA, 218/80)

acık böyük (BİYA, 421/17)

Anepda (ZBK, 107/251) [en iptida]

as sersemce (MuYA, 452/61)

biraz ĩri.(EİA, 178/33)

biraz daha (ErzYA, 309/44)

birèz daha (ÇA, 316/54)

birez eñsiz (KüYA, 239/90)

birez müşki^ol (KarİA, 362/26)

çoḥ alâğâdâr (KİA, 352/5)

çoḥ bi èyi (ErzYA, 303/72)

çoḥ büyük (Ank, 642/65)

çoḥ dirayetli (ArdYA, 61/1)

çoḥ èyi (SivasM, 98/38)

çoḥ gózel (KırşYA, 197/3),

¹⁵¹ Baydar, *Türkiye*, 118.

¹⁵² Arzu Sema Ertane Baydar ve Turgut Baydar, “Türkiye Türkçesinde Kelime Grupları”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 16 (2001): 42.

çoḡ güzel (ErzYA, 395/92)
çoḡ irahat (ŞarYA, 101/12)
çoḡ kuvetli (ŞavYA, 113/282)
çoḡ memnun (NevYA, 130/20)
çoḡ müsü'man (MalİA, 264/13)
çoḡ şirin (NevYA, 169/12)
çoḡ zengün (ErzYA, 305/14)
çok bahālı (UşİA, 201/37)
çok érezil (MuYA, 227/31)
çok hasta (EİA, 197/5)
çok küze (İMİA, 212/8)
dā başğa (KüYA, 152/68)
daā kâfi (UşİA, 211/29)
daha coḡ (Ağrı, 820/34)
daha çoK (ÇA, 317/13)
daha evvel (KüYA, 240/98)
daha ey (ErİA, 165/54)
daha iyi (AKYA, 263/12)
daha lezzetli (ErİA, 165/54)
daha yaḥın (Muş, 152/15)
daha yaḥın (AksYA, 378/75)
daha zelletlü (Boya, 122/251)
elā guzel (YusA, 239/16)
en böyü (ManA, 1046/21)
en böyüg (AKYA, 283/49)

ēñ büyük (BİYA, 390/2)
en búyúđi (RİA, 203/78)
en bŭk (EİA, 137/49)
ēñ bŭyŭk (KŭYA, 241/128)
en çabuk (KİA, 352/17)
en derin (KBA, 139/7)
en esgi (ErzYA, 303/14)
eñ eyi (Kilis, 18/25)
en ĩ (Göl, 340/128)
en iları (KBA, 84/37)
en ileri (ErİA, 15/66)
eñ iyi (NevYA, 122/39)
en iyisi (KŭYA, 153/72)
en kŭççŭg (ErzYA, 400/262)
en mŭnevver (UşİA, 189/132)
en meñşur (ZBK, 167/6)
en neşeli (KBA, 139/21)
en nŭıayeŦ (KŭYA, 150/10)
en sıği (ErzYA, 326/1)
en yağın (ErİA, 46/6)
en ziyade (ErİA, 48/41)
epeğ pağalı (KŭYA, 135/16)
epeyceme bŭyŭg (ErİA, 101/15)
eyla Ğuzel (Uşhum, 153/26)
ğayet esgi (ManA, 897/21)

ğayet güzel (KüYA, 153/105)

Hen byk (Hemşin, 202/17)

ız zeñgin (BalĀA, 381/312)

ne de kafalı (EĀA, 126/36)

ne ğıymadlı (KüYA, 210/46)

peñ çoğ (KĀA, 165/3)

pek ç (NevYA, 124/1)

pek eşgi (NevYA, 122/41)

peK dayı (ManA, 740/8) [pek güzel]

pek pirişan (NevYA, 206/23)

Pek řerāfli (KKad, 108/22)

tā çK nezzetli (AKYA, 230/39)

2.1.6.1. Cümledeki Görevi Yönünden Zarf Grubu/Tamlaması

2.1.6.1.1. Zarf Grubunun/Tamlamasının zne Olarak Kullanılması

daha uzunnarı ana memesidir (ErĀA, 70/78)

en by yirmi ydi yaşında (ManA, 1046/21)

en byği elli kilo olu. (RĀA, 203/78)

en ĩsi evim (Gl, 340/128)

en iyisi de kendi lisānĀnı bırakmamak. (KüYA, 153/72)

işTa bu ocağlar madanlar ğapanınca en fazlası dağılmış (KBA, 87/35)

olamadığımız kimin de', demek ke en, eyese şimde. (ErĀA, 134/34)

2.1.6.1.2. Zarf Grubunun/Tamlamasının Zarf Tümleci Olarak Kullanılması

Anepda bbamın yataklānı elet (ZBK, 107/251) [en iptida]

biz çoğ e rezil büyüdüK (MuYA, 227/31)

cöbünde beş oñ ğuruşu olan adamlara daha çoğ yapalar. (ÇA, 317/13)

çoğ iyi biliyorum (SivasM, 98/38)

çok güzel biliydi adam (EİA, 137/42)

daha evvelinden güveye işlemeli hasadan şeyler olurdu (KüYA, 240/98)

en esgiden veriydi (ErzYA, 303/14)

en niāyeT oraya vādīK (KüYA, 150/10)

ğayet güzel aķort oluyō (KüYA, 153/105)

ne de kafalı çıkmışınız (EİA, 126/36)

o waħıt awlaruħ en ziyade (ErİA, 48/41)

2.1.6.1.3. Zarf Grubunun/Tamlamasının Yüklem Olarak Kullanılması

accuħ gevşekdür dilimiz bizim (ErzYA, 392/37)

Allāñ gulu pek çōmuş (NevYA, 124/1)

amcamın bũgü en bũkleri. (EİA, 137/49)

arħadaşları da peħ çoğ. (KİA, 165/3)

bacası biraz ĩri.(EİA, 178/33)

benim ğızım ne ğıymadlıydı (KüYA, 210/46)

böyle oldu sultan sũleymandıħ asgerlik çoğ irahat (ŞarYA, 101/12)

çoğ zengindirler (DiyA, 73/40)

çoğ sōlamaħ çoğ ğunahmış (KBA, 98/1)

çoğ şirindir 'Avanuz (NevYA, 169/12)

daha lezzetlidir (ErİA, 165/54)

ğadınarı bu işdere çoğ alāğádarmışler (KİA, 352/5)

ğomşunuğ biriniñ hanımı as sersemceymiş (MuYA, 452/61)

her şey çok bahālı (UşİA, 201/37)

o mari pek sakindi (EİA, 126/55)

ōñ taraftı birez eñsizdir (KüYA, 239/90)

üsdü örtülcek gadā bi yuva bulduḡmu daā kāfi. (UşİA, 211/29)

üç ğardaşın biriniñ hanımı çoḡ gózel imiş (KırşYA, 197/3)

2.1.6.2. Zarf Grubunun/Tamlamasının Kelime Grupları İçinde Durumu

2.1.6.2.1. Zarf Grubunun/Tamlamasının Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlanan Unsur Olarak Kullanılması

ānuñ daha ğuzeyi (KüYA, 145/6)

2.1.6.2.2. Zarf Grubunun/Tamlamasının Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması

birez müşki^ol durum (KarİA, 362/26)

çoḡ bi èyi anne (ErzYA, 303/72)

çoḡ büyük mütevekkir (Ank, 642/65)

çoḡ dirayetli bir padişah (ArdYA, 61/1)

çoḡ güzel bi kız (DiyA, 78/2)

çoḡ müsü'man adamlar (MalİA, 264/13)

çoḡ zengün şeyler (ErzYA, 305/14)

çok ĩ ev (EİA, 178/32)

çok küze oynnarımız (IMİA, 212/8)

dā başġa tür (KüYA, 152/68)

eḡ böyüg bacı (AKYA, 283/49)

en çabuḡ vesāit (KİA, 352/17)

en derin köşe (KBA, 139/7)

eñ eyi yer (Kilis, 18/25)

en güzel anteri (DiyA, 78/40)

en küççüg pırtig (ErzYA, 400/262)

en meñşur yemeġi (ZBK, 167/6)

en münevver canrı (UşİA, 189/132)

en neşeli yer (KBA, 139/21)

en sıhî zaman (ErzYA, 326/1)

Hen byk oglum (Hemşin, 202/17)

ne güzel kızan (EİA, 130/129)

en yahın arhadaşım (ErİA, 46/6)

eyla Güzel Kiz (Uşhum, 153/26)

2.1.6.2.3. Zarf Grubunun/Tamlamasının Sıfat Tamlamalarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması

Ölçünlü Türkçede sıfat ve zarf görevinde olan zarf grupları ağızlarda rastlanan bir kullanımda kalıcı isim olarak bir sıfat tamlamasında isim unsuru olarak karşımıza çıkar. İşlev itibarıyla zarf grubunun bilindik işlevinde olmasa da kuruluş yapısı gereği ayrıca bir başlıkta ağızlardaki bu yapıyı göstermeyi uygun gördük:

bu, *sn en bk* m? (EİA, 229/13) [senin **en büyük**]

2.2. II. TİP: TERS (KURAL DIŞI) KELİME GRUPLARI

2.2.1. Edat Grubu

ncesinde kendisine bağlı kelime ve kelime gruplarıyla cümlede çeşitli anlam ilişkileri oluşturabilirken tek başlarına grubu oluşturdukları anlam ilgilerine benzer bir kullanım alanları olmayan görevli kelimeler edat olarak adlandırılır. Edatların çoğunluğunun yalnız başlarına anlamları yoktur. Sözlüksel bir kavram adını karşılayan ve cümlelerde diğer edatlar gibi çeşitli anlam ilişkileriyle kendisinden önceki kelimelerle grup oluşturabilen “nce, aşağı, sonra, yukarı, evvel, uzak, sıra, öte, karşı, fazla, doğru, beraber” gibi isim ve zarflar da vardır. Edat grubu oluşturan tüm görevli kelimelerin anlamsız kabul edilmesi bu bakımdan mümkün değildir.

Edat gruplarında isim unsuru başta, edat unsuru ise sondadır. Edata bağlanan kelime veya kelime grubunu cümlede üstleneceği görev ve anlama göre tamamlayan unsur edattır. Tamlayan unsurun sonda olması bakımından edat grupları Ters (Kural Dışı) kelime grupları başlığı altında sınıflandırılır. Edat unsuruna bağlanan isim, edata göre ekli veya eksiz olabilir. Türkiye Türkçesi ağızlarında 48 edat tespit edilmiştir.

2.2.1.1. Yapısı Bakımından Edat Grubu

2.2.1.1.1. “*ḡaccer*” İle Kurulan Edat Grubu

Kayseri merkez ilçe ağzında görülen bir kullanımda isim unsuru edata vasıta hâliyle bağlanır ve cümlede “kadar” edatı kullanımına benzer bir sınırlama anlamı oluşturur.

ḡuşluḡ vahḡdin ḡaccer avlandıḡ (KaMİA, 60/8)

2.2.1.1.2. “*ḡadlıḡ*” İle Kurulan Edat Grubu

Kırıkkale ağzında tespit edilen bir kullanımda isim unsuru edata yalın hâlde bağlanır. Cümlede “kadar” edatı kullanımına benzer bir sınırlama anlamı oluşturur.

hani süzen ḡadlıḡ youḡrd begli (KırıkİA, 284/15)

2.2.1.1.3. “*ait*, *aid*, *āid*, ‘*ait*, *āit*, *āiT*, *āyat*, *āyid*, *āyit*, *ayit*, *ayiT*” İle Kurulan Edat Grubu

Bu edat grubu yönelme hâli eki almış isimlerin edata bağlanması ile oluşur. Sahiplik, aitlik veya ilgili olma anlamı vermektedir.

anamur bēlerine āiT imiş burası (Gülner, 242/48)

bazıda şeyāT etdīmiz yēlere āyid resimnē vā işTe (KüYA, 152/51)

ben genimde ayit demirem (ErİA, 146/38)

bir kısmi Kemah’e āyit. (ErzYA, 301/20)

börēmiz olur kēndimize āyit (BİYA, 384/16)

bu bizim köyümüze ayit (OYA, 241/5)

bu olanın işleri mēsuliyeti onuñ üzerine āitti (BİYA, 373/16)

bunnarın hepsi toy begine aittir. (AhlA, 125/96)

ḡārmene āyid bahce olur (AksYA, 629/95)

o cāmide ḡadı kemāleddin’e ayit ben bişey göremedim (GazMA, 220/59)

herkesin dinī genīne ‘ait (UMA, 184/67)

kütayaya aid nelē var (KüYA, 151/24)

meğer ki o ev da belediyeyā, ayiT bi evmiş (KBA, 108/42)

misafiri hep bize ayit (ErİA, 32/81)

Nemşeriñki gibi şahsıñ, āyat çişme ala-biliñ ñi eve? (NevYA, 131/32)

ōdunu çayı ekmeyi yatağı hepsi bi isana āyittir (BİYA, 224/11)

onnar bana, ayiT (KBA, 95/4)

osmana āyittir (KırşYA, 317/3)

yani türke āid ne, vār ne, yok (KüYA, 151/18)

2.2.1.1.4. “aşağı, aşā, aşağı, aşağı, aşarı, aşşa, aşşā, aşşağē, aşşağı, aşşağı, aşşağı, aşşā” İle Kurulan Edat Grubu

Edat, ağızlarda yalın hâldeki veya yönelme yahut çıkma hâli eki almış kelimelerden sonra gelerek yer ve yön bildirmektedir. Ayrıca tespit edilen bir kullanımda çıkma hâli eki işlevinde bulunma hâli eki alan, iki kullanımda ise yalın hâldeki isim unsuru edata bağlanır.

baş aşşā çöl gimi yere dōru gitmiş. (AksYA, 392/28)

buna üsdünden, aşşağı bi, övendere ündürir (ErİA, 95/18)

çarmuzuya aşşağı gabağlar tikilir (MalİA, 260/2)

daşa aşağı, şey, kürd, ismaili asduğ da (ErİA, 47/6)

elli milyonda aşşa olursa düğün saymazlar (MalİA, 332/18)

‘endum ir̄maktan aşşā (RİA, 299/82)

ğarı ikinci ğaTTan aşarı, bakondan dışarı a ‘miş kendini (ManA, 1197/26)

gezemeklerden aşağı yendiğtan sōra kilerdir (DiyA, 64/60)

ğomşuların bağlare da vardur tağa aşşağı, filan köwden aşşağē (ErİA, 45/36)

hoğardan, aşşā afedersin ğüfredereg, iniyorum (Gülner, 225/80)

homurdadı üsdün, aşşā geTdi (AKYA, 269/40)

ikiy üç gezemeg aşağı yenisen (DiyA, 64/59)

karğ sayıyı geldiñ, mi onu ğarı çocū başından, aşşā dökēsini (KüYA, 141/217)

köwden on seggiz gonağ aşşağı gideceyhsiz tam (ErİA, 191/48)

köyden aşā sallandım (Düz, 89/32)

merdivenlerden aşşağı takır tukur endiriyi (ErzYA, 255/221)

ölu daından aşşāi (AsA, 124/85)

tahnalın dibinden aşşā gelmiş bizim tallıye (OYA, 157/12)

teĶer üsden aşşā yuvarlanarağ geliyor (SivasM, 101/45)

tor şahan gimi arhasına geçib arab üzengiye bir gürz vurub attan aşşa düşürüb göğsü üzerine oturunca pātışāh şöyle yaħın geldi (KırşYA, 364/295)

yükardan aşā tam bōle kuvvetleniyo (BİYA, 195/16)

2.2.1.1.5. “başka, başğa, başğı, başka, başĶa” İle Kurulan Edat Grubu

Ağızlarda tespit edilen kullanımlarında bu edata çıkma hâli eki alan isim unsuru bağlanmaktadır. Edat, başkalık bildirir.

ālamaĶdan başğa ni apabilisiñ (BalİA, 477/42)

Allahdan başğa bir tutarı yoħdu. (KİA, 352/15)

Allah'tan başğa hiç kimse (DiyA, 63/1)

betondan başğı bi şe gömüyo (AyMA, 197/10)

bu ordunun me^ezemeleri ameriĶadan başğa nerden gelirdise onnara sandıħ yapardıħ (AhlA, 155/45)

bunnan başğa çocūmuz olmadīnā göre (ZBK, 131/93)

ne gördülē ācıdan izdirabdan başka (BİYA, 169/8)

Oğlundan başğa kimsesi yoħ (DiyA, 63/39)

tendir evinden basĶa ya yanında bir tene kiler vardi (Van, 322/18)

tāta Ķurusunla bitden başğa bi şey (MuYA, 394/132)

2.2.1.1.6. “beraber, balbā, baraba, bāraba, ba’raba, barabā, barabar, barabaḡ, bārābār, baraber, bārāber, baravar, barbā, barbar, berabā, berabar, berabār, berāber, berebe, bereber, bīrabar, bilaba, birabar, brabar, merāber” İle Kurulan Edat Grubu

Vasıta hâli eki alan bir isimden sonra gelerek birliktelik anlamı katan edatın ağızlarda tespit edilen örnekleri aşağıda sıralanmıştır.

annem bennen bārāber (SakİA, 3/73)

asger_inen barabā girdik (KüYA, 192/114)

asgerinen bīrabar bir çölün ögünde ḡondular (ErİA, 196/10)

asgeriyle barabar bu gader iş yapılacaḡ (KırşYA, 352/138)

bandōyla baraba ḡabire vardı (AKYA, 285/128)

benenen barabar eve geder geldi (ErİA, 193/41)

benim çocūmnan berabā dōdu (KüYA, 235/10)

biz bī gün babamnan bereber şahin avına çıḡmıştıḡ (UMA, 219/32)

biz de unnānan barbā gidiyōduḠ (ManA, 922/30)

biz ordan getdüḡ onnarınan barabar (ErİA, 92/198)

bu da gedip ḡardaşlarıynan barabar (KİA, 280/22)

bu eceminan bāraba şimdi caḡilloḡa baḡ (ArDem, 180/4)

bunlan baraba ‘rahat enēyim de’nizun diine (RİA, 202/13)

būreya akıncılālan merāber ḡēlmişler (BİYA, 400/7)

bütun ḡumanyamıznan barabaḡ gētdük (ZBK, 156/50)

dāmāt gidērdi hāmāma hārkādaşlānlan berāber (BİYA, 277/41)

deveci fenerleril’an ba’raba ḡeldi (RİA, 202/23)

dutluk içärisindä çamaşı yıyqamiya xocanın ḡarısilä berabār gediyoła (ADÜM I, 123/32, Burdur)

esgişehir taraflānda ḡānı dingillen berebe dönē (AyMA, 311/19)

- Fahri'ynen birabar gëtdük* (BayD, 200/142)
- ğarısınnan baravar yediler* (KİA, 355/27)
- ğamğaynan barabar virmiş* (AksYA, 402/77)
- gece damaddan berabar* (UMA, 199/177)
- gelines barabağ mezere ğötürüller* (NevYA, 184/64)
- ğorun ğonşıyla bārābār gidilir.* (ZBK, 160/6)
- igirmibeş martta ğorasana geldiğ asgerinen brabar* (ErİA, 141/9)
- iki amcamlarımınan barbā arıflarığ omarı ele geçirmişlē* (MuYA, 196/34)
- qareğündızlıdır tahir o bennen bereberidi* (VanK, 282/68)
- Ķatırnan birabar ayıhdiler* (BiMİKA, 165/97)
- kiyincek ūda bizinnen barbar* (MuYA, 249/85)
- Muhammed'inan bilaba herkesa ey gün herkesa ey gün diliyeram* (Yusa, 230/12)
- muhtar bi heyetnen beraber çihî eşşegin önüne misafirın* (DiyA, 71/154)
- ne acamılık be şey gördüm utalālan bereber* (EİA, 171/42)
- oni:nen barabar edmiş imiş* (KahMA, 71/88)
- onnālan bāraber davul zurna çaldıdıĶ* (ManA, 657/4)
- onnan berāber oKuduk biz orda* (UşİA, 316/20)
- Şabanlar da bizinen barabar köçü Ķarvanı yühlediler.* (KİA, 199/49)
- teñke asıyō orē bi dene daşınnan balbā* (MuYA, 258/6)
- urdan işde bubasıynan barabar gelmişler* (OYA, 240/18)
- vezirle beraber gidērmişlē* (EİA, 179/83)
- ya o sera memmed, ağa da burdayede bizinnen berabar* (ErİA, 76/20)
- yāsinne barabā ölmüş sabahacak derdi* (BİYA, 336/78)

2.2.1.1.7. “beri, bāri, bari, belen, beli, belli, bere, berè, bereli, berī, béri, bëri, berli, berli” İle Kurulan Edat Grubu

Çıkma hâli eki almış isim unsurundan sonra gelerek “süreklilik, zaman, başlangıç” gibi anlamlar bildiren edatın ağızlarda çıkma hâli eki işlevinde bulunma hâli eki alan, vasıta hâli eki alan ya da yalın hâldeki olan isim unsurundan sonra geldiği de görülür.

altı aydan berè hastayın deyyoru (DenBa, 13/19)

Añgaradan mañgaradan berī (NevYA, 206/12)

bıldırdan beri bi_sene_ oldu (Lap, 442/75)

biz aşşâ setirekden beri geliyok (MalİA, 372/42)

bizden irelkilerden belli duyariğ (NevYA, 167/48)

bize öteden béri bi böyig gel buraya bene bi sigara al gel de'se gétmesseK dōerdi (AKYA, 309/13)

bu sene birinci aydan berli dizlerime ārı geldi (SivasM, 142/33)

çocuqlumdan bāri geresın derlē işde (IMİA, 294/13)

devām ̂ediyo bōle ilerden beri (BİYA, 455/28),

dokuz_üz aTmişTan beri dükkānım birdi iki oldu (ManA, 616/61)

ēpīden belli diller çahıllı dēyin (NevYA, 137/2)

evel seniden bere yirmi danē doKdoru gi'mişindī (AyMA, 256/5)

ğaç seneden beri yāş bilmiyoz biz. (ZBK, 106/225)

Ganlıderia:dar yuharıdan belli gapanmış (KahMA, 76/244)

gelelden beri köyde çalışıyoz (MuYA, 413/51)

gençlīnden berli her şiyi gendim yaparım (AksYA, 732/162)

ğırğ seneden beli buradayım. (ErİA, 242/21)

ğiscāz kazā oluP da öleliden beri bu çıKmadı başımdan (BalİA, 601/38)

haziran ayından beri yalvaryōm_ adamlara (ManA, 706/18)

hinci maqalesef çifli'lēde oturuyoZ, horoz kōñ öte yanlānda iki üş seneden bèri
(ManA, 1007/162)

ilerden beri gelenekTen gelen bu ana gelinceye gadar heP göçmen olarak aşiret
yörüklerindeniz (KüYA, 237/2)

işde o gündən berli bu güne geder bu dönemde beşe yaşıyib gidig (Kilis, 60/20)

Qayı köyü dendii üsgiden bari burā çok daşlık bi ülke oldunda herhalde (İMİA,
310/13)

kuç'uk yaştan berī baba yetimi (RİA, 301/26)

o vakıttan beri burada yaşamā çalışēriz (EİA, 182/189)

on beş yıldan belen çalışērih (ErİA, 99/25)

ondan beri üzgünim (ErzYA, 252/102)

otuz seneden bèri otuz,iki sene felan bōle tula betonarma (OYA, 181/18)

ozamandan bereli çalışıyoz (AyMA, 196/4)

sen çoktan beri mi çobansın? (EİA, 188/199)

señ ne zit gidiyoñ baña āşamlan berli (KüYA, 226/53)

sene bin doquz yüz atmışdan beri şoforlik ederem (AhlA, 128/193)

seni oruya goyduğumunan beri eyi olmuydu (MalİA, 348/24)

şindi tuttu ki de^ovlet buldırden beri, siz bi biñā yapac'asuz. (RİA, 250/66)

tā önceki senelerden berli geliy (KırşYA, 284/48)

ufaklımızdan beri miniş oynādık (BİYA, 523/5)

yani bu adam esgiden beli buraya çoğ gider gelirmiş (ErİA, 231/15)

yani dünya kurulduhta beri eşittiğime göre türkmenlerden gelme (MalİA,
300/1)

vallā onu bilemēcen bayā āsır beri (BİYA, 426/1)

zatan beni güççükden beli gızlarıñ garşısına... (KırşYA, 440/15)

2.2.1.1.8. “bilene, bille, billik, billü, bil” İle Kurulan Edat Grubu

Ağızlarda tespit edilen kullanımlarda “ile” edatıyla belki de aynı yapıda olduğu düşünülebilecek bu edatın “b” sesini yitirmemesi bakımından ayrıca bir başlıkta değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Tespit edilen kullanımlarda edat “zamanda sınırlama ve beraberlik” anlamları taşır.

bir tene vurdum bilene eşek gibi ağıracağsın (MalİA, 286/11)

ğapıdan çıkdı bille hayat ğapısından bi adımını doksan adımlık yok aldını görüyola hayvanıñ (MİA, 258/104)

gönderürüz heybesini sanduğuyunan billik (ZBK, 170/9)

hacular haca gittiği billü biz gağarıñ (MalİA, 246/19)

kıydan kaydu bille hadi aşşā (UşİA, 200/8)

on dokuzdu geldi billi çetē bizim kövdēmiş (İzBay, 613/82)

Malatya’da görülen bir kullanımda “bil” edatı gibi işlevinde kullanılmaktadır.

yemege geldi mi sufraya geldiği bil açardı (MİA.s.246/2)

2.2.1.1.9. “cağ, çağ, çāna, çek, çen, çeyin, çin, çın” İle Kurulan Edat Grubu

Ağızlarda yönelme hâli eki almış isim unsurundan sonra gelerek “sınırlama, şart, bitim/son” bildiren edatın eşitlik hâli ile eski Türkçe kuvvetlendirme edatı olan “ök” edatından oluştuğu söylenebilir. Hacıeminoğlu, çalışmasında *çağlık* edatını *çak+lığ* (kadar, gibi) şeklinde göstererek yalnızca Çağataycada görüldüğünü ve *çenli / çeli* “-e kadar” edatının da bu edatın Türkmencede görülen şekli olduğunu belirtir.¹⁵³ Çağtaycada *ça+ök* yapısının *lığ* eki eklenerek oluşturduğu edat, Türkmencede *ök* edatı olmaksızın kurulmakta, Türkiye Türkçesi ağızlarında ise örnekleri incelendiğinde aynı işlevdeki bu edat *ça+ök>çak/çek* veya *ça+n>çin/çin* şeklinde varlığını sürdürmektedir. Yine Deny’nin Türkmencede tespit ettiği “on güne çeli”¹⁵⁴ örneği ile aşağıdaki örneklerin işlev olarak bir farkı yoktur.

ağşama çeyin elinde innesi ipliği haluları tikerdi (UMA, 153/33)

âğşamâ çın gelillēr a’sam oturullar (MalİA, 368/91)

¹⁵³ Necmettin Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Edatlar* (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2015), 30.

¹⁵⁴ Deny, *Türk*, 590.

ben siye yemek vermiyeçağam bu öriklerden bi tene vèrmíyinceye çin (UMA, 246/10)

benim bi anam vardı ki, mahācirilige gidene çen daha gocasıynan oturup sıfraya ekmek yedigi yoğıdı (ErzYA, 345/36)

bu ādet ohul açılanaçağ. (KırıkĀ, 572/23)

herif gidene çin gene eski hırcık bin yamalıhtan fitasına sarılır (UMA, 230/117)

ķayınbaba yatmīyana çin oturırdı (UMA, 191/64)

ķocam gelmiye çin ben ķapī kimseye açamam (UMA, 228/69)

sabaççāna yumşardı (OYA, 271/2)

saklarlar tā o askerden geleneçin (MalĀ, 367/69)

samut ağzına çek dolar o küp (MalĀ, 249/11)

tabi düven de dönüyorusuñ akşama caķ (BalĀ, 561/39)

yayan te ķaramüselecaķ yörüyelek (Yal, 551/75)

2.2.1.1.10. “davırı, davrı” İle Kurulan Edat Grubu

Bu edat, ağızlarda yalın hâldeki veya ilgi hâli eki almış bir isim unsurundan sonra gelerek “benzerlik” bildirir. Edatın “gibi” edatından işlevsel olarak farkı yoktur.

ekmek yürdīñ davrı yūrusuñ (BalĀ, 585/8)

konuşkan da, işte aynı benim davırı kamāraya alınī diye korkuyō işte annā da!
(ManA, 1015/15)

o ğarı de bene sen davırı endē teyibine aldı (BalĀ, 494/105)

2.2.1.1.11. “değın, degin, dī, diyin, teyın” İle Kurulan Edat Grubu

Edat, yönelme hâli eki alan isim unsurundan sonra gelerek “zaman, bitim/son, abartma” gibi anlamlar bildirir.

ağşamlara teyın orda oturırdıh (UMA, 192/93)

beş kera artuķ göyni olana degin. (YusA, 215/14)

İlkin Nīdeye dī gitdik (NevYA, 131/10)

ötuz beş yaşına deĝin çöbancılıktan geşti yılım (BİYA, 444/22)

üçe diyin oĝirdi çocuĝlarımız (ErİA, 165/40)

2.2.1.1.12. “dek, daĝ,  daĝ, deh, deki, dekilin, dekli, deni, d y, tey” İle Kurulan Edat Grubu

Yönelme h li eki alan isim unsurundan sonra gelen edat aĝızlarda zaman, abartma, bitim/son” gibi anlamlar bildirir.

 şam ta saat ona dekli bire dekli herkez ĝaç asker ise ĝapı ĝapı dolaşıllar.
(KonTaş, 136/70)

 şama deki odun edesin (MuYA, 269/7)

bi g n  şama deni ge iriy n (ÇanA, 482/45)

deliKannı başı y nediyo gece sab  deg (BİYA, 210/42)

geçene deh bi tarafa gidemed k (ErzYA, 249/72)

malcıysa  g ze dekilin ĝalırsı  (KarİA, 338/6)

onnan s r c m  ca gitdil  incilli d larına d y neyrenlerin  te Taraflarına
(ZBK, 103/107)

sab  daĝ o tuttur r , mayalanıyeri (İMİA, 287/97)

sab la  ylene t y,  ylen ĝayri ĝurulur  alĝı (MuYA, 452/35)

zab  daĝ bekler (KarİA, 378/13)

2.2.1.1.13. “dırlı, dirl ” İle Kurulan Edat Grubu

Malatya’da tespit edilen edatın bildirme ekinden sonra y reye has bir kullanımla +lı ekinin getirilmesi şeklinde olduĝu g r l r. Edatın “beri” edatında olduĝu gibi “zamanda başlangıç” g sterdiĝi s ylenebilir. Kimi edatların kelimelerin asıl anlamlarının dışına  ıkmasıyla veya kelimelere eklenen eklerin kaynaşmasıyla olduĝu g z  n ne alındıĝında ve de “beri” edatındaki anlamı karşılaması bakımından “dırlı, dirl ” yapısının edat grupları bařlıĝı altında deĝerlendirilmesini zorunlu kılar, kanaatindeyiz.

onbeş senedirl  yapılmıy (MalİA, 303/27)

üç dört aydırlı gelmiyi babası eviñe (MalİA, 334/13)

2.2.1.1.14. “diye, dē, dei, deni, dēni, dey, dēy, deyā, dēye, deye, deyē, déyé, deyi, dēyi, dēyi, dēyi, deyin, dēyin, deyine, dēyine, deyn, dī, dii, dīn, di:ni, diya, diyē, diyen, diyi, diyin, di'n” İle Kurulan Edat Grubu

Yalın hâldeki isim unsurundan sonra gelen edat; çoğunlukla sebep veya amaç, kimi kullanımlarda ise durum bildirmektedir.

āğahların ğonaı deyē geçē (KüYA, 148/16)

“ameT, ameT!” diye bağıriyor. (KBA, 108/32)

ayah` mayahi ğaymasın diye yerini muntazam yapallar (ErİA, 62/52)

Ba: alım di:ni neler eddi (KahMA, 72/2)

belli olmasın diye de üstine eşya koyi (DiyA, 74/81)

ben bunun düününü deye durduruyomuş (UşİA, 309/55)

benim hizmetçim deye saTdım (KırşYA, 263/57)

bi de Ğuran ğursu dīn bi ğurs açılmışıdı (NevYA, 130/16)

biraz abes oluyo diye tā ankaraya gidiyo (BİYA, 211/4)

birer kile oluncu üsdüne yapışmasın diyi bi yaprā ğapadırıñ (NevYA, 167/40)

biz bileli bayındır kövü diye ğīdiyo (BİYA, 169/3)

biz burda sekiz;evlen va9ıt geçirelim dey ūraşıyoz (DenBa, 121/3)

bizde yimek yiñ dēye u da unnarı çairmiş (BilİA, 587/70)

bizim sōra da nesil yesin deye buna (EİA, 241/8)

böceklē deni isim takmışlā. (KoKand, 98/3)

böle ‘vurdi mi bizi atsun dēyine (RİA, 202/33)

böyük ğadı diye trabzona geliyo babasının babası (SakİA, 1/24)

bu delidu diye kulaūmdan tut'tile (RİA, 197/13)

bu hōssā' vereceksiniz deyin emri, havalayı yazdı (KırşYA, 285/246)

bunu evimize diye bırādık işte (EİA, 126/39)

- çaşal ğardaş diyi çaur.* (ÇA, 424/60)
- çoh kuvetlidur diya* (ŞavYA, 113/282)
- delârif diye bişî vardı bullarda* (AKYA, 269/69)
- ‘dellal çırıldı koy dohdorusu geldi dîn* (NevYA, 174/12)
- dilelem çengi diyin çardı* (KırşYA, 351/95)
- dört kitaba göre bunnarın ketli helaldır diye ruhsat vèrmiş.* (AhlA, 110/96)
- düşerim dē ğorkuyum.* (Görel, 123/138)
- düşman oturmäsun deyine yaktiler* (Çamlı, 184/235)
- eller almasıñ diyi ben aldım ölüm* (NevYA, 126/72)
- elliyene avır osun deni* (KoKand, 132/15)
- ēpiden belli diller çahullı dēyin* (NevYA, 137/2)
- filan kişiden deye söylerler* (EİA, 138/29)
- ğafamızı örterdik sinek girmesin diyi* (EldA, 112/37)
- Ğahıylar da hanè yağar dēyin* (ErzYA, 283/1)
- geri ğeleceklē deyi yakmışlā oräyi yeri* (SakİA, 6/42)
- ğızañ isancıĶlā mereĶleniyor işde yasaĶ olcāmış deye* (BallA, 613/120)
- ğızları alsınnar dîn ğocaman yakarmış ataşı megerceme* (OYA, 283/15)
- ğızın yüzüne bahsın dēyin otuz iki dişini aĝzından çekdüdü.* (ErzYA, 395/98)
- ğoĝona asarñ ariya idare olsun diye* (ErİA, 70/91)
- Ğorhirlar, irus bizi kesecek diyin* (BayD, 161/178)
- Guçüyüm deyi yerinme* (ADÜM II, 28/26, Konya)
- guyudan su çekecāñ diyi dermanın hintubın kesilir.* (NevYA, 135/35)
- hama, annem burda oturuken hasda dēyé fazla ileri geri çıkıp da...* (UşİA, 245/30)
- hanñı ayānu çiyneyer dēyi baĶalā* (MuYA, 194/36)

heralda yukarı dōru gēlirken deye heralda bayıra çıkıyo deye bocalanıyo (BİYA, 206/3)

herif aħşamdan aldığı somunu bayatımış dēyi götürmüş çöp tenekesine atıyo (MalİA, 251/20)

kaça alıyoñ kaçā satıyon deye oraya sormuşmuş müdür (KüYA, 150/6)

kaħraman baba deye anılıyor (SakİA, 29/26)

kaħya kaħya diyin bārıladı (Sulu, 169/50)

Kerem yandı dēyin ağlaram. (ErzYA, 396/136)

Kiz buni tıyınca, bu beni niya almadi diya ustini başını yirtip hurşid beGa iftira etmaya Kaħdi (Uşhum, 120/37)

kövlü davul geliyo deye ğarı ğızan bütün beñi ğarřılālādı (KüYA, 168/5)

köye dōrū ğedeyim dēyi dūřünüyom ğayrı (KarİA, 276/11)

gerī dönē gelī deye (AyMA, 197/5)

medreseden getiriyo erefe ğünü deye (UşİA, 203/115)

mēmed „ā diyen çāriya (OYA, 208/210)

meselā biñ beş yüZ táne diyē hisab ediyor (ÇA, 316/58)

o arada ben bu açuħlıa çıhıncıħ zaT dii öñüme bi doñuz çıhmasıñ ğı (Sulu, 141/85)

o da paslanmış açılmasın dēñ (KaMİA, 60/18)

onnara öle diyoz şeye kestane kaşğası deye bi kuş var (Yal, 322/93)

onnarı okudurun diye geldim kırK bir sene, kırK iki sene önce (ManA, 659/6)

onuñ üstüne demir ğoyolā şindi, yāni çöKmesin dēni. (İzBay, 672/55)

orda köy diyi bi şey yoħ (KırşYA, 212/6)

pisğövüt dādırlā çocuklā bayram deye (İMİA, 243/54)

sapğun supğun yabancı ğälirsā sān nārälisin deyü sorar (ADÜM I, 7/6, Balıkesir)

sesi güzel deyn minareye çıhartmışlar genç gızhan (GazMA, 174/263)
sordular tenbel memmed nirde diyi (ŞarYA, 108/20)
şehire götürürsemse beni hırsız diye yahalallar (ErİA, 11/18)
şindi bi ölümüs öldü mü ölünün öldüğünden bir hafta sona yedi gün mevlidi deye
bi mevlid yaparıs (KüYA, 210/40)
şindi herif gennileri görmesın deye sahlanılar (UMA, 231/139)
şindicik cömüt bõlece dey gemiş (KırşYA, 200/84)
temās yapıyo dei şāyit dutmuş (KırşYA, 261/4)
“ulan ahireTden adam gelir mi” diyin duTar bunu bi düer. (ÇA, 533/42)
üsdümüze sıçramasıñ ateşi diyin yanımıza dutarağdan getirrik (NevYA, 185/2)
yani çoğluğ diyin birden birbirlerine satır atma yoğ (ErİA, 30/138)
yemā yimeyi unutmuş gayrı öpüşecāh dī (NevYA, 133/27)
Yuhusu gelmesin diye buna bi güzel elbise yaptı (KİA, 278/17)
Zavallı anası da oğlan gelmedi öldürdüler diye ağlēja ağlēja gözleri
kör olacağ (ErzYA, 255/229)

2.2.1.1.15. "doğru, ağırı, aray, arı, arı, arı, dō, doğru, doğri, doğre, doğri, doşru, dōlu, dorğı, dorgu, dorğü, do'ri, doru, dōru, dōrū, dōru" İle Kurulan Edat Grubu

Yönelme veya Çıkma hâli eki almış isim unsurundan sonra gelen edat, yer-yön isimlerinden sonra kullanıldığında “yön”, zaman bildiren isimlerden sonra kullanıldığında “yakın, yakınlarda” anlamı taşır.

2.2.1.1.15.1. Yer ve Yön İsimlerinden Sonra Kullanılan

bağ aşşā doru. beim zıTım (BolSeb, 195/33)
atsam uzerīme dōru yuvaşlanac 'ak zaten. (RİA, 299/67)
azizli köyünün üsdüne doşru (ÇA, 749/122)
bahçe ğapısınıñ söüt şelene dōru yapTığı tablo (KüYA, 150/18)

- baş aşşā çöl gimî yere dōru* gitmiş. (AksYA, 392/28)
- Başladı içerden, āri* yanmaya (ErzYA, 396/113)
- bēle kıbleye doğru* gēt (UMA, 142/114)
- bene doğru* savurmuş (ErİA, 89/69)
- bi giri burnundan, aray*¹⁵⁵, her vurdūna bir sefer (BalİA, 443/41)
- bozlā yanarı falan gaba gonuşur, eşmeniñ kuzeyide dōru* (UşİA, 247/6)
- burdan āri* yanıma dağdım (OYA, 254/28)
- bütin hazırlıqları yapıp HaleP'e dorğu* hareket ediyollar (ErzYA, 251/22)
- celine doğru* geç (ErİA, 63/16)
- dumanın geldiği tarafa doğru* gitmeye başlamış (Muş, 116/32)
- evünün penceresinden bī ğız ğafasını sokmuş dışarıya dōru* bakarmış (OYA, 287/2)
- gendi kökūna dōru dönme* başdadı (KİA, 357/99)
- Ġız dolapdan arı* bahıy (ErzYA, 399/229)
- ğızın digğatını çekmiş atın sırtından āri* (OYA, 287/11)
- hana doğru* gelmağa başli. (DiyA, 73/57)
- hele oğlan eviyse geriden ağırı* ğız tarafı bunu didik didik dider (MalİA, 284/2)
- hemen arabayı çekerdim, oraya kapının önünē dōru* (Yal, 372/176)
- köye dōrū* ğedeyim deyi düşünüyom ğayrı (KarİA, 276/11)
- murat daından şapāne daına dōru* bak (KüYA, 155/153)
- mülkünü tērķ ėtmişler adabazarına dōru* gidmiş (BİYA, 201/6)
- o siniyi eşige doğru* itladılar (KBA, 98/22)
- ordan do'ri*, nedür borçhaya yayan ellerimnen getürdüm (ErİA, 46/13)
- pınarbaşına dorğu* urumlar ğediymiş (MalİA, 266/11)

¹⁵⁵ Edatı, Çepniler “aray” şeklinde kullanmaktadır. Bakınız: Hüseyin Kahraman Mutlu, *Balıkesir İli Ağızları İnceleme-Metinler-Sözlük* (Ankara: TDK Yayınları, 2022), 270.

sahat oniki yarıma doğru herkes evine dâılır (KüYA, 137/89)

Sarhıdırıh aşşā dōru (NevYA, 135/26)

şimdiK burdan dōru ramazanda medineye vardık (ManA, 899/12)

şo yandan ārı geliyoğ (SivasM, 103/97)

tā çubuğ ovası'ndan ārı tapıyu çıkaddırdıydı. (KırıkĀ, 500/160)

tā şoralardan ārı dolandır gelirim. (KonKul, 150/8)

tā vekāletden ārı geliyollar (NevYA, 130/18)

tertemiz başdan aşşā dōru vurur gider ha (KırıkĀ, 525/157)

ullârdan ārı tanırdursuñ (Görel, 133/467)

yohardan aşıya dorği bañi (KBA, 108/48)

yoharılar doğri seyrettim (ErĀ, 90/91)

yokarıya dōru geliyem (Düz, 90/50)

yunanı gacımişlā garıñarı dōru (AyMA, 207/7)

yüz meturu aşşā dōlu ĩniyo (BĪYA, 232/25)

2.2.1.1.15.2. Zaman İsimlerinden Sonra Kullanılan

aşşama doğri yani gün gāhana doğri biz girdik köye. (AhlA, 112/160)

ayıy yirmisini om beşini dōru gitsez (UşĀ, 244/14)

biz gāri doğuzana dōru vardıK (BalĀ, 399/27)

soba ĩllilere dōru ĩlli beşlere dōru ó zāmannarĭ ücüz sobalar ĩvlere gelmeye
(BĪYA, 276/15)

şindi āşam ezenine dō ordan alusañ eve gödümüz aru gine gelü oraya
(KastMĪKA, 295/187)

2.2.1.1.16. “dolayı, dolayā, dolayısıyla” İle Kurulan Edat Grubu

Çıkma hâli eki alan veya yalın hâldeki isim unsurundan sonra gelerek sebep veya amaç bildirir. Tespit edilen bir kullanımda isim unsuru çıkma hâli eki işlevinde bulunma hâli eki alarak bağlanır.

bu mesleklerden dolayı küçük yaştan insanların hevesi olmasa ilimlerin h cibirinnen istifade edemez (AhlA, 154/1)

 eşitli bi hastalıh dolayısıyla benim y z mde gelişme de yoħdi zayıf kilosuz (AhlA, 154/22)

geçimsizlikden dolayı ayrıldım (AdıKGS, 206/5)

g reneklerimiz dedelerimizden dolayı baharın ilkbahar yurduna bi yaylaya  ıkarız (Kar A, 369/2)

kırmızılığından dolayı bi benzetme yapılı (UMA, 164/5)

K y m z yılanlının baraş olması dolayısıyla başğa yere nakledip geđeceħdir (ARP, 327/2)

m r vvetiği g rd nden dolayı (KaM A, 105/26)

satma dalğasında dolayı bizler de faydalandığ (Kilis, 60/17)

s rg n esnasında tamam mı  eşitli hastalıhlarından dolayı (AğrıD, 1426/10)

undan dolayı cin d ymeni diy lar (OYA, 238/51)

Muğla y resinde “kadar” edatı işlevine yakın bir g rev ile kullanılabilmektedir:

b ş değ de on dolayı bile dutu-batırız. (MuYA, 316/132)

2.2.1.1.17. “evvel,  wela, evel, evel , eveli,  vel,  vel” İle Kurulan Edat Grubu

 ıkma h li eki alan veya yalın h ldeki isim unsurundan sonra gelen edat ağızlarda “ nce” edatından farksız olarak “ ncelik, zaman” gibi anlamlar kurar.

askerluğa girmezden evvel parası var idi (R A, 241/25)

benden eveli biri v dı (AyMA, 347/32)

bi gene evlenm dan eveli gendına arayıp bi iş bulmağ şarttır (KBA, 97/4)

bizim camının  g nden malatyaya gitme i in sabah namazı oħunmadan eveli on gişi on iki gişi olmazsa g demiydik gorħusundan (Mal A, 263/9)

Bu sefer kız da Habeş gelmeden evvel  stine en g zel  nterisini geyi (DiyA, 78/39)

Cahanşah yanna girmeden evel odiyı aradı (ARP, 29/9)

Cayden üwela eziyatımız çoğ_idi. (Hemşin, 203/22)

ceyizimiz ğız gelin olmazdan evvel husüsü bir halıkdan çuval yapılır (KüYA, 239/79)

Gel bizden evvel ğel (ADÜM II, 66/11, Burdur)

Gelin göçürmeden evel bey başı yani hına gecesi yapılar (KİA, 285/19)

ilk daha buralar gêtmeazden övel askerden geldigimde yeni de ayrıldıh (MalİA, 372/27)

komşular arabalarına koşarlar bi havtâ evel (KüYA, 145/20)

koşümüz atmış hāney_imiş bi gaç sen_övel (NevYA, 140/37)

ölan çocü bindiriller ata, gelin binmeden eveli (MuYA, 424/38)

ondan on beş gün_evelâ davullar zurnalar tuTTuK (ManA, 657/3)

Tē bundan beş yüz sene evvel

ulan adamdan_eveli diz çöküvedidim (AKYA, 269/65)

üş dört gün evel ölan_evi eĝē para getirirse kızın arkadaşları toplanıp hamama gidiyořlā (KüYA, 164/37)

yirmi yimbeş sene evel belki otuz her niysa (TrYA, 96/20)

2.2.1.1.18. “eyliK” İle Kurulan Edat Grubu

Kütahya yöresinde görülen bir kullanımda edatın “beri” edatına benzer şekilde başlangıç bildirdiği görülür. İsim unsuru çıkma hâli eki ile edata bağlanmaktadır.

ĝare_serden_eyliK ğan dökdiim (KüYA, 185/91)

[Karahisar’dan beri]

2.2.1.1.19. “fazla” İle Kurulan Edat Grubu

Ağızlarda tespit edilen kullanımlarda isim unsuru edata çıkma hâli ekiyle bağlanır. Edat, kendisine bağlanan isim unsurunun sayısını veya niteliğini artırarak tamamlar.

bī baqđım bu ğayada üç_yüz teneden fazla (OYA, 190/19)

benim on deneden fazla dāyire vā (BİYA, 197/95)

dışarda zaten bin beş yüzdenden fazla çoluk çocuk iķâmet ediyo (BİYA, 356/34)

ilan ĩsanlardan fazla dosdumdur. (MuYA, 208/22)

yirmi seneden fazla olir (ErĀA, 58/7)

2.2.1.1.20. “ğayri, ayrı, ģāri, kayri, kayri” İle Kurulan Edat Grubu

Edat, “başka” edatıyla aynı görevde kullanılmaktadır. İsim unsuru edata çıkma hâli eki ile bağlanır. Tespit edilen örneklerin tümünde “başkalık” anlamı vardır. Ayrıca bir örnekte isim unsuru edata bağlanırken kelimenin kendisinden kaynaklanan ilerleyici benzeşme nedeniyle çıkma hâli ekini vasıta hâli eki görünümünde alır.

allahdañ gayri heş bi gul yoğumiş (ErĀA, 178/5)

hama bizdan kayri burda rüstem dede var seksen yaşunda doħsan yaşunda
(ArDem, 182/38)

kimse yanında yatmazdı bennen ayrı (MalĀA, 377/15)

onlerden kayri kimse ağlemez (Tunc, 185/33)

üşTen ģāri şey alvēdim (ManA, 680/31)

2.2.1.1.21. “gelen” İle Kurulan Edat Grubu

Tespit edilen örnekte “gibi” edatıyla benzer bir görevde ancak bu edata şekil olarak yaklaştırılmayan bir kullanım görülmüştür. İsim unsuru yalın hâlde edata bağlanır. Tespit edilen yörenin metinlerini incelediğimiz eserde bu edat “yazı dilimizdeki “gibi” edatı yerine kullanılan değişik bir biçimdir” denilerek gramer bölümünde edatlar başlığı altında gösterilir.¹⁵⁶

Doğdora gitdük! “Tāsiyon, olmuş gözün görmez” dedi. Şinci bu da bulud gelen góriya (ZBK, 111/424) [Diğer gözünün de bulutlu gibi gördüğünü ifade ediyor.]

¹⁵⁶ M. Emin Eren, *Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları* (Ankara: TDK Yayınları: 1997), 90.

2.2.1.1.22. “geri, gere, gericeme, gilli, ke, keli, kelli, kelli, kere, kerē, kereciime, keri, keri, keri, kerili, kerim, keri, keyi, kili, kiri” İle Kurulan Edat Grubu

Çıkma hâli eki alan bir isim unsurundan sonra gelen edat ağızlarda “sonra” edatının işlevine benzer olarak zaman anlamı katar.

bei soyduğdan kili anayı babayı soyduğdan kili (BalA, 277/24)

ben de kiTdeğ gere (BİSİA, 149/18)

bu vaziyetde bizi siz isdedikten keri sizin yanınıza gelmek ilâzım dâl mi?
(NevYA, 215/38)

bundan kerili bizim çalışmamız yok (BalĀA, 565/25)

çanân içinden ğardığdan geri bi sıkāsıñ (MuYA, 269/10)

demek buna ondan keri kâktı gittilē (MuYA, 245/17)

ekserden geldiKden keri oldu çocuK (ManA, 868/11)

gelini getirdiKten keri ğahve getiriyor yēñge (ÇA, 612/57)

ğızı ğayrı ğına yahdığdan keli alı geliriz (ZBK, 168/13)

hamırını yedikden keri u suyundan alağoruS. (Göl, 345/68)

hamırı yürduğdan keri oKlāmız senidimiz olur (AKYA, 324/17)

hondan gericeme ğavırısıñ ğavırısıñ (MuYA, 265/36)

ilkin ğūbanı keseriz uñdan kere etini, kemikli eti bişiriz (MuYA, 346/62)

olan ev olmadığdan gilli evlenmem diyor (NiBorA, 283/36)

on gün devam etdigten kelli dediler şey getiriyomuş (Kilis, 47/24)

ondan gilli 'sāmadılar ğayı (NevYA, 167/45)

ondan keli yedi gün dedi mi ardınnan ya lokma olur ya gatmar olur (UşĀA, 341/43)

ondan kelli de 'gelirik ğayrı nişannıl olur (NevYA, 187/7)

ondan kereciime cumā ğünı de işēmizi yapādık (ZBK, 149/12)

önu şē yāpdıktan kerē ölennen gēlir (BİYA, 532/7)

örda okul dönemi biTTiKden kerı, dosyalar geldi (ŞuhYA, 209/103)

öle olmadıktan kerı bārısmam (UşİA, 331/328)

sen öle bildikten kēri dedim ben (AKYA, 224/30)

tam kıvamına gēldikten kere ğaynıyu u sāten (BalİA, 511/4)

tavuK olduğan kerı unu yımirtasız çevirmeyiz (BilİA, 737/82)

undan keyi iyemiz vā (BalİA, 576/24)

zopayı yēdiKTen kerim ne önemi vā? (ŞuhYA, 344/63)

yarından ke āşamı olur, girē gün gelin eviñe gelir āşam (BalİA, 568/55)

yastıK yaparı tahtaları böle dizdiKden kerı herkeş küreKlēlen toprāi doldürus geliris (Yal, 458/34)

Yimek verdikten kere, o da bi sefē oğlan tarafına, çantalarına hediyelerini gordu (KoKand, 121/17)

yendiKden geri muş cepesinde türkü dörde bölen üçünü arabıdan ayolladıā (KüYA, 183/3)

yoğurduğdan kere, ğataşı yağarız (KüYA, 173/8)

2.2.1.1.23. “gibi, ğbi, bigi, dimi, gēbi, ğımı, ğib, ğibe, ğibice, ğıbı, ğibil, ğibin, ğim, ğımı, ğimi, ğımı, ğini, ğübü, ğibi, ğbi, ibi, ĩbi, ğbi, kibi, kibi, kibil, kimin, kimi, kımı, kimin, kimin, yimi, :mı, mı” İle Kurulan Edat Grubu

Bu edatın isim unsuru yalın hâlde veya ilgi hâli ile edata bağlanır. Edat, ağızlarda tespit debildiğimiz kullanımlarının tümünde “benzerlik” anlamı taşır.

adam adamı gösterTdū ğübü adamı gösterdenden yaPdılar unnarı (Düz, 150/5)

arabalar şimdiki ğımı şey arabası yoK (DörtA, 76/43)

avuç sıacag bardag a:zı:mı (KahMA, 69/70)

ayın on dördü kibi çoğ güzel bi kız (DiyA, 78/2)

ayun ondördi kimin (Uşhum, 153/26)

ayne demin dedeyim kibi (ErİA, 68/23)

bobasının gözü ibi (KonKul, 185/123)

bayburda indiyi kimin bir iki üç tanesinin gatıp götürür (ErİA, 18/36)

beni kimi saç, sağgal, purlu budahlı bir adam (KİA, 162/69)

benim kimin bir göca nene gelir (ErİA, 178/30)

bêşlik simid gibi terlerik güneşde (NevYA, 135/32)

bêz dimi dohurlardı (MalİA, 305/6)

bi kişi senin bigi zengin bi adam yaylacı gēlmiş (ÇanA, 686/28)

bī ölü öldü gibi hara sela verilir (OYA, 292/77)

bildin gimi dāl (NevYA, 206/24)

bir adam bele ellerini biraḥıp yere cocuḥ kimin imehliyir yapır. (Ağrı, 825/7)

birinc'i oğli yaptığı gibi o da ayninin yapāyi. (RİA, 198/29)

biz atmacāmī dedik (DörtA, 129/551)

biz onlan ana gız gib bi şeyizdir (DenBa, 53/1)

bizim buranıñ salonnarı gimi salon var (KırşYA, 345/34)

ç'alışdurmadduumuz kibil aradann da sildiler bizi (RİA, 246/55)

düymen çözsən Kerem kimi yanaram (ARP, 375/25)

e vallā unu anam gibi bilim (EİA, 125/25)

emin efendi dirler evliya gimi bir adam (MalİA, 380/8)

erkek gibin evde dolaniyrim (TrYA, 101-9)

fotuḥ yaparlardı av şapkası gibi (EİA, 247/1)

Gurulur patişah kibi (ADÜM II, 98/18, Kayseri)

guş gibice oluduñ (BalİA, 589/48)

gülleri fincān kibi (ErzYA, 393/33)

Günaltı avratları:mı heb geddig (KahMA, 85/178)

- hamur kimin kenepeler kurulmuş* (UMA, 232/187)
- hayvan damı gibi yerdi onuñ evi* (ZBK, 158/7)
- her biri mercân kibi* (ErzYA, 393/33)
- it boñibi dik durun* (ADÜM II, 100/20, Kayseri)
- işde söyledim gibi dirik* (NevYA, 217/22)
- Kaşları var galem gēbi* (KüYA, 199/24)
- kıyık garımca gibi araba* (EİA, 196/18)
- kız evinden gelen köppik kimi yastıhlar serilir* (UMA, 198/133)
- killi sular geder berrag gimi olu:r* (KahMA, 72/10)
- kime ateş ede yigit pehlivan yimi erkekler girerdi* (MalİA, 342/94)
- küheylan kimi çarpar özüne* (İğd, 297/354)
- makina gim bağıracağ* (KİA, 197/40)
- maşer günübü bi* (KaMİA, 17/21)
- Müntüğa galhan kimin bizim bir partumuz geldiğ baba torpağımıza* (KİA, 289/10)
- ne anlaya benim gibin geraş olacağ* (AdıKGS, 150/44)
- ne bağırıyorñ gancıh ayı ibi* (MalİA, 177/14)
- o da bizim gibil bir can daşıyor* (KaMİA, 142/23)
- o daş dermenibi tegnemiz vardı* (AKYA, 275/160)
- o zamānki düvünner gibi deil* (ZBK, 149/17)
- olamadığımız kimin de, demek ke en eyese şimde* (ErİA, 134/34)
- on kibi kitapdan oñimamişim* (ErzYA, 217/19)
- onlar da onun dediği kimi alılar* (DiyA, 73/26)
- oraxçanı bêle ateş kimin biçerdım* (VanK, 308/108)
- pehlivan yimi erkekler girerdi* (MalİA, 342/94)

sanki kendi ölmēcek gibi (UşİA, 325/122)
sanki torpağ tökmüşlar gibi (KBA, 122/6),
sēn bū dođu Kadinnarı gibi beni Konuşturēn (BİYA, 178/15)
Sen dā ewdā kedi kibi gāzārsen (Hemşin, 449/5033)
senin dediğın kibi elmayı vėrdim, onlara (İğd, 277/117)
senin gebe çoh aşığım (ErİA, 105/78)
şēle gābarur gibin (ErzYA, 213/23)
şu uçaqlarıñ hava boşluğundan pırTdu ğımı (ÇA, 750/126)
tabī aynı dēdiKleri ğımı (ÇA, 315/46)
tavuh cinnā ğbi bacahlarını sallandı (AAA, 301/16)
tepsinın dört bi etrafını halka ğımı düzersin (UMA, 191/56)
top sesēni eşütdükleri gibin ele hep dağıldılar ğaşdılar (ErzYA, 305/41)
tor şahan ğımı arhasına geçib arab üzengiye bir ğurz vurub attan aşşa düşürüb göğsü üzerine oturunca pātışāh şöyle yaħın geldi (KırşYA, 364/295)
türkçeden bizi gibi ğıt (ErİA, 86/42)
uşdu, aşdı ğarlı dağı ğuş kimi (KİA, 170/21)
Ürgübüñ baracı ğibi bizim de suyumuz çıharsa zarzavatlarımız iy olur (NevYA, 167/42)
var mı benim ğini yetip ğalan (EskYA, 166/31)
yemek suyu ğımı onu da alırıK (BalİA, 369/148)
yemi gördüħlere ğibe girerler (ErİA, 165/74)
yımırta gibin dışarda (ErzYA, 208/43)
yolda benim ğımı yazıda bilán bi adam rast, geli (KBA, 93/17)
zayde kapti oni dişledi omuzuni kan ırmak gibin akay (Vakf, 140/54)
zilli alibi ali durmaz vardı (AKYA, 320/85)

2.2.1.1.24. “göre, góra, Gora, góre, góre, góre, göra, göré, görü, öre, öre” İle Kurulan Edat Grubu

Yönelme hâli eki almış isim unsurundan sonra gelen edat tespit edilen kullanımlarında “görecelik, uygunluk” anlamı katmaktadır. Nevşehir, Kütahya, Aydın ve Muğla gibi yörelerde tespit edilen bazı örneklerde isim unsuru yönelme hâli eki işlevinde belirtme hâli eki olarak edata bağlanır.

allah gönlünü görü vésin (AyMA, 348/10)

artıh o da ipin mesela kilosuna göre. (ErÍA, 68/17)

ās çok yapādık āzımıza göre (BİYA, 228/6)

asKer elbisē üsdüne göre yapıcağ (AKYA, 266/56)

āşı mēvsimine göre yāpiyoz (BİYA, 239/10)

benim gördüyüme göre gayınvāldem yımurtanın tepesini gıradı bōle (Yal, 419/219)

bızın analarımızda işıTığımıza göre bũ adam bũrda hızmakārmış (KBA, 134/1)

bızın milleTden oldūna göre bunardan bir haber alırıh (ÇA, 594/41)

bu gızım seniñ bannāña göre geldi (NevYA, 133/7)

bunnan başka cocūmuz olmadīnā göre (ZBK, 131/93)

canım tütünün boyuna göre. (EÍA, 231/28)

desenni kendim çıkarttıyđım kendime göre (İMÍA, 235/27)

dört kitaba göre bunnarın ketli helaldır diye ruhsat vėrmiş. (Ah1A, 110/96)

dúúñü oldūna göre gúvāyi de öyleden sona orıyan gótürúller (KırşYA, 203/167)

gena cocuğların şeyina göra da yağmur da yağardı (YusA, 236/68)

herkes hāli ahvāline göre koyun alidi, geçi alidi (DiyA, 120/3)

herkez vaktini göre dānesini edıyō (KüYA, 164/33)

hēkeziñ halini göre (AyMA, 202/9)

ız-çoğ herkeş hāli'n̄ öre d̄uum yapar (NevYA, 121/19)

kennimize görê bi aş (BolSeb, 131/42)

ne kadar ararlarsa vaktına göre (Kırklar, 117/27)

o günün şēsine göre kesndisi kafasında māni uyduru (KüYA, 146/40)

o halkını göre şerbeT_eze (KüYA, 136/50)

o kitaba göre nuh aleyhisselamiñ ğarısı argasınna dönüp bakınca o da daş oluyor (MuYA, 245/28)

oña góra verilir (KırşYA, 404/187)

onu göre gübre atılır (ManA, 841/4)

önceki bizim atalarımızın annaTdū maziye göre, ama dōru yalan urasını bilmīm ben (OYA, 241/6)

parası olana göre iyi (KastMİKA, 194/52)

sadece kulahtan eşittigimiz rivayete göre üç günde üç aylıh böyümüş (UMA, 139/28)

san bizum şevketli olduĜumizi bilduĜuva Góra derdumuzun na oldugini soylamay istamaz (Uşhum, 117/5)

urdaki yani bu benim eşüddüme göre bōle (OYA, 245/6)

usul, edep, ananiye göre düyün işleriynen indi men birin elçi ğedip böyüĝ oĝlumu evlendirecem (ARP, 105/33)

yanê benim eşitTığıma góra. (KBA, 82/44)

yavuz sultan selim zamanında eşettime göre yakılmış (KüYA, 145/5)

zeñinnīñ öre kerkeş doldurur (NevYA, 127/33)

2.2.1.1.25. “ibaret, ibared, ibāret, ibāreT” İle Kurulan Edat Grubu

Çıkma hāli eki alan bir isim unsurundan sonra gelen bu edat ağızlarda tespit edebildiğimiz örneklerinde “sınırlama, son” gibi anlamlar ifade eder.

bizim bölük bēş Tağımdan ibaretdi (OYA, 166/1)

dört mälleden ibāretiz biz (BalĀA, 542/110)

durumlar bundan ibared (KırıkĀA, 579/42)

durumumuz bundan ibaret (ErĀA, 126/35)

düvüncülüK bundan ibāreT bi şeydir. (KüYA, 168/19)

mesele bundan ibaret. (ErzYA, 253/144)

simavın düünü budan ibārettir. (KüYA, 209/13)

şu andaki sōliceKlerim bundan ibareT (Düz, 137/28)

2.2.1.1.26. “için, çen, çin, çin, çin, çun, çün, çün, hücun, hüçün, içcü, için, içi, içi, içun, içün, içü, iç’un, içun, içün, içün, içün, içün, uçun, uçun, uçuru, uçut, uçün, «üçun, üçun, üçü, üçün, üçün” İle Kurulan Edat Grubu

İsim unsuru yalın hâlde olan veya ilgi hâli eki alan edatın ağızlarda tespit edilebilen kullanımlarında sebep, amaç gibi anlamlar ifade ettiği görülür. Ölçünlü Türkçede zamirlerin “için” edatına ilgi hâli ekiyle bağlandığı bilinmektedir.¹⁵⁷ Ancak ağızlarda görülen bir kullanımda “ben” zamiri yalın hâlde “için” edatına bağlanabilmektedir. Bu şekildeki ölçünlü Türkçeden uzak kullanım, zamirin yapısal özelliğinden kaynaklanabileceğini ve “ben” zamirinin sonunda yer alan “n” sesinin kökeniyle irtibatlı olabileceğini düşündürmektedir. Kimi örneklerde ise “o” zamiri edata ilgi hâli işlevinde belirtme hâli eki ile bağlanmaktadır.

ahbap uçuru zehir içilir (NevYA, 213/39)

allah rızas için iyisinden bāā otuz kilo bi basdırma vir (KaMĀA, 39/8)

Ana oğli için öli (DiyA, 13/2)

Bēle düün dāveti oliyo düüne gelmeg için (ZBK, 149/6)

ben için dünyada gāvuşmağ heram (ErĀA, 106/156)

Ben kēzi görmağ için çobanlık yapārdum (Hemşin, 287/1749)

ben zate o dēv iç’un geldum (RĀA, 198/58)

benim içü bi yere söz verme (BalĀA, 417/144)

¹⁵⁷ Baydar, *Türkiye*, 128.

bêş dagga hatiriñiz uçuru gonusuruḡ (NevYA, 134/5)

birüz sıkıcı oldū ucún (EldA, 119/5)

biz paraçîn geldik (EskYA, 163/27)

bizim bu daḡ kóvlarımız tabi fakir olduḡu hüçún her bir vatandaş yanè zor evlenebilir. (KBA, 97/3)

bizim camının ögünden malatyaya gitme için sabah namazı oḡunmadan eveli on gişi on iki gişi olmazsa gèdemiydik gorḡusundan (MalÍA, 263/9)

bizum sevdaluḡumuz el iç'undur (RÍA, 296/36)

bu ārama olmaması hüçun bütün hacilarda para topladılar (KBA, 90/71)

Bu asgerler mutlaḡ sen çün geldiler. (ErzYA, 253/125)

bu da ilanı ḡurtarmaḡ için ilanı orda ḡurtardı (KBA, 96/2)

bu eşyaları almaḡ için bir adam gız sahibinin evinnen birde oḡlan babası ḡalhallar ikiside beraber şehre gedeller (ARP, 298/22)

bu suy gayalıkdan geldi için belkaya deye ondan dediler (UşÍA, 187/85)

bunun çen uzun zaman lazım (ErÍA, 103/7)

çambaşı yaylasına ḡoyun yaymaḡ «üçun (OYA, 240/1)

danteli de ben halı bildim içi gül bildim içi onnarı da onnādan kendim çıkartdım (IMÍA, 235/22)

denize'i olduḡum iç'un onlar beni kada denizden an'lamaz (RÍA, 202/31)

dertlavuna derman bulmaḡ için yola çihalla (Uşhum, 117/2)

duTduḡum demān haḡḡı çun (AAA, 219/119)

düvün içcú vaḡTı olan çalgusıynan yapā' (ZBK, 147/21)

efendim bunnarı tarla şeklinde olmak için ayak açtık. (EİA, 124/3)

el goydu hökūmet evleri galdırmaḡ uçun (NevYA, 132/4)

eliñi yüzünü silmüḡ ucún el peskiri (Ank, 600/176)

esgiden bir mayden için ḡazılmış bir yer (KüYA, 145/17)

ğalbimiñ temiz oldū çün (ManA, 778/4)

gazāya gētmedim uçuru bilmiyom (NevYA, 214/50)

Gızını alıp gedän arabı öldürtmāk için olana söylämiş (ADÜM I, 103/18, Burdur)

ğoñünü aldımız gıza dūúr gitmek için 'varrih (KırşYA, 412/15)

haħdarlığ için gelmişeğ şenkayaya (ErİA, 63/6)

ince pakır getmedig için kalın pakır çekidim (UMA, 129/9)

masraf olmama için gitsin vāsın (UşİA, 187/60)

mektebin yapılması için (ErzYA, 209/1)

nışan dahması için yağlıh bālanması için ordan ik üç gadın ik üç erkek geliller (KırşYA, 198/40)

oadacuk bi yeri içü dōuş ettile işte (KastMİKA, 391/17)

Odunumuzi gendumuz yapırduk taşirduk kişin geçenma için (Çamlı, 190/377)

oğluni evermeg için gider (ErİA, 170/17)

oğul vermesi kuvvetli peteyhler için (ErİA, 69/74)

onnar cuma günú daha fazla satış yapmağ hüçün açığ buluni (KBA, 90/66)

onu çun ağıllık gağdı kōy yēllēden (ZBK, 178/30)

onu için bizim buranın insannarı medenīdir (ErzYA, 218/9)

onu öldürmeg üçü hışım ıla aşşai inīür. (ÇA, 423/39)

onuñ içinde doğuP böyūdümüz için būda mañdıracılığ yapıylē (ManA, 640/29)

onun için de dağdan çekilmezler (ErİA, 166/89)

Ordan burıya geldiñ ticaret için. (KİA, 170/7)

öküzü çif koştü içi (EİA, 170/6)

öteki arħadaşı yalıñız şey aPmağ için gıyuyu hemen gapadıyor (ÇA, 314/6)

sen hatır üçü iş yaPmişin dedilē (AKYA, 227/113)

söz kesmaḥ için oolan evindan beş alti kişi ğalur (ŞavYA, 112/265)

Tedāviye ğetmaḥ için de böle işte yürürlermiş (DiyA, 81/90)

u horuzu onun üçut götürüyoruz (OYA, 204/81)

yāmir yādıđı zaman yere dēymemesi için çürümemesi için ağaşlar bulunur
(KüYA, 237/25)

yüsek fiyat inen mayene ètd için yatıramıyoğ (NevYA, 130/2)

2.2.1.1.27. “ile, ela, ıla, ıla, ılı, ila, ilà, ilen, «ilen, inen, ünən, ıla, üle, ülü”

İle Kurulan Edat Grubu

Türkiye Türkçesi ağızlarında yalın hâldeki bir isim unsurundan sonra gelen edatın beraberlik, birliktelik anlamları kattığı görülür. Tespit edilen bir örnekte isim unsuru edata ilgi hâli eki ile bağlıdır. Bu isim unsurun da ölçünlü Türkçede “ile” edatına bağlanma esasına uygun olacak şekilde zamir olduğu görülür.

aḥşamdan islallar imiş tuz ıla (BalA, 258/269)

ayran ılı yörüS (İMİA, 256/101)

bi taşilâ kırma çihdi (ArDem, 168/20)

biz ablam ıla üstü üsde olmuşuz (İMİA, 332/129)

biz parayela isdeyoruz (ErİA, 246/28)

bayram kemî ilen it ğarnı doymaz (YozYA, 103/11)

bubamın ğırkı geldinde amcam ıla ğonuşduk (AKYA, 285/107)

bundan otuz sene önce hartama ile örtülüiyodu (OYA, 181/17)

ç’akmaksuz tüfeî aldum; ayran ile doldurdum (RİA, 197/4)

çok güneşler işledim ala göz-üle (MuYA, 404/91)

demür külünK ilen ğafanı ezerim (OYA, 160/45)

đoş çekiş bişimiz olmadından sevingec ile ğarşıladiğ (NevYA, 211/63)

dünür-ile ğonuşu-ğosun (MuYA, 270/17)

dümbeleğ inen aşıhlar toplanırdıh (MalĀA, 282/5)

ğaynandıktan sōrā būday nişastası ile ġariştirılır (KarĀA, 500/25)

ğebimizile iman getirmişıh (ErĀA, 134/27)

gözlerine cezveyile tökerik^h (ErĀA, 69/67)

halkımızñ bize gösterdĀ desteğile belediye başkannĀnı kazandık (ManA, 942/21)

hēr şē emir_ile emirsiz bi iş yapamıyon (AKYA, 298/142)

hışmıla loħmana bahısa (KBA, 95/9)

ırahmetlik büyük anam_ıla bile (TrYA, 222/46)

Kâmul kâtibe yazdırdım erzihâlim ġan ile (ARP, 375/3)

mum-ıla çevirilir etirâfına ilēnin (MuYA, 415/25)

nuruñ_ile peygamberi yaratdıñ (KırşYA, 428/92)

onu öldürmeg_üçü hışım_ıla aşşsa_ını^vür. (ÇA, 423/39)

öküz_ülü sürülüdü (Deniz, 454/3)

öküz ünēn her şey goliylığe vardı (MalĀA, 290/67)

Ve ön_ilen halen konuşmuyoduk kēz ile. (Hemşin, 293/1930)

yüsek fiyat inēn mayene etd_üçün yatıramıyoğ (NevYA, 130/2)

2.2.1.1.28. “itibaren, ęytibaren, itibáren” İle Kurulan Edat Grubu

Çıkma hâli eki almış bir isim unsurundan sonra gelen edat cümlede ifade edilen zamanın başlangıcını gösterir.

bin doküz yüz otuz beşten itibáren bulğarıştan göçmenleri yeni yeni gâlmäyâ başladı serdivana (SakĀA, 5/6)

sabağdan ęytibaren geleceħsen (ARP, 330/9)

sekkiz dokğuz yaşlarından itibaren o günün sene^cetlerinde kim ne yapardısa men heves eder yapardım. (AhĀA, 154/4)

2.2.1.1.29. “kadar,  adar,  adar,  adar, adar,  ade,  ader,  ader,  ader, d a, :dar, dar, der, gada,  ad a,  ad a,  adah,  adah, gadak,  ada ,  ada ,  adan,  ad n,  adana,  adana,  adar,  adar,  adar,  adara,  adara, gaddek,  aden,  aden,  ader,  adlı, gaTek, gede,  ede,  eden, gede:r,  eder,  eder,  eder,  eder,  etden,  ıda,  id a,  ıdan,  id ana,  idek,  e'tden,  ıda ,  arten,  eder,  ertin,  eTen,  a,  a',  ad a,  ad a, kada,  ada,  ad a,  adan,  adan,  adan,  ad ncı ,  ad r, kadara,  adar,  adara, qadde,  eder” ile Kurulan Edat Grubu

T rkiye T rk esi a ızlarında “kadar” edatının miktar ve yer-y n edatı olarak kullanıldığı  rnekler tespit edilmiştir. Bu  rneklere bakıldığında miktar edatı olarak kullanılan edata bağlanan isim unsurunun yalın h lde olduğu, yer-y n edatı olarak kullanılan edata bağlanan isim unsurunun y nelme h li eki aldığı g r l r.

2.2.1.1.29.1. Miktar Edatı Olarak

aha bu  ader bellemişik (şarYA, 85/26)

aha şu gıdek ince yollardan gider gelirlerdi. (Mal A, 270/9)

anca  yarım metro  ader gelirdi (K A, 173/9)

asgeriyle barabar bu  ader iş yapılaca  (KırşYA, 352/138)

b lkesir suları gibi emen bu  ad ncı  (B YA, 303/55)

b zi suv rile vardur ki, en k  ' k bi miş'o kada 'bile 'bilmez (R A, 202/45)

ben bu  ada  biliyom (EldA, 112/41)

benim řaņa d veceklerim bu  adah (IM A, 227/85)

bi sene  eder de orda  aldı  (UMA, 135/63)

biraz  rendik kendimize  ada (Kırklar, 54/3)

bizim f iiņ d  nde elli gad  boyr miz oldu. (Uş A, 340/17)

bizim oturd muz  adlı beş on dağga durur. (Kırık A, 284/23)

bu  eder dayandem (Er A, 75/104)

bu  eder de un gatiri  (Van, 348/145)

burdan turnacıq ka ancak (EİA, 124/17)
büber ğoparcak ğadā (EskYA, 158/22)
cehennem ğader yol (ErzYA, 394/40)
denizc'i olduğum iç'un onlar beni kada denizden an'lamaz (RİA, 202/31)
ğağ yeter buhartin (ErİA, 24/64)
Ğari da abu ğarten bi ğari (BayD, 213/23)
ğavur ğader mal vermiş (ErİA, 34/44)
ğet yarım sahat ğadar gez da gel (KBA, 87/44)
ğinā yakma havāsi bitesi ğadā ğine yorulu (MuYA, 194/23)
Ğalbuki bir ağaç şu ğeden (Kilis, 29/10)
hatdā kaptan beni kada akli 'kesmezdi. (RİA, 202/5)
herkez elinden geldiğ kadā çeyiz yapıyo (KüYA, 164/32)
hindi adam ölmeK orda tavıq ğadā yok (AKYA, 227/80)
ike üç ay ğaden (ErİA, 51/10)
karıyın da kızannar yaşamayınca kadā kıymatlı (EİA, 130/11)
killi sular gede:r berrag gimi olu:r (KahMA, 72/10)
Ğulağlari gede dolup eT içinde (Van, 377/17)
o ğetden bir yer gezmişemdir (ErİA, 29/125)
o ğetden lezzetle olur ke yağ mağ işi deyeldir (ErİA, 165/54)
oğe'tden wurdular ki (ErİA, 28/110)
on om,beş adım ğida kaçtım (EİA, 183/38)
sekiz on Ğadā tapu topladı (BİYA, 356/27)
şu ğaddek masraf etmişim (MalİA, 351/14)
üsdü örtülcek ğadā bi yuva bulduğmu daā kâfi. (UşİA, 211/29)
var mi şimdi bizim köyün hüdüdüsi ğeder (ErİA, 77/63)

vurduğu kibi, yeri ha o ğede (AhIA, 183/94)

yapyoz ȳicek ğadarı gene. (Lap, 376/66)

yihadiğ m̄idi oñ ğuñ ğadar gurur (NevYA, 132/42)

yine olur yicek Ğadā (BİYA, 172/6)

2.2.1.1.29.2. Yer ve Yön Edatı Olarak

aĝarana gaTek ğirparız ğirparız (MalIA, 265/12)

aĝsama dar oruĝ dutar. zabā dar namaz, ibādet ider. (AksYA, 373/73)

aĝsama ğadā oynāylar... (EIA, 138/23)

allah seni dedi ömrünüñ sonuna ğadā güldürsün (ManA, 716/91)

altı ay olasıya ğadaĶ otuz bir ğuruş alırdıĶ (ŞuhYA, 340/56)

anacime baktım dūksan yaşına ğidāna (ÇanA, 327/107)

anam ölünce ğadar kimse gelmedi (UşIA, 323/73)

aTmiş yeTmiş yaşına ğadana ğobānlıĝ eTdi (BolSeb, 202/9)

āşama ğadā ğarıñ içinde (ÇanA, 765/52)

Bahara Ķadan soĝuĝtan Ķahırdan ğıĝardıĝ. (YusA, 231/59)

başdan āhire ğadanı yaptı (ZBK, 104/142)

bazartesi ĝün öleye ğadak dört beş hayvan kesē (UşIA, 187/64)

ben asgere ĝedinceye ğadar hēş bi yere ğıĝmamıştım (ErzYA, 207/1)

ben gelena Ķadan ne tayın ismünü koyacaĝsuz ne ğocuĝun ismünü koyacaĝsuz
(ArdYA, 61/17)

ben gelene ĝeTen (Van, 308/36)

ben oni bulmiyana Ķader evlenmiyacaĝım (BiMİKA, 169/215)

ben oranın arĝasına ĝetmiyana ğadar bunu biraĝmiyasız (KBA, 94/89)

benenen barabar eve ĝeder geldi (ErIA, 193/41)

beni hindiye ğadarı evermediñ (BalA, 153/128)

biz akşamı ğadan çalışırız (MuYA, 294/6)

Bu ğetdi erkennen evliye ğeder otdu (ARP, 367/19)

burdan Ilıc'a ğader (ErzYA, 218/18)

burê kadan, acık ğēsin baķam (Lap, 302/13)

dāmadın evine ğadā götürülür (KüYA, 1778/70)

döt ğuñ āder mi gidecāñız? (NevYA, 120/59)

Ganluderia:dar yuharıdan belli ğapanmış (KahMA, 76/244)

gelenekTen gelen bu ana gelinceye ğadar (KüYA, 237/2)

*gelmiş bi ğün boş orda aħřama ğede baldızımğilin ğapısında süpürge bağlır
(AhlA, 103/3)*

Ğäyväyü ğada ğaştılar (ADÜM I, 8/9, Balıkesir)

ğış ğaPın alasıyādar dalar dāyız (AKYA, 275/152)

ğözün erdī yere ğadan burdan asker gibi bütün geydir (ManA, 1200/128)

ğuduretimiziñ yetī yēreder çalışırığ (NevYA, 175/4)

haçana ğeder bunun derdini çekecegem (ErİA, 136/98)

hani ben açık enesiye ğadana, o ēken kakā kendi 3āri, (İzBay, 473/19)

hem eKmek yapāle aħřama ğadaķ (İMİA, 213/32)

işde o ğünden berli bu ğüne ğederi bu dönemde bele yařıyīb ğidīğ (Kilis, 60/20)

keşan'dan uzunköprü'ye kadan (EİA, 147/9)

Kocasi ğālana Kadar Kapınun oĞunda beklarmış (Uşhum, 175/1)

köyün dışına ğadā ğeçiriyeler (EİA, 138/23)

men axşama qadde çalışırem o menim üstime evlené he (VanK, 212/117)

misāfir kılaba olunca kada karı dūne çıķāmamıř (EİA, 127/23)

mücelde köwüne ğeden yendirdiğ^h (ErİA, 153/15)

nazar dovasından elhama ğadan okuyoz (KoKand, 133/3)

nişan mereseme yapıldıdan sora düğün yapıncıya geder gıate süretde gedep nişanne görmezler (ErİA, 61/34)

o zamana_ader didi ki tamam (KırşYA, 351/101)

o zamana keder de yeryüzinde koç yohmış (UMA, 146/223)

on yedi yaşına gadağ çeñiz hazırlu yaPdım (KüYA, 209/3)

ondan sōna sabahlara Kadā ona binēlē inēlē (BİYA, 170/30)

onnar gümrüye geder getdiler (ErİA, 48/66)

orıya gadarı giderdi (Ank, 639/11)

ōlene Kadān gidēsın doyurusuñ Kıoyunu getirisin (BİYA, 241/10)

pēşembeye gıdā düNeün olūdu (İzBay, 407/86)

saña da olen_āde gulsünler (Reşad, 74/16)

seksen_altıdayın sene başına Kadā (BİYA, 166/2)

sen de sabādā bu yanda beKlersin (AKYA, 287/175)

şindiyadar bu talla boğün biter_idi (NevYA, 168/13)

Tā beşe sakalları göbegine kadār sarқан bi derviş görmüş. (DiyA, 81/80)

tağ mördülüyhden garsa gadar getürduğ (ErİA, 48/45)

toplama zamanına kadara topla ne toplicasın. (Vakf, 204/26)

Uçinci sınıfı kada gitmişim (Çamlı, 190/357)

unu da sabā gadān durūdu (BalİA, 577/40)

üçe_ğıdağ gettim be. (İMİA, 309/2)

üş güne gaden geliriğ (KİA, 176/15)

ya'ne halısına kilimine varıncaya gadar kendimiz dokuruz (KüYA, 238/55)

yassıya gadağ gayı güvē diğar dağılırığ (NevYA, 166/12)

yatca 'lā āşam_gadā (AyMA, 203/37)

yeñisín_āder yèrik (NevYA, 175/1)

yorulunc̣ādar gezmeK var (BalĀA, 374/13)

zabā_̣adar titremiş (KırşYA, 265/4)

zekâtuni bura ka' getiremedim (DiyA, 67/59)

Zencana:dar da geddim (KahMA, 80/30)

2.2.1.1.30. “karşı, ğarşı, ğarşı, ğarşın, ğāşı, ğraşı, kâşı, kârşı, kârşı, Karşı, karşı, şā” İle Kurulan Edat Grubu

Yönelme hâli eki alan isim unsurunun bağlandığı bu edat, cümlede “yönelik, karşılık, zaman, zıtlık” gibi anlamlar katar. Van yöresinde tespit edilen bir örnekte isim unsuru edata yönelme hâli eki işlevinde çıkma hâli ekiyle bağlanır.

āramızda bize karşı o ān kidi kim yıkāsa o önün yērine gēçiyō (BĪYA, 292/9)

asgerde bi saķıncalık var böĝe ğarşı saygısızlıK gibi (AKYA, 312/12)

arhan ğayıya ğarşı ver. (ErĀA, 180/94)

ben muKdarā ğarşı saygımı gösderiyon bak (AyMA, 201/34)

bizden Karşı ermeniler burada herb_̣ētmisler. (Van, 374/26)

düşünceme ğarşı söyliyem bu sözleri. (AksYA, 422/49)

er ihtimāle kârşı lapor bulunsun (EĀA, 172/28)

eyer tantanalı isTerlerşe: ā, ele günē ğraşı (KüYA, 135/33)

ĝiPleye ĝāşı olcaK yannız fırınıñ yönü. (İzBay, 391/19)

izmiriñ içini geldiK gecı sabā_̣ĝāşı (AyMA, 263/12)

kıbleye kârşı düşer (EĀA, 191/313)

sabā kâşı kakdık (ManA, 925/124)

şurdan ĝoyunu saldım şu harmanlara şā. emme zabālayın bi loķma bi hoş gibiydim buña şā gidike. (KastMĪKA, 348/4)

tiren hetdine ğarşı ateş edir (ErĀA, 142/42)

zabā ğarşı odada yatıydık (AksYA, 578/211)

Kırıkkale yöresinde görülen ve “karşı” edatı görevinde kullanılan “ğarşın” edatını işlevine uygun başlık altında göstermeyi uygun gördük. Edatın “karşın” edatı olmaktan ziyade vasıta hâli ile genişletildiği olasıdır:

zabā ğarşın güneş doğağana hadi bakîm dediler, (KırıkİA, 248/9)

2.2.1.1.31. “karşılık, ğarşılığ, Kârşılık” İle Kurulan Edat Grubu

Edat, ağızlarda tespit edilen örneklerinde yönelme hâli eki alan bir isim unsurundan sonra kullanılmaktadır.

herif evinde ne varısa vemiş ona Kârşılık (BİYA, 269/23)

Läle, biz buna ğarşılığ ne göndereğ (KİA, 162/58)

2.2.1.1.32. “kènek” İle Kurulan Edat Grubu

Muğla yöresinde tespit edilen bir kullanımda “sonra” edatıyla aynı sayılabilecek bir görevde kullanılan edat çıkma hâli eki almış bir isim unsurundan sonra gelmektedir.

undan kènek tavıları ğatarız (MuYA, 307/42)

2.2.1.1.33. “na” İle Kurulan Edat Grubu

Kastamonu’da görülen bir kullanımda bulunma hâli eki almış bir kelime grubundan sonra gelen “na” ifadesinin “kadar” edatının görevine benzer bir kullanımla “son/bitim” anlamı kattığı görülmüş ayrı bir başlıkta edat olarak değerlendirilmesinin daha uygun olacağı düşünülmüştür. Bu “na” ifadesi geldiği kelime grubunu sınırlandırır ve ona bir son/bitim noktası özelliği kazandırır.

on dört yaşındaydı bu. on dört yaşındayna böyüsün vasın dedim. (KastMİKA, 259/102)

2.2.1.1.34. “nazaran” İle Kurulan Edat Grubu

Ağızlarda tespit edilen kullanımlarda bu edatın yönelme hâli eki alan isim unsurlarından sonra “karşılık” edatının anlamıyla aynı anlamı ifade ettiği görülür. İzmir Bayındır’da görülen bir kullanımda ise isim unsuru yönelme hâli eki işlevinde belirtme hâli eki alarak edata bağlanır.

başka köylere nazaran köylümüz bîbirine sayğılıdır. (AyMA, 293/34)

eskisine nazāran şimdi çok (SakİA, 28/4)

esgiyi nazaran biraz daq eyi yāni (İzBay, 515/2)

2.2.1.1.35. “önce, õne, õgde, õñ, õnden” İle Kurulan Edat Grubu

Bu edat, ağızlarda çıkma hâli eki alan veya yalın hâlde olan isim unsurundan sonra gelerek ifadeye “öncelik” anlamı katar.

bennen önce gittile (VanK, 366/124)

biñ dohuz yüz elliden önce kocaman bi kódü dēmi (KaMİA, 55/24)

bizden õgde olmuş bi zelzele (MalİA, 265/8)

bu sefelbelliKden õne mi (Reşad, 76/2)

bundan otuz sene önce hartama ile örtülüiyodu (OYA, 181/17)

gelin gelmeden önce olan tarafından at arabası gelirdi (KırşYA, 20/143)

herşeyden önce şunu söyleym (GazMA, 205/69)

doğuz üz elli sene önce (KırşYA, 457/2)

ēr ğaynana senden õnden kaçarsa ğazak süpürgeyi eline alıvirirdi (AksYA, 529/162)

gitmeden õñ nişanlınandım (KarİA, 403/19)

onnarı okudurun diye geldim kırK bir sene, kırK iki sene önce (ManA, 659/6)

üzümcülük te çok mēşurdu ilk tārihlerden önce (BİYA, 356/30)

2.2.1.1.36. “öte” İle Kurulan Edat Grubu

Çıkma hâli eki alan bir isim unsurundan sonra gelerek “ileri, zaman, başlangıç” gibi anlamlar katan bu edatın ağızlarda tespit edilen kullanımları şunlardır:

bodan yarım sāt yēre götürdük asvattan öte (MuYA, 222/8)

ó zāman ordan öte sülüs kēsdilē (BİYA, 419/43)

ōraneliden öte ğēşdiñ mi adırnāz gidē (BİYA, 470/10)

uzunköprü'den öte be. (EİA, 152/102)

yedi denizden öte (ErzYA, 253/154)

2.2.1.1.37. “ötürü, ölü, ötüre” İle Kurulan Edat Grubu

Ağızlarda tespit edilen örneklerinde çıkma hâli eki almış bir isim unsurundan sonra gelen edat, “dolayı” edatında olduğu gibi “sebepl” anlamı katar.

aħa ondan ölü bilyöm (ManA, 921/5)

küs ya kór, osmaniñ, ölundan, ötüri (AksYA, 725/26)

mal işesinden ötüre dönüşdülē (AyMA, 349/10)

o ğızından ötüre, damat bunlara mahkēmeye veriyoru (DenBa, 25/22)

ona ondan ötüri ħarlek hamamı derlē (KüYA, 156/16)

2.2.1.1.38. "rağmen, rāman, rāmen" İle Kurulan Edat Grubu

Ağızlarda tespit edilen kullanımlarda bu edatın yönelme hâli eki alan isim unsurlarından sonra gelerek “zıtlık” anlamı ifade ettiğı görülür.

ona rāmen ben yalnız bi kadın olduımdan ösüz bi çocukla ğızımı evlendirdim (KüYA, 209/4)

böyle ğuveTli bairmamıza rāman bize dōru geliyor. (ÇA, 597/31)

çoK çile çeKdūme rāmen ğene de yalnız başıma oturuyum (Düz, 171/15)

2.2.1.1.39. “salıK” İle Kurulan Edat Grubu

Balıkesir’de tespit edilen bir kullanımda “kadar” edatıyla benzer görevde olan bir edat yönelme hâli eki alan bir isimden sonra gelmektedir.

üsdüne çıkādıK da aşşama salıK sürēdik (BalıA, 570/20)

2.2.1.1.40. “sıra, sera, sire, süre” İle Kurulan Edat Grubu

Ağızlarda iyelik eki almış, kimi kullanımlarda ise yalın hâldeki kelime ve kelime gruplarından sonra kullanılan bu edatın “yön gösterme, zaman” gibi anlamlar taşıdığı görülür.

aħşam āzeniniñ öüsüre alaya geldiK (SivasM, 134/6)

Ardın sıra göz yaşı (DiyA, 129/20)

arçamız sıra gelecek (AksYA, 404/12)

ayşama ğadar dokurduĶ eliñ boş ğaldıĶ sıra fırsət buldukTa (ManA, 790/10)

ben de baĶĝāri o õlü dedik sire ula ābi ayıb ediyon (Göl, 320/109)

benim óúm sıra ğediyor (SivasM, 217/25)

kak dedik sıra gitmiş aşşa (UşÍA, 321/9)

kııırdadık sıra tan tan ediyõmuş (İzBay, 616/205)

o ğabardık sıra da üsdüne su çileris (İMÍA, 231/21)

pātlayiveriyo ó sıra (BİYA, 324/15)

sizin pèşiniz sıra ğoşuyoh (NevYA, 176/29)

teFik gidī önüm sıra (OYA, 183/5)

tütünü ha deyinsıra kelefie dolduramīcen (MuYA, 328/24)

ya o sgra memmed aĝa da burdayede bizinnen beraber (ErÍA, 76/20)

2.2.1.1.41. “sonra, sō, soā, soĝa, soĝna, soĝra, son, sōna, sonā, sōnā, soña, sona, sōnacīm, sonna, soņra, sōñu, soñura, soņūra, soñuru, sora, sōra, sōrā, sōrácām, soran, sorgā, sorna, sūna, zōna, soyna” İle Kurulan Edat Grubu

Çoğunlukla çıkma hâli eki alan, kimi kullanımlarda ise yalın hâldeki kelime veya kelime gruplarından sonra gelerek zaman bildiren bu edatın Kütahya yöresinde bir kullanımda vasıta hâli eki alan, Malatya yöresindeki bir diĝer kullanımda ise çıkma hâli eki işlevinde bulunma hâli eki alan bir ifadeden sonra geldiĝi de görülür.

a'mış yedide. evlendi'den soñuru geldik (DenBa, 78/23)

anası gidenden sō belli oļmuş (KKad, 204/87)

Arĝan sōra şel kopar (DiyA, 129/20)

ateşe yahdıııdan sora onnare temizleyesen güzel (ErÍA, 165/51)

baĝāya olarak ĝaldıııtan sōna (EİA, 147/2)

birāP ĝaşdinen soñura uru unan bizim aramızda iran toprā vā (KüYA, 183/5)

bi saĝat sorna seni çıııarurlar (ErzYA, 251/53)

bir ay sōñu benim her şēm yetişıyõ (Deniz, 183/54)

bir Türki soyladuktan soğra demiş (Uşhum, 127/13)

birâz zaman geşdükdan sorğa da bøk nişan deroh bøk nişana gedallâ karıla
(ArDem, 172/8)

bizim sōra da nesil yesin deye buna (EİA, 241/8)

bu kayıboldıhtan soyna da aranacağ bulnamayacağ (UMA, 130/28)

cumhuriyet ilân edilenden sonna memleket oldi (ErzYA, 218/3)

çarpılıyı çarpılıyı çarpılandan soyna onu götürüyüK (MalİA, 268/2)

Düğün bitdihten sora getiriller (KİA, 162/74)

egmeK yēdiKten sonna her şey otutmuşlar (MuYA, 249/91)

ēzulum cepesinden son, o harPlādan son sene biñ üç yüz otuzüçe döndüünde
bölük Kumandāndan bi onbaşı istemiş paşa (KüYA, 192/108)

gelin orada tikili ondan soğa şerbet tağılı içilu (ArDem, 174/127)

gētıKdan sōra hazırati sülēman gidiki elá etmişlar (KBA, 84/4)

gezemeklerden aşağı yēndihtan sōra kilerdir (DiyA, 64/60)

guranc oğuduhtan sora (ErİA, 136/108)

millēT arı çekildikden soñura ó vaqıd zāiyaT vermēyâ. (Göl, 265/67)

mōtor āldıkdan sōrâ (BİYA, 455/19)

nişan merescme yapıhtan sora dügun yapıncıya geder g̃ate süretde gedep
nişanne görmezler (ErİA, 61/34)

onar geldiK sonā çivçilik polaTlıda guvetli yani (Ank, 641/49)

ondan soñ şah ismāl dōruldu. (KırşYA, 358/123)

ondan soğna dirānen basañ (NevYA, 137/7)

ondan sōnâ yūsüklē takılır ikisiniñ eline (KüYA, 136/63)

ondan sōnacīm tekrar gine toplantı yapallar (NevYA, 141/13)

ondan soñra tevelledimi sōledim zaden (AKYA, 225/1)

ondan birez soyna paralı gülle oynardık (Kilis, 2/25)

onnan sōrácám āca gitdilē incilli dālarına dēy neyrenlerin öte Taraflarına
(ZBK, 103/107)

onuñ çocū bu geliniñ üzerine öldükden sō bu türküleri yahdı. (AksYA, 390/32)

öylen yēmā' yidikten sona ğına tarafı oğlan tarafı ğadınnar toplanıllar
(KırşYA, 202/129)

sen bu taraftan geldikten sōra (EİA, 169/81)

şindi bi ölümüs öldü mü ölünüñ öldüünden bir hafta sona yedi gün mevlidi
deye bi mevlid yaparıs (KüYA, 210/40)

şindi bu zamandan zōna ava mı gidili (MuYA, 210/34)

para biğdikden sorna deyi ki (ErzYA, 251/61)

tam ike sene asgerliyh yapığdan soña teyhral burağdular (ErİA, 48/48)

töbe istifar etdükdēn soğna beni ğoyuverdiler (AAA, 300/23)

undan sūna olannā āşdan ya unnā (BalİA, 477/46)

üs sāt sona üs sāt da ğas ana yününü deperiz (KüYA, 238/52)

yapanda soyna diyiler dayı yolu alacaK (MalİA, 328/2)

yedi sene soran ç'ağurule oni (RİA, 241/18)

Yetiştikten sorna bi iş yapmadan babasının hazırını yemeğe başlıyı. (ErzYA,
250/8)

yıkıldıktan sona bir kenara yılır (AKYA, 241/37)

2.2.1.1.42. “tağ” İle Kurulan Edat Grubu

Kars'ın Arpaçay yöresinde tespit edilen bir kullanımı, Eski Türkçede görülen tąg: gibi edatını¹⁵⁸ ve “antag” yapısını andırması bakımından, edatlar bahsinde başlıklandırma ihtiyacı görülmüştür. Gabain'in +tąg yapım eki bahsinde yörede görülen bu şekline benzer olarak “antag: derhal, bunun gibi” örneği verir ve son çekim

¹⁵⁸ Gabain, *Eski*, 99.

edatlarına işaret eder.¹⁵⁹ Aşağıda örneği verilen yapı tek bir kelime gibi görünse de “öyle/o şekil” anlamındaki “an” işaret sıfatı ile *taḥ* edatından mürekkeptir.

evini bulursun adamcağız seni içeri alır, orda bu teklifi yaparsın diyir eger antaḥ ğalırsaz annaşırsız deyrir. (ARP, 373/22) [*an+taḥ: o/öyle/o şekildeki + gibi*]

2.2.1.1.43. “uzak” İle Kurulan Edat Grubu

Edat, ağızlarda tespit edilen iki kullanımdan birinde yönelme hâli eki alan, diğerinde çıkma hâli eki alan bir isim unsurundan sonra kullanılmaktadır.

bu tür meyvalā güzel olur burda yalnız şehire uzak (BİYA, 169/12)

köyden uzak deil (AksYA, 654/3)

2.2.1.1.44. “üzere, üstine, üzerine, üzerinde, üzerini” İle Kurulan Edat Grubu

Yalın hâldeki kelime veya kelime gruplarından sonra gelen edat, “amaç, şart, niyet, sırasıda/esnasında” gibi anlamlar ifade eder.

avradiñ gocası da beklemelik üzere isdasyondan çıḥacaḥ arabī bekliyor (NevYA, 173/2)

babam da kadī olmaḥ üzere şeye giriyo (SakİA, 2/29)

babamñ başğısı üzerini bizi oḥu'maḤ mahanasīla burī geldiK işde (AyMA, 196/9)

çalıyı daTmag üzere buraları tercih eTmiş'şler (AKYA, 299/7)

evlenmek üzerine giderler (MalİA, 293/8)

gendimiz de dahil olmaḥ üzere öküzinan tarlayı kōşar (YusA, 276/50)

hatireden silinmeg üzere tüK az ğaldı (BalİA, 603/9)

kaḥuşmaḥ üzere. (Tekir, 222/230)

keklik kalmadı hemen hemen kesilmek üzere (BİYA, 219/49)

nerde ise yarım saada ölmeğ üzeredi (ARP, 328/22)

nerdeyse biTmeK üzere (Sulu, 117/249)

¹⁵⁹ Gabain, *Eski Türkçenin*, 46.

o inġilab,  zerinde d Ŗman bizem buralarda  ekelde getde (Er A, 153/33)

o kızuġ t rif,  zerine vardım isdemeg, i in (IM A, 238/46)

onun du asi  zerine sizi allah affetdi (Ah A, 162/278)

seksenle y s sene arasın'da burdur bucaġ il esinin d lı m llesine ġayıTlı olmaġ  zere sarıge ili y r gleri ġiŖliġ olarak burdur buc n kestel Ŗindiki yazıpınarın kenarına gelilleri'miŖ (AKYA, 299/1)

2.2.1.1.45. “yakın, yaġın, yaxın, yaġın” İle Kurulan Edat Grubu

Edat, aġızlarda tespit edilen kullanımlarında y nelme h li eki alan bir isim unsurundan sonra kullanılmaktadır.

bax kindi zamani kindiye yaxındi (VanK, 289/112)

ġarannıġ  kene yaġın bahirki y ddi tene ġardaŖ geldi maġaraya girdi (ARP, 194/3)

gine bi g n gelmemize yaġındır (Ah A, 121/430)

Geri bayrama yaġın Ŗey ederig (Kilis, 69/20)

ıramazanda sab  yaġın kalkarsin (G l, 243/172)

iki aya yaġın mezara koyduġu (Tunc, 95/9)

 vleye yaġın bız yemeg yapıyılı (UMA, 170/20)

sabaġa yaġın ku uk bacilayi GalmiŖ (UŖhum, 156/17)

2.2.1.1.46. “yana” İle Kurulan Edat Grubu

 ıkma h li eki alan kelime veya kelime gruplarından sonra gelen edatın aġızlardaki kullanımlarında “baŖlangı / ıkıŖ noktası ya da yeri” ifade ettiġi g r l r.

benden yana kaTbe aT hel l_olsun (Yal, 399/175)

seksen b Ŗden bu yana ben bu  oyde  alıŖıyorum (MuYA, 419/73)

2.2.1.1.47. “yukarı, yukarı, yoğarı, yoğarı, yuğare, yuğarı, yuğarı” İle Kurulan Edat Grubu

Ağızlarda tespit edilen kullanımlarda çıkma hâli eki alan bir isim unsurundan sonra gelerek “yön” bildiren edatın Erzurum’da görülen bir kullanımda çıkma hâli eki işlevinde bulunma hâli eki alan bir isim unsurundan sonra kullanıldığı görülür.

Cığar telden yuğarı (KİA, 275/18)

deyirmanda yuğare, orda çadı’ gurdıh (ErİA, 244/27)

Dizi belden yuğarı (KİA, 275/20)

getdi aordan yuğarı (ErİA, 90/105)

ha buradan yukarı / dağa ç’ikalum dağa (RİA, 214/44)

o tuluğun üş köşesinden yuğarı āca bālanır (KarİA, 466/38)

yameç yoğarı çıkıyoz (AyMA, 308/18)

zamantı ırmāndan yoğarı giddig (YozYA, 84/11)

2.2.1.1.48. “yüzünden” İle Kurulan Edat Grubu

Yalın hâldeki veya ilgi hâli eki alan bir isim unsurundan sonra gelen edatın sebep ifade ettiği söylenebilir.

ben de āşlık yüzünden tebdili havāya geldim (BİYA, 221/9)

hep ğardaşınıñ yüzünden (MuYA, 188/4)

senin yüzünden bu ğader sıhıntı çekTı (AdıKGS, 159/105)

2.2.1.2. Cümledeki Görevi Yönünden Edat Grubu

Edat grupları cümlede görev alırken ya zarf tümleci ya da yüklem görevi üstlenir.

2.2.1.2.1. Edat Grubunun Zarf Tümleci Olarak Kullanılması

adamın gözleri çam çirası gibi açılıyī (ErzYA, 255/228)

ahbap uçuru zēhir içilir (NevYA, 213/39)

ağşama ğadā oynāylar... (EİA, 138/23)

- anam ölünce gadar kimse gelmedi* (UşİA, 323/73)
- asgerinen birabar bir çölün ögünde g̃ondular* (ErİA, 196/10)
- “ameT, ameT!” diye bağıriyor.* (KBA, 108/32)
- bandōyla baraba gabire vardı* (AKYA, 285/128)
- belli olmasın diye de üstine eşya koyi* (DiyA, 74/81)
- bêş dagga hatiriñiz, uçuru gonusuruğ* (NevYA, 134/5)
- bī ölü öldū gibi hara sela ṽerilür* (OYA, 292/77)
- bi sahat sorna seni çiharurlar* (ErzYA, 251/53)
- bir Türki soyladuktan soğra demiş* (Uşhum, 127/13)
- bizim analarımızda işitTığımıza göre b̃u adam b̃urda hızmak̃armış* (KBA, 134/1)
- bizim bu dağ kóvlarımız tabi fakir olduğu hüçün her bir vatandaş yanè zor evlenebilir.* (KBA, 97/3)
- bu ārama olmaması hüçun bütün hacilarda para topladular* (KBA, 90/71)
- bütün hazırlıhları yapıp HaleP’e dorğū hareket ediyollar* (ErzYA, 251/22)
- çalıyı daTmag üzere buraları tercih eTmiş’sler* (AKYA, 299/7)
- dertlavuna derman bulmağ için yola çihalla* (Uşhum, 117/2)
- dilelem çengi diyin çaardı* (KırşYA, 351/95)
- dūñhü oldūna göre g̃uvāyi de öyleden sona orıyan gótürüller* (KırşYA, 203/167)
- e vallā unu anam gibi bilim* (EİA, 125/25)
- el goydu hökūmet evleri galdırmağ uçun* (NevYA, 132/4)
- evel seniden bere yirmi danè doğdorū gi’mişindī* (AyMA, 256/5)
- ēzulum cepesinden son, o harPlādan son sene biñ üç yüz otuzüçe döndüünde bölük Kumandāndan bi onbaşı istemiş paşa* (KüYA, 192/108)
- gazāya g̃etmedim uçuru bilmıyom* (NevYA, 214/50)

geçene deh bi tarafa gidemedük (ErzYA, 249/72)

gelin gelmeden önce olan tarafından at arabası gelirdi (KırşYA, 20/143)

ğorun gönşıyla bārābār gidilir. (ZBK, 160/6)

ğèt yarım sahat ğadar gez da gel (KBA, 87/44)

ğoñünü aldımız ğıza dūūr gitmek, uçun 'varrılığ (KırşYA, 412/15)

gözlerine cezveyile tökerik^h (ErİA, 69/67)

hanķı ayānu çiyneyer dēyi baķalā (MuYA, 194/36)

iki amcamlarımınan barbā arıflarığ omarı ele geçirmişlē (MuYA, 196/34)

kak dedik sıra gitmiş aşşa (UşİA, 321/9)

keklik kalmadı hemen hemen kesilmek üzere (BİYA, 219/49)

Kocasi ğālana Kadar Kapinun oGunda beklarmış (Uşhum, 175/1)

medreseden getiriyo erefe günü deye (UşİA, 203/115)

muhtar bi heyyetnen beraber çihî eşşegin önüne misafirın (DiyA, 71/154)

oğluni evermeg, üçün gider (ErİA, 170/17)

om beş sene sōna canı sıkılıyo (EİA, 140/19)

on yedi yaşına ğadaķ çeñiz hazırlu yaPdım (KüYA, 209/3)

ondan soā şah ismāl dōruldu. (KırşYA, 358/123)

onlar da onun dediği kimi alılar (DiyA, 73/26)

onnar cuma günü daha fazla satış yapmağ hüçün açığ buluni (KBA, 90/66)

Ordan buriya geldih ticaret, üçün. (KİA, 170/7)

poşa çuvalı gibi düşēdiñ (ManA, 692/7)

saçı böyle zēytin yayınan yālayıķ ğımı daramış adam (ÇA, 705/27)

şehire götürürsemse beni hırsız diye yahalallar (ErİA, 11/18)

şindi herif gennileri görmesin dēye saħlanılar (UMA, 231/139)

tam ike sene asgerliyh yapıdıldan soña teyhral buraħdular (ErİA, 48/48)

tā önceki senelerden berli geliy (KırşYA, 284/48)
Tedāviye getmah için de böle işte yürürlermiş (DiyA, 81/90)
tepsinin dört bi etrafını halka gımi düzersin (UMA, 191/56)
üçe diyin oħirdi çocuħlarımız (ErİA, 165/40)
yapanda soyna diyiler dayı yolu alacaK (MalİA, 328/2)
yemi gördüħlere ğibe girerler (ErİA, 165/74)
yohardan aşığıya dorği baħi (KBA, 108/48)

2.2.1.2.2. Edat Grubunun Yüklem Olarak Kullanılması

anamur bēlerine āiT imiş burası (Gülnar, 242/48)
annem bennen bārāber (SakİA, 3/73)
artıħ o da ipin mesela kilosuna göre. (ErİA, 68/17)
ayne demin dedeyim gibi. (ErİA, 68/23)
bir kısmi Kemah'e āyit. (ErzYA, 301/20)
benim saħa dēveceklerim bu ğadah (İMİA, 227/85)
bildīn gimi dāl (NevYA, 206/24)
bilinecek gibi dīl (EİA, 143/54)
bizim bölük bēş Taħımdan ibaretdi (OYA, 166/1)
bizum sevdaluğumuz el iç'unduş (RİA, 296/36)
böle elli dülüm ğadar. (EİA, 177/6)
bu bizim köyümüze ayit (OYA, 241/5)
bu olanun işleri mēsuliyeti onuñ üzerine āitti (BİYA, 373/16)
canım tütünün boyuna göre. (EİA, 231/28)
cirit ma'rübü gibidir (ADÜM I, 5/8 Balıkesir)
dirilere yol göstermeg içindir. (AhlA, 161/247)
dört mālleden ibāretiz biz (BalİA, 542/110)

duda^kları yarılmış nar gibīdi (MuYA, 333/24)
durumumuz bundan ibaret (ErĀA, 126/35)
ēskisi gibi deil (BĪYA, 169/25)
eyla Gūzel Kiz ki ayun ondōrdi kimın (Uşhum, 153/26)
Gız pencereden gördügi gibi heyran olıyī (ErzYA, 254/193)
gülleri fincān kibi (ErzYA, 393/33)
her biri mercān kibi (ErzYA, 393/33)
her birisi bir gabaḥ gader (ErzYA, 254/159)
hēr şē emir ile. (AKYA, 298/142)
herkesin dinı genine 'ait (UMA, 184/67)
Ḳariyten bereberih (Van, 178/68)
mesele bundan ibaret. (ErzYA, 253/144)
misafiri hep bize ayit (ErĀA, 32/81)
nerde ise yarım saada ölmeḡ üzeredi (ARP, 328/22)
o zamānki düvünner gibi deil (ZBK, 149/17)
ōdunu çayı ekmeyi yataḡı hepsi bi isana āyittir (BĪYA, 224/11)
onnar bana ayiT (KBA, 95/4)
osmana āyittir (KırşYA, 317/3)
sanki kendi ölmēcek gibiymiş (UşĀA, 325/122)
simavın düünü budan ibārettir. (KüYA, 209/13)
şu andaki sōliceKlerim bundan ibareT (Düz, 137/28)

2.2.1.3. Edat Grubunun Kelime Grupları İçinde Durumu

Edat gruplarının diğer kelime gruplarının yapısında ne şekilde görev aldıkları değerlendirildiğinde Türkiye Türkçesi ağızlarında tespit edebildiğimiz örneklerin tümünde edat grupları herhangi bir kelime veya kelime grubunun sıfatı olarak görev yapabilmektedir.

allahdañ gayri heş bi ğul (ErİA, 178/5)
Allah'tan başka hiç kimse (DiyA, 63/1)
ayın on dördü kibi çoğ güzel bi kız (DiyA, 78/2)
ayın ondördü gibi kıs (EİA, 190/255)
belediyeyā, ayiT bi ev (KBA, 108/42)
bazıda şeyāT, etdīmiz yēlere āyid resimnē (KüYA, 152/51)
bin beş yüzden fazla çoluk çocuk (BİYA, 356/34)
bizim buranıñ salonnarı gimi salon (KırşYA, 345/34)
boncuğ gibi göz (EİA, 130/29)
böğē ğarşı saygısızlıK (AKYA, 312/12)
bundan ibāreT bi şey (KüYA, 168/19)
cevüz ācından başga āc (OYA, 175/4)
dārmene āyid bahce (AksYA, 629/95)
delārif diye bişī (AKYA, 269/69)
dēv kimi bi edam (BiMİKA, 167/172)
dize ğadar çorab (KüYA, 240/201)
elli gadā bōyēmiz (UşİA, 340/17)
evliya gimi bir adam (MalİA, 380/8)
ğadı kemāleddin'e ayit bişey (GazMA, 220/59)
ğarasu yener gibi bir siyahlıh (ErİA, 14/5)
ğavur ğader mal (ErİA, 34/44)
G*uran ğursu dīn bi ğurs* (NevYA, 130/16)
hamur kimin kenepeler (UMA, 232/187)
hatır üçü iş (AKYA, 227/113)
hayvan damı gibi yerdi (ZBK, 158/7)

hazreti alinin gılcı gibi gama (UşİA, 186/45)
kestane karğası deye bi kuş var (Yal, 322/93)
kıza ayit bî takım elbîse (OYA, 289/6)
köppik kimi yastıhlar (UMA, 198/133)
martda kırkılmış geçi kellesi gibi saç (MuYA, 393/109)
kıyık garımca gibi araba (EİA, 196/18)
köy diyi bi şey (KırşYA, 212/6)
Nemşeriñki gibi şahsıñ āyat çişme (NevYA, 131/32)
nur topi gibi bi oğli (DiyA, 72/11)
o daş dermenîbi tegne (AKYA, 275/160)
Oğlundan başka kimsesi (DiyA, 63/39)
senin bigi zengin bi adam (ÇanA, 686/28)
senin gebe çoğ aşığım (ErİA, 105/78)
senin kimin cıfit (ErİA, 34/37)
şu gıdek ince yollar (MalİA, 270/9)
tāta ğurusunla bitden başğa bi şey (MuYA, 394/132)
üsdü örtülcek gadā bi yuva (UşİA, 211/29)
yedi gün mevlidi deye bi mevlid (KüYA, 210/40)
yunana garşe ğuwwet (ErİA, 64/17)

2.2.2. Ünvan Grubu

Kişi ismiyle bir akrabalık veya ünvan sözcüğünün oluşturduğu kelime grubudur. Ağızlarda tespit edilen bu kelime grubunun örneklerinin çoğunluğunda kişi ismi başta, ünvan ismi sonda bulunur. Karahan'ın birleşik isim olarak kabul ettiği¹⁶⁰ birinci unsuru ünvan veya akrabalık ismi olan ifadelerden hareketle ünvan isimlerinin kişi isimlerinden önce geldiği yapıları ünvan grubu yerine birleşik isim kabul etmek, ağızlarda tespit

¹⁶⁰ Karahan, *Türkçede*, 69

ettiğimiz bazı yapılar göz önüne alındığında bizce sorunludur. Çünkü bu gibi yapıların kişi ismi olarak birleşik isim kabul edilmesi ifadenin içinde yer alan ünvan isimlerinin asıl amaç olduğunun göz ardı edilmesi anlamına gelir.

Kişilere özellikle Anadolu'da verilen lakapların, isimden bağımsız olarak kişinin rütbe, makam ve görevini gösteren sözlerin ünvan sözcükleri olması bakımından bu sözcüklerin isimlerle yan yana geldiği kullanımların da birleşik isimler oluşturmaktan ziyade bir kişiye lakap/ünvan oluşturmak amacıyla bir kelime grubunu teşkil ettiği açıktır. *Mehmet Akif, Ziya Gökalp, Yahya Kemal* vb. gibi kişi isimleri ile ağızlarda tespit ettiğimiz *Başezzacı Ali Nuri* (ErzYA, 215/11), *Deli Fikri* (Kırklar, 60/36), *ğadellēñ refik* (AyMA, 308/8), *ğadı kemāleddin* (GazMA, 220/59), *çekic, ali* (KırşYA, 215/84), *kel, üffed* (ZBK, 107/244), *kor, osman* (AksYA, 725/26) vb. gibi kimi kullanımlar arasında kuruluş itibarıyla çok ciddi farklılıklar vardır. Bu çalışmada ihtiyatla da olsa bu gibi yapıların ünvan grubuna daha çok yakışacağını düşünerek bu başlık altında değerlendirilmesini uygun gördük.

ağğadım hala (KaMİA, 67/4)

Ali Êksan Paşa (KİA, 168/35)

ali pehlivan (MalİA, 263/15)

amed ā (EİA, 134/15)

arab üzengi (KırşYA, 364/295)

arifleş omar (MuYA, 196/22)

āşa, nim (KüYA, 209/1) [Ayşe Hanım]

aşığ garip (KırşYA, 329/5)

āşık māmūt (EİA, 144/3),

Bala Beğ (KİA, 165/1)

Başezzacı Ali Nuri (ErzYA, 215/11)

Cahanşah (ARP, 29/9)

çekic, ali (KırşYA, 215/84)

dağıstannı ğara hasan (EİA, 193/373)

Deli Fikri (Kırklar, 60/36)
devriş emmi (KİA, 176/11)
dilelem çengi (KırşYA, 351/95)
dohdör beg (ErzYA, 255/208)
Döne Sultan (KİA, 162/60)
durmuş ali efendi (UşİA, 324/92)
ebānum (NevYA, 129/35) [Ebe Hanım]
ehsan paşa (ErİA, 64/22)
ehmed_ağa (ErİA, 178/10)
elif anım (EİA, 144/3)
ğadellēñ refiK (AyMA, 308/8)
ğadı kemāleddin (GazMA, 220/59)
Ĝara Kázım Paşa (KİA, 167/1)
ğır_aşşe (ÇA, 536/40)
ğoca tırkmen dervişi (Ank, 642/56)
gürgür osman (SivasM, 102/76)
güççük hatem (MuYA, 188/24)
gülüzer_ebe (BalİA, 365/21)
hăcăsānām (MalİA, 377/19) [Hacı Hasan Aĝam]
haCCá anamız (ManA, 899/32)
Hacca dudu (NevYA, 131/4)
hacı āmad (MuYA, 196/22)
hākan_amıca (EİA, 125/21)
halil ibrām dede (ManA, 1206/58)
hanum abula (RİA, 242/43)

hazıratı sülēman (KBA, 84/4)
hazreti ali (UşİA, 186/45)
Heyberileriñ Memmed (NevYA, 217/1)
hurşid beG (Uşhum, 120/37)
İşgodrolı Mısdafa Paşa (KahMA, 70/40)
imāmısūn (İMİA, 253/16) [İmam Hüseyin]
incili çavuş (EİA, 178/41)
kel_üffed (ZBK, 107/244)
kelōlan (ZBK, 122/126)
Kemal paşa (ADÜM II, 37/6, Isparta)
kēzim_ābi (EİA, 125/27)
Ƙ•ōlu (NevYA, 200/3)
kór_ osman (AksYA, 725/26)
mēmed «ā (OYA, 208/210)
mıst_āmca (Deniz, 373/43)
muharrem_usda (KırşYA, 215/84)
oğushan bey (BalİA, 450/27)
ōsüz òllariñ guddūsi (NevYA, 120/35)
ödämişli kór Bayram (ADÜM I, 80/20, Aydın)
Pākīze anım (ZBK, 105/158)
pambuh peri (ArdYA, 74/39)
Paşa Arzu (ARP, 379)
paşa beg^h (ErİA, 27/75)
Rukuş ana (BayD, 194/104)
rüstem dede (ArDem, 182/38)

Sakine ğari (ErzYA, 257/7)
saru memet (AsA, 111/7)
seciye nge (EİA, 127/20)
s y aĥmed (BiMİKA, 172/301)
seydi battal (MalİA, 377/5)
s mmane baba (ErİA, 104/52)
şah ism l (KırşYA, 358/123)
şehnus (OYA, 297/1) [şah Yunus - Yunus Emre]
tenbel memmed (şarYA, 108/20)
tokuşbaba (KırıkİA, 461/28)
tuccar Ğalip (Uşhum, 117/29)
Y zbaşı şaraf ddin Beĝ (ErzYA, 207/6)
Vali Nuri (ErzYA, 215/12)
vannı mamud (KBA, 99/43)
Y r k Ali (AD M I, 20/24, Manisa)

2.2.2.1. C mledeki Ğorevi Y n nden  nvan Grubu

2.2.2.1.1.  nvan Grubunun  zne Olarak Kullanılması

 znesi  nvan grubu olan c mler isim veya fiil c mlesi olmanın yanında olumlu veya olumsuz c mle şeklinde olabilmektedir. Bu c mlerin devrik veya soru olması da m mk nd r.

2.2.2.1.1.1.  znesi  nvan Grubu Olan Fiil C mleri

aĝĝadım hala da isdiyodu (KaMİA, 67/4)
bir de im mis ni kerbel da ş d oluyo (İMİA, 253/16) [İmam H seyin]
Cahaņřah yanna girmeden evel odiyı aradı (ARP, 29/9)
cemal pařa arap řiyinin  oc nu asm  kałķıveri (EİA, 123/19)
foķur foķur kayn  g l baba (EİA, 124/23)

*gètTıKdan sōra **hazıratı sülēman** gidiki elá etmişlar (KBA, 84/4)*

***ehsan paşa** getde kōmōr satma şeyeynen bunarın içene getde (ErİA, 64/22)*

***kelasan** çanakķale türküsünü çarıyo (EİA, 135/34)*

*keşke yirmi sene övel geleydim Şamil dedi **hacāsānām**. (MalİA, 377/19)*

*ondan soā **şah ismāl** dōruldu. (KırşYA, 358/123)*

***sēy ahmed** gētdi (BiMİKA, 172/301)*

***şıh helil** buni görir (AhlA, 129/227)*

*tuccar Gālip nasi bi turki soylarsa **hurşid beg** dipdiri olu (Uşhum, 117/29)*

2.2.2.1.1.2. Öznesi Ünvan Grubu Olan İsim Cümleleri

***Ali Eksan Paşa** var idi (KİA, 168/35)*

***cenabi allah** mekandan münezzehdir (ErİA, 105/95)*

*faķat çoğı ölüm gelmeden ölümü istedi başda **yusuf peygamber**. (AhlA, 164/333)*

*gēdince **tokuşbaba** var. dāñ tepesinde. (KırıkİA, 461/28)*

*hama bizdan **ķayri burda rüstem dede** var seksen yaşunda dohsan yaşunda (ArDem, 182/38)*

***incili çavuş** onun çocū (EİA, 178/41)*

***ōsüz öllariñ guddūsi** var ıdı (NevYA, 120/35)*

*ya o sēra **memmed aĝa** da burdayēde bizinnen beraber (ErİA, 76/20)*

***Yürük Ali** Yonanlılar gasabı. (ADÜM I, 20/24, Manisa)*

2.2.2.1.2. Ünvan Grubunun Nesne Olarak Kullanılması

Ünvan grupları cümlede bu görevde kullanılırken belirtme hâli eki alarak belirtili nesne olabildiği gibi yalın hâlde belirtisiz nesne de olabilir.

*daşā aşāđı, şey, **kürd ismaili asduĝ** da (ErİA, 47/6)*

***ehmed aĝayı** sesliller (ErİA, 178/10)*

*geldik dayinan barabar dedik **şükrü dayi** (AhlA, 182/60)*

*onuñ ölunuñ ĝafasına **gürgür osman** delleridi (SivasM, 102/76)*

*Sen de yazacañ **Ƙofólunuñhunu** (NevYA, 200/3)*

sezai oca 'yı oca tuttular (EİA, 135/43)

***Sakine ğariyi** sen çaluşdurmadın mi (ErzYA, 257/7)*

*soña bi **ebānım ğoñderdi** hōkūmetimiz (NevYA, 129/35)*

2.2.2.1.3. Ünvan Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

Ünvan grubunun yer tamlayıcısı olarak kullanıldığı tespit edilen örneklerde yönelme ve çıkma hâli eki aldığı görülür.

*allah gene razı ossuñ **āmet paşaya** (BalıA, 446/176)*

***dülger āmed ağamdan** dinnedim (EİA, 195/430)*

***incili çavışa padişah** demiş (ÇA, 319/1)*

*Kız buni tıyınca, bu beni niya almadi diya ustini başını yirtip **hurşid beĠa** iftira etmeye **Kaħdi** (Uşhum, 120/37)*

*Parmaĝımı kesmeħ için **Paşa Arzu'ya** ver piçaħ (ARP, 379)*

*sen unu **gülüzer ebeye** soracañ (BalıA, 365/21)*

2.2.2.1.4. Ünvan Grubunun Zarf Tümleci Olarak Kullanılması

Tespit edilen bir örnekte ünvan grubu vasıta hâli eki alarak zarf tümleci görevinde kullanılır.

***mudur beyimlan** yarım saat konuştum. (RİA, 246/21)*

2.2.2.1.5. Ünvan Grubunun Yüklem Olarak Kullanılması

Aĝzılarda ünvan grubunun yüklem olarak kullanıldığı tespit edilen örneklerde grubun ek fiille çekimlendiği görülür.

*benim adım **Deli Balta'dır** (DiyA, 73/53)*

*böyle oldu **sultan sūleymandıh** asgerlik çoh irahat (ŞarYA, 101/12)*

*Dämircinin arqıdaşı **ödämişli kór Bayram** (ADÜM I, 80/20, Aydın)*

***mēmed aĝammış mı** (EİA, 129/86)*

*Ortancası **Kemal paşa** (ADÜM II, 37/6, Isparta)*

Sen Yüzbaşı Şarafüddin Beğ. (ErzYA, 207/6)

2.2.2.2. Ünvan Grubunun Kelime Grupları İçinde Durumu

Ünvan grubunun diğer kelime gruplarının yapısında ne şekilde görev alabildiği aşağıda beş başlıkta verilmiştir.

2.2.2.2.1. Ünvan Grubunun Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması

Abdullah Beğ'in yanı (ErzYA, 207/9)

düz babanın çiftde (ErİA, 105/77)

ğır aşşeniñ gızı (ÇA, 536/40)

haCCá anamızıñ camisi (ManA, 899/32)

halil ibrâm dedeniñ babası (ManA, 1206/58)

hesen ustanın arvadi (AhlA, 105/91)

ibraim peygamberiñ atıldi (ManA, 1201/25)

ilyasefendinin yeğeni (SakİA, 2/39)

İsmâil Beğ'in oğlu (KİA, 285/32)

mēmeT dayınıñ ğarısı (AyMA, 200/13)

mustāmcaniñ yañi (Deniz, 373/43)

mustafa ocalan evi (EİA, 224/1)

oğushan beyiñ buraya ğadar geldī (BalİA, 450/27)

Selahaddin beğ'in barhanesi (ErzYA, 231/33)

sümmane babanın kendese (ErİA, 104/52)

üzeyir beyin ğarısı (ErİA, 20/150)

2.2.2.2.2. Ünvan Grubunun Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlanan Unsur Olarak Kullanılması

üniversTeniñ iramazan hocası (ManA, 779/34)

2.2.2.2.3. Ünvan Grubunun Belirtisiz İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması

'ali paşa mehlesi (VanK, 438/213)

arслан dede kâvesi (EİA, 193/380)

Deli Fikri ismi (Kırklar, 60/36)

Eşref Ağa ismi (KİA, 164/1)

fuan efendi eri'leri (ManA, 704/8)

Ġara Kazım Paşa emri (KİA, 167/1)

göl baba muntıkası (EİA, 124/1)

güççüK imam cāmısı (ManA, 771/6)

iğci baba iği (ErzYA, 231/33)

2.2.2.2.4. Ünvan Grubunun Sıfat Tamlamalarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması

amcam_oğlu Bala Beğ (KİA, 165/1)

bayaT sülālesinden osman biy (ManA, 1206/6)

bi acı ismayil fişek (EİA, 147/26)

bizim köwli paşa beg^h (ErİA, 27/75)

dedemiñ babası ġar_ismayıl (BalİA, 443/69)

dördüncü fırka ġumandanı nāzım bey (KüYA, 145/5)

germiyan beyi yaķuP bey (KüYA, 154/138)

o ali pehlivan (MalİA, 263/15)

senin bacın Döne Sultan (KİA, 162/60)

Şahoġlu Şah Abbas (ARP, 103/1)

şo ezzacı memed (YozYA, 145/31)

tarla dedīn göl baba (EİA, 124/14)

2.2.2.2.5. Ünvan Grubunun Edat Gruplarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması

aşığı ğarip gimi (KırşYA, 329/5)

dilelem çengi diyin (KırşYA, 351/95)

ğadı kemāleddin'e ayit (GazMA, 220/59)

kağraman baba deye (SakİA, 29/26)

güççüK hatem gibi (MuYA, 188/24)

mēmed „ā diyen (OYA, 208/210)

tor şahan gimi (KırşYA, 364/295)

2.2.3. Birleşik Fiil

Ağızlarda tespit edilen birleşik fiiller, “bir fiil unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller”, ve “anlamca kaynaşmış birleşik fiiller” olmak üzere iki başlık altında sınıflandırılmıştır. “Bir isim unsuru ve yardımcı fiilden oluşan birleşik fiiller” Baydar’ın da sebepleriyle belirttiği üzere birer yüklemleştircidir.¹⁶¹ Bu nedenle bu tür kullanımlar yardımcı fiiller başlığı altında değerlendirilmemiştir. Diğer iki grupta tespit edilen birleşik fiiller, başlıkları altında ağızlarda tespit edildiği şekillere göre tekrar sınıflandırılmıştır. Birleşik fiillerde vurgu birinci unsur üzerindedir.

2.2.3.1. Bir Fiil Unsuru İle Bir Yardımcı Fiilden Kurulan Birleşik Fiiller

Bu tür birleşik fiillerde ana unsur olan birinci unsur yardımcı fiil unsuruna zarf fiil ekleriyle bağlanır. Ağızlarda bu şekilde oluşturulan birleşik fiillerin yardımcı unsurları “*bil-, bül-*”, “*dur-, Tur-*”, “*düş-*”, “*gel-*”, “*git-, ged-, géd-, gét-, gid-*”, “*go-, ğo-, ğō, ğoy-, goy-, koy-*”, “*otur-, ot-*”, “*kal-, ğal-, Kal-*”, “*ver-, ū-, ur-, vā-, var-, vār-, ve-, vē-, vé-, vér-, vř- vur-, vi-, vir-, vř-, vör-, vur-*”, “*yaz-*”, “*yürü-*” fiileridir. Bu tür yardımcı unsurlar, ana unsurun anlamına “tezlik, süreklilik, yeterlik, yaklaşma” gibi tasvir edici yeni bir anlam kazandırır. Bu yardımcı fiillerin ana unsura kattığı anlamların kimi zaman birbirlerinin anlamına kaydığı da ağızlarda tespit edilebilir. Örneğin Edirne yöresinde *pādişahın bizim ölu ğızı olmayvarı* (EİA, 187/154) örneğinde *var-* (*ver-*) fiili

¹⁶¹ Turgut Baydar, “İsim + Yardımcı Fiil Şeklinde Oluşan Birleşik Fiiller Üzerine”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 49 (2013): 64.

ile oluşturulan birleşik fiil, tezlik bildirmekten başka süreklilik de bildirebilmektedir. Konyaili Taşkent ilçesinde görülen bir kullanımda ise “git-” fiili genel anlamının dışında, “*ver-*” fiili gibi tezlik bildirir: *yatıgid-* (KonTaş, 83/52).

Türkiye Türkçesi ağızlarında tespit edilen “*başla-*, *başda-*, *bāşla-*”, “*çalış-*”, “*çih-*”, “*iste-*, *ista-*, *isdē-*, *isdi-*”, “*kalk-*, *kaḥ-*, *kaḥ-*”, “*var-*” gibi birleşik fiil olmayan bazı fiiller *-mAyA başla-*, *-mAyA çalış-*, *-mAyA çık-*, *-mAk iste-*, *-mAyA kalk-*, *-mAyA var-* kalıpları ile fiilleri tasvir ederek yardımcı fiil olabilmektedir.

2.2.3.1.1. Yardımcı Fiili “bil-, bül-” Olan Birleşik Fiiller

ālabil- (BİYA, 171/56)

anada-bil- (NevYA, 176/25)

duru mu bil- (UşİA, 234/62)

dutubil- (YozYA, 81/87)

evlenebil- (KBA, 97/3)

ğatıbil- (ManA, 1015/13)

ğedebil- (AKYA, 227/79)

ğonuşabil- (KüYA, 151/9)

ğönderebil- (ErİA, 238/43)

sönebül- (ErİA, 70/83)

söyleyebil- (ErİA, 106/132)

verebül- (ErİA, 70/79)

yapabül- (ErzYA, 239/38)

yörüyebil- (BİYA, 172/13)

2.2.3.1.2. Yardımcı Fiili “dur-, Tur-” Olan Birleşik Fiiller

baḳıb dur- (EİA, 169/70)

bārıP-dur- (MuYA, 194/45)

deyif dur- (ARP, 27/17)

dolanıp dur- (ErİA, 105/79)
dönmeye dur- (BalİA, 365/19)
dönüP dur- (AyMA, 304/11)
durup dur- (KüYA, 202/12)
ğaladur- (Reşad, 85/54)
gediPdur- (AKYA, 269/37)
ğivışlıyıp dur- (KaMİA, 76/24)
gitmeye dur- (BalİA, 365/19)
giyip dur- (MuYA, 264/7)
kasılıPdur- (BalİA, 529/85)
oturadur- (KarİA, 284/86)
oturuP dur- (DenBa, 14/19)
oyneP-ğalKıP dur- (MuYA, 191/17)
tikilip dur- (BİYA, 232/28)
uraşıb dur- (KırıkİA, 244/22)
ūraşıP dur- (ManA, 616/91)
ürüp dur- (BalİA, 453/149)
yanıP dur- (KüYA, 202/12)
yanıpTur- (ManA, 1179/344)
yapā dur- (BİYA, 296/16)
yapıpdur- (MuYA, 249/8)
zırıncıyıp dur- (EskYA, 169/56)

Malatya yöresinde *dur-* yardımcı fiili ile oluşturulan birleşik fiillerde yardımcı fiilin genel işlevi olan süreklilik anlamının dışında *başla-* fiilinin kattığı anlam vardır.

daralmaya dur- (MalİA, 275/6)

2.2.3.1.3. Yardımcı Fiili “düş-” Olan Birleşik Fiiller

Karaman’da “gel-” yardımcı fiilinin işlevine benzer şekilde “düş-” fiili de kullanılabilir.

çıka düş- (KarÍA, 484/35)

2.2.3.1.4. Yardımcı Fiili “gel-” Olan Birleşik Fiiller

açagel- (UşÍA, 289/276)

beşau gel- (Çamlı, 195/516)

çıkagel- (UşÍA, 289/278)

geliK gel- (AyMA, 257/33)

geliPgel- (AKYA, 277/88)

geze gel- (KarÍA, 335/27)

görüP gel- (BalÍA, 486/55)

koşuP gel- (ManA, 867/8)

2.2.3.1.5. Yardımcı Fiili “git-, ged-, géd-, gèt-, gid-” Olan Birleşik Fiiller

alı gid- (KonKul, 168/44)

alıP gid- (ManA, 741/51)

alıp gid- (OYA, 288/36)

bırağar git- (KüYA, 236/14)

bırahip gèt- (UMA, 142/124)

boşu gíd- (RÍA, 250/78)

çalsa git- (IMÍA, 299/90)

ğacıKgid- (AyMA, 197/7)

geçi gid- (TrYA, 162/81)

geçinip géd- (ÇA, 644/40)

gediPged- (AKYA, 294/81)

gelĩ gid- (Deniz, 232/11)

gelik gid- (İzBay, 489/25)

ġo git- (MuYA, 191/14)

ġor gid- (BayD, 136/85)

véri gid- (KonKul, 189/17)

yaşıyīb gid- (Kilis, 60/20)

yehamaya ged- (Uşhum, 153/18)

Konya ili Taşkent ilçesinde görülen bir kullanımda “git-” fiili, “ver-” fiili gibi tezlilik bildirir:

yatıgid- (KonTaş, 83/52)

2.2.3.1.6. Yardımcı Fiili “go-, ġo-, ġō, ġoy-, ġoy-, koy-” Olan Birleşik Fiiller

Ağızlarda “ver-” yardımcı fiilinin tezlilik işleviyle benzer şekilde “go-, ġo-, ġō, ġoy-, ġoy-, koy-” fiilleri de kullanılmaktadır.

alaġo- (AKYA, 239/23)

alagō- (Göl, 345/68)

alago- (UşİA, 99/31)

alâġo- (KüYA, 136/54)

alġo- (ManA, 1129/35)

alıġoy- (NevYA, 209/7)

araya ġo- (İMİA, 258/109)

be'leyiġo- (DenBa, 27/6)

ġırá ġoy- (ADÜM I, 3/15 Balıkesir)

ġonuşu-ġo- (MuYA, 270/17)

ġöme ġo- (BalİA, 473/101)

keseġoy- (Lap, 363/74)

ōturaġo- (ÇanA, 694/49)

tutaġo- (BalĀA, 486/53)

2.2.3.1.7. Yardımcı Fiili “kal-, ġal-, Ķal-” Olan Birleşik Fiiller

bakā Ķal- (BĪYA, 406/30)

ġala ġal- (NiBorA, 426/210)

ġalaġal- (ZBK, 178/17)

yaşşayaġal- (ÇanA, 759/499)

yıġıla gal- (NevYA, 120/33)

2.2.3.1.8. Yardımcı Fiili “otur-, ot-” Olan Birleşik Fiiller

Antalya'nın Korkuteli yöresinde “*dur-*” yardımcı fiilinin süreklilik işleviyle benzer şekilde “*otur-, ot-*” fiili de kullanılmaktadır.

aTdırıPotur- (AKYA, 278/85)

oturuPot- (AKYA, 278/85)

2.2.3.1.9. Yardımcı Fiili “ver-, ū-, ur-, vā-, var-, vār-, ve-, vē-, vē-, vēr-, vī-vır-, vi-, vir-, vīr-, vör-, vur-” Olan Birleşik Fiiller

açivī- (Deniz, 242/111)

açivır- (ManA, 626/29)

aġlayıvir- (KarĀA, 405/5)

alivīr- (AKYA, 300/31)

alivur- (NiBorA, 322/94)

atıvi- (Boya, 219/148)

bulivār- (SakĀA, 245/59)

cannanıvör- (ZBK, 120/69)

çekilivē- (MuYA, 192/56)

'dādı-ver- (NevYA, 119/11)

deve- (UşĀA, 187/83)

dēvē- (İMİA, 227/88)
deyver- (KüYA, 156/14)
dīver- (BİYA, 473/16)
diz çöküve- (AKYA, 269/65)
dönve- (BİYA, 479/19)
dura var- (ADÜM II, 118/1, Çorum)
duTuvar- (AKYA, 300/31)
dutivē- (KüYA, 147/93)
dutivi- (BalıA, 592/28)
ekivör- (EİA, 229/7)
ēltiver- (BİYA, 224/16)
ğalkıvē- (MuYA, 191/31)
gaynedive- (KüYA, 142/265)
gelīve- (KüYA, 156/14)
ğouvar- (ZBK, 127/6)
govē- (UşİA, 208/28)
ğover- (ErzYA, 259/22)
ğovi- (KüYA, 184/33)
goyur- (MalıA, 377/15)
ğoyuvē- (MuYA, 193/78)
ğoyvā- (BilıA, 587/87)
ğoyver- (ErıA, 77/51)
ğoyver- (KBA, 177/17)
ğoyvir- (EskYA, 165/14)
ğuruvur- (ManA, 906/21)

kaķıver- (BalĀA, 599/125)

kaķıver- (EĀA, 123/19)

ķopū- (BalĀA, 472/50)

koyvar- (BĪYA, 536/65)

kover- (RĀA, 198/35)

Ķoyvēr- (Tunc, 117/13)

ķusuver- (Yal, 470/28)

olmayvar- (EĀA, 187/154)

ölümsürēvir- (MuYA, 455/155)

pātlayıver- (BĪYA, 324/15)

salıver- (ErĀA, 187/28)

saymayıvi- (İskil, 139/69)

serinnēver- (KüYA, 156/8)

toķıver- (RĀA, 242/47)

tutuvā- (EĀA, 178/46)

varıvır- (BĪYA, 184/7)

virivir- (KarĀA, 473/50)

yakalayvar- (EĀA, 192/351)

yapıver- (AyMA, 348/2)

yap'vē- (KüYA, 155/142)

yatırıvē- (AyMA, 349/8)

yazıvır- (MuYA, 332/20)

yükledive- (KüYA, 204/24)

2.2.3.1.10. Yardımcı Fiili “yaz-” Olan Birleşik Fiiller

çıkayaz- (UşĀA, 255/169)

düşeyaz- (AKYA, 242/19)

gebereyaz- (ÇanA, 699/42)

öleyaz- (MuYA, 385/43)

2.2.3.1.11. Yardımcı Fiili “yürü-” Olan Birleşik Fiiller

Karaman ve Denizli yörelerinde “*dur-*” yardımcı fiilinin süreklilik işleviyle benzer şekilde “*yürü-*” fiili de kullanılmaktadır

gezinip yürü- (KarİA, 392/63)

gezip yürü- (DenBa, 68/16)

2.2.3.1.12. Birinci Unsuru Kip Eki Taşıyan Birleşik Fiiller

Bu tür fiillerin birinci unsuru herhangi bir kip eki olarak ikinci unsuru temsil eden fiile birleşir ve beraber bir anlamı ifade eder. İlk unsurun taşıdığı kip eki zarf-fiil ekinin yerini tutmaktadır. Bu sebeple başlığımızdaki isimlendirme birinci unsurdaki yapı gereği tercih edilmiştir. Bu yapıların ikinci kelimesindeki kip eki ise zarf-fiil işlevinde değildir, zaman veya dilek bildirmektedir.

alah baāh, *ğarınçaların pādişahının tivini* (ErzYA, 403/11)

benim kız sıdalanır durur uyhusu gelinci (NevYA, 122/31)

ev yıkıldı diyinçe çekdim geldim (EldA, 107/9)

ğaç dene insan geldi geCdi (ManA, 926/153)

godu gètdi (NevYA, 129/38)

ğor gider (ErİA, 181/120)

iziynen iziynen awlar gidersin (ErİA, 47/31)

yutkunmuş kalmış (EİA, 178/45)

2.2.3.1.13. Yardımcı Fiili “başla-, başda-, başla-” Olan Birleşik Fiiller

Ağzılarda “*başla-*” fiili, yönelme hâli eki almış *-mA* ve *-mAk* isim-fiil eki almış hareket isimleriyle birleşik fiil oluşturur.

ağlamiya başla- (ErİA, 90/94)

ađlımā başla- (AyMA, 225/36-37)
ālamā başla- (EİA, 143/45)
annatmaya başla- (BilİA, 587/72)
ārtmaya başla- (BİYA, 276/20)
çalışmā başla- (EİA, 185/63)
dönmeē başda- (KİA, 357/99)
ekmiye başla- (NevYA, 129/9)
ğazmıya başla- (OYA, 247/8)
gelmağa başli- (DiyA, 73/57)
gālmāyā başla- (SakİA, 5/6)
getmaya başla- (Uşhum, 144/38)
gitmeye başla- (Muş, 116/32)
gūlmađa başla- (BiMİKA, 165/104)
gūlmü'e başla- (ÇA, 532/12)
para yapmamā başla- (KüYA, 238/34)
parā'tmē bāşla- (BİYA, 563/41)
sallanmaē başla- (KüYA, 148/20)
şişmeğe başda- (KİA, 355/29)
yapmağa başla- (ARP, 29/7)
yemeğe başla- (ErzYA, 250/8)
yemeye başla- (ErzYA, 252/96)

2.2.3.1.14. Yardımcı Fiili “çalış-” Olan Birleşik Fiiller

Ağızlarda “çalış-” fiili, yönelme hâli eki almış *-mA* isim-fiil eki almış hareket isimleriyle birleşik fiil oluşturur.

yiñmiye çalış- (KaMİA, 60/23)

vurmuya çalış- (ÇA, 753/48)

2.2.3.1.15. Yardımcı Fiili “çih-” Olan Birleşik Fiiller

Uşhum yöresinde “çih-” fiili, yönelme hâli eki almış *-mAk* isim-fiil eki almış hareket isimleriyle birleşik fiil oluşturur.

aramaya çih- (Uşhum, 158/20)

2.2.3.1.16. Yardımcı Fiili “iste-, ista-, isdē-, isdi-” Olan Birleşik Fiiller

Ağızlarda “iste-” fiili, yönelme hâli eki almış *-mAk* isim-fiil eki almış hareket isimleriyle birleşik fiil oluşturur.

almaK isdi- (ÇA, 319/17)

almağ iste- (OYA, 190/10)

almaye iste- (ErzYA, 305/17)

aşmağ isdē- (ZBK, 117/21)

gelmeğ isdi- (KİA, 165/5)

gömmağ iste- (UMA, 219/44)

öğrenmek iste- (ErzYA, 251/36)

soylamay ista- (Uşhum, 117/5)

sürmek iste- (KırşYA, 218/52)

2.2.3.1.17. Yardımcı Fiili “kalk-, Kağ-, kalk-” Olan Birleşik Fiiller

Ağızlarda “kalk-” fiili, yönelme hâli eki almış *-mA* isim-fiil eki almış hareket isimleriyle birleşik fiil oluşturur.

alma kalk- (AKYA, 288/22)

asmā kalk- (EİA, 123/19)

iftira etmaya Kağ- (Uşhum, 120/37)

numara yapmā kalk- (EİA, 173/60)

tutmaya kalk- (EİA, 169/75)

2.2.3.1.18. Yardımcı Fiili “var-” Olan Birleşik Fiiller

Malatya’da “var-” fiili, yönelme hâli eki almış *-mA* isim-fiil eki almış hareket isimleriyle birleşik fiil oluşturur.

anlaşmaya var- (MalİA, 293/8)

2.2.3.2. Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller (Anlam Kaymasına Uğramış ve Deyimleşmiş Olan Birleşik Fiiller)

Bir veya birden fazla isim unsuru ile bir fiil unsurundan meydana gelen bu birleşik fiillerde unsurlardan biri veya her ikisi kendi anlamları dışında bir anlamı ifade eder. Tespit edilen ve başlıkları altında sınıflandırılan bu tür birleşik fiillerin bazıları deyimleşmiştir.

2.2.3.2.1. Tek Unsurlu Kalıplaşmış Birleşik Fiiller

2.2.3.2.1.1. Özne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

aber gel- (EİA, 147/13)

adı gağ- (MalİA, 336/12)

ağlı gavra- (NevYA, 133/26)

aklı er- (İMİA, 289/48)

aklı ěr- (BİYA, 172/16)

aklı yat- (UşİA, 211/16)

akli ‘kes- (RİA, 202/5)

algış gop- (KBA, 177/17)

ayrılasm gel- (Göl, 280/223)

bahar gel- (AhlA, 137/117)

başı çatl- (ErzYA, 257/30)

canı iste- (BİYA, 424/63)

canı isTe- (ManA, 1202/41)

canı sıkıl- (EİA, 140/19)

dermanın hintbın kesil- (NevYA, 135/35)

dibi tut- (BalıA, 511/9)

dili dudul- (AKYA, 286/135)

dili duTma- (ÇA, 748/99)

Emehlisi gel- (AğrıD, 1419/24)

ğırk bas- (KüYA, 209/21)

ğırkı ğarış- (ManA, 937/328)

ğoyını düş- (KBA, 160/75)

ğönlü kal- (DiyA, 63/29)

ğönü isde- (NevYA, 127/26)

ğözi kes- (AhlA, 168/69)

ğözleri yaşar- (KonKul, 185/127)

ğözü gal- (MalıA, 269/35)

ğözü ğarağ- (ÇA, 536/38)

ğüneş aş- (Düz, 87/16)

hālı ğalma- (KıA, 165/20)

içi dellēn- (AyMA, 309/45)

kafam takıl- (EıA, 173/67)

kafasi bozul- (DiyA, 65/122)

kanı kayna- (DiyA, 81/41)

merağ al- (DiyA, 73/52)

rushum çat- (ErıA, 105/80)

sēl kop- (DiyA, 129/20)

sıra gel- (ÇA, 315/38)

tepesi at- (DiyA, 64/83)

ürağı yarıl- (KBA, 130/37)

üregi yan- (AhlA, 178/63)

yürā ferahlan- (SivasM, 135/95)

yürag soğı- (KBA, 162/164)

yüregi aci- (DiyA, 72/13)

2.2.3.2.1.2. Nesne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

Aclıg çeh- (AğrıD, 1420/9)

ad dağ- (TrYA, 227/8)

ağırlık vēr- (BİYA, 358/3)

ağzın dadın boz- (DiyA, 64/91)

ağlı yitir- (KİA, 353/61)

ağlıni oynat- (ErzYA, 255/241)

akıl al- (KüYA, 136/39)

alımını al- (ÇA, 426/135)

āT dutdur- (KaMİA, 80/9)

ataş al- (BalİA, 367/69)

ayak aç- (EİA, 124/3)

aziyet çek- (İskil, 165/25)

bac al- (KırşYA, 221/2) [murat al-]

bāmaK isī- (AyMA, 308/4)

bazallıh biç- (NevYA, 121/13)

beyiT at- (ManA, 651/21)

caķı sat- (KüYA, 157/35)

can daşı- (KaMİA, 142/23)

ciğer yağ- (SivasM, 216/14)

çapıyı çapala- (ŞuhYA, 346/1)
çiğın dut- (ErzYA, 390/16)
dadını dat- (NevYA, 130/14)
dalga geç- (UşİA, 189/131)
dawul zurna vur- (ErİA, 49/75)
ders al- (BİYA, 558/23)
đuuñ dut- (NevYA, 121/14)
duun dut- (Sulu, 109/26)
duzu dök- (NevYA, 139/30)
dügen koş- (MalİA, 283/1)
dūn dut- (AksYA, 524/15)
düün vu- (IMİA, 214/4)
el qoy- (NevYA, 132/4)
el öp- (EİA, 139/50)
el duTuş- (ManA, 1162/39)
él vër- (KaMİA, 55/2)
ētiyacımızı gōr- (BİYA, 166/19)
ğadir bekle- (IMİA, 244/68) [Kadir Gecesi'ni aramak]
ğan āla (NiBorA, 415/41)
ğapısını vur- (KırşYA, 203/176)
ğaş ğabah töh- (ARP, 36/9) [gözü karartmak]
ğavidı peliş- (ÇA, 640/7) [külahları değişmek]
ğırK uçur- (KüYA, 141/221)
ğoluma söyle- (KırşYA, 219/75) [atışma söylemek]
gónül yap- (MalİA, 375/5)

göremek at- (BalıA, 502/10)
göz gezdir- (KBA, 100/80)
göz göy- (ErzYA, 308/73)
hamam yap- (UşİA, 195/15)
xarman galdır- (ADÜM I, 117/24, Burdur)
hayat ğurtar- (ÇA, 423/41)
husūmeT bāla- (ManA, 903/13)
iramazan dut- (BalıA, 565/7)
ilānç al- (ADÜM I, 3/23, Balıkesir)
iman getir- (ErİA, 134/27)
ismūnu koy- (ArdYA, 61/17)
iş başı yap- (Sulu, 179/1)
işey işe- (KüYA, 199/11)
işini gör- (KarİA, 254/14)
kaşayı vur- (UMA, 183/44)
karal ver- (ArdYA, 76/11)
karalar bağla- (AyMA, 346/13)
Ķız iste- (Hemşin, 291/1868)
Ķız isTe- (BiMİKA, 132/137)
kıza tutul- (Hemşin, 291/1850)
mani at- (KüYA, 146/37)
metel sat- (Sulu, 177/22)
murad al- (ŞarYA, 95/41)
nikā kıy- (EİA, 127/15)
namaz ğıl- (KırşYA, 206/237)

nışan dah- (KırşYA, 198/40)
numara yap- (EİA, 173/60)
oca tut- (EİA, 135/43)
oğul ver- (ErİA, 69/74)
oķsal- (İMİA, 257/20) [haber salmak]
oyun çıkar- (AKYA, 296/69)
ölgülü gēdi (BalİA, 467/78) [öleceği gelmek/tutmak]
ölü başı bekle- (AKYA, 289/23)
paçeyi ğurtar- (ErzYA, 214/2)
para yāp- (BİYA, 487/19)
salıg ver- (KahMA, 77/72)
sağal ğoy- (ErİA, 91/128)
selam ver- (EİA, 146/68)
sığıntı çek- (AdıKGS, 159/105)
şaka götür- (ÇA, 317/11)
řār üzü görme- (ADÜM I, 130/1, Antalya)
şeref vēr- (KaMİA, 65/1)
tecribe gör- (EİA, 148/60)
tekbir getir- (EİA, 137/39)
tentene işle- (AKYA, 288/9)
toy duĒun Kur (Uşhum, 155/2)
uraķ biç- (ManA, 685/35)
ümit bağla- (DiyA, 76/8)
vakıt geçir- (EİA, 227/37)
yemin iç- (DiyA, 76/15)

yol gösder- (AhlA, 161/247)

yol ver- (ErĀA, 47/24)

yōurt çal- (ManA, 721/7)

yüz çewür- (ErĀA, 65/34)

2.2.3.2.1.3. Yer Tamlayıcısı + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

aħla gel- (DiyA, 81/85)

aħlına uy- (EskYA, 166/56)

aħlına düş- (EskYA, 172/135)

allāsmarla- (KırşYA, 352/121)

bal yapmaya çih- (ErĀA, 109/71)

başa çoñuş- (ÇA, 536/30)

başına üş- (ÇA, 319/15)

başıñız çaresine baħ- (AsA, 112/31)

bir aráya gel- (KırşYA, 199/57)

birbirina düş- (BiMĪKA, 168/199)

birbirine gir- (ŞarYA, 103/24)

bizden geş- (TrYA, 178/27)

bōzuna dur- (EĀA, 187/146)

çeyize çık- (ManA, 725/37)

dile gel- (ÇA, 422/11)

derdine tay ol- (ErzYA, 251/32)

doktora çık- (EĀA, 172/26)

dünyaya gēl (BĪYA, 435/7)

ele geçir- (MuYA, 196/34)

elde gid- (KüYA, 151/14)

emrinden ıg- (KahMA, 69/6)
elinden eyh- (ErİA, 30/6)
erene gel- (KüYA, 210/52) [yemekle taziye ziyareti]
falakaya yatır- (ManA, 913/43)
fele in çemberinden ge- (Glnar, 224/35)
fırtınaya tutul- (Van, 177/39)
aleme ek- (BalİA, 446/166)
atarına yeden- (BalİA, 378/179)
irtlağına ök- (ErzYA, 208/60)
golayına ga- (MalİA, 244/1)
goliyliğe var- (MalİA, 290/67)
g'özmun oğniná al- (RİA, 202/11)
gnlnden coş- (OYA, 290/35)
gnnnden Kp- (ManA, 411/20)
gz, önünde tut- (ManA, 861/19)
gze gir- (KİA, 280/4)
gnahına gir- (KarİA, 431/33)
htrma getir- (KYA, 239/85)
hoşumuza gid- (AksYA, 536/1)
hoşn, git- (KYA, 135/4)
hoşuna gel- (A, 641/14)
kafada dak- (UşİA, 187/80)
kafaya dak- (ManA, 746/7)
kafasına dang ed- (DiyA, 65/115)
kalbe dam- (DiyA, 104/48) [kalbe doğmak]

küplere bin- (DiyA, 72/18)
mahgemeye ver- (TrYA, 101/22)
mèydenè çığ- (ÇA, 316/62)
mezere götür- (NevYA, 184/64)
namaza dur- (EİA, 125/26)
namaza ot- (ARP, 376/16) [namaza oturmak]
nezere gel- (AhIA, 183/68)
oğüne kat- (ArdYA, 71/27)
ölümünden dön- (ZBK, 107/274)
peşinde gèz- (BİYA, 368/12)
peşiñe dağ- (AksYA, 415/128)
risk altına gir- (ÇA, 424/81)
sevdaya düş- (NevYA, 199/37)
sözünden çık- (DiyA, 73/60)
sözüne gel- (DiyA, 65/143)
tamāmına erdir- (Gülner, 204/24)
tava gel- (BalİA, 390/51)
topa tut- (BalİA, 492/28)
tumana işi- (AğrıD, 1422/25)
üslène titrè- (EİA, 142/4)
üstüne evlen- (VanK, 212/117)
yaniña gal- (SivasM, 216/2)
yatıya kal- (EİA, 127/30)
yerli yerine yerleştir- (EskYA, 145/24)
yola çih- (Uşhum, 117/2)

yola gel- (UşİA, 190/185)

yola düş- (SivasM, 100/5)

yola tüş- (ARP, 150/13)

yuvadan uş- (ManA, 884/11)

2.2.3.2.1.4. Zarf Tümleci + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

açığ bulun- (KBA, 90/66)

ana arvat sög- (ErzYA, 208/39)

ayrı tüş- (ARP, 325/4)

boş birağ- (AhİA, 117/323)

bozuk çal- (OYA, 155/3)

çok çeh- (VanK, 215/202)

diz çök- (AKYA, 269/65)

dünür çık- (KüYA, 209/4)

düür gel- (Sulu, 181/17)

düür git- (KırşYA, 412/15)

elçi ged- (ARP, 105/33)

evlatlık al- (EİA, 128/59)

epeî pağalıya otur- (KüYA, 135/16)

geşmiş olsuna geT- (Göl, 350/107)

gelin ged- (ErzYA, 225/20)

gelin gel- (ErİA, 25/21)

ğoz aydına gel- (NevYA, 121/12)

ğaklı çık- (Göl, 313/73)

hayretler içinde gal- (AğrıD, 1420/33)

hiş gal- (DenBa, 104/12)

hoş tut- (EİA, 226/30)

ilin_ilin_ilin- (KİA, 277/2)

iş güveyi gir- (ManA, 1178/317)

kör puşman gel- (Tunc, 98/38)

mehel_minasiP gör- (KüYA, 135/12)

muhtaç gal- (UşİA, 186/31)

münasiP gör- (Düz, 134/31)

münasiP gör- (KBA, 97/16)

o gediş geT- (SivasM, 158/31)

saya gez- (KırşYA, 418/1) [farklı kılıkla kapı kapı dolanmak]

şehit düş- (EİA, 189/220)

şeyit düş- (BalİA, 378/191)

tor dur- (ManA, 697/14) [soğuk durmak]

ucuz kurtul- (ManA, 738/7)

uygun gör- (KarİA, 494/2)

vaz gel- (EskYA, 171/100)

vazgeç- (BİYA, 356/23)

yæssir düş- (AğrıD, 1419/5)

zıt gid- (KüYA, 226/53)

zor gel- (ManA, 611/15)

2.2.3.2.2. İki Unsurlu Kalıplaşmış Birleşik Fiiller

2.2.3.2.2.1. Özne + Nesne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

Allah belasını ver- (KüYA, 149/43)

âdet yerini bul- (BalİA, 388/200)

ğış ğaPın al- (AKYA, 275/152)

göz gözü görme- (ErİA, 33/19)

hak yerini bul- (AKYA, 301/68)

seller dız ovayı bürü- (AksYA, 385/2)

2.2.3.2.2.2. Özne + Yer Tamlayıcısı + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

ahlım başımnan geç- (KİA, 165/19)

aħli başından gid- (ErİA, 182/171)

aķķılım başımnan gid- (AhİA, 104/54)

aklı başına gel- (EİA, 189/229)

at izi it izin āriş- (KaMİA, 111/25)

dünya başımıza çök- (Vank, 187/30)

gorħu üregine dan- (AğrıD, 1422/9)

iki baş bi yasduħda uyu- (AsA, 124/87)

iş işden geç- (MuYA, 299/50)

rezillik topīmizden ak- (ManA, 721/4)

2.2.3.2.2.3. Özne + Zarf Tümleci + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

boynu ergi ğal- (ErzYA, 306/24)

ĝózú açık gid- (ZBK, 108/319)

ĝuş ĝuşluĝiynan uşma- (ErİA, 164/15)

2.2.3.2.2.4. Nesne + Özne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

içini ğan bāla- (AKYA, 329/26)

2.2.3.2.2.5. Nesne + Yer Tamlayıcısı + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

aKli başuvan topla- (Uşhum, 121/1)

başī belāya soħ- (ZBK, 122/121)

ekmeĝi boĝaza dur- (KaMİA, 24/13)

fırsad ele geç- (AksYA, 507/142)

Ƙafasini yere Ƙoy- (Van, 178/77)

öküze tereye çıhart- (ErĀA, 77/46)

2.2.3.2.2.6. Nesne + Zarf Tümlenci + Fiil Bağlantısı ile Birleşenler

ortalığı ellaltıya ver- (KĀA, 359/190)

2.2.3.2.2.7. Yer Tamlayıcısı + Özne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

ayaklara gara sular yörü- (UşĀA, 194/43)

boğuna erkek sinek bile konma- (EĀA, 194/407)

dırnağına daş dohan- (MalĀA, 264/21)

göksünde ağ tüğler bit- (MalĀA, 292/35)

gözünden uyhu düş- (DiyA, 70/73)

kalbine kötülüğ doğ- (DiyA, 83/24)

2.2.3.2.2.8. Yer Tamlayıcısı + Nesne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

başına hunu ver- (BalĀA, 378/175)

dertlavuna derman bul- (Uşhum, 117/2)

derdine derman bul- (AdıKGS, 161/36)

ğaraya ayağ bas- (KüYA, 208/12)

ğırmızı güle sögid aşla- (ErzYA, 278/105)

kadere boyun eğ- (DiyA, 80/56)

yatan tawuğa kışo de- (ErĀA, 26/28)

2.2.3.2.2.9. Yer Tamlayıcısı + Yer Tamlayıcısı + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

inneden ipligá dön- (KBA, 100/100)

2.2.3.2.2.10. Yer Tamlayıcısı + Zarf Tümlenci + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

develiye yiñge gid- (KaMĀA, 124/28)

keza talíp çik- (Hemşin, 292/1887)

şeytana yaxın git- (VanK, 254/34)

2.2.3.2.2.11. Zarf Tümleci + Özne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

içdügcene içesi gel- (OYA, 265/5)

2.2.3.2.2.12. Zarf Tümleci + Yer Tamlayıcısı + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

birise ona çıḡ- (ErİA, 14/18)

yerde ararḡan göktö bul- (KüYA, 159/61)

2.2.3.2.2.13. Zarf Tümleci + Nesne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

yorgana göre ayā uzad- (NevYA, 136/50)

2.2.3.2.3. Üç Unsurlu Kalıplaşmış Birleşik Fiiller

2.2.3.2.3.1. Özne + Yer Tamlayıcısı + Nesne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

aş tavik düşünde darı gör- (AKYA, 224/43)

2.2.3.2.3.2. Özne + Yer Tamlayıcısı + Zarf Tümleci + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

bu geniş dünya başıma dar gel- (VanK, 420/107)

2.3. III. TİP: EŞ DEĞERLİ KELİME GRUPLARI

2.3.1. Tekrar Grubu

Eş görevli iki kelimenin bir kavramı karşılamak veya bir hareketi tarif etmek üzere bir araya gelerek oluşturduğu tekrar grupları anlamı güçlendirme vazifesiyle Türkiye Türkçesi ağızlarında çok fazla bulunur. Kuruluş özellikleri, cümledeki ve diğer kelime gruplarının yapısında üstlendikleri görevleri bakımından ağızlarda tespit edilen tekrar grupları aşağıda incelenmiştir. Tekrar gruplarının her iki unsuru da kendi vurgusunu taşır ve unsurlar çekim eki alabilir.

2.3.1.1. Tekrar Çeşitleri

2.3.1.1.1. Unsurları Aynı Olan Tekrar Grubu

acuhlu acuhlu (ErzYA, 394/66)

aḡlêye aḡlêye (ErzYA, 235/229)

air air (KüYA, 155/149)
ālaya ālaya (EİA, 142/14)
böyle böyle (ÇA, 425/101)
çeş çeşit (İMİA, 242/104)
didini didini (NevYA, 135/27)
ğaş gaş (ErzYA, 220/13)
ğıda ğıda (BalİA, 600/10)
ğol gola (KırşYA, 200/87)
gopuşu gopuşu (NevYA, 168/10)
göde göde (KüYA, 174/25)
görü görü (ManA, 981/65)
goyhun goyhun (KırşYA, 375/45)
ğuccük ğuccük (Ank, 319/88)
ğumbür ğumbür (NevYA, 194/2)
ğule ğule (NevYA, 119/28)
haKKumi haKKumi (Uşhum, 163/11)
hemem hemem (BalİA, 524/5)
hıldır hıldır (Tunc, 118/18)
kemiri kemiri (AKYA, 236/26)
ırmık ırmık (EİA, 189/206)
iziynen iziynen (ErİA, 47/31)
kóme kóme (KırşYA, 203/155)
limme lim (ErzYA, 219/49)
linK linK (Van, 181/156)
noħda noħda (KaMİA, 124/1)

perde perde (ÇA, 315/33)

salleve salleye (KüYA, 203/10)

sin sin (KırşYA, 199/69)

tel tel (EİA, 128/50)

'tingiş 'tingiş (Deniz, 375/14)

tutu tutu (ManA, 1050/30)

usul usul (BalıA, 480/161)

varı varı (MuYA, 423/7)

yüzü yüzü (MuYA, 248/48)

2.3.1.1.2. Unsurları Yakın Anlamli Olan Tekrar Grubu

ac susuz (Uşhum, 122/34)

aj susız (ErzYA, 220/7)

alat ğaSalat (BolSeb, 131/36)

apal topal (AKYA, 223/3)

aslı asaleti (OYA, 287/45)

aydı yılda (ADÜM I, 82/12, Aydın)

bakkal çakkal (BİYA, 166/17)

bel bereket (OYA, 292/73)

beT berekeT (ManA, 634/41)

böon yarın (MalıA, 372/35)

cül cıPlaK (BalıA, 479/21)

cırlıcbılaK (ÇA, 533/25)

çağa çoluğ (KBA, 104/34)

çalanıñ çapanıñ (UşıA, 194/40)

çoliğ çociğ (VanK, 245/427)

çor çocug (İMİA, 213/43)
dangur dungur (Boya, 111/57)
dawul zurna (ErİA, 49/75)
davullu zurnalı (KüYA, 218/9)
destamaz (ARP, 376/13) [asbest namaz]
dikiş nahış (NevYA, 130/14)
dōş çekiş (NevYA, 211/63)
el ālem (ErzYA, 255/209)
eminluḡ edinluḡ (ArdYA, 71/47)
falan feşman (Düz, 134/11)
ğar tozaḡ (ErİA, 48/40)
ğarı gızan (KüYA, 168/5)
gıl gındap (NevYA, 129/24)
ğonum ğomşu (AyMA, 200/4)
ğonum ğomşu (ErzYA, 391/4)
ğonunġ ğomşũ (SakİA, 40/5)
ğorun ğonşı (ZBK, 160/6)
ğullu güllü (EİA, 237/8)
habra debre (EİA, 123/15)
‘haldur ‘huldur (KaMİA, 17/11)
ḡāli aḡvāli (DiyA, 120/3)
hayvan haşaT (ManA, 966/65)
hısım garım (KahMA, 73/28)
gonah ġapı (NevYA, 131/2)
ıfırı zıfırı (İskil, 163/16)

ısm ak̄raba (EİA, 238/35)

Itk̄ın batk̄ın (DiyA, 110/16)

iri iri (KüYA, 174/25)

k̄āfir küffār (EİA, 142/21)

kók kócek (MalıA, 284/1)

köç k̄arvan (KİA, 199/49)

küldür paldır (AKYA, 300/31)

mal maç (NevYA, 196/4)

mal maşat (UşİA, 337/7)

mehel minasiP (KüYA, 135/12)

öte bete (KüYA, 234/9)

paldır küldür (EİA, 189/216)

purlu budahlı (KİA, 162/69)

sā sālim (EİA, 136/12)

saşlı sahalli (ErzYA, 257/6)

şunununu bunununu (AKYA, 227/104)

tağ tavar (Uşhum, 144/12)

toy duĠun (Uşhum, 155/2)

ustini başini (Uşhum, 120/37)

vezir vüzero (ErİA, 196/34)

yaha paça (ErzYA, 252/83)

2.3.1.1.3. Unsurları Zıt Anlamli Olan Tekrar Grubu

aşşā ukarı (OYA, 257/16)

aşā yokarı (BİYA, 199/30)

aşā-yukarı (MuYA, 368/74)

aşşa yōarı (MuYA, 230/34)
böyük küçüg (BİYA, 218/18)
gece güñdüz (KırşYA, 239/117)
gece günüz (ErİA, 30/20)
ız-çoh (NevYA, 121/19)
ileri geri (UşİA, 245/30)
ileri gèri (OYA, 165/49)
işli tışlı (ÇanA, 667/21)
öte beri (EİA, 187/133)

2.3.1.1.4. Unsurları Yansıma Kelimeler Olan Tekrar Grubu

bār bār (ErzYA, 302/52)
bāri bāri (ManA, 1171/100)
car car (ManA, 1196/19)
cañgudu cañgudu (ManA, 1032/28)
cız cız (EİA, 177/2)
çat pat (ErzYA, 207/23)
gümbeñ gümbeñ (ManA, 1003/48)
harıl harıl (KüYA, 156/14)
pıt pıt (MalİA, 252/2) [yemek adı]
şıñşıñ (KüYA, 169/8)
takır takır (ManA, 722/55)
tingır tingır (EİA, 142/32)
Tan Tan (ManA, 1169/49)
zari zari (RİA, 210/24)

2.3.1.1.4. İlaveli Tekrar Grubu

2.3.1.1.4.1. Pekiştirmeli Tekrarlar

apaş (UşİA, 208/24)

'appā (AksYA, 699/97) [apak]

bambaşğa (ErzYA, 391/66)

bemberdat (ARP, 357/10)

beriberbad (ErİA, 165/42)

besbelim (OYA, 156/5)

besbelli (RİA, 296/16)

bösböyük (MalİA, 287/29)

cıbcıldah (ZBK, 158/16)

cırcıbil (NevYA, 135/36)

çarçabuğ (ErzYA, 273/14)

çi çıplağ (MalİA, 257/16)

çöbu möbu (ManA, 1144/56)

dimdirek (SivasM, 219/6)

dipdiri (Uşhum, 117/29)

döt dölek (KaMİA, 78/9)

dümdüz (UMA, 134/27)

ğapğara (AKYA, 288/20)

gapgaranluğ (MalİA, 243/54)

ğasğabağ (ZBK, 119/10)

ğıpğırmızı (KüYA, 136/51)

ğıypğırmızı (DörtA, 98/187)

ğopğoyu (ManA, 1178/327)

Ĝosĝoca (ErzYA, 209/6)

ĝuPĝuru (MuYA, 208/42)

koşkoca (DiyA, 124/34)

sapsaru (OYA, 187/11)

sarsari (KBA, 146/71)

simsiyah (DiyA, 64/65)

sumsucuk (EİA, 241/14)

ter,terin (KüYA, 136/43)

tertemiz (KırıkİA, 525/157)

tim,tik (KBA, 94/54)

tortopak (KarİA, 466/40)

yapyalınag (MalİA, 290/75)

yap yalıñız (KırşYA, 370/78)

yemyeşil (AyMA, 197/9)

2.3.1.1.4.2. “m”li Tekrarlar

aĝız,maĝız (KüYA, 156/19)

ameley mamaley (NevYA, 127/27)

Añĝaradan mañĝaradan (NevYA, 206/12)

ata mata (YusA, 215/29)

ayah`mayaĥi (ErİA, 62/52)

bıçaklā mıçaklā (KüYA, 174/25)

camları mamları (AyMA, 349/12)

c'anli 'manli (RİA, 197/10)

çattıĥ mattıĥ (ADÜM II, 10/2, Konya)

dēmü mēmü (ZBK, 107/242)

dēzesi mizesi (KırşYA, 353/140)
erük merük (ErzYA, 332/64)
feyme meyme (EİA, 225/48)
gemisi memisi (MuYA, 246/43)
halı malı (KüYA, 140/202)
harşluḥ marşluḥ (ErİA, 125/15)
henteri menteri (MuYA, 264/7)
ıṣṣī mıṣṣī (AksYA, 397/9)
kēf mēf (UMA, 150/26)
ķirik mīrik (RİA, 197/3)
kūpe müpe (ErzYA, 305/23)
nacanna macanna (AKYA, 290/9)
odin modin (BiMİKA, 164/82)
odun modun (ErİA, 165/44)
ormandan mormandan (ErİA, 165/44)
oyün moyün (ErzYA, 353/22)
piçaḥ miçaḥ (ErzYA, 208/59)
sazini mazini (ErİA, 20/123)
şahaynan maḥaynan (ErzYA, 301/14)
şekker mekker (VanK, 246/44)
türki mürki (ErİA, 68/20)
yağ mağ (ErİA, 165/54)
yéyeceḥ méyeceḥ (KİA, 280/17)
yorğan morğanlari (AhlA, 104/42)
yüzzüg müzzüg (ErzYA, 305/23)

2.3.1.1.4.3. “c”li Tekrarlar

Balıkesir yöresinde görülen bu kullanımda “m”li tekrardaki tekrar grubu oluşturma usulüyle aynı şekilde ancak sözün başına “c” sesi eklenerek tekrar grubu oluşturulmuştur:

ebcel cebcel (BalıA, 572/62)

2.3.1.1.4.4. Ünlü Daralması İle Oluşturulan Tekrarlar

Manisa ve Balıkesir yörelerinde “m”li tekrarların oluşmasından farklı olarak tekrar grubunu oluşturan öğelerden ikincisine “m” sesi eklemek yerine, hecelerdeki geniş seslerden biri daraltılarak söylenir:

takas tukas (ManA, 633/13)

takı tuku (ManA, 1131/94)

sapgun supgun (ADÜM I, 7/6, Balıkesir)

söz süz (ManA, 767/19)

yamrı yumru (ManA, 734/10)

2.3.1.1.4.5. “falan/felan/filan”lı Tekrarlar

altun tahımı falan (ErzYA, 305/23)

bozlā yanarı falan (UşİA, 247/6)

erkene filan (BalıA, 395/266)

ikç ay Fılan (BalıA, 368/131)

meyva ağaçları felan (ErzYA, 253/157)

onbeş gün filan (KüYA, 210/51)

otuziki sene felan (OYA, 181/18)

şu arāzilē falan (KüYA, 155/146)

2.3.1.1.4.6. “mI”lı Tekrarlar

gözel mi güzel (ErİA, 182/162)

hesna mı hesna (ErİA, 182/163)

2.3.1.1.5. Sayılardan Oluşan Tekrar Grubu

aTmiş yeTmiş (BolSeb, 202/9)

beş alti (ŞavYA, 112/265)

bêş oñ (ÇA, 317/13)

beşer beşer (KüYA, 141/216)

bêşer üçer (NevYA, 134/6)

bırer ikışer (ArdYA, 65/73)

dört beş (UşİA, 187/64)

elḷatmış (NevYA, 135/33)

iḳüç (KırşYA, 198/40)

iḳüç (KırşYA, 198/40)

ike üç (ErİA, 51/10)

ikiy üç (DiyA, 64/59)

kırḲelli (KüYA, 136/367)

on oṃbeş (EİA, 183/38)

on on beş (ErzYA, 251/38)

ondörd ombeş (KüYA, 154/128)

otus kırḲ (BalİA, 524/5)

otuz gırg (KahMA, 69/3)

otuzā kırkā (UşİA, 196/40)

Seggiz doğuz (KİA, 281/39)

sekiz on (ErzYA, 250/10)

sekiẓon (KırşYA, 199/57)

sekizen doküzan (ZBK, 106/230)

uş beş (RİA, 203/80)

üçü dördü (ManA, 1060/85)

ükuş (NevYA, 121/26) [iki üç]

üş beş (ErzYA, 207/14)

üş dört (KüYA, 150/6)

yedi sekis (ÇA, 314/17)

yirmi yimbeş (TrYA, 96/20)

yirmi yirmibeş (KüYA, 239/90)

2.3.1.2. Cümledeki Görevi Yönünden Tekrar Grubu

Tekrar grupları ağızlarda tespit edilen kullanımlarında cümlede özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf tümleci ve yüklem olarak görev alabilmektedir.

2.3.1.2.1. Tekrar Grubunun Özne Olarak Kullanılması

beT berekeT de gâlmadı (ManA, 634/41)

bunu mal maşat yir yāni (UşİA, 337/7)

dağ daş asger kesildi (ErzYA, 253/121)

dēzesi mizesi hep bunnarı görüyollar (KırşYA, 353/140)

feyme meyme oynādı fetiye dokunmazdı oyuna (EİA, 225/48)

ğarı ğızan bütün beñi ğarşılālādı (KüYA, 168/5)

gonu gomşu ahrabaları gelir (NevYA, 121/15)

ğonum gomşu gider. (ErzYA, 391/4)

husım garım birikirdi (KahMA, 73/28)

içinden mal maç hep geçiyo (NevYA, 196/4)

sēñ eve gelyō, üçü dördü (ManA, 1060/85)

şu arāzilē falan onun vakfi (KüYA, 155/146)

2.3.1.2.2. Tekrar Grubunun Nesne Olarak Kullanılması

ana buba görmedim (EİA, 127/2)

ancā çolū çocū okuduyoz işTe (AyMA, 196/6)
ğālība benim annadīma göre ağız, mağız deyoñ ya. (KüYA, 156/19)
haKKumi haKKumi ver (Uşhum, 163/11)
ıfırı zıfırı yapıyolar (İskil, 163/16)
iki gādeş camları mamları gēdıla. (AyMA, 349/12)
odın modın topla gētür (BiMİKA, 164/82)
ormandan, mormandan odun, modun getirir (ErİA, 165/44)
piçah miçah çıharur (ErzYA, 208/59)
türki, mürki, bülmem (ErİA, 68/20)
onlar da pılısını pırtısını toplamış (ManA, 913/27)
sazını mazını bülmem (ErİA, 20/123)
Şabanlar da bizinen barabar köçü kārvanı yühlediler. (KİA, 199/49)
şunun bununu adamağıllı degleşdir'dik. (AKYA, 227/104)
ya sıhma küfte ederdik yâ pit pit bişirirdik (MalİA, 252/2)
yorğan morğanlari öteberileri alillar gidiler (AhlA, 104/42)

2.3.1.2.3. Tekrar Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

kāfir küffārdan haber gelmiş (EİA, 142/21)
çolh, çocuğuna gönderebildi (ErİA, 238/43)
ormandan, mormandan odun, modun getirir (ErİA, 165/44)

2.3.1.2.4. Tekrar Grubunun Zarf Tümleci Olarak Kullanılması

aur aur issiñ (KüYA, 155/149)
ālarum zari zari (RİA, 210/24)
Allah ağız dadīnan gule gule yēdirsiñ (NevYA, 119/28)
aşam oldumīdi talladan gopuşu gopuşu gelirik (NevYA, 168/10)
aydı yılda biyo görün (ADÜM I, 82/12, Aydın)

bendi duTuvaresiye`bi sel gelir, küldür paldır alıvırı (AKYA, 300/31)

bêşer üçer götürecâmiş bunnar (NevYA, 134/6)

biz böon yarın gèdek (MalîA, 372/35)

bunnar kôme kôme oturullar. (KırşYA, 203/155)

çat pat bi taraftan getürdük (ErzYA, 207/23)

dâttılar posta posta (EîA, 170/26)

didini didini çekerik (NevYA, 135/27)

esgiden bıçaklâlâ mıçaklâlâ oynâlâ (KüYA, 174/25)

ğarıların tef çalmasıynan danğur dunğur geldi işte (Boya, 111/57)

ğoyhun goyhun yanaram (KırşYA, 375/45)

ğumbür gumbür yımurtlar (NevYA, 194/2)

hey pınarım ırmık ırmık akarsın (EîA, 189/206)

hurşid beg kemertavinan gedanda bulla tağda ac susuz Kalmışla (Uşhum, 122/34)

ğışın gıda gıda yiris (BalîA, 600/10)

ğonuş gomsüynan éyi geçiniyorum (SakîA, 40/5)

iziyen iziyen awlar gidersin (ErîA, 47/31)

kemiri kemiri dalları hiş gomamış (AKYA, 236/26)

merdivenlerden aşşağı takır tukur endiriyî (ErzYA, 255/221)

onbeş gün filan ölü evinde yemek bişmes (KüYA, 210/51)

oralarda aj susuz oturduğ (ErzYA, 220/7)

otuz seneden bëri otuz,iki sene felan bôle tula betonarma (OYA, 181/18)

sağ sağ yanımıza getirdi (ErîA, 189/96)

salleye salleye gırmış (KüYA, 203/10)

sumsucuk kalmışlar (EîA, 241/14)

tapı tapı verī emen (EİA, 125/8)

tim tikına gidi (KBA, 94/54)

yılan türü aşā yōkarı āzaldı (BİYA, 199/37)

2.3.1.2.5. Tekrar Grubunun Yüklem Olarak Kullanılması

daħa evvel davullu zurnalydi (KüYA, 218/9)

davlā yemyeşil (AyMA, 197/9)

Gēt şindi İstanbul'a, ğahveler limme lim (ErzYA, 219/49)

ğıl ğındap melmekatıñ içi (NevYA, 129/24)

şimdini geçimleri bambaşğa. (ErzYA, 391/66)

vallā bənim durumum böyle böyle (ÇA, 425/101)

2.3.1.3. Tekrar Grubunun Kelime Grupları İçinde Durumu

Türkiye Türkçesi ağızlarında tekrar gruplarının belirtili isim tamlaması ve sıfat tamlamasının hem tamlayan hem tamlanan unsuru, belirtisiz isim tamlamasının tamlayan unsuru, edat gruplarının isim unsuru olabildikleri tespit edilmiştir.

2.3.1.3.1. Tekrar Grubunun Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması

aTmiş yeTmiş yaş (BolSeb, 202/9)

beş alti kişi (ŞavYA, 112/265)

bêş oñ ğuruş (ÇA, 317/13)

bırer ikışer kimseler (ArdYA, 65/73)

cırcıbil su (NevYA, 135/36)

çörden çöpden bi evde (BilİA, 585/21)

dōru dürüs ğāve (UşİA, 333/33)

dört beş hayvan (UşİA, 187/64)

ell atmış teneke (NevYA, 135/33)

ğaPğara bi şe (AKYA, 288/20)

gapgaranluğ yer (MalĀA, 243/54)
Ġosġoca yaş (ErzYA, 209/6)
ġūzel ġūzel kızlar (RĀA, 210/9)
harĀl harĀl bi, seslĒ (KūYA, 156/14)
ItkĀn batkĀn bi yer (DiyA, 110/16)
ik, ũç ērkek (KırşYA, 198/40)
ik, ũç ġadın (KırşYA, 198/40)
ik, ũş senē (AyMA, 197/9)
ikē ũç ay (ErĀA, 51/10)
ikiy, ũç gezemeg (DiyA, 64/59)
ķosķoca mũdũr (DiyA, 124/34)
on om, beş adım (EĀA, 183/38)
on on beş tēne (ErzYA, 251/38)
ondōrd ombēş sene (KūYA, 154/128)
otus kırĶ sene (BalĀA, 524/5)
otuz gırg sene (KahMA, 69/3)
otuzā kırkā kişi (UşĀA, 196/40)
perde perde pul (ÇA, 315/33)
purlu budahlı bir adam (KĀA, 162/69)
sapgun supgun yabancı (ADŪM I, 7/6, Balıkesir)
saşlı sahalli adam (ErzYA, 257/6)
Seggiz dokġuz ġat (KĀA, 281/39)
sekiz on arħadaş (ErzYA, 250/10)
sekiz, on deliġannı (KırşYA, 199/57)
sekizen dokũzan yaş (ZBK, 106/230)

simsiyah bi örtü (DiyA, 64/65)

üķuŝ dene (NevYA, 121/26)

üş beş gün (ErzYA, 207/14)

yedi sekiz kile (EİA, 196/12)

yedi sêkis sene (ÇA, 314/17)

yirmi yirmibeş santım (KüYA, 239/90)

2.3.1.3.2. Tekrar Grubunun Sıfat Tamlamalarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması

bi masa sandaliya (KBA, 111/163)

bōle tula betonarma (OYA, 181/18)

o ğar yāmır (ManA, 1207/9)

2.3.1.3.3. Tekrar Grubunun Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması

anasının babasının hetiri (Ah1A, 168/76)

çalanıñ çapanıñ içi (UşİA, 194/60)

2.3.1.3.4. Tekrar Grubunun Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlanan Unsur Olarak Kullanılması

cenaze sahibisinin halı vahtı (MalİA, 319/29)

devriñ hekimini hükümünü (KüYA, 156/4)

gendinin tahtı tacı (UMA, 138/18)

ğızıñ ötesi betesi (KüYA, 234/9)

hıdırellezin aslı asaleti (OYA, 287/45)

hoş beşe gelenleriñ çoluqları çocuqları (KüYA, 239/97)

köylēñ havası suyu (AyMA, 196/13)

Mehemmed'in sesi sedesi (ARP, 377/21)

nuh aleyhisselamıñ da gemisi memisi (MuYA, 246/43)

o g'avur İfākatun dini i'mani (RİA, 206/158)

senin çoluğ çociğın (DiyA, 63/15)

seniñ çolūğ çocuğ (MuYA, 346/170)

2.3.1.3.5. Tekrar Grubunun Belirtisiz İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması

ana baba günü (BiMİKA, 172/301)

ana baba günü (KİA, 199/60)

anacı babacı günü (KüYA, 179/73)

çağa çoluğ sahabı (KBA, 104/34)

dikiş nahtış ocası (NevYA, 130/14)

el ālem içi (ErzYA, 255/209)

kelle paça suyi (DiyA, 121/20)

yağ mağ işi (ErİA, 165/54)

2.3.1.3.6. Tekrar Grubunun Edat Gruplarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması

Añgaradan mañgaradan berĭ (NevYA, 206/12)

ele güně graşı (KüYA, 135/33)

ğoron ğonşıyla bārābār (ZBK, 160/6)

hāli ahvāline göre (DiyA, 120/3)

kırK_elli ğadar (KüYA, 136/367)

sekiz on Kadā (BİYA, 356/27)

üçü dördü ğıda (Tef, 174/12)

2.3.2. Sayı Grubu

Basamak sistemine göre dizilmiş sayı isimleri, sayı gruplarını oluşturur. Sıfat tamlamalarının aksine sayı sözcükleri büyükten küçüğe doğru sıralıdır. Eksiz olarak bir araya gelen sayı isimlerinde vurgu, ikinci unsur yani küçük olan sayının üzerindedir.

Ağızlarda sayı gruplarının çokça yer almasının sebebi, sayıların rakamları karşılayan tek sözcükle, sıfat tamlaması ya da sayı grupları ile karşılanması görülebilir.

a'muş yedi (DenBa, 78/23)

a'mışaltı (ManA, 828/1)

atmışçeahtı (KKad, 86/22)

atmışyedi (KüYA, 233/7)

bindoħuzyüzatmışdoħuz (SivasM, 97/7)

doħsan beş (KİA, 167/1)

doħuz üz aTmiş (ManA, 616/61)

doħuz üz elli (KırşYA, 457/2)

elli beş (NevYA, 200/2)

ellibir (AksYA, 730/91)

elli ki (KüYA, 199/13)

elli yedi (ManA, 1093/20)

ğıb bir (ErİA, 188/70)

ğırk beş (KarİA, 374/5)

girmi beş (AhlA, 121/441)

girmí dört (UMA, 147/254)

igirmi dogğuz (ErİA, 29/137)

igirmibeş (ErİA, 141/9)

öm beş (BİYA, 166/21)

om bir (AyMA, 196/1)

ombeş (KüYA, 154/128)

on altı (EİA, 127/8)

on beş (ErİA, 99/25)

on död (KahMA, 73/5)
on, döt (NevYA, 126/1)
ondörd (KüYA, 154/128)
on, iki (ADÜM I, 119/2, Burdur)
on sekiz (UşİA, 189/132)
ots, üç (KüYA, 213/5)
otuz bir (ŞuhYA, 340/56)
otuz dohuz (ÇA, 428/178)
sekizen iki (GazMA, 176/5)
seksen, altı (BİYA, 166/2)
yığırmi beş (NevYA, 182/169)
yimbeş (UşİA, 188/108)
yirmi yedi (ManA, 1046/21)
yirmisekiz (KüYA, 208/1)
yüs, sāsen (NevYA, 134/5)
yüz yemiş beş (KİA, 168/40)
zekizen dörT (ManA, 775/2)

2.3.2.1. Cümledeki Görevi Yönünden Sayı Grubu

2.3.2.1.1. Sayı Grubunun Nesne Olarak Kullanılması

ōlan hanı otuz dohuzu saydı (ÇA, 428/178)

şōle düşünike biñ dohuz yüz on altı dedi (KastMİKA, 155/19)

2.3.2.1.2. Sayı Grubunun Zarf Tümleci Olarak Kullanılması

a'muş yedide evlendi'den soñuru geldik (DenBa, 78/23)

atmışcaaltı da evlenmişsik. (KKad, 86/22)

bän elli yedide evlendim (ŞuhYA, 312/49)

bin dokuz yüz elli altıda gittim (EİA, 136/1)

biñ dokuz yüz seksen dokuzda köy oldu (MuYA, 418/57)

elli yèdide geldiK ğari (ManA, 1093/20)

ğirk beşte evlendim (KarİA, 374/5)

kırk beşde bi çocümü, kızımı duñyāya getirdim (İMİA, 233/25)

yirmisekizde balkon açıldı (KüYA, 208/1)

zaten otuz dokuzda toprak dāldı (EİA, 185/62)

2.3.2.1.3. Sayı Grubunun Yüklemler Olarak Kullanılması

ben kırk altıyım (ManA, 896/45)

bin üçüz otuz ikili. (EİA, 147/4)

bizim köyün ğılışlıdan ayrılışı bin üçüz üçte. (KırşYA, 458/34)

otuz ikide midi, otuz birde midi? (KİA, 198/1)

otuz ikilüyüm (ErzYA, 234/66)

seksen altıdayın sene başına Kādā (BİYA, 166/2)

şu buldurun aman on ikidir dārmāni (ADÜM I, 119/2, Burdur)

yaş atmışyedī. (KüYA, 233/7)

yaşım elli altı (EİA, 127/1)

yaşım elli beş (NevYA, 200/2)

2.3.2.2. Sayı Grubunun Kelime Grupları İçinde Durumu

2.3.2.2.1. Sayı Grubunun Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması

ellibiriñ üçüncü ayı (AksYA, 730/91)

yetmiş yediniñ on birinci ayı (ManA, 798/54)

2.3.2.2.2. Sayı Grubunun Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlanan Unsur Olarak Kullanılması

aralīñ onbeşi (BalİA, 376/80)

āstosuñ om beşi (KarĀA, 465/12)

ayın om biri (ErĀA, 18/69)

beşinc ayıñ yirmi yedisi (KarĀA, 369/4)

eylül ayının on beşi (MuYA, 440/4)

haziranın onikese (ErĀA, 51/9)

mardın on üçü (EĀA, 123/7)

yedinci ayıñ yirmi yedisi (ManA, 657/2)

2.3.2.2.3. Sayı Grubunun Belirtisiz İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması

bin dokuz yüz elli altı senesi (ManA, 657/2)

kırkiki senesi (Kırklar, 54/16)

kırk yedi senesi (ZBK, 156/46)

2.3.2.2.4. Sayı Grubunun Belirtisiz İsim Tamlamalarında Tamlanan Unsur Olarak Kullanılması

haziran om beşi (ManA, 826/15)

2.3.2.2.5. Sayı Grubunun Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması

Atmış sekizinci Tümen (ErzYA, 215/15)

dohsan beş gün (KĀA, 167/1)

dokuz üz elli sene (KırşYA, 457/2)

girmi beş gün (AhlA, 121/441)

igirmibeş mart (ErĀA, 141/9)

om beş sene (EĀA, 140/19)

om bir yaş (AyMA, 196/1)

on altı yaş (EĀA, 127/8)

on beş yıl (ErĀA, 99/25)

on sekiz bin (UşİA, 189/132)

yıgırmı bês sen (NevYA, 182/169)

yirmi yedi yaş (ManA, 1046/21)

yüz yemiş beş gişi (KİA, 168/40)

2.3.2.2.6. Sayı Grubunun Edat Gruplarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması

biñ dohuz yüz, elliden önce (KaMİA, 55/24)

bin dokuz yüz atmışdan beri (AhlA, 128/193)

bin doküz yüz otuz beşten itibâren (SakİA, 5/6)

bindohuzyüzatmışdohuza gadar (SivasM, 97/7)

dokuz, üz aTmişTan beri (ManA, 616/61)

2.4. IV. TİP: KISALTMA GRUPLARI

Bu tür gruplar kelime grubu ve cümlelerden yıpranarak veya kalıplaşarak oluşur. Unsurları arasındaki ilişki hâl ekleri ya da iyelik ekleriyle kurulmaktadır. Aşağıda bağlantı şekillerine göre başlıkları altında sınıflandırılan kısaltma grupları genellikle bir fiilimsi grubunun kısaltmasıyla oluşmuştur. İki isim unsuru ve bu unsurları bağlayan ekle oluşan kısaltma gruplarında ikinci unsur genellikle bir vasıf ismidir.

2.4.1. İsnat Grubu

Birinci unsurunda iyelik eki bulunan kısaltma grubudur. Ağızlarda tespit edilen kullanımlarda İsnat grupları cümlelerde özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf tümleci ve yüklem olabilmekte; belirtili ve belirtisiz isim tamlamalarında tamlayan unsuru, sıfat tamlamalarının hem sıfat hem isim unsuru, edat gruplarının isim unsuru olarak kelime gruplarının yapısında görev alabilmektedir.

adıgözel (MalİA, 249/13)

aglım başında (KahMA, 84/38)

ağzı açılı (DiyA, 80/58)

ahlı başında (KırşYA, 204/183)

altı dolu (GazMA, 244/91)
arazisi oldukça munbiT (KüYA, 145/11)
arçası muşambalı (KüYA, 201/73)
aslı Bosnaç (Kırklar, 59/2)
ayā bālī (Ank, 548/41)
ayağı çarılı (KİA, 168/41)
ayāmız yalın (NevYA, 208/74)
āzı açık (GazMA, 191/26)
āzı çapağlı (NevYA, 169/35)
āzı ilimli (KüYA, 141/244)
baş açık (DiyA, 121/13)
başı doli (AhlA, 178/40)
başı çabağ (NevYA, 134/1)
başı çabak (BalıA, 548/54)
bāşı Kābak (BİYA, 530/23)
başı örtülü (Gülnar, 190/68)
bi taraflı yıkık (EİA, 189/225)
boynu ergi (ErzYA, 306/24)
boyu uzun (İzBay, 579/68)
boyunnarı ērī (Yal, 374/214)
burnu hızmalı (DiyA, 137/3)
çiger(i) tağlı (ErzYA, 399/354)
çenesi mökgem (ErzYA, 367/67)
deeri düşük (Sulu, 179/16)
dibi Kuri (Uşhum, 128/24)

doğumu yahın (Muş, 106/68)
ebesi sultan (ŞarYA, 84/46)
eli ayağı düzgün (DiyA, 63/12)
eli ayağı iri (AdıKGS, 172/44)
eli bālī (KüYA, 146/59)
eli comarT (İskil, 164/18)
eli sopalı (Tekir, 215/61)
Eli şimşir kılıçlı (ARP, 230/17)
elleri bağli (AhlA, 104/42)
ğapı(sı) bir (EskYA, 170/60)
gelir seviyesi yüksek (KarĀA, 466/54)
ğōñü gōzel (KırşYA, 458/34)
gōzi bağli (ErĀA, 24/39)
gōzü açık (AKYA, 288/9)
gōzü ğara (KonKul, 185/123)
gōzü ğançer bağışlı (ARP, 230/17)
gōzü kōr (AKYA, 305/15)
gōzü yaşlı (AksYA, 373/67)
ğulā sağır (AKYA, 305/15)
halı vağtı yerinde (MalĀA, 319/29)
her terefi eşit (Uşhum, 144/33)
içimi bek iyi (KKad, 139/85)
paçası bōđlu (IMĀA, 228/29)
sawabı çoğ (ErzYA, 301/13)
sesi gōzel (GazMA, 174/263)

soreti asoĥ (Uşhum, 144/38)

tepesi yaş (Uşhum, 128/24)

Topuĝi ĥalĥalli (DiyA, 137/3)

uřaĝlĭ dũřũĝ (Gũlnar, 315/8)

ũsti bũyũk (Hemşin, 408/4302)

ũstũ ortalık (Boya, 109/21)

ũziķuli (DiyA, 76/15) [yũzũ koyulu]

ũzũ ĝara (KBA, 171/56)

ũzũ ĝoylu (KĪA, 163/88)

yeri belli (AdıKGS, 217/222)

yerũ bellũ (Boya, 245/426)

yũzũ ĝara (UřĪA, 327/209)

yũzũ ĝuylu (MalĪA, 245/13) [yũzũ koyulu]

yũzũ peķeli (EĪA, 189/205)

İsnat grubu şeklinde oluşturulan kimi yapılar İsparta, Kũtahya ve Muĝla yũrelerinde kalıcı isim olarak bitki adlarını karşılayabilmektedir:

bęři billik (MuYA, 304/10)

ĝarnıĝara (IMĪA, 328/8)

ĝobegara (IMĪA, 328/8)

2.4.1.1. Cũmledeki Gũrevi Yũnũnden İsnat Grubu

2.4.1.1.1. İsnat Grubunun Özne Olarak Kullanılması

başi yeşil sarıĥlilar gũtũrmiřdi (AĥlA, 181/5)

yũzũ peķeli geşti gitti. (EĪA, 189/205)

2.4.1.1.2. İsnat Grubunun Nesne Olarak Kullanılması

bize aslı Bosnaķ dęler (Kırklar, 59/2)

uřaglı dūřug delerdī (Gūlnar, 315/8)

2.4.1.1.3. İsnat Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

ebesı sultandan aldım sözünü (ŞarYA, 84/46)

2.4.1.1.4. İsnat Grubunun Zarf Tümleci Olarak Kullanılması

acıh vahdı olan satar bunu kilesı yığırnı lirīa (NevYA, 167/37)

artoḥ soreti asoḥ getmaya başlamiş (Uşhum, 144/38)

ayāmız yalın geziyoḥ (NevYA, 208/74)

baş açık valla yalinayaḥ koştum gettim ḥastahānaya (DiyA, 121/13)

başı ğabaḥ ğopacaĝaḥ (NevYA, 134/1)

başı ğabak duramıyım (BalĀA, 548/54)

başı Ķabak böyütdük (BĪYA, 259/44)

dev de gözü açık uğermiş (AKYA, 288/9)

Ĝardařdan ayrıldım ciger(i) taĝlıyam (ErzYA, 399/354)

ĝızı yastıĝa yüzü ĝuylu haparlar (MalĀA, 245/13)

nişannımın üzüne baḥmadan üzü ĝoylu yatacām (KĪA, 163/88)

şalvarı ayānda zopa elinde öyle ĝıTdim (BalĀA, 380/264)

Yarın meclisinde ĝolu baĝlıyam (ErzYA, 399/354)

yatī yüzüñĝoyun yere (OYA, 277/4)

2.4.1.1.5. İsnat Grubunun Yüklem Olarak Kullanılması

biraz eli sopalıymışlar (Tekir, 215/61)

şindi ĝeñřlē bāřı Ķabak (BĪYA, 530/23)

2.4.1.2. İsnat Grubunun Kelime Grupları İçinde Durumu

2.4.1.2.1. İsnat Grubunun Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsuru Olarak Kullanılması

çenesı çıķn ĝāvesı (ManA, 831/112)

2.4.1.2.2. İsnat Grubunun Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması

āzı gapahlı gap (NevYA, 169/35)

āzı ilimli biri (KüYA, 141/244)

eli ayağı düzgün bi kız (DiyA, 63/12)

eli bālı adam (KüYA, 146/59)

ğafası süslü müslü ponçaklar (KonKul, 193/56)

ğapı bir gomşu (EskYA, 170/60)

gelir seviyesi yüksek insanlar (KarİA, 466/54)

gözi bağı bir gıuşdur (ErİA, 24/39)

gözü kör, ğulā sağır bir arkadeş (AKYA, 305/15)

ğözü yaşlı annanne (AksYA, 373/67)

her terefi eşit Kalinloğ (Uşhum, 144/33)

kellesi ğoltünda adam (KaMİA, 21/11)

oğul vermesi ğuvvetli peteyhler (ErİA, 69/74)

paçası bōklu gelin (IMİA, 228/29)

tepesi yaş dibi Kuri ağac (Uşhum, 128/24)

arkası muşambalı yeşil dolmuş (KüYA, 201/73)

yüzü gara arap biri (UşİA, 327/209)

2.4.1.2.3. İsnat Grubunun Sıfat Tamlamalarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması

bu adıgözel (MalİA, 249/13)

2.4.1.2.4. İsnat Grubunun Edat Gruplarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması

sesi gözel deyn (GazMA, 174/263)

2.4.2. Yükleme Grubu

Birinci unsurunda belirtme hâli eki bulunan kısaltma grubudur. Ağızlarda tespit edilen kullanımlarda grup, sıfat tamlamalarının sıfat unsuru olarak kelime grubunun yapısında görev almaktadır.

iki meTreysi aşkın (İğd, 555/290)

yüzü aşkın (BİYA, 174/49)

Gaziantep yöresinde görülen bir kullanımda yükleme grubunu oluşturan ilk öge belirtme hâli eki işlevinde yönelme hâli eki almıştır:

iki meTreye aşKın (İğd, 555/307)

2.4.2.1. Yükleme Grubunun Kelime Grupları İçinde Durumu

2.4.2.1.1. Yükleme Grubunun Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması

iki meTreysi aşKın boy (İğd, 555/307)

iki meTreysi aşkın mumya gibi bir adam (İğd, 555/290)

öndan sōra keçi edindik biraz yüzü aşkın (BİYA, 174/49)

2.4.3. Yönelme Grubu

Birinci unsurunda yönelme hâli eki bulunan kısaltma grubudur. Ağızlarda tespit edilen kullanımlarda yönelme grupları cümlelerde nesne, zarf tümleci ve yüklem olabilmekte; belirtili isim tamlamalarının tamlanan unsuru, sıfat tamlamalarının sıfat unsuru olarak kelime gruplarının yapısında görev alabilmektedir.

akıllara zarar (UşİA, 214/47)

anKaraya tārus (KüYA, 145/10)

anKaraya yakın (EldA, 180/11)

anneñden saña yādiker (İMİA, 257/43)

artvене yaħun (ErİA, 43/17)

baħan kūsüli (DiyA, 130/28)

baña münāsip (NevYA, 191/2)

başı Kılına soĥulu (MalĀA, 247/9)
bene uzaĥ (KĪA, 165/17)
benim evüme yakın (OYA, 171/6)
birbirine bālı (Yal, 358/57)
biribirine düşgün (Göl, 271/1)
bĭbirine sayĝılı (AyMA, 293/34)
birez māsłümānlyıya yākın (BĪYA, 247/21)
bize yaĥun (ErĪA, 43/19)
bizim oĝlumıza münasiP (KBA, 97/15)
came yakın (YusA, 242/11)
cana yakın (KırıkĪA, 298/116)
denize yakın (ÇanA, 320/145)
derTlere dāvā (ÇA, 314/24)
ekmē muhtaC (ManA, 928/38)
gendü başına buyruk (İskil, 169/80)
ĝız evine yaĥın (KaMĪA, 91/1)
ĝoñşuna mūtaç (ManA, 811/16)
Ĝülāşā meraqlĪ (ADÜM I, 103/2, Burdur)
haĝĝına heyirrisi (ARP, 27/22)
haķa asi (BalĪA, 394/195)
harama yakın (Gülnar, 409/45)
hazıra müstāc (IMĪA, 244/76)
her derde ortaĝ (UMA, 161/11)
iki bine yakın (KarĪA, 363/34)
ikiye taĥsim (ErzYA, 301/19)

işe sebep (BayD, 173/8)

kendine has (KonTaş, 141/25)

kışa hazırlık (EldA, 188/23)

komitana bağlı (Ah1A, 117/324)

Köye yahın (AğrıD, 1421/18)

mala parıya ihdiyac (KİA, 162/59)

motura da havaslı (YozYA, 86/71)

nana mıhtac (UMA, 226/5)

oğumaya heves (SivasM, 138/16)

sahan daha münasıp (ErzYA, 400/260)

saña yanık (BalıA, 378/162)

segsenle yūs sene arasın'da burdur bucağ ilçesinin dālı māllesine ğayıTlı
(AKYA, 299/1)

sehere yawux (VanK, 454/27)

sincana bālı (Ank, 432/1)

size şefaaTCı (ManA, 1202/29)

suya möhdaç (NevYA, 167/44)

pişmişe yahın (UMA, 138/9)

vücūda lüzüm (KırşYA, 218/38)

yūz deneye yakın (BİYA, 402/2)

Muğla, Manisa ve İskilip yörelerinde görülen kullanımlarda yönelme grubu olduğu açık olan bir kullanım yönelme hâli işlevinde belirtme hâli ekiyle kayıtlara geçmiştir:

nemi ğazurum (İskil, 167/28) [neyime lazım]

yarım sāti yakın (MuYA, 230/34) [yarım saate yakın]

illeri muhtaç (ManA, 932/152) [ellere muhtaç]

Kırıkkale yöresinde ise yönelme grubu olduğu anlaşılan bir kullanım yönelme hâli eki almaksızın yalın hâldedir:

yog̃ genç arama, biz emsal buluñ. genç bulamañ buralarda gençler heb aňgara'da. (KırıkIA, 436/39)

2.4.3.1. Cümledeki Görevi Yönünden Yönelme Grubu

2.4.3.1.1. Yönelme Grubunun Nesne Olarak Kullanılması

yog̃ genç arama, biz emsal buluñ. genç bulamañ buralarda gençler heb aňgara'da. (KırıkIA, 436/39)

2.4.3.1.2. Yönelme Grubunun Zarf Tümleci Olarak Kullanılması

Ğaynatam işe sebep beni aldi (BayD, 173/8)

şeyle bişmiye yahın ötürüye yäprā olur ötürüye çiçek (GazMA, 159/7)

2.4.3.1.3. Yönelme Grubunun Yüklem Olarak Kullanılması

afedersen sizlere ömür onnar (ErzYA, 213/19)

aşşa yōarı yarım sāti yakın (MuYA, 230/34)

başka köylere nazaran köylümüz bībirine saygılıdır. (AyMA, 293/34)

benim evüme yakın ığdı (OYA, 171/6)

bu baña münāsip dāl (NevYA, 191/2)

Bu gale ikiye tahsimdür (ErzYA, 301/19)

bunnar suya möhdaç (NevYA, 167/44)

derTlere dāvāyım (ÇA, 314/24)

ğoñşuna mūtaçsıñ! (ManA, 811/16)

Ğülüşä meraqlımiş (ADÜM I, 103/2, Burdur)

Haç baha yardımçı. (ErzYA, 395/86)

her derde ortağam ben (UMA, 161/11)

herkes gendü başına buyruk (İskil, 169/80)

hint avrupa dilidir ve farsçá'ya çok yahındır (GazMA, 223/133)

memleket mahsülü vücūda lüzüm (KırşYA, 218/38)

o da benden sana hedaye. (ErİA, 15/56)

o yar bahān kūsūli (DiyA, 130/28)

rūm āsıllı ama yāni birez māslümānliya yākın (BİYA, 247/21)

senī yimaġiya baġlı (UMA, 198/149)

Taht sahan daha mūnasıp (ErzYA, 400/260)

urumlar bize yaġın (AsA, 113/1)

vallā akıllara zarar (UşİA, 214/47)

yüreyim saña yanık (BalİA, 378/162)

2.4.3.2. Yönelme Grubunun Kelime Grupları İçinde Durumu

2.4.3.2.1. Yönelme Grubunun Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlanan Unsuru Olarak Kullanılması

yunannılarıñ ankaraya tārusū (KüYA, 145/10)

2.4.3.2.2. Yönelme Grubunun Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması

başı Kıltna soġulu bir soġan (MalİA, 247/9)

cana yaġın iyi biri (Boya, 203/73)

Ġaraġola yaġın iş (KoKand, 142/20)

gendileriñ kōne yaġın bir köyden (ÇA, 749/113)

gendine yaġın köylü (ÇA, 749/117)

iki bine yaġın koyun (KarİA, 363/34)

kendine has bazı parçalarım (KonTaş, 141/25)

komitana baġlı eyi komitanlar (AhlA, 117/324)

mevkie yaġın çavış çiftliġi (KüYA, 145/5)

sincana bālı polatlar kōyü (Ank, 432/1)

yūz deneye yaġın inek (BİYA, 402/2)

2.4.4. Bulunma Grubu

Birinci unsurunda bulunma hâli eki bulunan kısaltma grubudur. Ağzılarda tespit edilen kullanımlarda bulunma grupları cümlelerde nesne, yer tamlayıcısı, zarf tümleci ve yüklem olabilmekte; belirtili isim tamlamalarında tamlanan unsur, sıfat tamlamalarında sıfat unsuru olarak kelime gruplarının yapısında görev alabilmektedir.

arada bî (OYA, 173/6)

arada bir (Tunc, 170/22)

Atda birinci (Ağrı, 825/21)

bahada ār (KaMİA, 74/7)

baħada ağır (ErzYA, 404/74)

batmanda hafif (KaMİA, 74/7)

benim evinde möhmen (EskYA, 169/34)

binde bir (BayD, 160/134)

biñde bir (ÇA, 447/11)

bızde 'adet (UMA, 228/77)

bizde ādet (KüYA, 239/76)

hāftada ĩki sefer (BİYA, 204/16)

her beş dakğada bir (KüYA, 238/50)

her on dakğada bir (KüYA, 238/50)

onda bi (Göl, 283/47)

pahada ağır (Uşhum, 176/17)

senede bî (OYA, 286/43)

üç ayda bir (KastMİKA, 148/108)

üç söbeKde bi söbē (BalİA, 375/38)

üçte dördü (ÇanA, 784/239)

üşde bir (MuYA, 404/71)

yağda ey (ErİA, 165/54)

yukta hafif (Uşhum, 176/17)

yühde yühül (KİA, 353/46)

yükde yeylik (ErzYA, 404/74)

yüzde beş (UşİA, 222/3)

yüzde dohsan (ErzYA, 208/571)

yüzde dohuzan beş (GazMA, 186/15)

yüzde doksanlar (KarİA, 294/26)

yüzde elli (AdıKGS, 266/30)

yüzde ikkiyüz (UMA, 213/15)

yüzde kırk dokuz (ManA, 700/15)

yüzde on (BİYA, 293/60)

yüzde on (UşİA, 222/3)

yüzde üç (Yal, 505/337)

Balıkesir yöresinde görülen bir kullanımda bulunma grubu olduğu açık olan bir kullanım bulunma hâli eki olmaksızın kayda geçmiştir:

bi girī burnundan aray, her vurdūna bir sefer, iki bir iki bir taḲla annadıñ mı (BalİA, 443/41)

2.4.4.1. Cümledeki Görevi Yönünden Bulunma Grubu

2.4.4.1.1. Bulunma Grubunun Nesne Olarak Kullanılması

ben āldım pareyi üçte dördünü dağıdıyanıḳ (ÇanA, 784/239)

2.4.4.1.2. Bulunma Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

cesaretimi yüzde dohsana yendürdüler (ErzYA, 208/571)

2.4.4.1.3. Bulunma Grubunun Zarf Tümleci Olarak Kullanılması

arada bī hıdırellez depesi dēller «īdi uriye gelīller «īdi çıḳallar «īdi (OYA, 173/6)

biñde bir taḲsi varıdı (DörtA, 161/40)

hāftada İki sefer İstambİla gōtūrürdü (BİYA, 204/16)

her on dakğada bir, her beş dakğada bir onu ğıyılarız (KüYA, 238/50)

o arada bir keçi apsrıyor (Tunc, 170/22)

üç ayda bir veriyá (KastMİKA, 148/108)

yüzde beş vemiş (UşİA, 222/3)

yüzde on vemiş (UşİA, 222/3)

yüzde İkküyüz kazanıram (UMA, 213/15)

2.4.4.1.4. Bulunma Grubunun Yüklem Olarak Kullanılması

düyününü kınasını bizde ādet değildir (KüYA, 239/76)

2.4.4.2. Bulunma Grubunun Kelime Grupları İçinde Durumu

2.4.4.2.1. Bulunma Grubunun Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması

yüzde dođsanlarıñ üzeri (KarİA, 294/26)

2.4.4.2.2. Bulunma Grubunun Belirtili İsim Tamlamalarında Tamlanan Unsur Olarak Kullanılması

kōü yūzde dōksanı (BİYA, 522/31)

onun üşde biri (MuYA, 404/71)

2.4.4.2.3. Bulunma Grubunun Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması

binde bir tene (Van, 216/61)

günde birer dene (AKYA, 287/2)

onda bi ōsürüK (Göl, 283/47)

yukta hafif ne (Uşhum, 176/17)

yüzde elli işsiz (AdıKGS, 266/30)

yüzde üç kilo (Yal, 505/337)

2.4.5. Çıkma Grubu

Birinci unsurunda çıkma hâli eki bulunan kısaltma grubudur. Ağızlarda tespit edilen kullanımlarda çıkma grupları cümlelerde özne, zarf tümleci ve yüklem olabilmekte; sıfat tamlamalarının sıfat unsuru, edat gruplarının isim unsuru olarak kelime gruplarının yapısında görev alabilmektedir.

altından arı (UşİA, 329/255)

anadan dīze (BolSeb, 199/9) [(anadan teyze olan), yörede babanın kız kardeşine de teyze dendiği için bu şekilde bir kullanım doğmuş olabilir.]

anasından babasından gizli (OYA, 237/41)

anne Lden de üstün (KKad, 153/66)

benden beter (ErİA, 12/63)

benden bi sene üstün (Vakf, 211/198)

benden büyük (BİYA, 331/14)

benden büyük (KırşYA, 445/21)

benden çok mēmnun (BİYA, 482/20)

benden daha parlağ (Muş, 154/75)

benden habersiz (MalİA, 287/45)

benden yaşlı (ŞuhYA, 216/30)

biñ nāmazdan efsāl (AAA, 291/168)

bizden irelkilerden (NevYA, 167/48)

bizden daha yaşlı (İğd, 419/36)

bōydan boya pullu boncu'lu (ManA, 924/85)

boynundan bālī (AksYA, 558/152)

bundan ince (MuYA, 304/19)

bundan iyyi (AksYA, 695/129)

burdan mütevellit (OYA, 287/45)

bu güzel peygamberen şefeetinden mehrum (ErİA, 134/20)
bundan beter (ÇA, 644/24)
gırığından bel'li (NevYA, 169/2)
gümüştenden duru (UşİA, 329/256)
kâbe yapmağdan evla (MalİA, 375/5)
keñdinden böyük (BİYA, 335/9)
kendinden yüksek (KarİA, 466/54)
mekandan münezzehten (ErİA, 105/95)
melaklardan üsdün (ŞavYA, 128/769)
oğumağdan da mehrum (ErİA, 165/41)
on yaşından büyük (KaMİA, 75/13)
ondan golay (ÇA, 426/107)
pādişahın oğlundan zengün (ErzYA, 386/121)
serçe pohundan gevreg (ErzYA, 374/1)
siziñ köyden evli (ŞuhYA, 321/128)
subaydan mubaydan gıymadli (KahMA, 77/41)
sudan da ağır (AhlA, 173/6)
şeerden iy (UşİA, 201/27)
şindiden yiğni (KırşYA, 446/42)
şindikinden daha güzel (IMİA, 214/53)
tank paletten emekli (SakİA, 35/26)
terbiye bahımından 'çoğ geri (KaMİA, 20/7)
türkçeden gıt (ErİA, 86/42)
umummüdürlükden daha yüksek (KüYA, 151/23)
üç oğlandan gizli (DiyA, 106/13)

yaşımdan büyüK (İğd, 508/3)

yoldan çoğ memnun (NevYA, 130/20)

yühd̄den yüngül (ARP, 376/18)

yüzünden belli (NevYA, 122/42)

zālvid̄än ūzun (ADÜM I, 10/22, Balıkesir)

zatından paşa (ADÜM I, 99/3, İzmir)

Muğla ve Ahlat yörelerinde görülen bir kullanımda çıkma grubunu oluşturan birinci unsur çıkma hâli eki işlevinde bulunma hâli eki almıştır:

benimkinde bayā bi aralıKlı (MuYA, 230/34)

bunda ayri bi kārım (AhlA, 158/137)

Nevşehir, Ahlat, Van-Küresin ve Arpaçay yörelerinde ise bu duruma benzer olarak çıkma grubunu oluşturan birinci unsur çıkma hâli eki işlevinde vasıta hâli eki alır:

bennen iyi (VanK, 323/195)

*Cihanşah belke **bennen habarsız** nişannanīb* (ARP, 27/29)

*gitti geldi beş metre **bennen uzağa** qaldi* (VanK, 408/24)

***onnan çoğ ağır** bi şey var* (AhlA, 143/282)

*şu **bennen büyük**, biz ona aba d̄erih* (NevYA, 140/5)

*üş kişi **bennen üskeyidi*** (VanK, 354/172)

2.4.5.1. Cümledeki Görevi Yönünden Çıkma Grubu

2.4.5.1.1. Çıkma Grubunun Özne Olarak Kullanılması

***benden iki yaş, dört yaş büyüğ** var* (KırşYA, 444/4)

2.4.5.1.2. Çıkma Grubunun Zarf Tümleci Olarak Kullanılması

***benden habersiz** bir yere misafir de olmân* (MalĀA, 287/45)

*benim canım **senden ziyāde** sıhılıyor* (ErzYA, 207/13)

***boynundan bālı** duruyo* (AksYA, 558/152)

*evde işde **anasından babasından gizli** ibadet yaparmış* (OYA, 237/41)

üç oğlandan gizli getdi (DiyA, 106/13)

2.4.5.1.3. Çıkma Grubunun Yüklemler Olarak Kullanılması

Bir niyâzım biñ nâmazdan efsâldür (AAA, 291/168)

Boyu-da zâlvîdân uzun (ADÜM I, 10/22, Balıkesir)

cenabi ullah mekandan münezzehdir (ErİA, 105/95)

dedem benden beş yaş büyük (BİYA, 350/67)

desdi bardağ kırığından bel'lidir (NevYA, 169/2)

esgiden eziyetlerimiz bundan daha fazlaydı (ErzYA, 232/8)

gız alıp virmeler gine oynan şindiden yiğniydi yâni (KırşYA, 446/42)

hıdırellezin aslı asaleti burdan mütevellit (OYA, 287/45)

İnsanoğlu melaklardan üsdündür (ŞavYA, 128/769)

kêf dediğin serçe poğundan gevregdir (ErzYA, 374/1)

köyü de şeerden iy (UşİA, 201/27)

mesela şu adam benden yaşlı (ŞuhYA, 216/30)

ó benden büyük (BİYA, 331/14)

o günler bundan iyiydi (AksYA, 695/129)

ónnâ benden daha çok bilgili (BİYA, 353/35)

siziñ köyden evliydi (ŞuhYA, 321/128)

şimdi çocuğlarımızı oğumağdan da mehrumdurlar (ErİA, 165/41)

şindikinden daha güzeldi (İMİA, 214/53)

terbiye bakımından 'çoğ geridir (KaMİA, 20/7)

unlañ evi benimkinde bayâ bi aralıklı (MuYA, 230/34)

yâ rabbi gönül yapmağ kâbe yapmağdan evla mıymış (MalİA, 375/5)

yézidi gızı gündından güzel (KBA, 100/104)

yüzünden belli siñirli oldu (NevYA, 122/42)

Zenâbin babası zatından paşa (ADÜM I, 99/3, İzmir)

2.4.5.2. Çıkma Grubunun Kelime Grupları İçinde Durumu

2.4.5.2.1. Çıkma Grubunun Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması

benden beter hanım (ErİA, 12/63)

benden bi sene üstün asker (Vakf, 211/198)

Bundan büyük bi ayne (ErzYA, 305/31)

bundan büyük taş (Lap, 417/95)

bundan ince gaş (MuYA, 304/19)

kendimizden büyüK gönşu (SakİA, 267/28)

keñdinden büyük iş (BİYA, 335/9)

kendinden yüksek insanlar (KarİA, 466/54)

on yaşından büyük ölu (KaMİA, 75/13)

ondan gölay ne (var) (ÇA, 426/107)

senden soylu çiçek (UşİA, 326/167)

umummüdürlükden daha yüksek bi dāva (KüYA, 151/23)

yaşımdan büyüK şeyler (İğd, 508/3)

2.4.5.2.2. Çıkma Grubunun Edat Gruplarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması

bizden irelkilerden belli [beri] (NevYA, 167/48)

2.4.6. Vasıta Grubu

Birinci unsurunda vasıta hâli eki bulunan kısaltma grubudur. Ağızlarda tespit edilen kullanımlarda vasıta grupları cümlelerde zarf tümleci ve yüklem olabilmekte, kelime gruplarının yapısında sıfat tamlamalarının sıfat unsuru olarak görev alabilmektedir.

âl-i Osmān devletiyle muharebe (ArdYA, 70/11)

benne alakalı (AKYA, 308/99)
bennen yaşıd (BİYA, 365/13)
bizim geldiğimiz yerle ilgili (İğd, 532/41)
bōl işlerle meşgul (MuYA, 415/5)
bu gebę işlerēnen meşgul (ErİA, 51/6)
çufalınan dolu (KastMİKA, 278/293)
eşimle ilgili (AdıKGS, 199/11)
ğazanlanan legentlennen dolı (AdıKGS, 276/24)
ğuyūlan dolu (ÇanA, 640/89)
hisarla çevrili (ErzYA, 251/25)
malzemeynen çakılı (Boya, 143/163)
nikahla ilgili (KarİA, 287/28)
otuz sekizle ilgili (Tunc, 130/1)
senin derdinnen derbeder (ARP, 225/14)
soğuk sularla dolu (Muş, 197/10)
şeyiyle ilgili (KastMİKA, 423/27)
tarlayla ilgili (Muş, 152/9)
tellen çevrili (İzBay, 389/169)
tikinen dōlu (BİYA, 540/19)
turbeynen ilgili (EldA, 168/29)
yaş itibariyle bizden daha yaşlı (İğd, 419/36)

Adıyaman, Bayburt Demirözü ve Suluova yörelerinde görülen ve vasıta grubu olduğu açık olan kullanımlarda vasıta hâli eki yerine çıkma hâli eki tercih edilmiştir:

*bağdım ev **gınadan dolı*** (AdıKGS, 141/53)
*bi **daşdan** örgülü* (Sulu, 191/152)

Taşdan örtüli (BayD, 171/185)

Görelle yöresinde görülen bir kullanımda ise vasıta eki yerine bulunm hâli eki kullanılarak vasıta grubu oluşturulmuştur:

asgellidde ilgili (Görelle, 196/21)

2.4.6.1. Cümledeki Görevi Yönünden Vasıta Grubu

2.4.6.1.1. Vasıta Grubunun Zarf Tümleci Olarak Kullanılması

bennenyasıd öldü (BİYA, 365/13)

2.4.6.1.2. Vasıta Grubunun Yüklem Olarak Kullanılması

benne alakalı değil (AKYA, 308/99)

Gonağın etirafı hisarla çevrili (ErzYA, 251/25)

otuz sekizle ilgili bü (Tunc, 130/1)

tikinen dölu āyaqlānın altı (BİYA, 540/19)

ullā güyūlan dolu (ÇanA, 640/89)

2.4.6.2. Vasıta Grubunun Kelime Grupları İçinde Durumu

2.4.6.2.1. Vasıta Grubunun Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması

bizim geldiğimiz yerle ilgili şiir (İğd, 532/41)

eşimle ilgili bī problemim (AdıKGS, 199/11)

gazanlanan legelnernen dolu yimeğler (AdıKGS, 276/24)

nikahla ilgili dua (KarA, 287/28)

tellen çevrili yer (İzBay, 389/169)

turbeynen ilgili öle bek bi şey (EldA, 168/29)

2.4.7. Eşitlik Grubu

Birinci unsurunda eşitlik eki bulunan kısaltma grubudur. Ağızlarda tespit edilen kullanımları sınırlı olmakla birlikte vasıta grupları cümlelerde yüklem olarak görev alabilmektedir.

yaşca bōk (GazMA, 188/17)

yaşca böyük (Deniz, 252/34)

2.4.7.1. Cümledeki Görevi Yönünden Eşitlik Grubu

2.4.7.1.1. Eşitlik Grubunun Yüklem Olarak Kullanılması

sennen yaşca bōk. (GazMA, 188/17)

2.4.8. Kalıplaşmış Yapılar

Kimi kelime grubu veya cümlelerden kısaltma yoluyla kalıp söz grubu hâline gelen bu yapılar kısaltma gruplarını andırsa da belirli bir kural dâhilinde oluşmamaları nedeniyle kısaltma grupları içinde değerlendirilemez. Baydar, bu tür grupları, unsurlarının dengede olmaması yani ek aldıklarında her bir kelimenin aynı eki almaması nedeniyle tekrar gruplarının içerisine dâhil etmenin de doğru olmayacağını belirtir.¹⁶² Türkiye Türkçesi ağızlarında tespit ettiğimiz, tekrar grubu ve kısaltma grubu içerisine dahil etmenin doğru olmadığını düşündüğümüz bu tür yapılar, çalışmamızda “kalıplaşmış yapılar” başlığı altında dikkatlere sunulmuştur.

askerden sōrā gērisin gēri birlik un fabrikasında hamballığa başladım. (KarİA, 257/8)

Başdan ayağa (Ağrı, 821/1)

bi başdan bi başa bi tanesi seğirdiyo (KüYA, 147/75)

bize eKimden, eKime ödüş para verilēdi (AKYA, 309/35)

bōydan boya pullu boncu'lu (ManA, 924/85)

Çalar daşdan daşa (KİA, 286/6)

daş yarıldı baştan başa (KüYA, 176/18)

diPden dırnā (KüYA, 239/63)

Dordan dōru (KİA, 165/14)

gendi gendimize yağımıznan gavruluruḡ (MalİA, 242/3)

gerisi geriye eve geldim (EİA, 180/133)

¹⁶² Baydar, *Türkiye*, 140.

gerisin geri öküsiüz öñüne katarsın (MalĀA, 289/53)

gerisingeri götür'müş arkadaşına (AKYA, 305/8)

ğulahdan gulā (KaMĀA, 74/1)

günden güne aşşā gidōñ (BalĀA, 487/79)

ĭneden iplē hepsi oluyu (BalĀA, 507/66)

kendi kendine (AhlA, 159/169)

Kız evi ne derse onu alacağsın *başdan ayağa* (MalĀA, 381/8)

körü körüne ilāç gullanmeye gerek yoK (ManA, 691/29)

ordan burdan derke *gerisi geriye* döndüler (Kırklar, 54/17)

öz özüne tüşünür (ARP, 330/30)

saħatı saħatına inneyi vurdumi tamam (ErzYA, 226/50)

urdan urā (ManA, 683/26)

uzun uzadiya çoğ işler yapacāğ (NevYA, 174/16)

yapā kısmını hiç gullanmadan *dörüdan dorü* tüç'çara veriz satarız (KüYA, 238/43)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

3.1. Sonuç ve Tartışma

Türkiye Türkçesinin bugünü ve dününe söz diziminin en önemli parçası olan kelime grupları açısından ışık tutması, sahasında önemli bir açığı kapatarak yeni araştırmalara ufuk kazandırması amacıyla Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde kalan il ve yörelerin 1940 yılından sonra derlenen metinleri arasından seçilen 90 eserden hareketle Türkiye Türkçesi ağızlarında kullanılan kelime grupları fişlenerek kendi başlıkları altında yapısal özellikleri, diğer kelime gruplarıyla ilişkileri, söz dizimi açısından görevleri değerlendirildi. Tespit edilen kelime gruplarının derin yapıları tespit edildikten sonra bazı sonuçlara ulaşıldı.

Dokuz binden fazla fişin tasnif edilerek kelime grubunu en iyi temsil edeceğini düşündüğümüz örneklerden her yöreye fazlasıyla yer verebilmek, gruplarda yöreye özgü yapıları dikkatlere sunabilmek için bir kısmını değerlendirme dışında tutmak zorunda kaldığımız örnekler haricinde çalışmada 7500'den fazla noktada kelime gruplarına örnekler verilmiştir. Grubun yapısal özelliklerini farklı başlıklarda değerlendirme ihtiyacı, bu örnekler içinde bir örneğin birden fazla noktada bulunması zorunluluğunu doğurmuştur. Her durumda farklı görevde olduğu göz önüne alındığında eldeki çalışma 7500'den fazla noktada kelime gruplarını örnek olarak dikkatlere sunmaktadır.

Türkiye Türkçesi ağızlarında tespit ederek dikkatlere sunduğumuz örnekler şunu gösterir: Kelime grupları, taranan ağız bölgelerinde çalışılmış her türlü metinde ifadeyi zenginleştirmek amacıyla yoğun şekilde kullanılmaktadır. Bu metinler masal, hikâye, karşılıklı konuşma, şiir, tekerleme, bilmece, anı, gezi vb. her ne şekilde olursa olsun

kelime gruplarının cümlelere kattığı ifade kabiliyeti ve zenginlikleri yadsınamaz ölçüdedir.

Taranan eserlerde kelime grupları içinde en yoğun kullanılanlar sıfat ve isim tamlamalarıdır. Eldeki çalışmada hacim olarak yer kaplayan kısım bu iki tamlama çeşididir. Bu tamlamaların yapı özelliklerine, cümledeki ve diğer kelime gruplarının yapısındaki görevlerine göre başlıkları altında incelenen kısımlara bakıldığında bu açıkça görülmektedir.

Kelime gruplarının yapısal olarak nasıl oluştuğunun doğru tespiti için grupların derin yapılarında yer alan özelliklere bakılması gerekir. Bir kelime grubunun tek bir kelime gibi cümlede görev alabilmesi, üzerine gelen çekim eklerini unsurlarından birinin grubun tümü adına alabilmesi onları ayrılmaz bir bütün kılar. Bu duruma aynı kelime grubunun unsurlarının başka bir kelime grubu olabilmesi de eklenince kelime grupları, öğretiminde ve öğreniminde sorunlar meydana gelen bir konu hâlini almaktadır. Kelime gruplarının derin yapılarının anlaşılması için bu yapıların soyut ve öğretimi zor bir konu olması bakımından kural veya yapısal özellik ezberletilmesinin yerine oldukça fazla örnekle somutlaştırılmasını zorunlu kılar. Bu açıdan eldeki çalışmada tüm kelime grupları bu bakışla olabildiğince fazla örnek ve unsurları arasındaki derin yapıyı ortaya çıkaran sınıflandırma içermektedir.

Bir kelime grubunun yapısal olarak nasıl oluştuğunun, unsurları arasındaki bağlantının kuruluşunun ve derin yapılarının daha doğru görülebilmesi için sadece sıfat tamlamalarının unsurlarının ne şekilde oluştuğunu dikkatlere sunuyoruz:

Türkiye Türkçesi ağızlarında unsurları tek kelime olan sıfat tamlamalarında sıfat unsuru niteleme, belirtme ve sıfat-fiil eki almış tek bir kelimedenden oluşabilir; unsurları kelime grubu olan sıfat tamlamalarındaki durum ise aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3.1: Unsurlarından Biri veya Her İkisi Kelime Grubu Olan Sıfat Tamlamaları (Örnek)

Sıfat Unsuru Kelime Grubu Olan Sıfat Tamlamaları (15 Başlık)	İsim Unsuru Kelime Grubu Olan Sıfat Tamlamaları (8 Başlık)
Sıfat Unsuru Sıfat-Fiil Grubu Olan	İsim Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan
Sıfat Unsuru İsim-Fiil Grubu Olan	İsim Unsuru Sıfat Tamlaması Olan
Sıfat Unsuru Belirtili İsim Tamlaması Olan	İsim Unsuru Tekrar Grubu Olan
Sıfat Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan	İsim Unsuru Birleşik İsim Olan
Sıfat Unsuru Sıfat Tamlaması Olan	İsim Unsuru Zarf Grubu/Tamlaması Olan
Sıfat Unsuru Edat Grubu Olan	İsim Unsuru Ünvan Grubu Olan
Sıfat Unsuru Sayı Grubu Olan	İsim Unsuru Sıfat-Fiil Grubu Olan
Sıfat Unsuru Tekrar Grubu Olan	İsim Unsuru İsnat Grubu Olan
Sıfat Unsuru Zarf Grubu/Tamlaması Olan	
Sıfat Unsuru İsnat Grubu Olan	
Sıfat Unsuru Yönelme Grubu Olan	
Sıfat Unsuru Bulunma Grubu Olan	
Sıfat Unsuru Çıkma Grubu Olan	
Sıfat Unsuru Vasıta Grubu Olan	
Sıfat Unsuru Yükleme Grubu Olan	

Tablo 3.1: Unsurlarından Biri veya Her İki Kelime Grubu Olan Sıfat Tamlamaları (Örnek) (devamı)

Hem Tamlayan Unsuru Hem de Tamlanan Unsuru Kelime Grubu Olan Sıfat Tamlamaları (34 Başlık)

Her İki Unsuru da Sıfat Tamlaması Olan

- Tamlayan Unsuru Tekrar Grubu, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan
Tamlayan Unsuru Edat Grubu, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan
Tamlayan Unsuru Sıfat-Fiil Grubu, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan
Tamlayan Unsuru Zarf Grubu/Tamlaması, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan
Tamlayan Unsuru Sıfat-Fiil Grubu, Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan
Tamlayan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan
Tamlayan Unsuru Sıfat Tamlaması, Tamlanan Unsuru Ünvan Grubu Olan
Tamlayan Unsuru İsnat Grubu, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan
Tamlayan Unsuru Vasıta Grubu, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan
Tamlayan Unsuru Tekrar Grubu, Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan
Tamlayan Unsuru Zarf Grubu/Tamlaması, Tamlanan Unsuru Belirtisiz İ. Tamlaması Olan
Tamlayan Unsuru İsim-Fiil Grubu, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan
Tamlayan Unsuru Belirtili İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan
Tamlayan Unsuru Yönelme Grubu, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan
Tamlayan Unsuru Çıkma Grubu, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan
Tamlayan Unsuru Edat Grubu, Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan
Tamlayan Unsuru Sıfat Tamlaması, Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan
Tamlayan Unsuru Sıfat-Fiil Grubu, Tamlanan Unsuru Ünvan Grubu Olan
Tamlayan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Birleşik İsim Olan
Tamlayan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Ünvan Grubu Olan
Tamlayan Unsuru Sayı Grubu, Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan
Tamlayan Unsuru Sayı Grubu, Tamlanan Unsuru İsnat Grubu Olan Tamlayan Unsuru Edat Grubu, Tamlanan Unsuru Zarf Grubu/Tamlaması Olan
Tamlayan Unsuru Belirtili İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Ünvan Grubu Olan
Tamlayan Unsuru Belirtili İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Birleşik İsim Olan
Tamlayan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması, Tamlanan Unsuru Belirtili İ. Tamlaması Olan
Tamlayan Unsuru Edat Grubu, Tamlanan Unsuru Tekrar Grubu Olan
Tamlayan Unsuru İsim-Fiil Grubu, Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan
Tamlayan Unsuru Yönelme Grubu, Tamlanan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan
Tamlayan Unsuru Zarf Grubu, Tamlanan Unsuru Tekrar Grubu Olan

Her İki Unsuru da Belirtisiz İsim Tamlaması Olan

- Tamlayan Unsuru Yükleme Grubu, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan
Tamlayan Unsuru Bulunma Grubu, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlaması Olan

Bir kelime grubunun 57 farklı başlıkta derin yapısının örneklenmiş olması kelime gruplarının birçok farklı yapıda görev alarak söz diziminde önemli bir yerde olduğunu fazlasıyla ispatlamaktadır.

Belirtili ve belirtisiz isim tamlamalarında da durum bundan farklı değildir. Sadece tamlayan unsuru, sadece tamlanan unsuru veya her ikisi de kelime grubu şeklinde olan belirtili isim tamlamalarına eldeki çalışmada 49 farklı başlık altında Türkiye Türkçesi ağızlarından örnekler sunulmuştur. Belirtisiz isim tamlamalarında ise tamlayan ve tamlanan unsurlarının oluşum şekline göre 14 farklı başlık oluşturulmuş ve bu kelime grubunun örnekleri derin yapılarıyla dikkatlere sunulmuştur. Görüldüğü gibi bir tamlayan ve bir tamlanan unsurdan meydana gelen kelime grupları sadece yapısal olarak kendi içinde onlarca alt kısma ayrılabilir. Kelime gruplarının ağızlarda dolayısıyla konuşma dilinde bu kadar geniş bir kullanım alanına sahip olması, Türkçe söz diziminin vazgeçilmez bir dil ögesi olduklarını ortaya koymaktadır.

Türkiye Türkçesi ağızlarında ölçünlü Türkçeden uzaklaşan yapılar da görmek mümkündür. Örneğin belirtili isim tamlamalarında tamlayan unsur ile tamlanan unsur arasındaki bağlantıyı sağlayan ilgi hâli eki yerine belirtme hâli eki kullanılan, *onu işine o eti kollar bōlē* (KarĀA, 364/90), *kōroğlu'nun arkadaşılanı bi tanesi* (EĀA, 192/351), *hē şeyi fiyatı* (ZBK, 106/208), *ğırānıñ birini ğırāsı var'mış* (AKYA, 227/87), *bunu saçını kestiriyoh* (MalĀA, 255/2) gibi örnekler mevcuttur. Bu nöbetleşmenin birçok farklı yörede örneklenebiliyor olması bizce bir ses yitimi veya ses erimesi ile izah edilemez. Bu durum, tarihî dönemlerden gelen bir özellik olup eklerin yapılarında bir ortaklığa işaret ederek bu eklerin tarihî bilinmeyen dönemlerde ortak bir noktadan çıkmış olabilecekleri fikrini ortaya çıkarır. Aynı şekilde İsim Tamlamaları başlığı altında gösterilen, Çukurova ve Zonguldak, Bartın, Karabük yörelerinde rastlanan, belirtili isim tamlamasında ilgi hâli eki yerine vasıta hâli eki tercih edilen örnekler tarihî bilinmeyen dönemlerde olabilecek bir ortaklığa vasıta hâli ekini de dâhil edecektir.

Ağızlarda tespit edilen kimi isim tamlamalarında ilgi hâli eki olmaksızın tamlama “belirlilik” özelliğini koruyabilmektedir. Özellikle tamlayan unsuru iyelik eki almış bir kelime veya tamlayan unsuru zamir olan *babası evi* (MalĀA, 334/14), *başıñız çaresi* (AsA, 112/31), *ben çöcümün ğızı* (EĀA, 198/30), *Ben gidem sen ğızını ğaçürem* (ErzYA, 225/5), *sırça parmağım galınlığı* (MalĀA, 268/5), *yusuf dayım annatması* (ErĀA, 46/10) gibi örneklerde görüldüğü üzere ilgi hâli eki olmaksızın tamlama genel bir kavramı değil belirtili isim tamlamalarının genel özelliği olan “özel, belirli” bir kavramı karşılamaktadır. Ağızlardaki bu tür tamlamaların ilgi hâli eki olmaksızın belirli ve unsurları arasında geçici bir ilişki barındıran belirtili isim tamlaması oluşturduğu

açıktır. Bu da Türkiye Türkçesi ağızlarında tamlamalara kesin bir yapı kaidesi çizilemeyeceğini, dilin konuşurlarının tercihinin tamlama yapılarında etkili olduğunu göstermektedir. Bu tür yapıların zamirlerde çoğunlukla örneklenebilmesi zamirlerin ilgi hâli ile işaretlenmesinin çok daha önceden *zamir n*'si ile sağlanması (*bi-n*, *si-n*) olabilir. *Zamir n*'si ile vasıta hâli, ilgi hâli, belirtme hâli eklerinin ortak bir noktadan doğdukları fikri, çeşitli yörelerde görülen bu gibi tamlayanı ilgi hâli olmadan ama zamirle ilgi bağlantısı kurulan tamlamaları destekler niteliktedir.

Balıkesir yöresinde görülen iki kullanımda ise yukarıdaki örneklerden farklı olarak tamlanan unsurundaki tamlanan ekinin olmadığı “belirtili” isim tamlamalarına rastlanır. Gayri muayyen iyelik olarak izah edilebilen bu tür durumlarda kelime grubunun “benim ev, bizim okul vb.” gibi bir sıfat tamlaması olmaktan ziyade belirlilik özelliğini koruyan bir isim tamlaması hüviyetinde olduğu görülmektedir: *orā yatırıñ onun yanna deyoru*, *bubam yanna deyoru*. (BalıA, 601/69). “*bubam yan*” ifadesinde ilgi hâli eki de tamlamada mevcut değildir. İki örnekte de “belirli ve unsurları arasında geçici bir ilişki bulunan” isim tamlamasından söz etmek mümkündür.

İsim tamlamaları başlığı altında değerlendirilen kimi örneklerde ise tamlayan ve tamlanan unsurların birbirine yapıcı bağlanmasında görevli olan ilgi hâli ve tamlanan eklerinin görünümünün farklılaştığı kullanımlar mevcuttur.

Zonguldak-Bartın-Karabük yöresinde belirtili isim tamlamalarında kimi zaman ilgi hâli ekinin “*damak n'sinden* (ñ)” “*y'ye*” ilerlediği örnekler görülebilmektedir:

Ben salonuy ortasında otdum (ZBK, 146/82)

Ġoparıp ğoparıp sacıy üsdünde ğávurıyō'z (ZBK, 143/17)

onuy ablasıny çocukları (ZBK, 151/12)

Bu örneklere benzer kullanımların olduğu Urfa yöresinde ilgi hâli ekinin ilerlemesi daha hızlıdır. İlgi hâli ekinin yörede uzatılan bir “-i” sesi ile verilebilmesinin yanında bu kullanımlarda 2. teklik şahıs iyelik ekinde de (-n>-y) ilerlemesi söz konusudur: *senī kıymatıy* (UMA, 198/149), *senī yimaĝıy* (UMA, 198/149).

Malatya yöresinde ise ilgi hâli ekinde yukarıdaki örneklere benzer bir ilerleme söz konusudur ancak ilerleme “v” sesine olmuştur: *ayaĝuv öĝü* (MalıA, 286/9), *seniv altın ellēn* (MalıA, 286/9).

Ardanuç yöresinde Malatya’da görülen ses ilerlemesine benzer ilerleme, ikinci teklik şahıs iyelik ekinde görülür: *senüñ nasibüv* (ArdYA, 73/8).

Kütahya yöresinde ise isim tamlamalarında ilgi hâli ekinin tamlayandaki son hecenin uzatılarak verildiği kullanıma rastlanır: *çocū başı* (KüYA, 141/217).

Bunların dışında belirtisiz isim tamlamaları bahsinde birçok yöreden örneklenen *asKer elbisē, emirer, elektiriK santıral, etwayi çarşı, erzincan çarşı, kōk boya, koy yir, saba ezēn, şahin kuş* gibi kullanımlarda ise belirtisiz isim tamlaması mantığıyla bir araya gelen isimler, arkaik takısız tamlamaları andıracak şekilde tamlanan eki olmaksızın bir tamlama oluşturmaktadır. Bilindik bir yer/bölge, eşya, hayvan veya zaman ismini karşılamak üzere kelime grubu oluşturulurken tıpkı Köktürk metinlerinde karşılaşılan takısız tamlama mantığı ile kavram adı karşılanır. Ağızlardaki bu gibi yapılar tarihî dönemlerdeki kullanımlara da bir noktada ışık tutar. Belirtisiz isim tamlaması mantığıyla bir araya gelen isimler herkesçe bilindik bir yer, eşya vb. ismi oluşturduğunda tamlanan eki kolay söyleme eğilimi nedeniyle düşürülebilmektedir. İsimlerin yüzlerce belki binlerce yıl bir arada kullanılıyor olması sonucunda bu isimlerin birbiri arasında gayrimuayyen bir iyelik bağlantısı oluşturabildiği söylenebilir. Bu da Köktürk metinlerinde karşılaşılan *İnci ırmak, Ötüken yış* vb. takısız tamlamaların bu bölgelerin herkesçe bilindik yer olma mazisini binlerce yıl öteye götürmektedir. Bu tür dildeki az çaba/kolay söyleme kuralları bu gibi ifadelerle Anadolu’da oldukça yaygın bir kullanım alanı doğurmakta, dilin konuşuruna büyük bir esneklik sağlamaktadır. Ağızlarda örneklenen *tunca nēri* (EİA, 124/14), *İnonú abri* (KİA, 167/1), *Gırat Partisi* (NevYA, 197/19), *ali okulu* (EİA, 173/42) gibi kimi belirtisiz isim tamlamalarında ise bir “belirlilik” söz konusudur. Özellikle belirtili ve belirtisiz isim tamlaması ayrımı yapılırken belirlilik ve belirsizlik üzerinde durularak yapılan tasnifler Anadolu ağızlarında görülen bu tip kullanımlar için geçerli olmayacaktır. Yukarıda belirtili isim tamlamalarında gösterilen ve genel kurala ters bir durum olan “belirsizlik ile unsurlar arasındaki kalıcı ilişkinin” benzeri olarak belirtisiz isim tamlamalarında da genel kuralın aksine “belirlilik ve unsurlar arasında geçici bir ilişkiden” bahsedilebilir.

Yine belirtisiz isim tamlamaları içerisinde değerlendirdiğimiz bir diğer husus şudur: Kişi isimleri ilgi hâli eki olmadan isim tamlaması oluşturamazken ağızlarda bilinen ve genellenebilen bir kişi ismi ilgi eki olmadan da isim tamlaması

oluşturabilmektedir. Ağızlarda kişi isimleri ile kurulan belirtisiz isim tamlamasına rastlamak mümkündür: *ali okulu* (EİA, 173/42). Buna benzer olarak Erzincan'da rastlanan bir kullanımda ilgi hâli eki gereken bir isim tamlaması yapısı için ek kullanılmadığı görülür: *bu gördüğün ova (-) hepisi* (ErzYA, 251/37). Bu iki kullanım haricinde Keban, Baskil ve Ağın yöresinde görülen, ilgi hâli eki olmaksızın kurulan bir isim tamlaması yapısında ise tamlayan unsurunda sıfat yapma görevi ile bulunan bir ilgi hâli eki olması, tamlama kurulurken ikinci bir ek kullanılmamasının sebebi görülebilir: *bizim arkadaşlar yarısı yoh* (KBA, 89/38) [bizim arkadaşların yarısı].

Söz dizimi açısından bakıldığında ise kelime gruplarının veya kelimelerin cümlede özne görevi üstlenirken ölçünlü Türkçede belirtme hâli eki alamadıkları bilinmektedir. Oysa Türkiye Türkçesi ağızlarında tespit edilen kimi kullanımlarda bu kural da genel-geçerliğini yitirebilmektedir:

istiklâl ârbi'ni iki buçuk sene sōna kopuştu (EİA, 123/12)

Edirne yöresinde rastlanan bu kullanımda belirtisiz isim tamlaması belirtme hâli eki olarak söz diziminde özne görevini üstlenmiştir. Burada konuşan kişinin vurgu için mi yoksa konuşma esnasında söylenecek bir sözün yutulması-unutulması-söylenmemesi nedeniyle mi bu şekilde bu kullanımı ortaya koyduğu tam olarak kestirilemese de hâlihazırda kullanım ölçünlü dilden çok farklı bir durumu içerir. Bu duruma benzer bir diğer kullanım ise Antalya Korkuteli yöresinde görülmüştür:

bi adamı yüz admış çeşiT turşu gurdu (AKYA, 321/20)

Bu örnekte “*adamı -görmedin mi!*” şeklinde bir heyecan ve soru unsuru konuşmanın hızı içerisinde unutulabilir ve cümlenin derin yapısında nesne olan bir ifade söylendiği şekilde belirtme hâli eki almış bir özne görünümüne girer. Isparta, Kütahya, gibi yörelerde tespit edilen aşağıdaki örnekler de dikkate değerdir.

bir de imâmsûni kerbelâda şêd oluyo (İMİA, 253/16)

Konuşan kişi belki heyecandan belki konuşma seyrini kesintiye uğratmamak ve katilin fiiliyatını konuşmasında geçirmemek için “*İmam Hüseyin'i şehit ediyorlar*” demiyor ve “*şehit oluyor*” tercihinde bulunuyor.

bi ufağ evin eşşâlânı her beygiriñ orta yerine taksim edilir (KüYA, 240/125)

táze ğuzularıñ yũñnerĩni bóle bi kendimize ayıT ğazak çorap bóle bi aletde ğullanılır (KüYA, 238/53)

Bu iki örnekte ise edilgen çatılı bir yükleme sahip cümlede yapısal olarak özne kabul edilen ifade, belirtme hâli eki ile yükleme bağlanmaktadır. Burada konuşan kişi; belirtili isim tamlamasının cümlenin derin yapısında nesne olduğunu, işi eyleyen öznenin başka bir unsur olduğunu şekil olarak ortaya koymaktadır. Bir başka örnekte ise derin yapısında bir isim-fiilden kısaltılarak konuşulduğu hissedilen bir ifadede yer alan tekrar grubu isim-fiil eki alan ifadenin söylenmeyişi ile cümlenin yapısında doğrudan ana yükleme bağlı gibi görünmektedir. Bu yapı bu şekliyle yalın hâlde yükleme bağlanmaz ve belirtme hâli eki alarak yükleme bağlanır. Cümle görüntü itibarıyla belirtme hâli ekine sahip bir özneye sahiptir:

düyününü kınasını bizde ādet deĝildir (KüYA, 239/76)

Bu örnekler belki de daha farklı yörelerden edinilecek yeni örneklerle derinlemesine incelenmesi gereken konulardır.

Dikkat edilmesi gereken diğer nokta ise şudur: ölçünlü Türkiye Türkçesinde belirtisiz nesne görevindeki kelime ve kelime grupları yükleme yalın hâlde bağlanmaları nedeniyle yüklem en yakınında bulunur ve vurguyu kendi üzerlerine alarak söz dizimdeki yerini kuvvetlendirir. Karahan, belirtisiz nesne ile yüklem arasındaki bu ilişkiyi “daimî” olarak nitelendirir ve yükleme belirtisiz nesne arasında *de*, *dahi*, *bile* gibi kuvvetlendirme edatları ve soru eki dışında genellikle başka bir kelime giremediğini belirtir.¹⁶³ Ancak Erzincan ve Antalya ili Korkuteli ilçesi yörelerinde tespit edilen belirtisiz nesne görevinde belirtisiz isim tamlamaları yüklemden uzak bir noktada kendi vurgusunu korumaktadır:

Ekmeg ğamırı nası yuĝiriyles (ErzYA, 256/1)

asKer elbisē üsdüne göre yapıcak (AKYA, 266/56)

Konuşma dilinin söz dizim kurallarını yukarıdaki örnekte olduğu gibi zorladığı, ağızlarda açıkça ortaya konabilmektedir. Yine tüm bunlar göstermektedir ki özellikle isim tamlamalarında “belirlilik/belirsizlik”, “ilgi hâli eki alan/ilgi hâli eki almayan” gibi, öznenin yalın hâlde olacağı veya belirtisiz nesnenin konumunun yüklem önü

¹⁶³ Karahan, *Türkçede*, 26.

olacağı gibi kesin kurallar ve genel yargılar kimi zaman bilhassa ağızlarda geçerliliğini yitirebilir. Konuşma dilinin herhangi dış unsur veya etki olmaksızın bir tezahürü olan ağızlar, ölçünlü Türkçedeki söz dizim kurallarını birçok farklı nokta ve örnekte zorlar. Yine bu durum açık ve net gösterir ki konuşuruna birçok esneklik, kolaylık tanıyan bir dil olan Türk dili kesin sınırları çizilemez bir kelime grubu oluşturma kabiliyetine sahiptir.

Türkiye Türkçesi ağızlarında tespit edilen kelime gruplarında dikkat çeken bir diğer husus ise tamlamanın oluşmasında önemli bir yeri olan kimi eklerin yitirilmesi veya değişime uğratılmasıdır. Bazen bir uzatma ile bazen de söz diziminde kelime grubunu yükleme bağlayan bir hâl ekinin eski görünümüne dönmesiyle oluşan bu tür kullanımlar ağızlarda tespit edilen örnekleri ölçünlü Türkçedeki kural ve kullanımlardan uzaklaştırır. *īnesil kū* (EİA, 124/18), *ōlan çocū* (MuYA, 424/38), *ōylen yēmā* (KırşYA, 202/129), *padişahın ğızıl ölçen ğodu* (ARP, 179/14) [Padişahın kızıl ölçeğini koydu] gibi örneklerde görüldüğü üzere tamlanan ekinin söylenmeme eğilimi ağızlarda yüksektir. Tamlanan unsurun eki, erime seyri içerisinde birçok örnekte uzatılarak verilmekte, bazen söylenmemektedir. Tamlamalarda ikinci unsurun eklerini yitirmesi ile isim+isim bağlantısı, işaret/gösteren/sıfat+isim bağlantısına dönük bir seyir izlemektedir. Bugün konuşma dilinde ilgi hâli ekinin asıl işlevi olan iki isim arasında ilgi kurma işlevi, tamlanan ekinin yitimi ile “evin kapısı → evin kapı” örneğinde olduğu gibi gitgide gerilemekte ve sıfat yapma işlevinin gerisinde kalmaktadır.

Erzincan, Eskişehir ve Diyarbakır yörelerinde ise kelimenin iyelik eki yitirildiği hâlde isnat grubu oluşturduğu kullanıma rastlanır. Grubu oluşturan unsurların birincisinden iyelik eki düşürülerek grup oluşturulur:

baş(1) açık valla yalinayağ koştum gettim hastahanaya (DiyA, 121/13)

ğapı(s1) bir ğomşu (EskYA, 170/60)

Ğardaşdan ayrıldım ciger(i) tağlıyam (ErzYA, 399/354)

Bu tür iyelik eki yitiminden başka Erzincan ve Arpaçay yörelerinde iyelik ekinden sonra gelen belirtme hâli ekleri Köktürk metinlerinde olduğu şekliyle *-n* hâlinde verilebilmektedir. Bu tür kullanımlar genelde şiirlerde vezin yahut kafiye endişesiyle görülen durumlar iken yörenin konuşma dilinde şiirsellik gibi bir şarta bağlı olmaksızın bilinen en eski formuyla kullanılır:

Dağı başın dolu gözder (ARP, 388/19) [dağın başını]

(onun) *vur dedigin vurir, gır dedigin gırarlar* (ErzYA, 253/115) [vur dediğini, kır dediğini]

kiraz bayramında da yoqarı mahallēlē ğarāş māllesin dāvet eder (İMİA, 238/6)
[Karaağaç Mahallesi]

Erzurum ve Diyarbakır yörelerinde yukarıdaki duruma benzer olmakla birlikte belirtme hâli ekinin söylenmemesiyle farklılık arz eden kullanımlar da mevcuttur. İyelik ekinden sonra belirtme hâli eki alarak yükleme bağlanan kimi isim tamlamalarında hâl ekinin yitirildiği görülür:

senin düğünün göreyim (DiyA, 63/7)

senin çoluğ çociğın göreyim (DiyA, 63/15)

senin yolun silerik^h (ErİA, 17/24)

Erzincan yöresinde belirtili isim tamlaması kurulurken kullanılan ilgi hâli eki de kimi kullanımlarda iyelik ekli bir isimden sonra kelimenin son sesinde uzatmaya ihtiyaç duymaksızın tek bir damak n'si (ñ) ile verilmektedir. Anadolu ağızlarında genellikle uzatılan ses ve damak n'si (ñ), iyelik eki ile ilgi ekinin birbirine kaynaşık formu olarak kullanılırken Erzincan yöresinde uzatmaya ihtiyaç duymadan tek bir damak n'si (ñ) ile iki ek kaynaşık verilebilir: (senin) *babañ bi düdüğü* (ErzYA, 253/113), (senin) *babañ bi şeyi* (ErzYA, 153/111). Yine Erzincan yöresinde görülen bir diğer kullanımda ise tamlanan eki belirtisiz isim tamlamasında kullanılmamıştır: *emrirer* (ErzYA, 207/9) [emir eri].

Türkiye Türkçesi ağızlarından örnekleri çalışmamıza dâhil edilen fiilimsi gruplarına bakıldığında ise isim-fiil grubunu oluşturan 3, sıfat-fiil grubunu oluşturan 11, zarf-fiil grubunu oluşturan 40 farklı ek tespit edilmiştir.

İsim-fiil grupları içerisinde ölçünlü Türkçeden uzaklaşan bir örnekte isim-fiil ekinin kullanımını diğer isim-fiil gruplarında olduğundan farklıdır. Konya ili Taşkent ilçesinde isim-fiil eki “-mA” kullanılmadan fiil adı oluşturulmuş, fiilimsi eki olmaksızın fiil sadece hâl eki ile söz diziminde kullanılmıştır: *bir gün zemerı günde ekmek eleye gëttim*. (KonTaş, 105/128). Bu durum Türk dilinin genel kabul gören fiilin master

hâldeyken hâl eki alamamasına aykırı bir kullanımdır. Konuşan kişi hareketi bildiren “*ekmek ele-*” ifadesini bir isim-fiil grubu gibi cümlede çekime sokmuştur.

Sıfat-fiil gruplarında ise günümüzde kullanılan sıfat-fiil eklerinden farklı eklere ağızlarda rastlamak mümkündür. Taranan eserlerde “-*gülü(k)*”, “-*îg, ig, -iK, -iK, -ük*” ve “-*işli*” gibi günümüz yazı dilinde kullanım alanı bulamayan eklere rastlanmıştır. Karaman ağızında tespit edilen bir kullanımda ise grup oluşturamamasına rağmen sıfat unsuru sıfat-fiil eki olan sıfat tamlamasında gruba dâhil olan ve Uygur döneminde sıklıkla görülen sıfat-fiil eki “-*gli*” ekine rastlanır: *alıgli gısaş* (KarİA, 491/9). Sıfat-fiil grupları içerisinde ölçünlü Türkçeden uzaklaşan, Bolu ili Seben ilçesinde görülen bir kullanımda ise “sonra” anlamındaki “gere/geri” edatına bağlanan bir sıfat fiil grubu, sıfat-fiil eki “-*dık*” kullanılmadan sadece çıkma hâli eki getirilerek oluşturulmuştur. Bu kullanım ağızlarda sıfat-fiil eklerinin de eritilebildiğini göstermesi açısından önemlidir. Yukarıda örneği verilen -mA ekli isim-fiil grubunda olduğu gibi fiile doğrudan isim hâli getirilmesi ağızlarda eksiz bir şekilde fiillerin kategori değiştirebildiğine bir örnek daha kabul edilebilir. Çalışmanın sıfat fiil başlığı altında bu örnek “-*dık*” eki bahsinde kullanılmıştır: *ben de kiTdeñ gere / buyam, õsun büyük hocâ* (BolSeb, 149/18) [ben de gittikten sonra / babam olsun büyük hoca].

Zarf-fiil gruplarında da günümüzde kullanılan zarf-fiil eklerinden farklı eklere ağızlarda rastlamak mümkündür. Ağızlarda “-*ık, -ig, -iK, -uk*”, “-*enden*”, “-*masız*”, “-*mezden*”, “-*dıhliyin, -diyhliyin, diKli, in, -duhleyin, -dukin*”, “-*Pbil'le*”, “-*(y)IşIn, -işgin*”, “-*(y)AndA, -ēnde*”, “-*duKdu*”, “-*dunda*”, “-*dēnen, -dīnen*”, “-*ışdıK*”, “-*düne, tine*”, “-*ginen*”, “-*ıfşa*”, “-*en*”, “-*i, -ii*”, “-*ecegeñ*”, “-*AnAçA, -enece*”, “-*digkine*”, “-*dimen*”, “-*ıci*”, “-*ānadan*”, “-*eşdāni*”, “-*işli*” gibi günümüz yazı dilinde kullanım alanı bulamayan zarf-fiil eklerine rastlanmıştır. Bu zarf-fiil eklerinin birçoğunun zarf-fiil oluşturma kuralına uygun olarak sıfat-fiil eki ve hâl ekinin kaynaşmasından meydana geldiği açıktır. Bir kısmının da bir zarf-fiil ekinin gerek bir enklitik gerekse bir başka zarf-fiil eki ile genişletildiği görülür. Zarf-fiil eklerinin Türkiye Türkçesi ağızlarında bilindik formunun dışında başka zarf-fiil ekleri gibi farklı anlamlar katabildiği örnekler de tespit edilmiştir. Örneğin Manisa yöresinde bir kullanımda durum zarf-fiil grubu oluşturan-*ereK* zarf-fiil eki -*ken* eki işleviyle görülür: *bedi'ye āşam yassıyı geçereK öldü* (ManA, 1106/18). Buna benzer olarak Kırşehir ve Nevşehir yörelerinde -*sA* zarf-fiil eki şart anlamı dışında zaman anlamı da katabilir: *arı sohsa çamır sürmek, istiyo* (KırşYA,

218/52), *o ekmāni yèrkene hābeyi yohlasa ki altın var bi k̄up* (NevYA, 192/19). Bu iki durumdan farklı olarak ise Kars'ta görülen bir kullanımda *-sa* zarf-fiil eki yerine *-e* kipi şart işleviyle kullanılmıştır: *Bu gider gelmeze men gedecem* (KİA, 280/28)

Tamlamanın unsurları arasında irtibat kuran veya unsurları bir arada tutan eklerin ağızlardaki yitiminden üst kısımda bahsedilmişti. Zarf-fiili oluşturan eklerde ise bu durumun aksine ağızlardaki kullanımlarında bir genişleme söz konusudur. Kırşehir yöresinde görülen bir kullanımda “-Inca” zarf fiil eki *ök* edatı ile genişlemiştir. Ekin bu şekilde “-Inca” ekinin verdiği anlamdan ziyade “-ken -iken” zarf-fiil ekinin verdiği anlamı katar: *mākemiye gōtürünceK bi dereden su geçiyo* (KırşYA, 345/31). Bu kullanıma benzer bir genişleme görülen bir diğer örnekte ise “-Inca” eki kendi anlamını korur: *eglenirim ben bu dala gōnuncaK* (KBA, 174/137).

Erzincan yöresinde görülen zarf-fiil işlevinde kullanılan bir ek ise zarf-fiil eklerinin genetiğinde var olan genişleme eğilimini çok daha farklı şekilde ortaya koyar. Örnekte “-sA” zarf-fiil ekinin üzerine şart anlamı katan *eğer* edatı getirilir: *o sudan getürseger, vucuduma tökerseger ben de gızımı verdim* (ErzYA, 404/52-53).

Erzurum, Kars, Diyarbakır ve Arpaçay yörelerinde görülen kullanımlarda ise *-sA* zarf-fiil eki yine kendisiyle genişlemiştir¹⁶⁴:

şehire gōtürürsemse beni hırsız diye yahalallar (ErİA, 11/18)

ğara gōçun beline düşersense yēddi yerin yēddi ğarannuḥ divine gōyacaḥ
(ARP, 377/9)

o daşdan iki tene getirirsense gızımı verirem (KİA, 356/73)

Uşak yöresinde görülen bir kullanımda ise bir zarf-fiil eki vasıta hâli ile genişlemiştir: *oraya gidēkenen hemen gavır, halamın yakasınnan yapışmış* (UşİA, 197/83).¹⁶⁵

¹⁶⁴ Baydar'ın enklitik olarak belirttiği, Doğu Grubu ağızlarında pekiştirici unsur olarak kullanıldığı bu gibi yapılar, eğer bağlacı ile eş işlevdedir. Geniş bilgi için bakınız: Baydar, Turgut. “Erzincan ve Yöresi Ağızlarında -sA Enklitiği”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 31 (2012): 83-92. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sutad/issue/26302/277218>

¹⁶⁵ Türkiye Türkçesi ağızlarında bu gibi genişlemelerinin yoğunlukla gerçekleştiği zarf-fiil ekleri “-iken”, “-(y)Inca”, “-(y)ArAk” ve “-mAdAn” ekleridir. Başlıkları bahsinde ağızlarda tespit edilen genişlemeler fazlasıyla verildiği için sonuç kısmında yukarıda verilen birkaç örnekle yetinilmiştir.

Türkiye Türkçesi ağızlarında tespit edilen ünlem gruplarını oluşturan ifadeler ise “*aman, ay, E, éy, ey, éy, hadi, ħadi, haydi, lan, len, Lēn, ha, olan, ūlē, vō, yā, yā*” ünlemleridir.

Çalışmamızda taranan ağız yörelerinden 48 farklı edat tespit edilerek bu edatların oluşturduğu gruplar başlıkları altında değerlendirilmiştir. Tespit edilen edatlar içerisinde ölçünlü Türkçede sıklıkla kullanılan edatların yanında yazı dilinde yer bulamayan “*āccer*”, “*adlıĝ*”, “*cağ, çaĝ, çāna, çek, çin, çin*”, “*davırı, davri*”, “*dırlı, dırlü*”, “*eyliK*”, “*kēnek*”, “*na*”, “*salıK*”, “*taĥ*” gibi edatlar da vardır. Bu edatların bir kısmı diğer edat grupları ile aynı anlamı verebilirken bir kısmı diğer edat gruplarının veremediği farklı anlamlarla grup oluşturmaktadır.

II. Tip: Ters (Kural Dışı) Kelime Gruplarından bir diğeri olan ünvan gruplarının ağızlarda tespit edilen kimi kullanımlarında ana sınıflandırma başlığına uymayan örnekler söz konusudur. Kural dışı kelime gruplarının oluşma mantığında ana unsurun sonda olmaması kuralı ünvan grupları içinde değerlendirilebilen “*arifley omar* (MuYA, 196/22), *āşıĥ māmūt* (EİA, 144/3), *daĝıstannı ĝara hasan* (EİA, 193/373), *ĝadı kemāleddin* (GazMA, 220/59), *ĝır aşşe* (ÇA, 536/40), *çekic ali* (KırşYA, 215/84), *hazreti ali* (UşİA, 186/45), *kór osman* (AksYA, 725/26)” gibi örneklerde geçerli değildir. Başlığı bahsinde belirtildiği gibi kişilere özellikle Anadolu’da verilen lakapların, isimden bağımsız olarak kişinin rütbe, makam ve görevini gösteren sözlerin ünvan sözcükleri olması bakımından bu sözcüklerin isimlerle yan yana geldiği kullanımların birleşik isimler oluşturmaktan ziyade bir kişiye lakap/ünvan oluşturmak amacıyla bir kelime grubunu teşkil ettiği açıktır. *Mehmet Akif, Ziya Gökalp, Yahya Kemal* vb. gibi kişi isimleri ile ağızlarda tespit ettiğimiz yukarıda verilen kimi kullanımlar arasında kuruluş itibarıyla çok ciddi farklılıklar vardır. Ağızlarda tespit edilen kimi örnekte görüldüğü üzere lakap/ünvan bildirmek maksadıyla oluşturulan kelime gruplarında ana unsur olan kişi ismi, ünvan sözcüğünden sonra gelebilmektedir yani ana unsur sonda kullanılabilir. Genel örneklerinde Kural Dışı kelime grupları içerisinde değerlendirilen ünvan gruplarının bu gibi örnekleri ana sınıflandırma başlığına uygun olmayan durumlardır. Bu durumda ünvan grupları bu sınıflandırma başlığı altında değerlendirilirken bu özel durum ayrıca belirtilebilir veya sonraki çalışmalarda ünvan gruplarını içine alan V. Tip: Kararsız Kelime Grupları şeklinde yeni bir ana sınıflandırma başlığı tercih edilebilir.

Türkiye Türkçesi ağızlarında zengin olarak kullanılan bir diğer kelime grubu ise birleşik fiillerdir. Çalışmamızda birleşik fiiller, “bir fiil unsur ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller” ve “anlamca kaynaşmış birleşik fiiller” başlıkları altında incelendi. Ağızlarda tespit edilen bir fiil unsuru ve yardımcı fiilden oluşan birleşik fiiller, “*bil-, bül-*”, “*dur-, Tur-*”, “*düş-*”, “*gel-*”, “*git-, ged-, géd-, gét-, gid-*”, “*go-, ğo-, ğō, goy-, koy-, koy-*”, “*kal-, ğal-, Kal-*”, “*otur-, ot-*”, “*ver-, ū-, ur-, vā-, var-, vār-, ve-, vē-, vé-, vér-, vř- vır-, vi-, vir-, vř-, vör-, vur-*”, “*yaz-*” ve “*yürü-*” fiilleridir. Bunların yanında aslında yardımcı fiil olmayan ancak yalın hâlde ya da yönelme hâli eki almış *-mA veya -mAk*’lı hareket isimleriyle birleşerek yardımcı fiil olarak kullanılan “*başla-, başda-, bāşla-*”, “*çalış-*”, “*çih-*”, “*iste-, ista-, isdē-, isdi-*”, “*kalk-, Kaḥ-, kalk-*” ve “*var-*” gibi fiiller de tespit edilmiştir. Ayrıca bunlarda farklı olarak yardımcı fiile birinci unsurun kip ekiyle bağlı olduğu kullanımlar da vardır. Bu yapılarda kip ekinin zarf-fiil ekinin yerini tuttuğu görülür.

Dilimizin en etkili anlatım biçimlerinden biri olan birleşik fiillerin de tespit edildiği örneklerde bütün yönleri incelenmiştir. Ağızlarda tespit edilen birleşik fiillerin “Özne + Fiil, Nesne + Fiil, Yer Tamlayıcısı + Fiil, Zarf Tümleci + Fiil” şeklinde birleştikleri tek unsurlu; “Özne + Nesne + Fiil, Özne + Yer Tamlayıcısı + Fiil, Özne + Zarf Tümleci + Fiil, Nesne + Özne + Fiil, Nesne + Yer Tamlayıcısı + Fiil, Nesne + Zarf Tümleci + Fiil, Yer Tamlayıcısı + Özne + Fiil, Yer Tamlayıcısı + Nesne + Fiil, Yer Tamlayıcısı + Yer Tamlayıcısı + Fiil, Yer Tamlayıcısı + Zarf Tümleci + Fiil, Zarf Tümleci + Özne + Fiil, Zarf Tümleci + Yer Tamlayıcısı + Fiil, Zarf Tümleci + Nesne + Fiil” şeklinde birleştikleri iki unsurlu ve “Özne + Yer Tamlayıcısı + Nesne + Fiil, Özne + Yer Tamlayıcısı + Zarf Tümleci + Fiil” şeklinde birleştikleri üç unsurlu yapılarla kurulduğu tespit edilmiştir.

III. Tip: Eş Değerli Kelime Gruplarından olan tekrar grupları da ağızlarda yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Ağızlarda tekrar grupları; unsurları aynı olan tekrar grubu, unsurları yakın anlamlı olan tekrar grubu, unsurları zıt anlamlı olan tekrar grubu, unsurları yansıma kelimeler olan tekrar grubu, ilaveli tekrar grubu ve sayılardan oluşan tekrar grubu biçimlerinde tespit edilmiştir. Bu sınıflandırmada ilaveli tekrar gruplarının diğerlerinden farklı olarak alt başlıklara ayrılabilirdiği, “pekiştirmeli, m’li, c’li, mı’lı, ünlü daralmasıyla, falan/fılan ifadesiyle” biçimlerinde ağızlarda kullanıldığı görülür.

Türkiye Türkçesi ağızlarında IV.Tip: Kısaltma Gruplarından “isnat grubu”, “yükleme grubu”, “yönelme grubu”, “bulunma grubu”, “çıkma grubu”, “vasıta grubu” ve çok örneğine rastlanamasa da “eşitlik grubu” tespit edilmiştir. Bu gruplar içerisinde isnat grubu örneklerinden *beşibirlik* (KüYA, 240/113), *ğarnığara* (İMİA, 328/8), *göbeğara* (İMİA, 328/8) gibi örneklerin kalıcı isim olarak eşya ve bitki adlarını karşılayabildiği görülür. Ağızlarda kavram adı üretiminde kelime gruplarının katkısı çok yüksektir. Belirtisiz isim tamlamaları, sıfat tamlamaları ve fiilimsi grupları içerisinde ayrıca başlık altında kalıcı isim oluşturan yapılar gösterilmiştir. Yine geniş kullanımların gösterildiği bu başlıklar haricinde ağızlarda tespit edilen ve kelime grubunun kavram adını karşılamasına örnek olabilecek *bayram aḥşami günü* (ErİA, 25/18) [arife kavramı için], *yedi dürüm* (UşİA, 341/39) [taziye yemeği], *yüznümere* (ErzYA, 257/2) [tuvalet] gibi örnekler de konuşma dilinin yeni sözlüksel kavramlar oluşturmada mahir olduğunu gösterir.

Konuşma dilinde dolayısıyla ağızlarda kavram adı üretimindeki yaratıcılığın ve işlevselliğin belki de bir sebebi olarak görülebilecek geniş bir esneklik söz konusudur. Bu esnekliğe örnek olabilecek kullanımlara bakıldığında kısaltma gruplarından yönelme grupları içerisinde değerlendirilen bir örnekte yönelme hâli eki olmaksızın yönelme grubu oluşturulmuştur: *yoğ genc arama, biz emsal buluñ. genc bulamañ buralarda gencler heb aḡğara'da.* (KırıkİA, 436/39). Yönelme gruplarında Muğla, Manisa ve İskilip yörelerinde tespit edilen örneklerde ise grup yönelme hâli eki yerine belirtme hâli eki ile oluşturulur: *nemi İazurum* (İskil, 167/28) [neyime lazım], *yarım sāti yakın* (MuYA, 230/34) [yarım saate yakın], *illeri muhtaÇ* (ManA, 932/152) [ellere muhtaç]. Ekle bir araya gelen grupların eksiz olarak kelime grubu oluşturduğu bir diğer kullanım ise bulunma grupları arasında gösterdiğimiz Balıkesir yöresine ait bir örnekte görülür: *bi giri burnundan aray, her vurdūna bir sefer, iki bir iki bir* taKıla, annadıñ mı (BalİA, 443/41). [ikide bir]

Yukarıda aykırı kullanımların ve ağızlardaki esnekliğin farklı bir şekli vasıta ve bulunma gruplarında görülür. Çeşitli yörelerde görülen bu kullanımda vasıta grubu olduğu açık olan ifadeler vasıta hâli eki yerine çıkma hâli eki ile oluşturulmuştur: *baḡdım ev gınadan dolı* (AdıKGS, 141/53), *bi daşdan örgülü* (Sulu, 191/152), *Taşdan örtüli* (BayD, 171/185). Görele yöresinde ise vasıta grubu olduğu açık olan ifade bulunma hâli eki ile kuruludur: *asgellidde ilgili* (Görele, 196/21). Çıkma gruplarına

bakıldığında ise bu duruma benzer olarak Muğla yöresinde görülen bir kullanımda çıkma grubunda bulunma hâli eki tercih edilmiştir: *benimkinde bayā bi aralıKlı* (MuYA, 230/34).

Türkiye Türkçesi ağızlarında bir diğer dikkat çeken husus ise kelime gruplarının kimi zaman yapılarında görev üstlenen, bazen de kelime gruplarını söz diziminde işler kılan kimi eklerin birbirlerinin yerine neredeyse tüm yörelerde rahatlıkla kullanılabilmesidir. Bu durum kimi yörelerde diğerlerinden daha yoğun örneklenebilse de tespit edilen örneklere bakıldığında neredeyse tüm Anadolu'da görülebilen bu nöbetleşmeler bir ağız özelliği gibi dikkat çekmektedir. Eklerin yapısıyla veya fiillerin tamlayıcılarla ilişkisiyle¹⁶⁶ ilgili olabilecek bu durum konuşurlara kurallardan sıyrılan bir kolaylık sağlamanın yanında özellikle konuşma dilinin yazı dilinden farklı bir kuralsızlıkla iletişim görevini üstlendiğini ve dilde kesin sınırlar çizmenin en azından Türk dili için zor olduğunu ortaya koyar. Tespit edilen tüm örnekleri veremsek de bazılarını vermekle yetineceğiz:

Belirtme hâli eki yerine yalın hâl kullanımı:

bu milleT(i) kompile sel_aldı (AKYA, 259/2)

Belirtme hâli eki yerine yönelme hâli eki kullanımı:

bizim isimlerimize sōrdu (AKYA, 270/99)

bunun_ adına aşüre goyalım (İMİA, 253/14)

gōvē bi yō çuvalıñ_ āzına açıvī (Deniz, 242/111)

kesme mēmed benim yoluma (MuYA, 195/65)

Döwlet begendin mi duğduğun işe (ErzYA, 307/45)

ondan sōna sandīñi saklasın ol loğmaya (KüYA, 142/275)

Yönelme hâli eki yerine yalın hâl kullanımı:

dePme keçe(ye) büyüKlerim oturur (AKYA, 302/89)

¹⁶⁶ Detaylı bilgi için bakınız: Tahir Kahraman, *Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları*, Ankara: TDK Yayınları, 1996.

Leylâ Karahan, "Fiil-Tamlayıcı İlişkisi Üzerine", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 2/549 (1997): 209-213.

Arzu Sema Ertane Baydar, "Kırım Tatar Türkçesi Edebî Dilinde Fiil Tamlayıcı İlişkisi Dair", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 16/40 (2009): 25-35.

yatca 'lā āşam(a) ġādā (AyMA, 203/37)

Yönelme hâli eki yerine belirtme hâli eki kullanımı:

ayıñ yirmisini om beşini dōru gitsez (UşİA, 244/14)

Azacıñ o yannı çek (ErzYA, 214/2)

bak bu cıgarayı içmēsini künah diyolā (BİYA, 442/56)

benim namazımı niye mani olduñuz (MalİA, 276/8)

bu cansız varlıñları siz nasıl allahdiye taparsız (UMA, 140/73)

ğarayın üstünü ak inī (EİA, 185/92)

gözümüñ yaşıñı sürmü çektiler (Tef, 238/8)

o ħalkıñı göre şerbeT_eze (KüYA, 136/50)

o yürüñleri yürü diyolla (AKYA, 270/99)

yılanı bölgesini ġi'mişlē (MuYA, 196/21)

yunanı ġaçımişlā ġarıpıñarı dōru (AyMA, 207/7)

Yönelme hâli eki yerine bulunma hâli eki kullanımı:

ormanlāñ içlendi ġaşTıK (ManA, 1169/34)

unun arkasında beni pindirdiler (EİA, 130/133)

Yönelme hâli eki yerine çıkma hâli eki kullanımı:

bizden Karşı ermeniler burada ħerb_ëtmişler. (Van, 374/26)

ğēTdim üs Tēmenden sōledim (AKYA, 224/21)

Yönelme hâli eki yerine vasıta hâli eki kullanımı:

ho aacın ortasınla oğ dēriz (AKYA, 273/89)

Bulunma hâli eki yerine yalın hâl kullanımı:

türkmen ġızı(na) ġoynım düştü, ona āşığ olmuşum (KBA, 160/75)

Bulunma hâli eki yerine belirtme hâli eki kullanımı:

ğızınıñ doumunı olan tarafından mücdeci gidē (KüYA, 140/186)

Bulunma hâli eki yerine yönelme hâli eki kullanımı:

hani eirdiriñ buñarbazarına bāları var (İMİA, 276/14)

Çıkma hâli eki yerine yalın hâl kullanımı:

Arқан(dan) sōra şel kıpar (DiyA, 129/20)

vallā onu bilemēcen bayā āsır(dan) beri (BİYA, 426/1)

Çıkma hâli eki yerine yönelme hâli eki kullanımı:

allah gene razı ossuñ āmet paşaya (BalıA, 446/176)

daşa aşağı, şey, kürd ismaili asduğ da (ErİA, 47/6)

Çıkma hâli eki yerine bulunma hâli eki kullanımı:

abdul'lah sülālesi gayı köyünde geliyo (AKYA, 240/8)

bizim analarımızda işitTığımıza göre bñ adam bñrda hızmakārmiş (KBA, 134/1)

bu üzümde ölü gohusu geli (KBA, 86/32)

davarın içinde çıkmār (AKYA, 260/70)

o ingilab üzerinde düşman bizem buralarda çekelde getde (ErİA, 153/33)

satma dalğasında dolayı bizler de faydalandığ (Kilis, 60/17)

senin babanda çocuğ olmidı (KBA, 86/37)

yani dünya kurulduhıta beri (MalıA, 300/1)

yayla kōlúKlerinde geliyollar (AKYA, 303/8)

Çıkma hâli eki yerine ilgi hâli eki kullanımı:

bizim sōra da nesil yesin deye buna (EİA, 241/8)

homurdadı üsdün aşşā geTdi (AKYA, 269/40)

Çıkma hâli eki yerine vasıta hâli eki kullanımı:

Bu tür nöbetleşmenin içerisinde Kuzey-Doğu Türk Lehçelerinde görülebilen -*nAñ* çıkma hâli¹⁶⁷ ekinde olduğu gibi nazal bir durum veya ilerleyici benzeşme görülebilecek örnekleri vermeden ekin görünüşte vasıta hâli olduğu açık örnekleri göstermeyi tercih ettik.

aħlım başımnan geş- (KİA, 165/19)

bu ağalar bu adamnan vaz geçiller (KİA, 164/20)

señ ne zıt gidiyoñ baña aşamlan berli (KüYA, 226/53)

seni oruya goyduğumunan beri eyi olmuyu (MalİA, 348/24)

birāP ğaşdinen soñura uru unan bizim aramızda iran toprā vā (KüYA, 183/5)

İlgi hâli eki yerine yalın hâl kullanımı:

ben(im) için dünyada ğavuşmağ heram (ErİA, 106/156)

İlgi hâli eki yerine belirtme hâli ekinin kullanımı:

beni kimi saç, sağgal, purlu budağlı bir adam (KİA, 162/69)

bi adımıni doğsan adımlık yok aldını hayvanıı (İMİA, 258/104)

türkçeden bizi gibi ğıt (ErİA, 86/42)

bunu saçını kestiriyoh (MalİA, 255/2)

Dağı başın dolu gözder (ARP, 388/19)

ğonuşmasınε çoğune unutmuşam (ErİA, 146/63)

her şehri adamları (ÇA, 315/35)

motorları suyu buz duTdurmāyan bir alet var'a (AKYA, 225/23)

ōnu yükünü bize yüklettī için çok zararı ōluyo (BİYA, 199/27)

şimdini geçimleri bambaşğa. (ErzYA, 391/66)

Vasıta hâli eki yerine bulunma hâli eki kullanımı:

asgellidde ilgili (Görel, 196/21)

¹⁶⁷ Detaylı bilgi için bakınız: M. Fatih Kirişçioğlu, “Kuzey-Doğu Türk Lehçelerinde Hâl Eklerindeki Varyantlaşma” içinde *IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II*, 1065-1068. Ankara: TDK Yayınları, 2007.

Vasıta hâli eki yerine çıkma hâli eki kullanımı:

*baca*hsuz *atdan* mi geldin? (KBA, 176/24)

gağnı arabalarımızdan meşgul oluruz (ErİA, 213/25)

istiyola Allahın emirinden (ManA, 997/38)

Sadece kelime gruplarında meydana gelen veya kelime gruplarının söz dizimde görev alırken görülen tespit edebildiğimiz nöbetleşmelerin yoğunluk ve bağıntı tablosu eklerdeki kararsızlığın hangilerinde çoklukla gerçekleştiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 3.2: Kelime Gruplarını İlgilendiren Eklerdeki Nöbetleşmenin Bağıntı Tablosu¹⁶⁸

Tercih edilen Olması gereken	Yalın hâl	Belirtme hâli	Yönelme hâli	Bulunma hâli	Çıkma hâli	İlgi hâli	Vasıta hâli
Yalın hâl	—						
Belirtme hâli	☑	—	☑☑☑				
Yönelme hâli	☑	☑☑☑	—	☑☑	☑		☑
Bulunma hâli	☑	☑	☑	—			
Çıkma hâli	☑		☑	☑☑	—	☑	☑☑
İlgi hâli	☑	☑☑☑			☑☑☑	—	
Vasıta hâli				☑	☑☑		—

Tablo 3.2’de de görüleceği üzere kelime gruplarının yapısında veya grupların söz dizimde görev alırken karşılaşılan nöbetleşmelere bakıldığında belirtme ve yönelme hâli ekleri arasında karşılıklı yoğun bir nöbetleşme vardır. Bu yoğun nöbetleşmenin Çuvaşçadaki belirsiz yükleme hâli olan *-a/-e* ile ortaklık arz ettiği, tesadüfi bir temele

¹⁶⁸ Tespit edilen nöbetleşmelerin yoğunluğuna göre “onay” işareti (☑) sayısı 1-3 arasında bir değerdedir. 1 adet onay işareti nadir, 2 adet onay işareti kısmi yoğunlukta, 3 adet onay işareti yoğun nöbetleşmeyi göstermektedir.

oturtulamayacağı açıktır.¹⁶⁹ Bizce ağızlarda birçok örneğine rastalanan bu nöbetleşmenin Eski Türkçenin *n ağızında* görülen *+ağ yükleme hâli*¹⁷⁰ ile irtibatı vardır. Bu tür ortaklıkların açıkça ortaya konması, daha fazla derleme ve eski dönemlere ait eserlerin incelenmesi ile mümkün görünmektedir. Her iki durumda da tesadüfi bir durum olmayacağı ve bu nöbetleşmelerin arkaik birçok iz barındırdığı görülmektedir.

Bu konuda Sarıca'nın -e/-i eklerinin karışması üzerine çalışmasının sonuç kısmında belirttiği hususlardan¹⁷¹ daha farklı olarak bazı tarihî durumların, eklerin yapı ve işlevlerindeki benzerlik veya farklılıkların da göz ardı edilmemesi gerektiğini düşünüyoruz.

Nitekim üst kısımda örnekleri verilen aykırılıkların birçoğunun Korkmaz'ın belirttiği gibi Anadolu ağızlarının bazı arkaik şekilleri olduğu gibi devam ettiren bir koruyuculuk vasfı taşımasından eski şekillerinin devamı niteliğinde¹⁷² olduğu görülür.

İlgi hâli eki yerine belirtme hâli eki tercihleri ile çıkma hâli eki yerine bulunma hâli eki tercihleri de köken itibarıyla bağlantılı olduklarını hatırlatacak ölçüdedir. Vasıta hâli ve çıkma hâli eki arasındaki karşılıklı nöbetleşme durumu da sonraki araştırmalara konu olabilecek ölçüde sebebi açıklık kazanmayı bekleyen bir durumdur.

Ağızlarda yer alan bu gibi arkaik durumlara ışık tutan veya Türkçenin eski dönemlerindeki kullanımları hatırlatan birçok kullanımı, gerek nöbetleşmelerin derininde yatan sebeplerde gerek ölçünlü Türkçede görülmeyen kullanımlarda görmek mümkündür. Örneğin bugün ağızlarda tespit edilen *eger antah galırsaz annaşırsız* (ARP, 373/22) örneğindeki edat ile Eski Türkçedeki “*antag*”¹⁷³ ve Köktürk metinlerinde geçen “*antagın*”¹⁷⁴ ifadeleri arasındaki bağlantı, konuşma dilinin dolayısıyla Anadolu ağızlarının tarihî derinliğine bir ispattır. Yine *cumārtesi gün āşamın gelilē* (BİYA, 182/34) örneğinde kelime grubuna gelen vasıta hâli ekinin yazı dilindeki gibi başkaca bir hâl ekiyle birleşmeden “*yazın, kışın, yayan*” örneklerindeki

¹⁶⁹ Detaylı bilgi için bakınız: Korkmaz, “Batı Anadolu”, 1191.

¹⁷⁰ Gabain, *Eski Türkçenin*, 3.

¹⁷¹ Bedri Sarıca, “Türkçe'de -E/-İ Durum Eklerinin Karışması Sorunu”, *İlmi Araştırmalar*, 22, (2006):217.

¹⁷² Zeynep Korkmaz, “Batı Anadolu Aızlarında Yazı Dilinden Ayrılan İsim Çekimi Ekleri ve Fonologie-Morphologie Bağlantısı”, içinde *Türk Dili Üzerine Aratırmalar 1-2*. 1184-1193. (Ankara: TDK Yayınları, 2023) 1184. <https://emagaza-tdk.ayk.gov.tr/assets/ebook/2081.pdf>

¹⁷³ Gabain, *Eski Türkçenin*, 46.

¹⁷⁴ Kül Tigin Yazıtı, Güney yüzü 8. satır.

gibi açık bir anlatımla kendi işlevini koruması veya birkaç kelimedede kalıplaşması dışında *-i/-u* ve *-(U)n/-en* gibi arkaik zarf-fiil eklerinin günümüz yazı dilinde kaybolmuşken ağızlarda kullanılması ağızların kendi iç işleyişini yazı dilinden bağımsız sürdürebildiğini göstermektedir.

Çalışmamızda dikkate değer bir diğer husus ise bugün söz başı *h-* seslerini koruması ölçütüyle Türkçenin farklı bir lehçe grubunu oluşturan Halaç Türkçesinde olduğu gibi Anadolu ağızlarında da görülen söz başı *h-* sesidir. Kimi kelime gruplarında tespit ettiğimiz bu söz başı *h-* sesleri dağınık bir coğrafi dağılım göstermektedir.

ğirmızı höküz (KBA, 93/22)

şu hokıza danışah (KBA, 96/4)

hamcam öldünde babamıñ ğırkına geldik biz. (AKYA, 285/106)

adam hulaş deP de nacā hurdun'da adam nacanna macanna kendi ğayboluyor (AKYA, 290/9)

ho gece (MuYA, 314/85)

'hataş fiyâtî (ZBK, 109/348)

yoğurdukdan kere, hataşı yaķarız (KüYA, 173/8)

hunuñ gèlini (ÇA, 531/15)

Bu örneklerde var olan söz başı *h-* seslerinin basit bir ünsüz türemesi olmadığı ve bugün ağızlarda veya yazı dilinde mevcut onlarca Kıpçak özellik gibi bir Halaç Türkçesi özelliği olduğu fikri başka çalışmalarda gerek ses ve şekil gerek söz dizimi ve leksik başkaca ortaklıklar bulunarak açıklığa kavuşturulabilecek bir konu olarak durmaktadır.

Son olarak Türkiye Türkçesi ağızlarında kelime gruplarını incelediğimiz çalışmamızın bütününde de görüleceği gibi kelime grupları dil kullanıcısının zihninde var olan ve ifade etmek istediği her kavramı, her durumu, her hareketi karşılama noktasında çok geniş ve sınırsız bir imkân sağlar. Kelime gruplarının Türkçe söz diziminin en önemli unsuru olmasının sebebi de dili kullananlara sunduğu bu geniş imkândır. Çalışmamızda kelime gruplarının ağızlarda nasıl yer aldığı, ağızların kendi özellikleriyle grupların yapı ve işleyişine nasıl etki ettiği gibi yapısal ve söz dizimsel

durumlar dikkate alınarak ortaya konmuştur. Bu vesileyle çalışmamızda ele alınan Türkiye Türkçesi ağızlarındaki kelime grupları sahadaki önemli bir boşluğu kapatarak sonraki çalışmalara ufuk açacak, ilgisine kaynaklık edecek birçok veri sunabilir.

3.2. Öneriler

Türkiye Türkçesi ağızlarında tespit edilen ve derin yapılarını ortaya koymak için başlıkları altında yapı ve söz dizimindeki özellikleri verilen kelime gruplarının her türden metinde fazlasıyla bulunduğu ve ifadelere, cümlelere zenginlik kattığı açıkça ortadadır. Konuşan kişiye düşüncelerini tam olarak ifade edebilmede kabiliyet alanı sunan kelime gruplarının düşünceye ve ifadeye etkisi göz ardı edilemeyecek derecede büyüktür.

Varlıkları adlandırma ve vasıflandırmanın yanında duygular ve hareketleri ortaya koyarken çoğu zaman başvuru nokta kelime grupları olmakta, bu da Türk dili konuşurlarının düşünme ve konuşma faaliyetlerinin temelindeki sistemli yapısal işleyişin önemli bir kısmına bu grupları koymaktadır. Grupların yapısında bulunan ekler nedeniyle şekil bilgisini ve cümledeki işlev ve görevleriyle söz dizimini beraber içinde barındıran bir konu alanı olması Türk dili gramerciliğinde kelime gruplarını ayrı ve önemli bir noktaya taşımaktadır. Bu açıdan elde edilen bu çalışma, örneklem olarak alınan doksan eserde tespit edilen kelime grupları yapılarını ortaya koyarak Türk dili konuşurlarının düşünce ve ifade tarzını söz diziminin en önemli parçası olan kelime grupları ile göstermeye çalışmaktadır.

Üç ana ağız grubunun il ve yörelerinin yanında Doğu Trakya illerinden de derleme metinleri bu çalışmada incelemeye dâhil edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde kalan derleme yapılmış tüm illere ulaşmak amacı güdülen çalışmamız yedi binden fazla farklı noktada örneklerle diğer araştırmacılara Anadolu Ağızlarında cümle/söz dizimi çalışılabileceğini hususunda cesaret verecektir. Bu noktada tarihî Oğuzca ile modern Oğuzca arasındaki Anadolu ağızlarına bütün olarak bakılan bu gibi çalışmalardan cesaret bulan, doğrudan bir yöreye veya bir il/ilçeye odaklanacak, konuşma yapısındaki işleyişin yöreler arasındaki benzer ve farklı durumlarını ortaya çıkaracak çalışmalar ağız atlaslarına kaynaklık edecektir. Bu açıdan Anadolu'da il hatta ilçeleri münferit olarak kapsam alanına alacak yeni söz dizim incelemeleri yapılmasına ihtiyaç vardır. Bu çalışmalar derlemelerin ilk kısımlarında verilen, iki/üç sayfalık,

neredeysi hiçbir ayırt edici yöresel özellik barındırmayan incelemeler ve yorumlardan çok daha kapsamlı olmak zorundadır.

Daha detaylı incelemeler ortaya koymak, sadece kelime grubu veya söz dizimi üzerine çalışmalar yapabilmek için yeni teknolojik imknlarla yeni derlemeler yapılmasını da bize göre zorunlu kılmaktadır. Çünkü metin çeşitliliğini sağlamak ve söz dizim özelliklerini ortaya koymak için amaca uygun konuşma yapıları tespit etmek gereklidir. Bu yeni derlemelerin daha önce ulaşılmamış yörelerden yapılması durumunda belki ilerleyen dönemlerde ortaya konacak çalışmalarla neredeyse “köy” leğine kadar ağız araştırmaları derinleştirilebilecek, hazırlanacak atlas ekleri büyütülerek Anadolu insanının konuşma ve ağız özelliği daha net ortaya konacaktır.

Yine araştırmacıların bundan sonra yapılacak çalışmalarda kelime gruplarını belirli bir tasnifle incelemesi çalışmaların btnlğine katkı sağlayacak, grupların derin yapılarına ışık tutarak bu sayede daha iyi anlaşılmalarına olanak tanıyacaktır. Çalışmamızda kullanılan tasnifin grupları oluşturan unsurların yapısal derinliğini ortaya koyabilmesi bakımından diğer çalışmalarda kullanılması, kelime gruplarının daha bütün ve sistemli bir Şekilde ortaya konmasına yardımcı olacaktır.

Kelime gruplarının derin yapılarında yer alan özellikler ortaya konmadan yapısal olarak nasıl bir araya geldikleri tespit edilemeyecektir. Bir kelime grubunun çekime girerken bir bütün olarak ve tek bir kelime gibi cümlede var olması ve diğer kelime gruplarının yapılarında görev alabilmesi kelime gruplarının öğretimini sorunlu kılmaktadır. Özellikle ğretmen yetiştiren kurumların dağınık Şekilde grupları veya söz dizimini ele alan bir anlayışla yetiştirdiği ğretmen adayları, sonraki dönemde okullarda söz dizim uygulamalarında kendisine uygulandığı gibi kural ve yapısal özellikleri ezberletme yolunu seçmekte, grupların bütünlüğünü ortaya koyacak örnek ve etkinliklere yer vermekte zorlanmaktadır. Bu açıdan bu gibi derin yapılarını ortaya koymak için oldukça fazla örnek barındıran ve örneklere farklı noktalardan ve başlıklardan işleve dönük yaklaşan çalışmalar, öğretmenler için hem toplu bir tasnifle örnekleri ortaya koymakta hem de öğreticilere kelime gruplarının yapı, işlev ve söz dizimindeki görevi ile diğer kelime gruplarının yapısına katkıları açısından oldukça fazla örnek sunabilmektedir. Bu da ezber ve kural ğretimi gibi kalıcı olmayan

öğrenmelerin yerine çok örnekle somutlaştırma ve anlamlı, kalıcı öğrenmeler oluşturulmasına fırsat sunmaktadır.

Türkiye Türkçesi ağızlarında var olan, bu çalışmada kelime grupları özelinde verilen ve ölçünlü Türkçeden uzaklaşan kimi yapılar öğrencilerin konuşmalarında ve yazılarında öğretmenler tarafından görülebilmekte bu tespitler üzerine akademik çalışmalar da ortaya konabilmektedir.

Dil yanlışı olarak görülen ancak dil yanlışıdan ziyade ağız özelliklerinin yazı diline yansımaları olarak kabul edilebilecek birçok farklı kullanımın öğrencide var olması, bu tarz ifade ve anlatımların ağız özelliği olabileceğini bilmeyen öğretmenler tarafından hata olarak kabul edilmesi öğrencinin kendi diline, konuşma ve yazmasına yönelik olumsuz bakış geliştirmesine neden olabilmektedir. Bunun önüne geçmek için bu tarz çalışmalarla yörelerin yapısal olarak ölçünlü Türkçeden uzaklaşabildiğini gösterecek çalışmaların yaygınlaşması ve bu noktaya temas eden, tarihî dönemlerdeki özelliklere temas eden veya Anadolu ağızlarındaki zenginliği ortaya koyabilecek derslerin en azından sınıf ve Türkçe öğretmeni adaylarına verilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

1-Taranan Eserler

- Abaz, Ayşe. “Çorum-İskilip ve Yöresi Ağızları”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2004.
- Acar, Ergün. “Kastamonu Merkez İlçe ve Köyleri Ağzı”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, 2008.
- Akar, Ali. *Muğla ve Yöresi Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları, 2013.
- Akca, Hakan. “Ankara İli Ağızları”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2009.
- Akdağ Erdoğan, Hatice. “Konya İli Kulu İlçesi Merkez ve Köyleri Ağzı”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, 2021.
- Akgül, Zinnur. “Sinop İlinin Boyabat İlçesi Ağzı”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2019.
- Atmaca, Emine. *Antalya İli Korkuteli İlçesi ve Yöresi Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları, 2017.
- Avcı, Yusuf. “Amasya Aydınca Ağzı”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 1988.
- Bayrak İşcanoğlu, İlknur. “Eldivan İlçesi (Çankırı) Ağzı”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2007.
- Bayraktar, Fatma Sibel. “Kayseri Merkez İlçe Ağzı”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi, 2000.
- Bilyaz, Betül. “Kocaeli Kandıra Ağzı”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, 2019.
- Bulak, Şahap. “Van Küresin Ağzı”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, 2015.
- Buran, Ahmet. *Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları, 1997.
- Caferoğlu, Ahmet. *Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme I*. Ankara: TDK Yayınları, 1994.
- Caferoğlu, Ahmet. *Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme II*. Ankara: TDK Yayınları, 1994.
- Çelik, Anıl. “Yalova İli Yerli Ağzı”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2018.
- Çoban, Sıtkı. “Düzce İli ve Yöresi Ağızları”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2005.
- Demir, Necati. *Ordu İli ve Yöresi Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları, 2022.
- Doğan, Muammer. “Aksaray ve Yöresi Ağızları”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2012.
- Doğan, Şaban. “Sivas Merkez İlçe ve Köyleri Ağızları”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2001
- Doğar, Birsen. “Lâpseki ve Yöresi Ağızları”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, 2015.

- Efendioğlu, Süleyman. “Ağrı İli Ağızları”. *Turkish Studies*, (Prof. Dr. Hamza Zülfikâr Armağanı). 4/3 (2009): 808-840. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.706>
- Efendioğlu, Süleyman. “Ağrı İli Ağızlarından Derlemeler”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 22/2 (2018): 1415-1435. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunisobil/issue/39594/457658>
- Ercilasun, Ahmet B. *Kars İli Ağızları*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları, 1983.
- Erdem, Mehmet Dursun. “Asarcık Ağzı”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2001.
- Erdoğan, Ferhat. “Şuhut ve Yöresi Ağızları”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, 2007.
- Erdoğan, Songül. “Niğde Merkez ve Bor İlçesi Ağzı”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2012.
- Eren, M. Emin. *Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları, 1997.
- Ertekinoğlu, Servet “Ahlat Ağzı”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2015.
- Erten, Münir. *Diyarbakır Ağzı*. Ankara: TDK Yayınları, 2011.
- Ertürk, Harun. “Artvin İli Yusufeli İlçesi Demirkent (Erkinis) Köyü Ağzı”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, 2015.
- Eryiğit, Celal. “Göhlisar Ağzı”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2014.
- Gemalmaz, Efrasiyap. *Erzurum İli Ağızları II*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1978.
- Gökçur, Engin. “Van ve Merkez Köyleri Ağızları”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2006.
- Gül, Rıza. “Kilis Merkez ve Köyleri Ağızları”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, 1993.
- Gülensoy, Tuncer. *Kütahya ve Yöresi Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları, 1988.
- Gülseren, Cemil. *Malatya İli Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları, 2021.
- Gülsevin, Gürer. *Uşak İli Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları, 2020.
- Günay, Esra Gülin. “Adıyaman-Merkez, Kâhta, Gerger, Samsat Yöresi Ağzı”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, 2008.
- Günay, Turgut. *Rize İli Ağızları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1978.
- Güngör, Hayriye. “Tunceli İli Ağızları”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, 2017.
- Günşen, Ahmet. *Kırşehir ve Yöresi Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları, 2019.
- Haşimi, Ahmet. “Kırıkkale İli Ağızları”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, 2016.
- İlker, Ayşe. *Manisa Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları, 2017.
- Kabadayı, Rukiye. “Bayburt Demirözü İlçesi Ağzı: Cümle Yapısı”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2014.
- Kalay, Emin. *Edirne İli Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları, 1998.

- Kanaç, Işıl. “Denizli’nin Babadağ İlçesi Ağzı”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, 2010.
- Karasakaloğlu, Nuri. “Aydın Merkez Ağzı”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2005.
- Kavak, Engin. “Tefenni Ağzı”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2019.
- Kaya, Fatih. “Balâ İlçesi Ağzı”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2004.
- Kılıç, Mine. “Kahraman Maraş Merkez Ağzı”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 2001.
- Kılıçer, İsmail. “Yozgat ve Yöresi Ağızları”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 1998.
- Kılınç, Gülay. “Bolu İli Seben İlçesi Ağzı”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2009.
- Koca, Sinan. “Görece ve Yöresi Ağızları”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi, 2015.
- Kocamaz, İhsan. “Konya İli, Taşkent İlçesi ve Köyleri Ağzı”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2013.
- Koç, Ali. “İğdir İli Ağızları”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, 2021.
- Korkmaz, Zeynep. *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları, 1994.
- Koruk, Önder. “Yusufeli Ağzı”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, 2019.
- Kuyumcu, Osman. “Türkçenin Hemşin Ağzı”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2006.
- Küçük, Paki. “Bingöl Merkez İlçe ve Köyleri Ağızları”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, 1988.
- Mutlu, Hüseyin Kahraman. *Balıkesir İli Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları, 2022.
- Olcay, Selahattin, Ahmet Bican Ercilasun ve Ensar Aslan. *Arpaçay Köylerinden Derlemeler*. Ankara: TDK Yayınları, 1998.
- Ordu, Aysun. “Gülner Ağzı” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2019.
- Öçalan, Muharrem. “Sakarya İli Ağızları”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2004.
- Ölçücü, Hasan Çağrı. “Çanakkale İli Yerli Ağızları”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2020.
- Öründü, Fuat. “Trabzon ve Yöresi Ağızları”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2001.
- Özçelik, Sadettin. *Urfa Merkez Ağzı*. Ankara: TDK Yayınları, 1997.
- Özden, Muharrem. “Bilecik İli Ağız İncelemesi”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi, 2009.
- Özkan, İbrahim Ethem. “Ardanuç ve Yöresi Ağızları”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 1994.

- Özmen, Şeyda. “Muş - Merkez Ağzı”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, 2007.
- Pehlivan, Gülcihan. “İzmir İli Bayındır İlçesi Ağzı”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, 2019.
- Pekacar, Tevfik. “Suluova Ağızları”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2003.
- Pılandı, Hülya. “Eskişehir ve Yöresi Ağızları”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 1991.
- Polat, Fadime. “Şavşat ve Yöresi Ağızları”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2000.
- Sağır, Mukim. *Erzincan ve Yöresi Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları, 1995.
- Sarıahmet, Ebru. “Rize Çamlıhemşin Ağzı”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, 2018.
- Sarıtiken, Hakan. “Gaziantep Merkez (Şahinbey-Şehitkâmil) Ağzı”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2017.
- Şahin, Fatma. “Kadınhanı Ağzı”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, 2017.
- Şahin, Hatice vd. *Bursa İli Yerli Ağzı*. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2019.
- Şanlı, Cevdet. “Kırklareli İli Merkez İlçe Köyleri Ağızları”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, 1990.
- Taş, Pınar. “Şarkışla ve Yöresi Ağızları”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2006.
- Tok, Turgut. “Denizli İli Güney ve Güneybatı Bölgesi Ağızları”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi, 2002.
- Tosun, İlker. “Tekirdağ Merkez İlçe ve Köyleri Ağızları”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, 2003.
- Tosun, Temuçin. “Vakfikebir ve Yöresi Ağızları”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi, 2019.
- Turan, Zikri. *Artvin İli Yusufeli İlçesi Uşhum Köyü Ağzı*. Ankara: TDK Yayınları, 2006.
- Uysal, İdris Nebi. “Karaman İli Ağızları ve Anadolu Ağızları Arasındaki Yeri”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi, 2009.
- Ünal, Ergül. “Reşadiye ve Yöresi Ağızları”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, 2010.
- Yazıcı, Serdar. “Dört Yol Ağzı”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2006.
- Yıldırım, Faruk. “Çukurova Ağızları -Adana ve Osmaniye İlleri-”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, 1999.
- Yıldız, Osman. *Isparta Merkez İlçe Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları, 2021.

2-İncelenen Eserler

- Açıkgöz, Halil ve Muhammet Yelten. *Kelime Grupları*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2005.
- Akbayır, Sıddık. *Eğitim Fakülteleri İçin Cümle ve Metin Bilgisi*. Ankara: Pegem Akademi, 2013.
- Aksoy, Özlem Merve. “Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkilemeler”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, 2019.
- Aktan, Bilal. *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*. Konya: Eğitim Yayınevi, 2016.
- Altun, Mustafa. *Türkçede Kelime Grupları Çözümlemeleri*. İstanbul: MVT Yayıncılık, 2011.
- Atalay, Besim. *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi I, II*. Ankara: TDK Yayınları, 1985.
- Bahşi, Bahtiyar. “Anadolu Ağızlarında Çekim Edatları ve Çekim Edatı Olarak Kullanılan İsimler”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, 2012.
- Bahşi, Niymet. “Anadolu Ağızlarında Ünlemler ve Fonksiyonları”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, 2012.
- Banguoğlu, Tahsin. *Türkçenin Grameri*. İstanbul: Baha Matbaası, 1974.
- Baskakaov, Aleksandroviç Nikolay. *Çağdaş Türkçede Kelime Grupları*. Çeviren Prof. Dr. Oktay Selim Karaca, İstanbul: Kesit Yayınları, 2011.
- Baydar, Turgut. “Erzincan ve Yöresi Ağızlarında -sA Enklitiği”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 31 (2012): 83-92. <https://dergipark.org.tr/pub/sutad/issue/26302/277218>
- Baydar, Turgut. “İsim + Yardımcı Fiil Şeklinde Oluşan Birleşik Fiiller Üzerine”. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 49 (2013): 55-66. <https://dergipark.org.tr/pub/ataunitaed/issue/2888/40007>
- Baydar, Turgut. *Ünlemlerin Türkiye Türkçesi Ağızlarından Kullanılışları ve İşlevleri*. Ankara: Hakan Basın Yayın Dağıtım, 2013.
- Baydar, Turgut. “Bağlama Grubu Üzerine”. *TÜRÜK Uluslararası Dil Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*. 1/15 (2018): 62-74. <https://dergipark.org.tr/pub/turuk/issue/42740/515931>
- Baydar, Turgut. *Türkiye Türkçesinde Kelime Grupları*. Ankara: Sonçağ Akademi, 2020.
- Baydar Turgut ve Arzu Sema Ertane Baydar. “İsim Tamlamaları Üzerine”. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 19/34 (2018): 73-90. DOI: <https://doi.org/10.21550/sosbilder.338937>
- Bayraktar, Nesrin. *Türkçede Fiilimsiler*. Ankara: TDK Yayınları, 2018.
- Beserek, Ahmet. *Türkçede Cümle Yapısı*. İstanbul: MEB Yayınları, 1991.
- Bilgegil, M Kaya. *Türkiye Türkçesi*. Ankara: Güzel İstanbul Matbaası, 1963.
- Bozkurt, Fuat. *Türkiye Türkçesi*. Ankara: Hatiboğlu Yayıncılık, 2000.
- Buluç, Sâdeddinç. “Anadolu Ağızları Bibliyografyası”. *Türkiyat Mecmuası*. 7 (1942): 327-333. <https://dergipark.org.tr/pub/iuturkiyat/issue/18514/195203>
- Bulut, Serdar. “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kalıp Sözler ve Kullanım Özellikleri”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi, 2012.

- Buran, Ahmet. *Anadolu Ağzlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*. Ankara: TDK Yayınları, 1996.
- Buran, Ahmet. “Türkiye Türkçesi Ağzlarının Tasnifi Üzerine Bir Değerlendirme”. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 6/1 (2011): 41-54. DOI: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.1799>
- Demir, Necati. *Türkçe Cümle Bilgisi*. Ankara: Altınordu Yayınları, 2019.
- Demir, Nurettin ve Emine Yılmaz. *Türk Dili El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2003.
- Demiray, Kerem. *Temel Dil Bilgisi*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1970.
- Demirbaş, Merve. “Türkiye Türkçesi Ağzlarında Seslenme Sözcükleri”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, 2017.
- Delice, H. İbrahim. *Türkçe Sözdizimi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2003.
- Deny, Jean. *Türk Dili Grameri*. çev. Ali Ulvi Elöve, İstanbul: Maarif Matbaası, 1941.
- Ediskun, Haydar. *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1992.
- Efe, Kürşat. “Türkiye Türkçesi Ağzlarında Bitki ve Hayvan İsimleri”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2012.
- Eker, Süer. *Çağdaş Türk Dili*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2003.
- Ercilasun, Ahmet B. ve Ziyat Akkoyunlu. *Dîvânu Lugâti't-Türk, Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*. Ankara: TDK Yayınları, 2014.
- Erdal, Marcel. “Türkçenin Hurriceyle Paylaştığı Ayrıntılar”. içinde *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I*, 929-938. Ankara: TDK Yayınları, 2004.
- Ergin, Muharrem. *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayım Tanıtım, 2009.
- Ertane Baydar, Arzu Sema. “-İci Eki Üzerine”. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*. 95/676 (2008): 331-335.
- Ertane Baydar, Arzu Sema. “Kırım Tatar Türkçesi Edebî Dilinde Fiil Tamlayıcı İlişkisi Dair”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 16/40 (2009): 25-35.
- Ertane Baydar, Arzu Sema ve Turgut Baydar. “Türkiye Türkçesinde Kelime Grupları”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 16 (2001): 27-47. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/32672>
- Gabain, Annemarie von. *Eski Türkçenin Grameri*, Çeviren Mehmet Akalın, Ankara: TDK Yayınları, 1988.
- Gökdayı, Hürriyet. “Türkiye Türkçesinde Öbekler”. *Turkish Studies*. 5/3 (2010): 1297-1319. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.1486>
- Gülensoy, Tuncer. *Türkçe El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2000.
- Gülsevin, Gürer. “Türkçede -sa Şart Gerundiumu Üzerine”. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*. 2/467 (1990): 276-279.
- Gülsevin, Gürer. *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: TDK Yayınları, 2020.
- Güneş, Sezai. *Türk Dil Bilgisi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası, 1999.
- Gürsoy Naskali, Emine. *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu*. Ankara: TDK Yayınları, 1997.
- Hacıeminoğlu, Necmettin. *Türk Dilinde Edatlar*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2015.

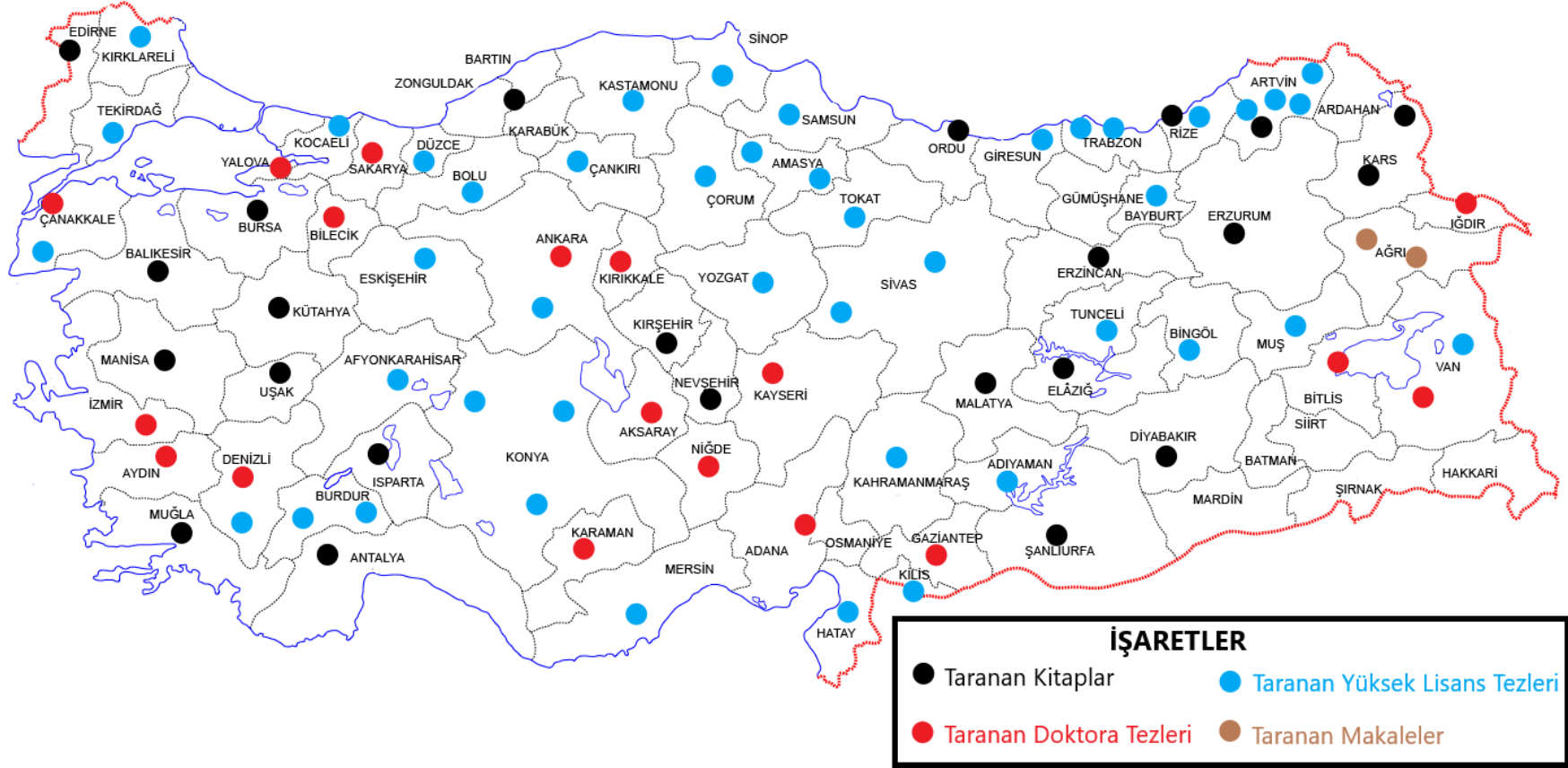
- Hatiboğlu, Vecihe. “Kelime Grupları ve Kuralları”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*. 11 (1963): 203-244.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/belleten/issue/38262/442528>
- Hatiboğlu, Vecihe. *Türkçenin Sözdizimi*. Ankara: TDK Yayınları, 1972.
- Kahraman, Tahir. *Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları*. Ankara: TDK Yayınları, 1996.
- Kahraman, Tahir. *Çağdaş Türkiye Türkçesi Dilbilgisi*. Ankara: Du-Mat Basımevi, 2001.
- Karaağaç, Günay. *Türkçenin Söz Dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2011.
- Karahan, Leylâ. “-sa/-se Eki Hakkında”. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*. 2/516 (1994): 471-474.
- Karahan, Leylâ. “Anadolu Ağızlarında Kullanılan Bazı Zarf- Fiil Ekleri”. *TKAE, Türk Kültürü Araştırmaları*. 32/1-2 (1994): 205-236.
- Karahan, Leylâ. *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1996.
- Karahan, Leylâ. “Fiil-Tamlayıcı İlişkisi Üzerine”. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*. 2/549 (1997): 209-213.
- Karahan, Leylâ. “Yükleme (Accusative) ve İlgi (Genetive) Hali Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler”, içinde 3. *Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı*, 605-611. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1999.
- Karahan, Leylâ. “Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırmaları Üzerine”. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*. 2/583 (2000): 16-23.
- Karahan, Leylâ. *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.
- Karahan, Leylâ. *Türk Dili Üzerine İncelemeler*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2011.
- Karahan, Leylâ. “Türkçede Bazı Ek ve Edatlarda “-n” Morfemi İle Ortaya Çıkan Varyantlaşma”, içinde *Türk Moğol Araştırmaları Prof. Dr. Tuncer Gülensoy Armağanı*, editör Bülent Gül, 219-236. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 2012.
- Karaörs, M. Metin. *Türkçenin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1993.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2009.
- Kekilli, Meliha. “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Yemek İsimleri”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, 2008.
- Kıncal, Remzi Y. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2014.
- Kirişçioglu, M. Fatih. “Kuzey-Doğu Türk Lehçelerinde Hâl Eklerindeki Varyantlaşma”. içinde *IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II*, 1065-1068. Ankara: TDK Yayınları, 2007.
- Koç, Nurettin. *Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1992.
- Korkmaz, Zeynep. “Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı ile İlişkisi Sorunu”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*. 19 (1971): 21-32.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/belleten/issue/38363/444717>
- Korkmaz, Zeynep. “Anadolu Ağızları Üzerindeki Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 23-24 (1975-1976): 143-172. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belleten/issue/42602/511103>

- Korkmaz, Zeynep. *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları, 2003.
- Korkmaz, Zeynep. *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları, 2009.
- Korkmaz, Zeynep. *Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi*. Ankara: TDK Yayınları, 2020.
- Korkmaz, Zeynep. “Batı Anadolu Ağızlarında Yazı Dilinden Ayrılan İsim Çekimi Ekleri ve Fonologie-Morphologie Bağlantısı”. içinde *Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1-2*. 1184-1193. Ankara: TDK Yayınları, 2023. <https://emagaza-tdk.ayk.gov.tr/assets/ebook/2081.pdf>
- Kükey, Mazhar. *Türkçenin Sözdizimi*. Samsun: Cem Ofset, 2003.
- Öner, Mustafa. “Bugünkü Kıpçak Türkçesine +GA Datif Ekli Kalıplaşmış Zaman Zarfları”. İçinde *Türklük Bilimi Araştırmaları Şükrü Halûk Akalın Armağanı*, editör Dilek Yalçın Çelik, Emine Yılmaz, Samet Kumanlı. 461-468. Ankara: Akçağ Yayınları, 2022.
- Özçelik, Sadettin ve Münir Erten. *Türkiye Türkçesi Dilbilgisi*. Diyarbakır: yby, 2005. 191-203.
- Özkan, Abdurrahman, Mustafa Tokar ve Ufuk Deniz Aşçı. *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*. Konya: Palet Yayınları, 2016.
- Özkan, Mustafa ve Veysi Sevinçli. *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*. İstanbul: Akademik Kitaplar, 2009
- Özkan, Nevzat. “-DİK Sıfat-Fiil Ekinden Yapılmış Zarf-Fiil Ekleri ve Gagavuz Türkçesi’nde Bir Zarf-Fiil Eki: DİcAAAn(An)”, içinde 3. *Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri* (801-900). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1999.
- Özmen, Mehmet. *Türkçenin Sözdizimi*. Adana: Karahan Kitabevi, 2016.
- Sarı, Ceyhun. “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kalıplaşmış Dil Birimleri”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, 2019.
- Sarıca, Bedri. “Türkçe’de –E/-İ Durum Eklerinin Karışması Sorunu”, *İlmi Araştırmalar*, 22, (2006): 205-218.
- Sarıca, Bedri. *Türkçenin Cümle Bilgisi*. Ankara: Anı Yayınları, 2015.
- Sezer, Önder. “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Zarflar ve Zarf Yapımı”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, 2006.
- Sertkaya, Osman Fikri. “Zamirlerde Katmerli Çekim Üzerine”, içinde *Uluslararası Türk Dili Kongresi-1992*, 17-37. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1996.
- Sırtı, Ezgi. “Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Birleşik Kelimeler ve Türkçenin Zenginliği Bakımından Önemi”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2011.
- Sivri, Öznur. “Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkilemeler”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2020.
- Sümer, Faruk. “X. Yüzyılda Oğuzlar”. *DTCF Dergisi*, XVI/3-4 (1958): 131-163. <https://dergipark.org.tr/pub/dtcfdergisi/issue/66730/1043623>
- Şahin, Hatice. *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: TDK Yayınları, 2018.
- Şimşek, Rasim. *Örneklerle Türkçe Sözdizimi*. Trabzon: Kuzey Gazetecilik Matbaacılık, 1987.

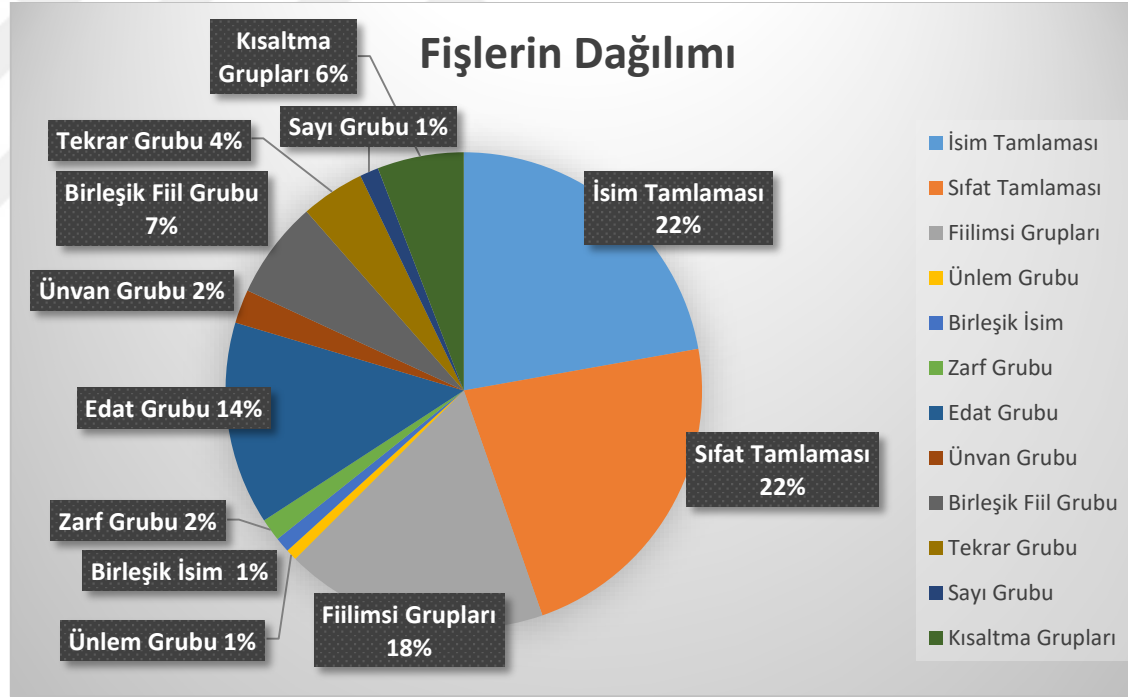
- Tiken, Kâmil. *Eski Türkiye Türkçesinde Edatlar, Bağlaçlar, Ünlemler ve Zarf-Fiiller*. Ankara: TDK Yayınları, 2020.
- Topaloğlu, Ahmet. *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1989.
- Tuna, Osman Nedim. “Sümer-Türk Dillerinin Tarihi İlgisi ve Türk Dilinin Yaşı Meselesi”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*. 37 (1989): 257-293. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belleten/issue/44064/542338>
- Türk Dil Kurumu. “Güncel Türkçe Sözlük”. Erişim Tarihi 22.02.2024, <https://sozluk.gov.tr/>
- Usta, Halil İbrahim. “Kelime Gruplarını Nasıl Tasnif Edelim?”, içinde *İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi*, editör Hayati Develi, 413-421. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, 2007.
- Ünal, Orçun. “Türkçe Üçüncü Tekil Şahıs İyelik Ekinin ve Pronominal /N/ Sesinin Kökeni Üzerine”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (64), 47-69. DOI: <https://doi.org/10.14222/Turkiyat4038>
- Üstüner, Ahat. *Anadolu Ağzlarında Sıfat-Fiil Ekleri*. Ankara: TDK Yayınları, 2000.
- Vardar, Berke. *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları, 2002.
- Yavuz, Kemal, Kâzım Yetiş ve Necat Birinci. *Üniversite Türk Dili ve Kompozisyon Dersleri*. İstanbul: Bayrak Basın Yayın Tanıtım, 2001.
- Yavuz, Serdar. “Türkiye Türkçesi Ağzlarında Bağlaçlar”. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, 2010.
- Yıldırım, Ali ve Hasan Şimşek. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 1999.
- Yüce, Nuri . *Gerundien im Türkischen, Eine Morphologische und Syntaktische Untersuchung*, Verlag: Mainz, 1973.
- Zülfikar, Hamza. *Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri*. Bursa: Ekin Yayınevi, 2009.

EKLER

EK 1: TARANAN ESERLERİN TÜRKİYE HARİTASINDAKİ DAĞILIMI



EK 2: TARANAN ESERLERDEN ELDE EDİLEN FİŞLERİN DAĞILIMI



ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Muhammed Sami Ünal	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Erzincan Üniversitesi
Fakülte	Eğitim Fakültesi
Bölüm	Türkçe Öğretmenliği
Yüksek Lisans	
Üniversite	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Enstitü Adı	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı	Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı
Program	Türkçe Eğitimi (Tezli)
Makale ve Bildirileri	
<ol style="list-style-type: none">1- Ünal, Muhammed Sami ve Turgut Baydar. “Mu’înü’l Mürîd’de İsimden İsim Yapma Ekleri”. <i>Türkiyat Mecmuası</i>. 31/1 (2021): 177-217.2- Ünal, Muhammed Sami. “Mu’înü’l Mürîd’de “Ölüm” ve Ölümü Çağrıştıran Kelimeler Üzerine” <i>Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi</i>. 14/2 (2021): 329-3413- Ünal, Muhammed Sami. “Lâmîî Çelebi'nin Salâmân ve Absâl Mesnevisinin Tasavvufi Bir Değerlendirmesi” <i>Uluslararası Dil Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi</i>. 4/2 (2021): 234-247.4- Ünal, Muhammed Sami. “Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevisinde ‘Ağyar’”. <i>Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi</i>. 1/1 (2021): 79-91.5- Ünal, Muhammed Sami ve Yunus Aktepe. “Erzincan Üzümlü’de Yerel Bir Fıkra Tipi: Çöçem Fikri”. <i>Kayseri Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi</i>. 3/1 (2021). 60-73.6- Ünal, Muhammed Sami ve Turgut Baydar. “Mu’înü’l Mürîd’de İsim Yapma Ekleri (II): Fiilden İsim Yapanlar”. içinde <i>Türkçeye Saygı - Hacı Ömer Karpuz'a Armağan</i>, editör Özgür Kasım Aydemir, İdris Nebi Uysal, Fatih Öztürk, 493-536. Konya: Palet Yayınları, 2021.7- Ünal, Muhammed Sami. “Erzincan Ağzında Kullanılan +I Pekiştirme Ek-Edatı”. içinde <i>1. Uluslararası Türkoloji Kongresi "Araştırmalar ve Yönelimler"</i>, editör. Selçuk Atay, 219-228. Karabük: Karabük Üniversitesi Yayınları, 2022.	